EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TDA -TÜRK HALK BİLİMİ BİLİM DALI

CUMHURİYET DÖNEMİ MİZAHI ÜZERİNDE DEĞERLENDİRMELİ BİR BİBLİYOGRAFYA ÇALIŞMASI

125236

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan:
Esengül EŞİGÜL

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

125236

125236

Danışman:
Doç. Dr. Metin EKİCİ

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

İZMİR-2002

TUTANAK

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 12/09/2002 tarih ve ..... sayılı kararı ile oluşturulan jüri ...Türk Halk Bilimi..... anabilim dalı yüksek lisans öğrencisi ....Esengül EŞİGÜL'ün'~~nın~~ Cumhuriyet Dönemi Mizahı Üzerinde Değerlendirmeli Bir Bibl...Çalışma.. başlıklı tezini incelemiş ve adayı 12/09/2002 günü saat 10.~~00~~'da tez savunmasına almıştır.

Sınav sonunda adayın tez savunmasını ve jüri üyeleri tarafından tezi ile ilgili kendisine yöneltilen sorulara verdiği cevapları değerlendirerek tezin başarılı olduğuna oybirliğiyle / oyçokluğuyla karar vermiştir.

BAŞKAN
Doç.Dr. Metin Ekici
(Danışman)

ÜYE
Prof.Dr. Fikret Türkmen

ÜYE
Doç.Dr. Ilhan Ger...

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne sunduğum "Cumhuriyet Dönemi Geleneksel Türk Mizahı Üzerinde Değerlendirmeli Bir Bibliyografya Çalışmasıı" adlı yüksek lisans tezinin tarafımdan bilimsel, ahlâk ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığımı, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

27.08.2002

Esengül EŞİGÜL

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ I

GİRİŞ

I. Mizah Nedir?.....III

II. Mizah Teorileri.....XII

III. Mizah Çeşitleri.....XXVI

IV. Mizah Türleri.....XXXVIII

V. Mizah Tipleri.....XLIII

I.BÖLÜM: CUMHURİYET DÖNEMİ GELENEKSEL TÜRK MİZAHI BİBLİYOGRAFYASI

I.1..KİTAPLAR:

I.1.A-Genel Konular.....1

I.B- Tipler

1-Nasrettin Hoca.....4

2- İncili Çavuş.....24

3- Bektaşî.....26

4- Bekri Mustafa.....31

5- Mahallî Fıkra Tipleri.....32

6- Toplumsal Tipler.....35

I.2.MAKALELER:

I.2.C- Genel Konular.....40

I.2.D- Tipler

I.2.D.1-Nasrettin Hoca.....42

I.2.D.2- İncili Çavuş.....67

I.2.D.3-Bektaşî.....68

I.3.TEZLER.....69

I.4. SÜRELİ YAYINLAR.....73

I.5. NASREDDİN HOCA ÜZERİNE YAPILMIŞ FİLM VE TİYATRO YAPITLARI.

I. 5. 1. Sinema.....75

I.5. 2. Yabancı Sinema.....76

I.5. 3. Televizyon Filmi.....77

I.5. 4. Eğitsel Film....77
I.5. 5. Canlandırma Sineması....77
I.5. 6. Yabancı Canlandırma Filmi....81
I.5. 7.
Tiyatro....81
I.5. 8. Tiyatro Kitapları....82
II.BÖLÜM:
II.1. Kitap Değerlendirmeleri....83
II.2. Makale Değerlendirmeleri....109
SONUÇ....149
KAYNAKLAR....154
ÖZET
ABSTRACT
ÖZGEÇMİŞ

ÖNSÖZ

Mizah, toplumsal düşünüşün kesif bir ürünüdür. İnsanın olduğu her yerde mizah vardır. İnsanlar; günlük yaşamın bir anını, toplumda aksayan bir kurumu, düzeltmek veya uyarmak istedikleri her kişiyi ve olguyu, mizah yoluyla açığa vururlar. İnsanlar, mizahın oklarından kurtulabilmek için, kendilerine çeki düzen verme ihtiyacı duyarlar. Bu nedenle mizah, toplumsal yapıyı düzeltir.

Mizahın en temel özelliklerinden biri gülmedir. Gülme ve mizahın tanımı ilk olarak İ.S. 1. yy'da Roma'daki Hatiplik Okulu'nda tartışılmış, günümüze kadar ulaşan bu tartışmadan kesin bir sonuç alınamamıştır. Gülme ile mizah arasındaki ilişki kimi zaman filozoflar tarafından, kimi zaman araştırmacılar tarafından ele alınmış, farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bu nedenle gülmenin ve onu yaratan mizahın tek ve kesin bir tarifini yapmak mümkün olmamıştır. Gülme ve mizahın tarifi, çeşitleri, psikolojisi, dil ve üslubu hakkında yapılan araştırmalar ise, konuyu aydınlattıkları kadar, daha da karmaşık hale getirmişlerdir denilebilir. Ayrıca bu alandaki terim karmaşasını da, yukarıda belirtilen problemlere eklemek gerekir.

Yapılan araştırmalarda kesin olarak saptanan bir şey vardır ki, o da gülmenin ya da mizahın insanla, dolayısıyla hayatla sıkı sıkıya bir ilişkisi olduğudur. Bu durum gülmeyi ve mizahı, insanla ilgili bütün bilim dallarının incelemesine yol açmıştır. Mizah ve gülme ile ilgili bilimsel akademik inceleme ve araştırmalar 1960'lı, 70'li yıllardan itibaren yoğunlaşmıştır. Amerika'nın pek çok şehrinde gülme ve mizahla ilgili bilimsel araştırmalar yapılmış, pek çok üniversite dikkati çeken araştırmalar ve yayınlar yapmışlardır. Mizahı konu edinen dernekler kurulmuştur.

Ülkemizde ise mizah, konu ve alan itibariyle zengin olmasına karşın, bu alanda yapılan bilimsel inceleme ve çalışmalar hâlâ istenilen seviyeye ulaşmamıştır. Çalışmamızın amacı, ülkemizde Cumhuriyet'ten sonra yayınlanan mizah eserlerini bir araya getiren bir bibliyografya hazırlamak ve başta kendimiz olmak üzere bu konuda çalışacak araştırmacılara yardımcı olabilmektir.

Çalışmanın Giriş bölümünde "Mizah nedir? Mizahın tanımları, teorileri, mizahî eserlerin sınıflandırılması gibi konular ele alınacaktır. Ayrıca mizahla ilgili terimlerin açıklanması yoluna gidilecek, geleneksel Türk mizahı içerisindeki tipler kısaca tanıtılacaktır.

Birinci Bölüm'de Cumhuriyet döneminde geleneksel Türk mizahı ile ilgili yapılan yayınların bibliyografyası verilecektir. Tespit edilen çalışmaların künyeleri; kitaplar, makaleler, süreli yayınlar, tezler ve Nasreddin Hoca üzerine yapılan sinema ve tiyatro eserleri olmak üzere beş ana başlıkta toplanmıştır. Kitaplar ve makaleler de iki alt gruba ayrılarak kendi içlerinde; teorik eserler, yani genel konular ve mahalli tipler şeklinde tasnif edilmiştir.

Bibliyografyada yer alan eserlerin bir kısmına ulaşılmış, bir kısmı da başka eserlerin kaynakçalarından elde edilmiştir. Bu nedenle bazı eserlerin bibliyografya künyeleri eksik kalmıştır. Ayrıca, her şeye rağmen bu bibliyografya çalışması dışında kalmış, görme şansımızın olmadığı başka kaynaklar da söz konusudur. Bu türden eserlerin bu çalışmaya daha sonra eklenmesi her zaman mümkündür.

İkinci Bölüm'de ise, hazırladığımız bibliyografyadaki bazı eserlerin değerlendirilmesi yapılmıştır. Değerlendirmesi yapılan eserlerin, mizah ve gülme konusunu farklı bir bakış açısıyla ele almaları ve bu alanda yapılan çalışmalara temel teşkil edecek genişlik ve nitelikte olmalarına göre seçildiklerini de belirtelim.

Çalışmamda eserlerinden ve fikirlerinden yararlandığım Hocam Prof. Dr. Fikret Türkmen'e teşekkür ederim.

Çalışma konusunun tespit edilmesinde ve çalışmanın her aşamasında, fikirleriyle çalışmamıza yön veren ve yardımlarını esirgemeyen değerli Hocam Doç. Dr. Metin EKİCİ'ye teşekkürü bir borç bilirim.

GİRİŞ

A. MİZAH NEDİR?

İnsanlar, yaşamdaki olaylara farklı şekillerde tepki verirler. Bazı insanlar, yaşanan olaylara gülerek yaklaşırken, bazıları ağlamaklı olur. İnsanların yaşadıkları olaylara ve dünyaya gülerek yaklaşmaları, onları can sıkıntısından, hastalıktan ve ruhun sömürgeleştirilmesinden kurtaran "doğal bir savunma hattı"dır.[1] Olaylara gülerek yaklaşım ve bu yaklaşımın da sanatlı bir biçimle ifade edilmesiyle ortaya çıkan sanat dalına "mizah" denir. Bu tanım, mizahı oldukça genel bir açıdan ele almaktadır. Mizahın, birbirinden değişik ve birbirini tamamlayan pek çok tanımı vardır ve mizahla ilgili pek çok araştırma ve inceleme yapılmıştır.

Mizahın ne olduğu üzerinde çalışmalar yapan filozoflar ve bilim adamları, gülmenin sanatlı şeklinin mizah olduğu sonucuna varmışlardır. Tamamen insana dayalı olan mizah sanatı, doğal olarak insanların ilgisini çekmiş, araştırmalara konu olmuştur. Yazarlar ve filozoflar, mizah kavramıyla en eski çağlardan bu yana ilgilenmişler; bu kavrama gerçekçi, metafizik, edebî, ruhbilimsel ya da mantıksal açılardan yaklaşıp farklı tanımlar getirmeye çalışmışlardır. Platon, Aristo, Çiçero, Kant, Spencer, Schopenhauer, Bergson, Croce, Freud bunların başında gelir. Mizah kavramı farklı alanlarla ilgili olduğu için mizahın tanımı da gittikçe genişlemiştir. Örneğin, Platon ve Aristo konuya "katharsis" bir çerçeveden yaklaşırken[2], Bergson temayı göz önünde tutar ve mizahı "karşıtlıkla" açıklamaya çalışır.[3] Bergson, açıklamalarında, mizahın oluşturulma yöntemlerini ve amacını ortaya koymaya çalışır. Freud, psikanalist öğretinin doğrultusunda; "mizahın, insanlardaki saldırı dürtüsünden kaynaklandığını"

---

[1] Sanders, Barry. Kahkahanın Zaferi. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2001. s. 32.

[2] Moran. Berna. Edebiyat Kuramları ve Eleştiri. İstanbul: Cem Yayınları, 1994. ss. 27-28. Ayrıca; Morreal, John. Gülmeyi Ciddiye Almak. Çeviren: Kubilay Arsever - Şenay Soyer. İstanbul: İris Yayınları, 1997. ss. 8-9. 9. Baskı.

[3] Bergson, Henry. Gülme. Çeviren: Yaşar Avunç. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1996.

savunur.[4] Okuduğumuz her kitap ve her farklı yazar, mizahın birbirinden değişik ve birbirini tamamlar tanımlarını vermektedir.

Klasik çağdan bu yana mizah konusu araştırılmıştır. Mizahı "katharsis" kavramıyla açıklamaya çalışan Aristo'ya göre; "mizah ile trajedi, sanatın iki şeklidir ama aralarında farklar vardır. Trajedi, acıma ve korku duygularını uyandırmak suretiyle bu duyguların arınmasını sağlar. Buna karşın mizahta, trajedinin konu edindiği kötümser olaylara iyimser bir bakış sergilenir ve kötü olaylardan hep kurtuluş olacağı vurgulanır. Böylece mizah arındırıcı, birleştirici işlevini yerine getirmiş olur."[5] Mizahın insanlar için, toplum için, kısacası insanla ilgili her türlü yapı için son derece faydalı bir unsur olduğunu söylemek yanlış olmaz. Katharsis yaklaşıma göre; mizahın genel işlevi, "güldürerek boşalım sağlamak"tır. Bu nedenle mizahî yaratmaların büyük çoğunluğu, yaratıldıkları toplumun sosyal, kültürel, ekonomik koşullarının, gelenek ve göreneklerinin, değer yargılarının, olumsuz, uyumsuz, çelişkili yanlarını, gülünecek biçimde yansıtırlar. Böylece mizahî eser, bir topluma kendi sorunlarını düşündürüp, onu bilinçlendirir, rahatlatır.

Mizahın ne olduğu konusunda batı ülkelerinde pek çok araştırma yapılmış ve bu araştırmalarda "mizah" kelimesinin karşılığı olarak, Latin kökenli, "humor" sözcüğü verilmiştir. Bu kelime bir taraftan mizah kelimesini karşılamakta, diğer taraftan da "çeşitli vücut salgıları" anlamına da gelmektedir. Kelimenin bu ikinci anlamı da konumuzla ilgilidir ve bu anlam çeşitli kaynaklarda şu şekilde açıklanmıştır:

Vücut salgıları, insanın kişiliğini, yani mizacını etkiler. Eski Yunanlılar, 4 çeşit mizaç tespit etmişlerdir: Öfkeli, soğukkanlı, sıcakkanlı ve içe kapanık. İnsanın herhangi bir mizaç türüne sahip olmasının sebebi, vücudundaki salgıların fazlalığı ya da azlığıdır. Günümüzde fizyoloji ve sinir sistemi tipolojisi üzerinde yapılan araştırmalar sonucunda buna benzer bir sınıflandırmaya ulaşılmıştır. Mizaç terimi; "temel duygululuk

[4] Morreal, John. age., ss. 42-57.

[5] Moran, Berna. age., s. 27. Ayrıca; Aristo. Poetika. Çeviren: İsmail Tunalı. 1449b. ile karşılaştırınız.

eğilimlerini" ifade eder. Bu temel eğilimler "bir ruhî çöküntü kutbu (melankoli)" ve "bir açılma kutbu (mani)" arasında yer alan bir takım değişmeler gösterir.[6]

Bu tanımı, Webster'in "Amerikan Dilinin Yeni Dünya Sözlüğü" (Webster's New World Dictionary of the American Language) de destekler. Bu sözlüğe göre mizah (gülmece), "bir kimsenin hali, karakteri, yönelimi, eğilimi, tertip ve düzeni, dengesi, ruhsal durumu, zekası ve akıl durumu, yerli ya da yersiz istekleri, düş ve kuruntuları" ve aynı zamanda "gülünç olan bir şeyi görebilme, algılayabilme, anlatma yeteneği"nin adıdır.[7]

"Mizah" sözcüğü ile ilgili olarak benzer tanımların yapıldığı bir başka kaynak da Red House Sözlüğü'dür. Red House Sözlüğü mizahı (humor) şu şekilde açıklamaktadır: "Mizaç, tabiat, huy, halet; lâtife, mizah, şaka, nükte; eski fizyolojide uzvi bir cismin kan ve safra ve irin vs. gibi mayi maddesi, hılt; cerahat, humor; keyfine tabi olmak, birinin merakına uymak; tahammül etmek; dikkatle idare etmek." Ayrıca mizahla ilgili şu deyimlere yer verilmiş ve deyimler, "good humor: iyi huy"; "out of humor: canı sıkkın, sinirlenmiş, öfkeli"; "sence of humor: bir şeyin tuhaf yanını görme kabiliyeti, şakadan anlama"; "humorsome: keyfî, aklına estiğine göre, komik, güldürücü hali olan" şeklinde açıklanmıştır.[8]

Bir diğer kaynak Ana Britannica, mizahı; "olayları gülünç, alışılmadık, çelişkili yönlerini yansıtarak insanı düşündürme sanatı" şeklinde açıklamaktadır. Bu ansiklopedide verilen bilgiye göre; "en kaba şakadan, en ince espriye kadar bütün mizah örnekleri, birbirleri ile uyum içindeki olaylar arasındaki çelişkinin birdenbire ortaya çıkmasına dayanır."[9]

Mizahın ne olduğu ile ilgili çalışmalar, Avrupa'da Rönesans döneminde de devam etmiştir. "Rönesans İngiltere'sinde, Elizabeth döneminde yaşayanlara göre iki

---

[6] Meydan Larousse Ansiklopedisi. 14. Cilt. s. 56.

[7] Webster's New World Dictionary of the American Language. s. 1213. Ayrıca: Özünlü, Ünsal. Gülmecenin Dilleri. Ankara: Doruk Yayınları, 1999. s. 19. ile karşılaştırınız.

[8] Red House İngilizce- Türkçe Sözlük. İstanbul: Amerikan Bord Neşriyat Dairesi Yayınları. 1966. s. 509. 6. Baskı.

[9] Hürriyet Ana Britannica. "Mizah" maddesi. 23. Cilt.

âlem vardır: Büyük âlem, kainat; küçük âlem, insan. Büyük âlemin toprak, su, hava ve ateş olmak üzere 4 büyük elementi vardır. Bu elementler âlemdeki her varlığın ruhsal dünyasına, düşünce ve davranışlarına etki eder." Yapılan araştırmalarda, Türk ve İslam düşüncesinde de var olan bu dört unsur, mizah terimiyle farklı bir şekilde ilgili görülmüş ve her unsurun bir ruh hali, düşünce ve davranış tarzını sembolize ettiği savunulmuştur. Buna göre;

"Toprak.....Melankoli

Su.....Soğukkanlılık

Hava.....Soyluluk, Değer

Ateş.....Öfke, Sinir"i ifade etmektedir.

Rönesans dönemindeki "mizah"; yani "humor" teriminin açıklamasını sürdüren araştırmacılara göre; insan, yaşamak için yiyeceklere bağımlıdır. Yiyecekler vücutta sindirilince, karaciğer 4 salgı salgılar. Bu salgılara batı dilinde "humor" adı verilir. Bu kelime hem insan karakterini etkileyen salgılar, hem de "mizah" anlamında kullanılır. Çünkü salgılar, insanın kişiliğini etkiler. Farklı kişilikteki insanlar, aynı olaylara farklı tepkiler verebilirler. Kimi güler, kimi kızar, kimi de daha başka tepkiler gösterebilir. Bütün bu yaklaşımlardan çıkarılan sonuca göre, gülme ve mizah, vücudun belli olaylar karşısındaki tepki sonucu, belli salgılar salgılamasıyla ilgili görünmektedir. Yani; vücudun bir etki-tepki sonucunda oluşturduğu salgılar, gülme ve dolayısıyla mizah yaklaşımını ortaya koymaktadır. Bu inanış M.Ö. 2. yüzyılda yaşamış olan Galenos'a dayanır. Galenos 4 temel vücut sıvısına dayanan eski bir fizyolojik kuramdan mizaç kavramını geliştirmiştir. "Suyuk" adı verilen bu sıvılar kan, balgam, kara safra ve sarı safradır. Kan, sıcak ve heyecanlı; balgam, ağır, kayıtsız; kara safra, melankolik; sarı safra, fevrî, sıcakkanlı mizaca neden olur. Çağdaş kuramlarda da duygusal tepkilerde iç salgı bezlerinin rolü vurgulanmaktadır.

Batı düşüncesinde, mizahla insan biyolojisi arasında kurulan ilgi, Doğu düşüncesinde de görülür. Arapça "mizah ve mizac" sözcüklerinde de bu anlam ilgisi

vardır. Mizac (Arapça mezc'den.) manevî niteliklerin, eğilimlerin tümü, huy anlamına gelir.[10] Ayrıca, insan vücudunun fizyolojik yapısı anlamında da kullanılmaktadır.

Mizahı, işlevini göz önüne alarak açıklayan kaynaklardan bir tanesi de Ali Püsküllüoğlu'nun hazırladığı Türkçe Sözlük'tür. Buna göre mizah yani gülmece; "eğlendirmek, güldürmek ve birine, bir davranışa incitmeksizin takılmak ereğini güden ince alaydır (eş. Humor)." Ayrıca; "gerçeğin, durumların, kişilerin güldürücü yanlarını vurgulayarak anlatan, ortaya koyan yazı türüne de mizah (humor) denir."[11]

Bütün bunların yanında mizah kelimesinin diğer Türk lehçelerindeki karşılıklarına baktığımızda, şu terimleri bulmaktayız: Mizah, Azeri Türkçesinde "yumor, lâtife"; Türkmen Türkçesinde "yumor, gülküli (söz)"; Özbek Türkçesinde "yumor, hazil"; Kazak Türkçesinde "azil, kaljın, ajuva"; Kırgız Türkçesinde "kakşık, tamaşa, mışkıl"; Başkırt Türkçesinde "şayartıv, kölkö, kölü"; Tatar Türkçesinde "şayatru, kölü, kölki"; Uygur Türkçesinde "hazil"; Rusça'da "yumor" kelimeleriyle karşılanır .[12]

Sözlük ve ansiklopediler dışında, pek çok bilim adamının da mizahla ilgili görüşleri vardır. Örneğin; Berlyne, "komik sanat" olarak tanımladığı mizahı şöyle açıklamıştır: "Komik sanat, en yüksek kompleks yapı içerisinde belirtici olarak kullanılabilen refleks düzeyinde, yoğun cevabın alındığı bir ortamı hazırlayan yaratıcı güçtür."[13]

Hem düşünürler, hem de sözlük ve ansiklopediler tarafından birbirine yakın kelimelerle karşılanan "mizah" terimi, günümüzde "gülmece" sözüyle de karşılanmaktadır. Genel olarak gülmece veya mizahı, "tıpkı ağlama gibi, insanın içini boşaltan, kendi kendisiyle hesaplaşmasını sağlayan, özeleştiriye giden yolları açan bir yöntem" olarak tarif etmek mümkündür.

---

[10] Meydan Larousse. Bakınız "mizac" maddesi; Ayrıca; Devellioğlu, Ferit. Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat. Ankara: Aydın Yayınları, 1993. 11. Baskı. s. 654. ile karşılaştırınız.

[11] Püsküllüoğlu, Ali. Türkçe Sözlük. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları. 1995. s. 688.

[12] Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü-1. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991. ss. 598-599.

[13] İsmailova, Gülnara. Kırgız Mizahı ve Mizah Tipleri. İzmir: Doktora Tezi, 2001. s.1. Ayrıca; Berlyne, D. E. Gülme, Mizah ve Oyun. University of Toronto, 1960. s .3. ile karşılaştırınız.

Bu genel karşılıklardan sonra, mizah veya gülmecenin özellikleri hakkında da bilgi verelim. Mizahın en önemli unsurlarından birisi, gülmedir. Gülmeyi açıklamaya çalışan bilim adamları gülme ile mizahı tartışmışlar; gülmenin bir duygu mu. yoksa bir davranış şekli mi olduğu konusunda çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir. Yapılan araştırmalardan ulaşılan sonuca göre; gülmeyi mizahtan ayırmanın mümkün olmadığı anlaşılmıştır. Ancak gülünç olan ile mizahî olan birbirinden çok farklıdır. Komik olan, yani mizahî olmayan, gülme durumları, -örneğin gıdıklama, bebeklerde ceee yapma. histeri. utanç, bir sorunu problemi veya bulmacayı çözme, azot oksit koklama, bir tehlikeyle karşılaşmanın ardından kendini yine güvence içinde duyup rahatlama gibi durumlar, bize gülmenin bir refleks, yani fizikî bir olay, olduğunu düşündürür. Ancak gülme öksürmek ya da hapşırmak gibi, sadece fizikî sebeplerle açıklanamaz; duygularla alakalıdır.[14]

Araştırmacılar bir taraftan mizahın ne olduğunu açıklamaya çalışırken, bir taraftan da gülme üzerinde yoğunlaşmışlardır. Mizahın temel özelliklerinden biri olan gülmenin ne olduğu pek çok sözlükte açıklanmıştır.

Örneğin; Kâmus-ı Türkî'de gülme şu şekilde açıklanır: 1. İnsana mahsus olan bir his ile kah kah diyerek, sesle veya sessiz ve ekseriya ağzı açarak ve dişleri göstererek bir hareket-i mahsusada bulunmak. 2. Sevinmek, eğlenmek, cünbiş etmek. 3. İstihza etmek, birbiriyle eğlenmek, birini masharaya almak. 4. Memnun ve mesrur olmak, teselli bulmak.[15]

"Gülme" kelimesinin sözlük anlamları yanında, diğer Türk lehçelerindeki karşılıklarını da vermek istiyoruz. "Gülmek" kelimesi Azeri Türkçesinde "gülmak"; Türkmen Türkçesinde "gülmek"; Özbek Türkçesinde "külmak"; Kazak Türkçesinde "külüv"; Kırgız Türkçesinde "külü"; Başkurt Türkçesinde "kölöv"; Tatar Türkçesinde "kölü"; Uygur Türkçesinde "külmak" sözcükleriyle karşılanmaktadır.[16]

---

[14] Morreal. John. age.. s. 193.

[15] Şemsettin Sami. Kâmus-ı Türkî. Dersaadet: İkdam Matbaası, 1317. C.2, s. 1213.

[16] Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü-1. ss. 292-293.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Her etki, tepkiyi doğurur. Mizahın sonucunda da gülme faaliyeti meydana gelir. Tıbbî açıdan bakıldığında gülmek, insanın hoşuna ya da tuhafına giden olaylar, durumlar, sözler vb. karşısında yüzün kasılması, kesik kesik, değişik oranda sesli biçimde neşe duygusunun açığa vurulmasıdır.[17] Gülmeye sebep olan "hoşlanma ve garipseme" kavramlarına dikkat etmek gerekir. Garipseme, mizahın temelinde gerçek tabloya uymayan ikinci bir tablonun varlığının karşıtlık yaratmasını ele alan karşıtlık kavramının temel taşlarından biridir. Gülmenin duygulanma sonucu olduğu kadar, fizyolojik sebeplerle de ortaya çıktığını düşünen araştırmacılar da vardır. Bunlardan Darwin şunları söylemiştir: "Gülme sırasında ses, diyaframın kesintili kasılmasından sonra derin bir iç çekme ile ortaya çıkar. Sesin çıkmasından hoşnut olma durumunun varlığı anlaşılır. Çünkü hayvanlar aleminde gürültülü ve enstrümantal sesler birbirlerini cinsel yönden etkilemek için çıkarılır. Bu sesler ıstırap anında çıkarılan çığlık ve haykırışlardan farklıdır."[18] Gülme anında soluk alma bir an için kesilir, kaslarda güç yitimi görülür, şiddetli gülmelerde kas denetimi bile yitirilebilir. Örneğin insan idrarını kaçırabilir.

Bazı araştırmacılar, kendi görüşleri çerçevesinde gülmeyi açıklamaya çalışmışlardır. Örneğin John Morreal'e göre gülme: "İnsanın içinde bulunduğu dünyada algılamış olduğu bazı şeylere verdiği tepkinin dışa vurumudur -en kaba biçimiyle söylersek duyumsal bir uyarana verilen motor bir yanıttır."[19]

Gülüşün zengin anlamları üzerine çalışan Greig, toplumsal gülmeyi ortak bir saldırı veya geri çekilmeye çağrı olarak düşünmektedir.[20] Gerçekten de gülme bozguncudur, tehlikelidir. Bu nedenle, yetkili kişilerin iktidarını sarsabilir. Yine aynı nedenle tarih boyunca engellenmeye çalışılmıştır. Mesela Rönesans'ta gülmeye karşı ezici baskılar getirilmiş, buna bağlı olarak aydınlanma dönemi boyunca gülenler birer suçlu gibi görülmüştür.

---

[17] Türkçe Sözlük. Ankara: TDK Yayınları, 1988. Türk Tarih Kurumu Basımevi. 1. Cilt. s. 581.

[18] Türkmen, Fikret. "Söz Sanatlarına ve Kelime Oyunlarına Dayalı Nasrettin Hoca Fıkraları Üzerine". Uluslar Arası Türk Dili Kongresi Bildirileri. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1996. s. 3

[19] Morreal, John. age. s. 85.

[20] Türkmen, Fikret. agm. s. 2.

İnsan bedeninin her davranışı fizyolojik bir etki sonucudur. İnsan, tepkiye yol açan bir etkiyle karşı karşıya kaldığında bedeninde sinirsel bir enerji birikir. Bu enerji kendini çeşitli şekillerde açığa çıkarma eğilimindedir. Kimi zaman ağlayarak, kimi zaman gülerek. Sonuç olarak her iki hareket de rahatlamaya yöneliktir. "İnsan neden ağlayarak değil de gülerek rahatlamaya çalışır?" sorusuna cevap olarak söylenecek çok şey vardır. Her şeyden önce gülme ile ağlama arasında nitelik ve kimyasal olarak belirgin farklılıklar mevcuttur. Yukarıda değindiğimiz gibi, bedenimizde enerjiye yol açan korku, acıma, sevgi, öfke gibi her türlü duygu, kendini davranış olarak gösterme eğilimindedir. Bütün bu duygular mutlaka bir tepkiye dönüşürler. Örneğin korku, fiziksel bir geri çekilmeye, saldırıya, ağlamaya ya da tam tersine bastırmak için bedenin kendini öne sürmesine, karanlıktan korkan bir çocuğun şarkı söylemesi gibi bir tepkiye dönüşebilir. Meselâ öfke, yüksek sesle, bağırmayla, ağlamayla, belki de şiddetle açığa çıkabilir. Ama gülme, bir etkiye gösterilebilecek en son tepkidir. Önceki durumlarda zincirleme bir reaksiyon söz konusuyken, gülme bu reaksiyonu durdurur. Çünkü gülme başka hiçbir şeye dönüşmez. Kavga eden bir çift, bir espriye aynı anda güldüklerinde, bedenlerindeki sinirsel gerilimi boşaltmış olurlar ve şu bir gerçektir ki; gülme, diğer tepkilerde görülmeyen bir olumluluk, iyileştirme özelliği taşır.

Walter B. Cannon da "Acı, Açlık, Korku ve Öfke Durumlarında Bedensel Değişiklikler" (Bodily Changes in Pain, Hunger, Fear and Rage) adlı kitabında bedeni harekete geçiren duygularla ilgili ayrıntılı bilgiler vermiş ve gülmeye neden olan durumları da bu doğrultuda açıklamaya çalışmıştır.[21]

Arthur Koestler, Mizah Yaratma Eylemi adlı kitabında "bedenin abartmaları" olarak adlandırdığı fiziksel tepkilerin, sempatik-adrenal sinir sistemi adı verilen ve özerk sinir sisteminin sempatik ayrımı denen şeyle, böbrek üstü bezlerinin iliği tarafından salgılanan adrenalin ve noradrenalin (korku ve öfke) salgıları tarafından açığa

[21] Koestler, Arthur. Mizah Yaratma Eylemi. çev: Sevinç- Özcan Kabakçıoğlu. İstanbul: İris Yay. 1997. S. 44. Ayrıca; Cannon, W. B. Bodily Changes in Pain, Hunger, Fear and Rage. New York: D. Appleton and Co., 1929. 2. Baskı. ile karşılaştırınız.

çıkarıldığını savunur. Ayrıca adrenalin salgılamamıza neden olan tepkilerin gülmeyle sonuçlandığını söyler.[22]

İnsanlar neye güler? Bu sorunun cevabını vermek oldukça güçtür. Yalın gülme (mizahî olmayan gülme) ile mizahî gülmenin sebepleri farklıdır. John Morreal, gülmeye neden olan üç unsurdan söz eder:

"1. Ani değişiklik (psikolojik),
2. Psikolojik geçişler,
3. Psikolojik değişikliğin memnuniyet verici olması."[23]

Bütün bunlara zihinsel aykırılık, algılanabilir saçmalık, istem dışı hareket, beceriksizlik, insan vücudunun bir makine olduğunu düşündürecek mekanik bir katılık (Toplum karakterin, aklın, hatta bedenin her katılığına kuşku ile bakar.[24]) , kişileştirme, taklit, tekrar, tabiata aykırılık, biçim bozukluğu, hareket ve yüz komikliği, abartı gibi bir çok sebep de eklenebilir.

Gülmenin sebepleri üzerine çalışmalar yapan Monroe, "Dış veya iç etkinin birbirlerini zıt ve farklı dizide bir çok bilginin yer aldığı düşünce biçimleri ile gülmenin şekillendiği" sonucuna varmıştır.[25]

Sonuç olarak; mizah ve gülme konusunda ortaya koyulan bu görüşler, gülmenin mizahtan ayrılamayacağı gerçeğini gözler önüne serer. Mizahın bir sanat dalı olarak ortaya çıkmasında, insanların dünyaya gülerek bakmalarının büyük payı vardır. Bu sanat dalı, pek çok bilim dalının çalışması için elverişlidir. Bu nedenle bu konuda yapılabilecek pek çok çalışma vardır.

---

[22] Koestler, Arthur. age. s. 46.

[23] Morreal, John. age. ss. 59-86.

[24] Bergson, Henry. age. s. 18.

[25] Türkmen, Fikret. "Mizahta Üstünlük Teorisi ve Nasrettin Hoca Fıkraları". 5. Uluslar Arası Türk Halk Kültürü Kongresi. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları. 1996. s. 3.

B. MİZAH TEORİLERİ

Mizahı, işlevlerini, amaçlarını, sonuçlarını anlama çalışmaları, bilim adamlarının mizahla ilgili çeşitli teoriler geliştirmesine yol açmıştır. Bu mizah teorileri, mizahı anlamamıza yardımcı olacağı gibi, mizahın bir unsuru olan gülmeyi de anlamamıza yardımcı olacaktır. Teorilerin her biri mizahın ve gülmenin bir başka yönünü açıklamaya çalışır. Bu açıklamalar, mizah dediğimiz bütünün parçaları olarak, onun birbirinden farklı ama yine de birbiriyle ilişkili yönlerini ortaya koyar. Şimdi bu teorileri gözden geçirmeye çalışalım.

B. I. ÜSTÜNLÜK KURAMI:

En eski gülme teorisidir: Platon ve Aristo'nun görüşleri doğrultusunda yapılandırılmış, başta Hobbes olmak üzere pek çok bilim adamı tarafından geliştirilmiştir.

Platon, gülmenin insanî şeytanlık ve budalalıktan kaynaklandığını söyler. İnsanı gülünç kılan şey, kendini bilmemesidir. Kendini olduğundan fazla gören insanlar gülünçtür. Bu tip insanlara gülme; kötülemeyi, hor görmeyi de içerir. Gülerken insanî yanımızı yitiririz. Bu nedenle Platon, gülmeyi, güldüğümüz kusurlar bize de bulaşabilir diye doğru bulmaz. Platon, sanatta da gülen insanların betimlenmesini sakıncalı bulur. Platon, "Laws" adlı eserinde ise, çirkinliğin neye benzediğinin bilmenin eğitimsel bir görevi olduğunu düşünür.[26]

Aristo da Platon'a benzer görüşlere sahiptir. Ona göre "Nükte, adam edilmiş küstahlıktır."[27] Şakacı tutum, insanı gayri ciddi yapar ve kişinin karakterine zarar verir. Yine de Aristo, gülmenin yapıcı olduğunu düşünür. Hiçbir insan kendisine gülünmesinden hoşlanmaz. Bu nedenle kendisini komik duruma düşürecek aptalca şeyler yapmaktan kaçınır.

---

[26] Morreal. John. age.. ss. 8-9.

[27] Morreal. John. age.. s. 9. Ayrıca : Aristoteles. Rhetoric. ss. 2. 12.

Bu görüşleri temel alan ve gülmenin vahşi, saldırgan, bencil doğası üzerine çalışanlardan biri de Hobbes'tir. Hobbes, insanlığın ölümle sona eren bir güç arzusu içinde olduğunu öne sürer ve bu süreçte kazanılan zaferlerin gülmeye neden olduğunu söyler ve "Daha önce bize ait olan zayıflıklarımızla karşılaştırdığımızda, birden bire içimizi bir yücelik duygusu kaplar." der.[28] Gülme kendini bir başkasından veya kendinin daha kötü olduğu önceki bir durumundan iyi görme sebebiyle bir çeşit kendinin kutlamadır.

Ancak Hobbes de, Platon ve Aristo gibi gülmenin kişinin karakterine zararlı olabileceğini düşünür. Kişinin, kendisini başkalarıyla karşılaştırarak değil, kendisindeki bazı yetenekleri aniden kavramak yoluyla güldüğünü savunur. Çünkü başkalarına gülme bir korkaklık işaretidir.[29]

Gülmeyi "Kontrol altına alınmış bir korkaklık işareti" olarak gören Konrad Lorenz ise, gülmenin özünü insanlığın gelişim çizgisinde, ilkel dönemlerinde arar.[30]

Anthony Ludovici, "Gülmenin Gizi" (The Secret of Laughter) adlı eserinde "Her gülme, bir kişinin bazı özel durumlara ya da genelde çevresine olağanüstü uyum duygusunun bir ifadesidir" der.[31] Gülme, düşmana fiziksel ve ruhsal bir meydan okumadır. Herhangi bir duruma ondan daha iyi uyum sağladığımızı gösterir. Hem güç ve çeviklik, hem akıllılık, hem de anlayış ve sağlıkla ilgilidir. Ludovici'ye göre çocuklar fiziksel uyumsuzluklara daha fazla gülerler. Büyüdükçe ruhsal ve kültürel uyumsuzluklara da gülmeye başlarlar.[32]

Albert Rapp da gülmeyi araştıranlardan biridir. "Nükte ve Mizahın Kaynağı" °The Origin of Wit and Humor adlı kitabında, tıpkı Konrad Lorenz gibi, gülmenin ilkel bir davranıştan kaynaklandığını düşünür. Ayrıca gülmenin diğer grup üyelerinin

---

[28] Morreal. age., s. 10. Ayrıca; Hobbes. "Human Nature". English Works. Ed. W. Molesworth. London: Bohn, 1840. S. 4, Bölüm 9.

[29] Morreal, John. age., ss. 10-11.

[30] Morreal, John. age., s. 11.

[31] Morreal, John. age., s. 12. Ayrıca; Ludovici, Anthony. The Secret of Laughter. New York: Viking Press, 1933. ss. 62-63, 69. ile karşılaştırınız.

[32] Morreal. John. age., ss. 98-103.

rahatlamalarını sağlayan sesli bir işaret olabileceğini aktarır.[33] Alay etmeyle ilgili olarak da Rapp, çıkış noktasının kavgada yenilen tarafın fiziksel zaafları (morarmış göz, kırılan bacak vs.) olduğunu söyler. Bunun modern şekilleri halen vardır. Biz de zaaflara, yapılan yanlışlıklara, yenilgilere güleriz ve kendi başımıza gelmesinden çekiniriz. Şen mizahta ise, tıpkı bir çocuğun çeşitli hallerine gülmemizde olduğu gibi, gülmeye sevgi ve alay, hatta şefkat karışır.[34]

Araştırmacılar sadece başkalarına değil, kendimize gülmemizle de ilgilenmişler; bu konuyla ilgili de fikirler üretmişlerdir. Albert Rapp kendimize güldüğümüzde, hâlâ üstünlük duyguları taşımakta olduğumuzu iddia eder. Çünkü alay ettiğimiz "kendimiz", gülen tarafımızdan koparılmıştır. Biz, kendimizin, belli bir durumdaki kötü resmine güleriz.[35] Gülmenin alay ettiği şey, gülen benlikten ayrılmış bir benliğin resmidir.[36]

Bütün bunlara karşın, bu kurama karşı çıkanlar da olmuştur. Örneğin Voltaire, gülmenin, küçük görme ve öfkeyle bağdaşmayacağını ileri sürmüştür. Max Eastman, onu bu yüzyılda destekler ve "hor görme işin içine girer girmez gülmeyi ondan ayırmamız gerektiği"ni söyler.[37] Ancak John Morreal, bu eleştirilerin, insanların başkalarıyla alay etmek için güldükleri yolundaki gerçeği göz ardı ettikleri için eksik olduğunu düşünür. Modern dünya, bu hiç de insanî görünmeyen olguyu reddetse de bu gerçektir ve çocukların başkalarının fiziksel uyumsuzluklarını alaya alan ad takmalarında bile görülür. Bu alaycı gülme yetişkinlikte de sürer. Örneğin bize zararı dokunmuş birinin felaketine ya da çektiği acılara güleriz. Herhangi bir konuda üstünlük duyduğumuz kimselere güleriz.[38]

---

[33] Morreal, John. age., s. 13; Ayrıca; Hayworth, Donald. "The Social Origin and Function of Laughter". Psychological Review, 1928. 35, 370. ile karşılaştırınız.

[34] Morreal, John age., ss. 13-14.

[35] Morreal, John. age., s. 14. Ayrıca; Rapp, Albert. Origins Wit and Humor. New York: E.P. Dutton, 1951. ss. 43-44. ile karşılaştırınız.

[36] Morreal, John. age., s. 14. Ayrıca; Eastman, Max. The Sence of Humor. New York: Scribner's, 1921. s. 7. ile karşılaştırınız.

[37] Morreal, John. age., s. 21.

[38] Morreal, John. age., ss. 15-18.

Morreal'in kurama karşı çıkma sebeplerinden biri de, her türlü gülmenin üstünlük kuramıyla açıklanamamasıdır. Mizahî olmayan gülme durumlarında, üstünlük duygusu yoktur. Ayrıca mizahî gülmede de üstünlük duygusu içermeyen örnekler vardır. Bu durum üstünlük kuramının kapsamlı bir gülme kuramı olamayacağının kanıtıdır. Bu da araştırmacıları, başka kuramlar aramaya itmiştir.

B. II. UYUMSUZLUK TEORİSİ:

İnsanlar, bebekliklerinden itibaren her şeyi, deneyimlerini birleştirerek, onları düzenli şemalara, çeşitlilik içinde bütünlük gösteren kalıcı örneklere sınıflayarak öğrenirler. Öğrenilen bu örnekler, onlara benzer durum ve olaylar karşısında nasıl davranacağımızı gösterir. Öğrenilen şey zamanla alışkanlığa dönüşür. Alışkanlıklar davranışlarla ortaya çıkar. Olması gereken, olabilir, mümkün olan her şeyi, durumu, olayı zihnimize kazımışızdır ve bunlar bize "normal" görünür. Ancak bu "otomatikleşmiş düşünme ve davranma yolları"ndan[39] kaçmaya çalışma insanın doğasında vardır ve bu, mizahı doğurur. Yani olayların akışında, dinleyici ya da okuyucuda, olayın nasıl sona ereceğine dair bir beklenti, "otomatik bir düşünme ve kavrama" mantığı vardır. Ancak olay beklenilenin dışında gerçekleşirse, insan şaşırır. Umulanın tersi, insanı güldürür.[40] Uyumsuzluk kuramı bu düşünce üzerine yapılanmıştır.

John Morreal'e göre, üstünlük kuramında esas olan başkalarıyla alay ederek eğlenmektir. Uyumsuzluk kuramında ise, esas olan, mantığa uymayan, beklenmedik olana duyulan zihinsel tepkidir. Üstünlük kuramında insan kendini başkalarıyla ya da daha önceki kendiyle karşılaştırır ama bu karşılaştırmadan çıkan sonuç her gülme durumu için geçerli olmayabilir. Bu açıklığı kimi bilim adamları uyumsuzluk kuramıyla kapatmaya çalışmışlardır.[41]

Bu kuramın öncüleri Kant, Henry Bergson ve Schopenhauer gibi filozoflardır.

---

[39] Koestler. Arthur. age., s. 28.

[40] Koestler. Arthur. age., ss. 29-30.

[41] Morreal. John. age., s. 24.

Fakat kuramı ilk kez Aristo ortaya atmıştır. "Rhetoric" adlı eserinde, uyumsuzluğu bir gülme kaynağı olarak kabul etmiştir. Bu eserinde Aristoteles, dinleyicilerde belli bir beklenti yaratıp sonra da onları beklenmedik bir şekilde vurmanın, iyi bir güldürme yolu olduğunu anlatır. Aynı şekilde telaffuz değişikliği ve sözcük oyunları da insanları güldürür.[42] Yine de bu kuram, ancak 17. ve 19 yüzyılda ayrıntılı biçimde işlenebilmiştir.

Kant, "Gülme; yıkılan bir umudun hiçliğe doğru, ani değişiminden doğan bir duygudur" der.[43] Ona göre bir fıkrayı dinlerken edinilen beklenti, beklenmedik sonuçla bir "hiçliğe" dönüşür. Bu hiçlik, insanı güldürür.

Schopenhauer ise, Kant'ın öne sürdüğü "hiçliğin" olmayacağını, mutlaka bir beklentimizin olacağını savunur. Biz sadece beklemediğimiz doğrultuda duygulanım ediniriz. "Her durumda gülmemizin nedeni, bir kavramla, o kavram ilişkisi içinde düşünülen gerçek nesneler arasındaki uyumsuzluğun aniden algılanmasıdır ve gülmenin kendisi bu uyumsuzluktan başka bir şey değildir" der.[44]

Uyumsuzluk kuramı da tıpkı üstünlük kuramı gibi her türlü gülme durumunu açıklayamaz. Sadece mizahî gülme durumları (Uyumsuzluk içermeyenleri de vardır. Örneğin, bir bulmacayı çözme, akrobasi gösterisi izleme vs...) bu şekilde açıklanabilir. Bunu dile getirenlerden biri James Beattie'dir.

James Beattie, gülmeyi "duygusal ve hayvansal gülme" olarak ikiye ayırır. "Birincisi yani duygusal gülme, uyumsuzluktan doğar. Aynı bütünde birleşmiş uyumsuz şeylerin görünüşünden yükselir görünür. İkincisi ise bedensel duygulardan ve ani tepkilerden doğar. Gıdıklama, sevinç, bebeklerde cee yapma gibi tamamen mizahî olmayan gülme durumlarıdır ki bunları uyumsuzlukla açıklayamayız." Beattie'e göre,

---

[42] Morreal, John. age., s. 25.

[43] Morreal, John. age., s. 26. Ayrıca; Kant, Immanuel. Kritic of Judgment. çev: J. H. Bernard. London: Macmillan, 1892. s. 223. ile karşılaştırınız.

[44] Morreal, John. age., s. 26; Sschopenhauer, Arthur. The World as Will and Idea. çev: R.B. Haldane- J. Kemp. London: Routledge& Kegan Paul, 1964. Sayı: 1, Bölüm: 13.

uyumsuzluk zihinsel ya da kavramsal bir konudur ve ardında psikolojik bir mekanizma vardır.[45]

Morreal'e göre, Beatti'nin uyumsuzluk teorisine kazandırdığı bir düşünce de, her uyumsuzluğun gülmeye neden olmayacağına dairdir. Rahatsızlık uyandıran, korku, acıma, hoşnutsuzluk, öfke ya da nefret gibi duygular uyandıran uyumsuzluklara gülemeyiz. İnsanî yanımız ağır basar. Çünkü, gülmeye duygusuzluk eşlik eder. Duygular işin içine girince gülünmez.[46]

Beattie'nin düşünceleri kabul görmüş, uyumsuzluğun da genel bir gülme kuramı olarak kabul edilemeyeceği anlaşılmıştır.

B. III. RAHATLAMA TEORİSİ:

Rahatlama teorisinde gülmeye fizyolojik bir bakış açısı vardır. Gülmenin insanda fiziksel ve dolayısıyla ruhsal olarak rahatlamaya yol açması bu kuramın temelini oluşturur. İnsanlarda çeşitli baskıların, yasakların ya da günlük sıkıntıların yol açtığı sinirsel enerji bu yolla boşaltılır, biyolojik ve psikolojik bir rahatlama meydana gelir. Bu teoriyi, Morreal'in "Gülmeyi Ciddiye Almak" adlı kitabında ele aldığı bilgileri naklederek anlamaya çalışalım.

İlk olarak Shaftesbury'nin 1711 yılında yayımladığı "Nükte ve Mizahta Özgürlük" (The Freedom of Wit and Humor) makalesinde bu kuramın izlerine rastlanır. Baskı altında olan ruhlarını kimi kez taşlamayla, öykünmeyle, soytarılıkla rahatlatan insanlar, bu sayede baskılardan öç alırlar; gülerler. Bu görüşlere katılan Alexander Bain de, Shaftesbury'i takip eden bir düşünürdür.[47]

Yasaklar arzuları doğurur ve hedefine ulaşamamış arzu, açığa çıkarılmamış sinirsel enerjiye dönüşür. Örneğin cinsellik ve şiddet çoğu zaman bastırılan iki duygudur. Bu duygular kışkırtıcı bir etkiyle karşılaştıkları zaman, tepki gülme şeklinde

---

[45] Morreal. John. age., s. 28.

[46] Morreal, John. age., s. 30.

[47] Morreal. John. age., ss. 32-33.

olur. Hemen her toplumda, yaş ve meslek grubunda cinsel fıkraların çok rağbet görmesi buna delil olarak gösterilebilir.

"Gülerek rahatlamak, kişinin birikmiş enerjisinin açığa çıkmasıdır." Bazen cinsellik ve düşmanlık içermeyen, yani insanda bastırılmış bir enerji hissi yaratmayan şeylere de gülünür.[48]

Bu kurama ilişkin sayabileceğimiz en önemli iki isim Spencer ve Freud'dur. Spencer, kuramı "Gülmenin Psikolojisi Üzerine" (On the Physiology of Laughter) adlı eserinde açıklamıştır.[49] Spencer bu eserinde, duygularımızın, sinir sistemimizde sinir enerjisine dönüştüğünü ve bunun da mekanik enerji olarak kendini gösterdiğini savunur. Sinir enerjisinin daima kas hareketleriyle ifade edilmeye yatkın olduğunu söyler. Spencer'a göre gülme, duygusal enerjinin sıradan boşalma yöntemlerinden başka bir şeye dönüşmeme yönüyle farklıdır. Sinir sistemi boşalır ve devinim durur. Tabi gülmenin sadece yüz kaslarını değil, enerjinin sürekli ve çok olması ve gülmeyle boşalmaması halinde, solunum sistemine ait diğer organları da (diyafram ve ciğerler) etkilediği açıktır. John Dewey, Spencer'dan oldukça etkilenmiş ve o da gülmenin "sinirlerin aniden boşalması" anlamına geldiğini yinelemiştir.[50]

Ancak mizahî gülme, duygusal bir enerji içermez. Ayrıca baskı altındaki duygularımızdan değil de başka sebeplerden dolayı da gülebilir ve rahatlayabiliriz. Duygusal bir etki olmadan da gülmek mümkündür. Spencer gülmenin yoğundan aza doğru bir seyir izleyip sonunda tükendiğini söyler ki, gülmenin bütün türlerinin ya da bütün insanların gülmelerinin bu kalıp içine sokulamayacağı açıktır.

Bütün bunlar da gösteriyor ki, rahatlama kuramı da bütün gülme türlerini tek başına açıklayacak genel bir kuram değildir. Ancak günümüzde de kabul edilen gerçek, mizahın iyileştirici bir gücünün olduğudur. Mizah korkuyu, zayıflığı, hastalığı,

---

[48] Morreal, John. age., s. 35.

[49] Morreal, John. age., s. 36. Ayrıca; Spencer, Herbert. "On the Physiology of Laughter". Essays on Education. London: J. M. Dent. 1911. ile karşılaştırınız.

[50] Morreal, John. age., s. 38. Ayrıca;Dewey, John. "The Theory of Emotion". Psychological Review. 1894. 1, 559. ile karşılaştırınız.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

başarısızlığı yenmemize yardım eden, bize yeni bakış açıları kazandıran, hayata dengeli tutunmamızı sağlayan olumlu bir olgudur. Özellikle günümüzün, insanı her yönden kuşatan sosyal, ekonomik, kültürel zorluklarının yarattığı stres düşünüldüğünde, mizahın bütün bunlarla baş etmeyi sağlayacak pozitif düşünceyi insana kazandırdığı gerçeği daha iyi anlaşılır.

Rahatlama kuramından bahsedildiğinde mutlaka Freud da anılır. Freud rahatlamayı baskı altındaki cinsellik ve şiddetin açığa vurumu şeklinde, kendi psikoanalitik yöntemiyle açıkladığından onun görüşlerini ayrı bir kuram olarak ele almak mümkündür.

B. IV. PSİKOANALİTİK KURAM:

"Tezli gülmece kuramı" da denen bu kurama göre her insanda gizli kalmış bir saldırı isteği vardır. Zaman zaman çeşitli davranış ve konuşmalarda bu istek açığa çıkar. Freud, çok bilinen psikoanalitik kuramını gülme ve mizahı açıklamak için de kullanmış ve düşüncelerini "Şaka ve Şakanın Bilinçaltı ile İlişkisi" (Jokes and Their Relation to the Unconscious) adlı kitabında açıklamaya çalışmıştır.[51] Bu kitaba göre insanlar, her türlü tepki için bir enerji ayırmışlardır ancak gereksiz olup da kullanılmayan bu enerjiler şaka yaparken, komik durumlara gülerken ve mizahî durumlarda ortaya çıkar. Şaka yaparken bastırılmış ya da yasaklanmış duygu ve düşünceler için ayrılıp kullanılmayan enerjiyi; komik durumlara tepki verirken, düşünmeye ayrılıp da kullanılmayan enerjiyi; mizah için de, duygularca kullanılmayan enerjiyi kullanırız. Freud şakanın, düşmanca bir saldırıdan, yergiden veya kendini koruma amacından kaynaklandığını savunur.[52] Yani Freud, toplumsal baskıların zapt ettiği duygu ve düşüncelerimizi (bilinçaltımızı), şaka yoluyla açığa (bilince) çıkardığımızı söyler. Şaka, yöntem itibariyle tıpkı rüya görme gibidir; bilinçaltımızı açığa çıkarır. Ve insanlar şaka yapmaktan zevk alırlar çünkü başka şekilde tatmin edemedikleri zevklerini bu yolla tatmin ederler. [53]

---

[51] Morreal, John. age., s. 43. Ayrıca; Freud, Sigmund. Jokes and Their Relation to the Unconscious. New York: Penguin Books, 1976. ile karşılaştırınız.

[52] Morreal, John. age., s.40.

[53] Morreal, John. age,. ss. 42-57.

Ancak, Morreal'in ifadesine göre, Freud'un bu fikirleri başka araştırmacılar tarafından tutarlı bulunmamıştır. Freud şakayı bilinçaltıyla ilişkilendirir. Her türlü komik ve mizahî durumu bilinçaltıyla açıklayamayacağımız gerçeğini gözden kaçırır ya da yok sayar. Örneğin mizah yazarları ya da günümüzde moda olan bir meslek grubu olan stand-upçılar gibi profesyonelce "şaka" üretenler, tamamen bilinçaltı kaynaklı hareket etmezler. Ayrıca Freud duygularımızı bastırmak için kullandığımız enerjiyi, yine bu duyguları açığa çıkarmak için kullandığımızı savunur. Oysa genel rahatlama kuramında Spencer, herhangi bir duygu için biriktirilmeyen, aniden ortaya çıkan bir enerjiden ve bu enerjinin gülme yoluyla boşaltılmasından bahseder. Gülme eğer gereksiz enerjinin açığa çıkarılmasıysa, "Enerji nasıl gereksiz olur ya da gereksiz enerji nedir?" sorusunun cevaplanması gerekir.

Bir de kurama tersinden yaklaşacak olursak, ilginç bir saptamayla karşı karşıya kalırız. Madem insanlar bastırılan enerjilerini gülme veya fıkra anlatma, dinleme yoluyla açığa çıkarıyorlar; öyleyse bu fıkraları dinleyen, anlatan insanlar bu duyguları en çok bastırılan insanlar olmalıdırlar. Mantıklı gibi görünen bu düşünce pek çok deneyle çürütülmüştür. Örneğin Eysenck, cinsel ve saldırgan duygularını bastırmayıp dile getirenlerin, cinsel fıkralara, bu duygularını bastıranlardan daha çok ilgi duyduğunu kanıtlamıştır.[54]

Freud, üç şeye gülündüğünü düşünür: Şakalara, komik durumlara ve mizaha. Freud'un kuramı yalnızca mizahî durumlara neden gülündüğünün açıklanması esnasında tutarlı görünür. Spencer'in tersine Freud sadece mizahî gülmenin duygusal enerjinin boşaltılması için kullanıldığını düşünür. Freud'un diğer iki gülme biçimiyle ilgili bir çalışması mevcut değildir. Bu nedenle Morreal, bu kuramın tam olarak net olmadığını düşünüyor.

---

[54] Morreal, John, age., s. 50. Ayrıca: H.J. Eysenck. The Psychology of Humor için yazdığı önsöz. Ed. Jeffrey H. Goldstein and Paul E. McGhee. New York: Academic Press, 1972. s. XVI. ile karşılaştırınız.

B. V. MEMNUNİYET VERİCİ BİR DEĞİŞİKLİKTEN KAYNAKLANAN GÜLME:

John Morreal, "Gülmeyi Ciddiye Almak" adlı kitabında bilinen mizah teorilerini verdikten sonra, bunlara dayanarak yeni bir teori ortaya atar. Çünkü bilinen gülme teorilerinin hiç biri, gülmeyi tam olarak açıklayamaz; her biri gülmenin farklı bir boyutunu ele alır. Gülme kuramlarının zayıf kabul edilen ve eleştiriler yöneltilen kısımlarını bu kuramla sağlamlaştırmaya çalışan Morreal, özellikle gülmenin nedenlerinden hareket etmektedir.

Morreal, daha önce de belirttiğimiz gibi gülmenin ani psikolojik bir değişiklik, psikolojik geçişler ve de psikolojik değişikliğin memnuniyet verici olması gibi unsurlara dayandığını söylemektedir. Anilik, psikolojik değişim; değişme ise düşünce ile ilgilidir. Morreal, kuramında sözü edilen bu unsurları daha da açar ve bunları gülmenin yapısını ortaya çıkaracak genel bir formül haline getirmeye çalışır.

"Gülme değişimin neden olduğu duyguların sinirsel bir eylemle dile getirilmesidir" diyen Morreal, bu duyguyu "eğlenti ya da şenlik" diye adlandırır. Mizahî olmayan gülme durumlarının, gülme kuramları ile açıklanamamasına karşın, bunların da gülme kuramları içinde yer alabileceğini ispatlamaya çalışır. Kuramında özellikle mizahî olmayan gülme durumları üzerine eğilir.

Mizahî olmayan gülme çeşitleri (utanma, histeri ve azot oksit soluma hariç) psikolojik değişim tepkisidir. Bu tepkide anilik ve bunun içerdiği bir zevk söz konusudur. Ani olmayan değişiklikler gülmeye yol açmaz. Her hoş değişiklik de gülmeye neden olmaz. Bazen de aksine hoş olmayan bir değişiklik gülmeye neden olabilir. Psikolojik değişimdeki anilik, değişim miktarına (Bir önceki durumla bir sonraki durum arasındaki fark) ve değişimin olabilmesi için geçen zamana bağlıdır.

Bir psikolojik değişim, eğer korku, acıma, öfke, iğrenme gibi olumsuz duygulardan herhangi birini uyandırıyorsa, gülme ortaya çıkmaz. Şaşkınlık, merak, hayret ya da sorunu çözme isteği uyandıran değişiklik de insanı güldürmez. Ancak bir yetişkin, komik olmayan bir duruma gülebilir. Örneğin bir çalışan patronunun anlattığı

bir olaya gülebilir. Çünkü gülme yetişkinler için öğrenilmiş bir davranıştır. Ayrıca psikolojik değişimden zevk alabilmek için acil ihtiyaçlarımızın giderilmiş olması gerekir. Fizyolojik ihtiyaçlar sosyal güdülere her zaman baskın çıkarlar.[55]

Morreal, öncelikle bebeklerin gülmelerini ele alır. Yazara göre, bir bebeğin gıdıklama yoluyla güldürülmesi duyularla alakalıdır. Bir başka deyişle kavrama ve anlamayla değil, duygusal değişimlerle ilişkilidir. Teninde "şaşırtıcı" bir dokunuş hisseden, buna eşlik eden tanıdık ve sevecen bir ses duyan ve de rahatsız olacağı herhangi bir durumla karşılaşmayan bebek, mutlaka gülecektir. Burada değişiklik anidir. Çünkü bebek dünyayı kavrayış dizgeleri içerisinde tanımadığı bir şeye maruz kalır ve bu temas onu şaşırtacak çabukluktadır. Bu durum, gülmede aniliğin olması gerektiğinin bir kanıtıdır. Çünkü gıdıklanacağını bilen bir yetişkin kendini bu duruma hazırlar. Komik bir olayı ya da fıkrayı anlatan bir kişinin, anlattığı olaya dinleyiciler gibi gülememesinin arkasında da bu yatar. Anlatıcı sonucu bilir, yani sonuç onun için beklenmedik ve ani değildir. Bir espriye ikinci kez aynı şekilde gülünemez. Bu da gülmede aniliğin gerekli olduğunu kanıtlayan bir örnektir.[56]

Aynı şekilde bir yetişkin tarafından havaya atılıp tutulan bir bebek, havaya atıldığı andaki güvensizliğin, yerini tekrar tutulduğu andaki güvene bırakması esnasındaki değişiklik sonucu güler.

Bebek biraz daha büyüdüğünde sadece duyumsal değil, fiziksel uyaranlarla karşılaştığında bunlara gülmeyi de becerir. "Cee yapma" oyununda olduğu gibi, görsel deneyimlerle seçtiği nesnelere, insanlara, oyunlara güler. Piaget'e göre, bebekler sekiz aylık olana kadar nesnelerin gözden kaybolduklarında da varlıklarını sürdürdüklerini bilmezler. Bu nedenle saklanan oyuncaklarını aramazlar. Çocuklar daha önce karşılaşmadıkları şeylere gülerler. Yüzün bir açılıp bir kapanması oyunu onlar için bir var olup bir var olmamasıdır ve bu oyun ani ve çabuk olduğu ölçüde komiktir. Saklanma uzun sürerse bebek korkar, ani olmazsa sonucu bilir ve sıkılır.

---

[55] Morreal, John. age., ss. 76-77.

[56] Morreal, John. age., s. 61.

Çocuk, büyüyüp, dünyadaki varlıkları ve olayları kavramsal bir yapıya oturttuğunda mizahî durumlardan da hoşlanmaya başlar. Farklı olan, ancak bu fark tehdit edici değilse ve hoşsa, ona komik gelir. Çocukların yetişkinlerden daha çok gülmesi bu şekilde açıklanabilir. Yetişkinler dünyayı tanırlar ve çocuklara tuhaf gelen şeyler onlar için tanıdıktır.[57] Biz de daha önceden bilmediğimiz şeylerle, mesela yeni ve şaşırtıcı bir teknolojik aygıtla karşılaşırsak benzer tepkiler veririz. "Tanrılar Çıldırmış Olmalı" filminde medeniyetle ve onun temsil ettiği nesnelerle ilk kez karşılaşan yerli güldükçe biz de güleriz. Durum onun için de, bizim için de alışılmadıktır. Morreal, yalnızca şaşırtıcı, yabancı olan şeylerin değil, uyumsuz olan şeylerin de komik olduğunu kabul eder.

Morreal, duygusal değişimlerde, değişimden önceki gerginlik ne kadar şiddetliyse, gülmenin de o kadar şiddetli olacağını düşünür. Değişimin mutlaka olumsuzdan olumluya doğru olması da gerekmez. Yani bir arkadaşınız sokakta aniden önünüze atlayarak sizi korkuttuğunda ve siz sonra onun sizinle eğlenen ve gülen yüzünü görüp, kendinizi, aldatılmışlığınızı unutturacak kadar memnuniyet verici bir güven içinde hissettiğinizde gülersiniz. Burada değişim, olumsuzdan olumluya doğrudur. Ancak yolda sevdiğiniz, eski bir arkadaşınızı gördüğünüz zaman güldüğünüzde olduğu gibi, ortada olumsuz bir sebep yokken aniden ortaya çıkan memnuniyet verici bir duruma da gülünebilir. Yani Morreal, Hobbes'in gülmeye yol açan değişimi sadece olumlu duygulardaki çoğalmayla, ben-merkezci bir şekilde açıklamasına karşı çıkar ve değişimin hem duygusal, hem de duyumsal kavrama ve anlama ilişkin olabileceğini söyleyerek kuramı genişletir. Ayrıca "Kavrayışsal değişim, duygusal değişimle desteklendiğinde gülme daha şiddetli olur" demektedir. Hoşlanmadığımız bir zenginin, yeni takım elbisesiyle havuza düşmesi, hem uyumsuzluktan dolayı komiktir, hem de biz ondan hoşlanmadığımız ve onu o durumda görmekten zevk aldığımız için komiktir.

Gülme psikolojik olarak iyi bir değişimin sonucudur, tezini çürüten durumlar gibi görünen utanma, histeri ve azot oksit soluma nedeniyle gülmeyi de Morreal, teoriler çerçevesinde açıklamaya çalışır. Gülme her türlü olumsuz duyguyu olumlu duyguya

[57] Morreal, John, age., s. 63.

dönüştüren bir araçtır. Utanma anında hissedilen rahatsızlık, gülme ile azaltılmaya çalışılır. İnsan kendi kendi ile eğlenir görünürken, başkalarının da gülmesini ve öfke ve suçlamalarını azaltmalarını sağlar. Gülmek, onları yumuşatır.

Histeri ise, normal olarak zihinsel ve duygusal olarak, kişinin başa çıkabileceği ezici bir felakete karşı istem dışı tepki veren bir mekanizmadır. Şok, sıradan bir ağlama ile geçiştirilemeyecek kadar büyükse, kişi, içine düştüğü şok edici durumun etkisinin gerçek olduğunu, gülerek reddeder. Gülme gerçeğin reddedilişidir. Uzaklaştırma ve rahatlatma etkisi vardır.

Azot oksit, marihuana ya da alkol gibi maddeler, kişinin, kendini, bulunduğu durumun sıkıntılarından soyutlamasına, rahatlamasına yol açtığı için gülmeye neden olurlar.

Görüldüğü gibi Morreal, mizahî olmayan gülme durumlarının teorileri çürütmesi karşısında, hepsine bu çerçevede mantıklı bir açıklama getirerek, aslında kuramları geçerli kılmaya çalışmaktadır.

B. 6. DİĞER GÜLME TEORİLERİ:

Helmutt Plessner'in geliştirdiği bir mizah teorisi de mevcuttur. Bu teoride "zaman ile gülme" üzerinde durulur. Plessner'e göre, gülme bilinç ile bilinç dışı arasında, bedensel olan ile ruhsal olan arasında bir sınır anlatımdır. Uykuya dalma ile baş dönmesi yüzünden düşüp kalıverme, jest ve saatin artık işlemediği bilinç sınırı durumlarıdır.[58] Sürekli ve çılgınca kendi çevrelerinde dönüp en sonunda yere düşen ve kahkahalar atan çocuklar kendilerini sözünü ettiğimiz bilinç ile bilinçsizlik sınırına taşımış olurlar. Tökezleyenlerden alınan zevk de, her tür hareketin ani, coşku verici yokluğuna tanık olmaktan kaynaklanır.[59]

---

[58] Sanders, Barry, age., s. 31. Ayrıca; Plessner, Helmuth. Lachen und Weinen. Bern: Francke Verlag, 1961. ile karşılaştırınız.

[59] Sanders, Barry, age...s. 31.

Sözünü edebileceğimiz başka bir teori de Ünsal Özünlü'nün "Gülmecenin Dilleri" adlı kitabında[60] sözünü ettiği "Kavrama Teorisi"dir. Gregory Bateson tarafından ortaya atılan bu teori, uyuşmazlık teorisine benziyor ancak olayların ve konuşmaların akışındaki uyuşmazlık, tamamen mantıksal sorunlardan kaynaklanır.

Yine aynı kitapta sözü edilen bir teoride, Raskin'in mizah üzerinde oluşturduğu anlam bilime ağırlık veren bir teoridir. Victor Raskin, dil bilimin mizaha uygulanması ile ilgili olarak şu tespitlerde bulunmuştur:

1. Bir gülmece öğesinin diline ilişkin bir şeyler söylemek genellikle dil bilimi gülmeceye uygulamak değildir.

2. Dil bilim, daha çok, sözlü gülmeceye uygulanabilir ve uygulanmalıdır.

3. Dil bilimin, gülmecenin de söz konusu olduğu herhangi bir alana uygulanması, ancak ve ancak doğru ve yararlı yöntemler kullanıldığında geçerli olur.

4. Her tür gülmece araştırmasında dil bilim, metindeki dile ait her tür soruna çare olarak görülmemelidir.[61]

Bu teoriyle ve bunun dışında kalan teorilerle ilgili elimizde ayrıntılı bilgi yoktur.

Görüldüğü gibi bütün bu teoriler mizahın farklı boyutlarını ele alırlar. Her biri mizahî bir eseri, bir mizah türünü veya çeşidini açıklamak için kullanılabilir. Bu açıklama çalışmasında, konuya tek bir teori çerçevesinde yaklaşmak mümkün olabileceği gibi, bütün bu teoriler bir arada da kullanılabilir. Mizahla ilgili çalışmalarda birer yol gösterici kabul edebileceğimiz bu teoriler, yapılacak çalışmalara yardımcı olacaktır.

---

[60] Özünlü, Ünsal. age., s. 21.

[61] Özünlü, Ünsal. age., s. 57.

C. MİZAH ÇEŞİTLERİ:

Türkçe'de "mizah", "hiciv", "nükte", "şaka", "latife", "fıkra", "istihza" gibi kelimeler birbirinin yerine, hemen hemen aynı anlamda kullanılmaktadır. Osmanlı döneminde mizah çeşitlerini ayırmada gösterilen titizlik, çeşitlemelerin sayıca çoğalması ve anlam değişikliğine uğraması sonucu kaybolmuş, bu durum bir terim karmaşası yaratmıştır. Kahramanının Nasrettin Hoca olduğu komik anlatmalara fıkra mı, lâtife mi, hikâye mi deneceği maalesef ortak bir hükme bağlanamamıştır. Her şeyden önce mizahın çeşitleri ile türlerini birbirinden ayırmak gerekir. Böylece mizah ile ilgili yapılacak çalışmalar sağlıklı bir zemine oturtulmuş olur.

Mizah çeşitleri deyince akla; mizah, nükte, hiciv, acı şaka (kara mizah), tahkir, ironi, istihza ve alay gelmelidir. Bunları açıklamaya çalışmadan önce Fowler'in mizah tasnifini gözden geçirmek gerekmektedir.

ÇEŞİT	MOTİF VEYA AMAÇ	ALAN	METOT VEYA ARAÇ	DİNLEYİCİ
Mizah	Keşfetme	İnsan tabiatı	Gözlem	Sempatik tipler
Nükte	Aydınlatma	Kelimeler ve fikirler	Sürpriz	Zeki tipler
Hiciv	Düzeltme	Ahlak ve davranışlar	Vurgulayarak etkileme	Kendinden emin tipler
Acı şaka	Istırap verme	Hatalar ve zaaflar	Tersine çevirme	Kurban (Fail) ve seyirciler
Tahkir	İtibarı zedeleme	Kötü muamele	Doğrudan söyleme	Kamu (Halk)
İroni	Kendi çevresine has olma	Gerçeklerin söylenmesi	Efsaneleştirme	Daha dar bir çevre
İstihza	Kendini kanıtlama	Ahlâk	Açık seçik bütün çıplaklığıyla ortaya koyma	Saygıdeğer tipler
Alay	Kendini rahatlatma	Düşmanlık	Kötümser	Kendisi

Bu çizelge, gülmenin çeşitlerini, motif ve amacını, alanını, kullandığı metot ve araçlar ile hitap ettiği zümreyi anlamamıza yardım etmektedir. Başlangıçta mizahı açıklamaya çalışmıştık. Nükte ile devam edelim.

C. 1. NÜKTE:

TDK yayını Türkçe Sözlük'e göre, "nükte" Arapça "neket" kökünden gelmektedir. Bu sözlükte "İnce anlamlı, düşündürücü ve şakalı söz, espri ; yazıda, resimde, sözde ve davranışta ince, derin anlam, espri" şeklinde açıklanmıştır.[62]

Meydan Larousse Ansiklopedisi, "İnce anlamlı ve düşündürücü zarif söz ve de söz, yazı, resim vb. şeylerde ancak düşünüldüğü zaman fark edilen ince anlamlı söz sanâtlarından biri." şeklinde açıklamıştır. Ayrıca nükteyi nitelik bakımından dörde ayırmıştır:

1.Açık nükte
2. Kapalı nükte
3. Yerici nükte
4. Kaba nükte.

Açık nükte, fazla zeki olmayı, anlam üstünde düşünmeyi gerektirmeyen, ilk söyleyişte anlaşılan, çok anlamlılığa dayanmayan, sanat kaygısı olmayan, çoğunlukla halkın kullandığı nüktelerdir. Kapalı nükteler söz oyununa dayanan, sanatlı, çok anlamlılığa dayanan, cümle veya şiir parçalarında geçen nüktelerdir. Ansiklopedinin açık ve kapalı nükte diyerek tarif ettiği nükteler, Fowler'in de şemasında gösterdiği tarife uyarlar. Ancak yerici nükte olarak tabir edilen ve bir insanı yermek, küçük düşürmek, alaya almak amacıyla söylenen, karşıt ve çok anlamlılığa dayalı söz sanatı şeklinde açıklanan nükte çeşidi hicive benzemektedir. Zaten yerici nükte yapanlara örnek olarak Nefi, Şeyhî, Sâbit, Nâbi, Enderunlu Fâzıl, Eşref ve de Ziya Paşa gösterilmiş ki bunlar hiciv şairleridir. Kaba nükte de sanat değeri taşımayan nükte çeşidi olarak tarif edilmiş.[63]

---

[62] Türkçe Sözlük. Ankara: TDK Yay, 1988. Türk Tarih Kurumu Basımevi. s. 1094.

[63] Meydan Larousse. İstanbul: Sabah Yay. C. 15, s. 30.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Bütün bunlar gösteriyor ki, fikrî sahamızda, hâlâ, mizahla ilgili terimler konusunda, karışıklık vardır. Fowler'in tasnifinde nüktenin sanat değeri ve estetik kaygı taşıyan, hayal gücüne ve kelime oyunlarına dayalı, zekâ dolu bir mizah çeşidi olduğu görülür. Yani nüktenin sanat değeri taşımaması diye bir durum söz konusu değildir. Zekâya dayalı olduğu için düşünülerek ve dinleyiciyi düşündürecek şekilde tasarlanır.

Ferit Öngören ve Semih Balcıoğlu'nun hazırladıkları "Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Mizah ve Karikatürü" adlı kitapta nükte şöyle tarif edilmektedir: "Bir sözün, bir düşüncenin yanlış olması halinde ya da bir açık verildiğinde, karşımızdakinin hak ettiği imkândır. Nüktenin ölçüsü zarif oluşu ile ölçülür. Bu zerâfetin ölçüsü, karşımızdakinin ilk sözü ile kurduğumuz bağlantıyla değerlenir." Örneğin Kâmil Paşa, kendisini karşılamaya gelen Ziya Paşa'yı eşeğine göstererek "Öp babanın elini." demiştir. Buna karşılık Ziya Paşa'nın eşeğin başını okşayarak "Bilirim Kâmil hayvansındır." demesi bir nüktedir.[64]

Arthur Koestler, "Mizah Yaratma Eylemi" adlı kitabında, nükte (witticism) sözcüğünün, özgün anlamı yaratıcılık, icat etmekte ustalık olan zekâ (wit) sözcüğünden türediği yolunda bilgi vermektedir. "Nükte (wit) sözcüğü "witan"dan (anlayıştan) gelir. Almanca "witz" hem şaka, hem de zekâ, anlayış, sezgi anlamına gelir" diyerek nükte ile zekâ ilişkisine bir açıklık getirmektedir.[65]

Dünya edebiyatında da nükte örneklerine rastlanır. Ünlü oyun yazarı ve düşünür Bernard Shaw ile Churchill arasında geçen diyalog şöyledir: Bernard Shaw, Churchill'i, ilk defa sergilenecek oyununa davet etmek için bir not yazar ve altına şu notu ekler: "..... gecesi, 8'de sergilenecek oyunuma bir arkadaşınızla gelme nezâketini gösterirseniz sevinirim. Tabi arkadaşınız varsa." Bu notu alan Churchill, hemen cevap yazar: "O gece oyununuza gelemeyeceğim. İkinci oyuna gelmeye çalışırım. Tabi, bir daha oynanırsa."

---

[64] Öngören. Ferit: Semih Balcıoğlu. Cumhuriyetin 50. Yılında Türk Mizah ve Karikatürü. İstanbul: İş Bankası Yay, 1973. s.31.

[65] Koestler. Arthur. age., s. 5.

Görüldüğü gibi nükte, karşıdakinin sözlerinde yakalanan bir açığı nezâketi elden bırakmadan iğneleyici bir şekilde doldurma işidir. Ancak zeki insanlar nüktenin gerçek tadına varabilir. Verilen cevap kesinlikle beklenmediktir. Bu cevabı alan kişi sözün zarâfeti ve inceliğine gülmekten kendini alıkoyamaz.

C. 2. HİCİV:

Türkçe Sözlük'te "yergi" karşılığında bir kimseyi, bir toplumu, bir düşünceyi,bir nesneyi veya bir göreneği yermek için yazılmış yazı veya söylenmiş söz, taşlama, hicviye, satir şeklinde tarif ediliyor.[66]

"Cumhuriyet'in 50. Yılında Türk Mizah ve Karikatürü" adlı kitapta hiciv, simgesi ok olan açık bir saldırı; bir suçlama ve küfre dönüşmeye çok yakın bir yerde işlendiği için hoşgörü yönünden en ağır olan mizah çeşidi diye tanımlanıyor.[67] Kelime ve kelime oyunları ile gerçekleştirildiği, şiir olanlarının ayrı bir sanat kabul edildiği, en yaygın mizah çeşitlerinden birisi şeklinde açıklanıyor.

İslam Ansiklopedisi'nde "Zemm ve kadhi (kötüleme ve çekiştirme) ifade eden nazım şekli" şeklinde tanımlanmıştır.

Agâh Sırrı Levend'in Türk Edebiyatı Tarihi'nde hiciv için, "Daha çok kişileri amaç tutan yergide, deyiş sertleşip keskinleşir. Yalnız dokunmakla kalmaz, yerine göre tırmalar, yaralar, sataşır, saldırır. Sertliği ve acılığı oranında kırar, sövmeye dek varır." denilmiştir. Yani hicivde küfüre de yer vardır.[68]

Hiciv hakkında ayrıntılı bilgi edinebileceğimiz önemli kitaplardan biri de Mustafa Apaydın'ın "Türk Hiciv Edebiyatında Ziya Paşa" adlı kitabıdır.[69] Kitapta öncelikle hiciv üzerinde durulmuş, kavram, kökeni, amaçları, konuları, sonuçları gibi çeşitli yönleriyle tanıtıldıktan sonra Ziya Paşa ve hicivleri incelenmeye başlanmıştır.

---

[66] Türkçe Sözlük. s. 1624.

[67] Öngören, Ferit; Semih Balcıoğlu. age., s. 32.

[68] Levend, Agâh Sırrı. Türk Edebiyatı Tarihi. Ankara: TTK Yay, 1988. C:1, ss. 148-149.

[69] Apaydın, Mustafa. Türk Hiciv Edebiyatında Ziya Paşa. Ankara: KB Yay, 2001.

Kitapta, Türk edebiyatında hicvin hem yerme, kınama, hem de küfürle taciz etme yönü vurgulanmıştır. Hiciv, var olan gerçek, ideale, toplum kurallarına ve şeriate uymadığı zaman, bu uygunsuzluğu yaratan bireye tepki göstermek ve onu bu yanlışından döndürmek amacıyla başvurulan bir mizah türüdür. Saldırı ve aşağılayarak düzeltmek, temel amaçtır. Genellikle bireye yönelik olmasına karşın, topluma, sosyal sorunlara yönelik hicivler de vardır. Mustafa Apaydın, bu açıdan bakıldığında hicvin, toplumun adaletini korumaya çalışan ve düzenin yanında yer alan bir yapıda olduğu tespitinde bulunuyor. Ayrıca çıkış noktasının kişisel anlaşmazlıklar, husumetler, şakalaşmalar olduğunu belirtiyor.

Batı edebiyatında, "satir" kelimesiyle karşılanan hicivin sınırları iyi çizilmiştir. Horace, "Ars Poetica" adlı eserinde satirin toplumu arıtan bir araç olduğunu belirtmiştir. Satirin amacı sosyal düzeni bozmaya yönelik unsurları acımasızca eleştirmektir.[70]

Hasım kabul edilen kişiyi rezil etmek için ailesi, kimliği, milliyeti, fizikî noksanlığı, cinsel hayatı, şairlik yeteneği gibi unsurlar araç olarak kullanılır. Bazen de bu zaaflar olmadığı halde abartılarak varmış gibi gösterilir. Toplumsal sorunların ele alındığı hicviyeler de vardır. Örneğin Fuzulî'nin devlet kademelerindeki rüşvet ve yolsuzluğu hicvettiği eseri "Şikâyetnâme" gibi...Ekonomik bozulma, adaletsizlik, bağnazlık, yalancı dindarlık, kötü yöneticiler de hicvedilir.

Hiciv özneldir. Gerçekleri çarpıtabilir. Edebî sanatları kullanır. Örnek vermek gerekirse:

ŞECERE
Dedenin adı Satılmış,
Babanın adı Satılmış,
Seninki Satılmış,
Ben senin sülaleni bilirim,
Satılmış oğlu Satılmış.
-Mehmet Kemâl-[71]

[70] Apaydın, Mustafa. age., s. 16.

[71] Öngören, Ferit. age., s. 139.

Sururî'nin Vehbî'yi adaletsiz yönetimi yüzünden hicvettiği şiir:

Kadılıkta halka fitne salıvirdün Vehbiya,
Vakt-ı azlünde giriftar eyledi anlar seni,
Sokdılar dama sokaklarda alup etrafını,
İt gibi dögdi ulutdı bekçi sebganlar seni.[72]

Ve insanların kılık kıyafetlerine göre değerlendirilişinin hicvedildiği bir Nasrettin Hoca fıkrası:

Hoca sırtında eski bir cübbeyle bir ziyafete gider. Kimse saygı gösterip buyur etmez. Hoca dönüp yeni bir kürk giyerek aynı ziyafete gider. Daha kapıda karşılar, sofranın en iyi yerine buyur ederler. Yemek gelince Nasrettin Hoca kürkünün bir ucunu tabağa batırır ve diğerlerinin duyacağı bir sesle konuşur: "Ye kürküm ye; ikram bana değil sanadır."

C. 3. ACI ŞAKA:

"Cumhuriyet'in 50. Yılında Türk Mizah ve Karikatürü" adlı kitapta şaka şu şekilde tarif edilmektedir: "Her yönü ile gerçek, hatta ürküntü, korku verici bir ilişkiler zinciri hazırlanarak, hoşgörü sınırımız tartılmak istenir. Sonunda durum açıklanarak eğlence ve mizah elde edilir. Şaka, bir olaylar zincirinin gerçek olmayışından anlamını aldığı gibi, kişiler arasında özel bir dostluk istediği için de tipiklik kazanır." [73]

Fowler'in tasnifine göre ise acı şaka, kurbana ya da seyircilere ıstırap verme amacını güden, onların hata ve zaaflarını, tersine çevirme metoduyla değiştirmeye çalışan bir mizah çeşididir. Acı şakayı yapan insanlarda kendine güven, açık sözlülük, hatta patavatsızlık olmalıdır ki, başkalarının zaaflarını çekinmeden yüzlerine söyleyebilsinler. Bu cesareti daha çok samimiyet ve arkadaşlık veriyor olmalıdır. Bu kadar acımasızca ve aynı zamanda hatalarını düzeltmek için bu kadar iyi niyetli bir

---

[72] Apaydın, Mustafa. age. ss. 14-15. Ayrıca; Hezliyyat-ı Sururî Merhum. Taş basması. Tarihsiz. s.47.

[73] Öngören, Ferit. age. s. 32.

ısrarla ancak bir arkadaş davranabilir. "Dost acı söyler" sözü acı şaka için kullanılmıştır sanki.

Sanat ile şaka arasında özünde aynı gerekçeden kaynaklanan bir bağ vardır. Sanatta yalancıktan olan, şakadır. Sanat da, şaka da hayâl gücünün ürünüdürler.

Şaka insanın güldürmek, eğlendirmek amacıyla karşısındakini kırmadan yaptığı hareket veya söylediği söz şeklinde de tarif edilebilir. Bu tanımda "karşıdakini kırmama" ifadesi Fowler'in açıklamasına uymaz. Çünkü Fowler, acı şaka yapanın karşısındakine ıstırap verme amacında olduğunu düşünüyor. Freud da "Espriler ve Bilinçdışıyla İlişkileri" adlı kitabında modern saldırgan espriyi çözümlemiş ve espri yapmanın haz alma duygusunu harekete geçirdiği sonucuna varmıştır. Şaka, haz verir; başkalarının canını acıtarak veya aşağılayarak yapılan şakalar ise masum şakalardan daha fazla haz verir. Erkek egemen bir toplumda kadın, normal kabul edilen normlar dünyasında normal olmayanlar –engelliler, deliler, dahiler...- acı şakanın hedefidirler. Bir erkeğin bir kadın için söylediği "Saçı uzun, aklı kısa" sözü, kadını ,cinsiyeti, erkek dünyasında zayıflığı gibi konularda "vurur" ve onu bu yapıyı değiştirmeye zorlar. Çünkü şaka konusu yapılan komik unsur, bu karşı koyuşla tamamen sökülüp atılmasa da etkisi azaltılır.

C. 4. TAHKİR:

Kelime anlamı olarak Ferit Devellioğlu'na ait Osmanlıca- Türkçe Sözlük'te hakaret etme ve hor görme, küçük görme şeklinde açıklanmışur.[74]

Türkçe Sözlük, "Aşağılatma, onur kırma, onuruna dokunma" diye tarif eder.[75]

Kâmus-ı Türkî'de kelimenin kökü olan hakaret; hürmetsizlik, itibarsızlık, hakir görme, zilletle muamele (fikri sebebiyle bir adama hakaret etme) insaniyet şanından değildir, denilerek bir bakıma tarif edilmiştir.

---

[74] Devellioğlu, Ferit. Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat. Ankara: Aydın Kitabevi, 1993. s. 1019.

[75] Türkçe Sözlük. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi. 1988. s. 1401.

Fowler, tahkiri, birinin itibarını zedelemek amacıyla yapılan kötü muamele ve gerçeği doğrudan söyleme olarak düşünmüştür. İlk bakışta hicive çok benzeyen ve onunla karıştırılan bir yapıdadır. Ancak hiciv bozuk olan ahlâk ve davranışları değiştirmeyi amaçlarken, tahkir bunları özellikle, doğrudan söyleyerek, bu eylemlerin failinin itibarını halk nezninde zedelemeyi amaçlar. Yani, hicivde olan sosyal iyileştirici yapı, tahkirde yoktur.

Örneğin;

DEHALETNAME

-İsmail Hakkı Paşa'ya-

Dediler ki şimdi yürek dağlayan,
Nafile yorulur, hem aç kalırmış,
Fakat huzurunda bir el bağlayan,
Hem yağ bulabilir, hem gaz alırmış.

Şu sebeple sana olup da bende
Derya-yı cuduna dalmaya geldim,
Yani dağıtılan erzaktan ben de
Ölmeyecek kadar almaya geldim.

Avutuldumsa da hoş yalanlarla
Akına gitmedim boş planlarla
Ve bugün bir sürü aç kalanlarla
Birleşip kapını çalmaya geldim.

İşler iyileşti ama git gide
Ne un bulabildim ne de bir pide!
Binaenaleyh ben devlethanede
Birkaç ay misafir kalmaya geldim.

- Fazıl Ahmet Aykaç -

C. 5. İRONİ:

Fransızca-Türkçe Sözlük kelimenin anlamını düşündüğünü, alay ereğiyle, tersine bir anlatımla söyleme, tersine alay şeklinde veriyor ve "ironie socratique" şeklinde Sokrates'in kullandığı sorulu öğretim yöntemi anlamında kullanılan bir tamlamanın varlığını belirtiyor. [76]

Bunun dışındaki kaynakların çoğu kelimeyi "alay, istihza" diye açıklamış. Biz bunlar arasındaki farkı açıklamaya çalışalım.

İroni, birbirini yakından tanıyan bir toplulukta, gerçeklerin, tam olarak hedef gösterilmeden söylendiği ve bu hedefin (yani kişinin) esas maksadın arkasına gizlenen bir oyunla öne çıkarılıp yüceltildiği mizah çeşididir. Tıpkı çok kötü yemek yapan biri için, onun da bulunduğu bir toplulukta, herkesin bildiği bu gerçeği, "Bu akşamki yemeğin her zamanki gibi harikaydı." sözleriyle ve muzip bir gülüşle ifade etme çabasında olduğu gibi... Bu tutum, hem kötü yemek yapan kişiyle alay edilmesini, hem onun bu özelliğiyle tanınmasını, hem de herkesi güldürmeyi sağlar. Bu basit bir ironidir.

Bir başka örnek de Nasrettin Hoca ile Timur arasında geçen bir fil hikâyesidir. Timur Akşehir'e bir fil gönderir ve bakılmasını ister. Fil öyle büyük ve öyle açtır ki. tarlaları talan eder. Filin oburluğundan bunalan ahali, Hoca'yı Timur'u fili geri alması konusunda ikna etmesi için razı eder ve onunla birlikte Timur'a gitmeyi kabul eder. Bir yandan da Timur'un acımasızlığı onları korkutur ve Hoca'nın arkasında yürüyen kalabalık yavaş yavaş sıvışır. Hoca Timur'un yanına gelip de arkasında kimseyi göremeyince, film durumunu soran Timur'a: "Halkımız filden çok memnun. Hayvancağız yalnız kalmasın. Dişisini de istemeye geldim." cevabını verir. Hoca. hem Timur'un acımasızlığıyla, hem de onu bu zor durumda yalnız bırakan köylüyle alay etmektedir.

Kısacası ironi de tıpkı hiciv gibi, toplumsal alanda aksayan her şeye karşı tepkisini saldırganca gösteren bir mizah çeşididir.

---

[76] Fransızca-Türkçe Büyük Sözlük. İstanbul: Milliyet Yay. 1990. s.342.

C. 6. İSTİHZA:

Türkçe Sözlük'te karşılığı, gizli veya ince alay şeklinde verilmiştir.[77] Osmanlıca-Türkçe Lügat'te de, biriyle eğlenme, alay etme şeklinde açıklanmıştır.[78]

Bu sözcüğün hiciv sözcüğü açıklanırken de kullanıldığını görmüştük. Ancak istihzada, birinin ahlâkî hata ve zaaflarını açıkça söylemede, düzeltici bir amaç yok. Hedef alınan saygın tiplerin aksine, onlar kadar saygınlığa sahip olmayan ama kendini onlardan daha saygın gören birinin, kendini bu yolla kanıtlama çabası göze çarpıyor. Yani kişi topluma "Bakın, bu kişinin şöyle zaafları ve hataları var ama benim yok." demek ister gibi hareket ediyor. İronide gerçek, ince bir alayın arkasına gizlenirken, burada gerçek apaçık ortada. Kendini üstün görme ve gösterme çabası, kişiyi bu çeşit bir saldırganlığa itiyor.

Özellikle divan edebiyatı çevrelerinde şairlerin, şairlik güçlerini ispatlamak amacıyla, rakip olarak gördükleri kişiler hakkında bu tip şiirler yazmaları alışıldık bir durumdur. Örneğin Sürurî isim vererek dönemin şairlerini şöyle eleştirir:

Bıkdırur Vehbî gibi halkı ozanı şairün,
Ağzı yanşakdur katı ol pîr-i fani şairün
Kizbi yakışduramayınca söyleme Aynî gibi
Ünlenilmez her zaman zira yalanı şairün
Koynun evrak-ı perişan ile manend-i Refî
Toldurup şişmek gerekdür iki yanı şairün.[79]

Bir örnek de Nasrettin Hoca'dan verelim:

Hoca ile Timur karşılıklı oturmuşlar. Aralarında sadece bir minder varmış. Timur bir ara Hoca'ya kızınca "Eşekle senin aranda ne (fark) var?" demiş. Hoca cevap vermiş:

---

[77] Türkçe Sözlük. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988. s. 723.

[78] Devellioğlu, Ferit. age., s. 458.

[79] Sürurî. Hezliyyat-ı Sürurî Merhum. Taşbasması, tarihsiz. S.21.

Karşılaştır Apaydın, Mustafa. Türk Hiciv Edebiyatında Ziya Paşa. s. 24-25. (yanşak: boşboğaz; katı: çok; pîr-i fânî: çok yaşlı; kizb: yalan; manend:gibi)

Sadece bir minder sultanım.

Fıkrada kendisini aşağılayan Timur'a Hoca'nın verdiği cevap daha aşağılayıcıdır. Üstelik Timur gibi bir hükümdara bunu söyleyebilen Hoca, cesaretini herkese kanıtlamış olur. Çünkü nefret edilen otoriteye hakaret etmek, onu küçültmek, yapanı yüceltir.

C. 7. ALAY:

Ferit Öngören ve Semih Balcıoğlu'nun kitabında alay şöyle açıklanmıştır: Ölçüsü, inceliğinde olan bir mizah çeşididir. Alayda fark ettirmeme, işin hüneri sayılmıştır. Anlaşılan bir alay şaka diye gösterilip, hoşgörü sağlanılmaya çalışılır. Alay, çekişmeli kişiler arasında, övücü, yükseltici, fakat gerçek olmayan bir ilişkiler zinciri hazırlanarak, karşıdakine bunun benimsetilmesidir. Alayı anlamazlıktan gelip karşı tarafı övme ve yükseltici sözlerle karşılama, üstün ve özenilir bir erdem sayılmıştır. Argo dilindeki "işletmek ve dalga geçmek" de bu anlamdadır. Alay çoğunlukla bir ifade ve tavır sanatıdır.[80]

Fowler, alay edenin kendini rahatlatmaya çalıştığını, kötümser bir yaklaşımla hareket ettiğini ve düşmanına bu şekilde üstünlük sağladığını düşünüyor.

Barry Sanders, birisiyle gülerek alay etmenin, onu sözle alt etmekten daha yıkıcı, kamusal olarak daha aşağılayıcı ve keskin olduğunu düşünüyor. Alaydan kendini arındırmanın zor olduğunu, espriyi yapan ile kurbanın karşılıklı bağışlama edimi içinde olmalarının, alayı bertaraf edebileceğini düşünüyor.[81] Yani birinin düşmanca bir alayına maruz kaldığınızda kendinizden emin bir şekilde bunu gülerek geçiştirirseniz, varlığınızı yara almadan sürdürürsünüz.

Platon, Yasalar'ın 11. Bölümünde (934-936), "Bir insanın bir başkasıyla alay etme alışkanlığında olup da, erdemini ve ciddiliğini yitirmemiş ya da yüceliğinden kaybetmemiş olması olanaksızdır." demiş; alayın saldırgan ve inciten yapısı erdemle bağdaştırılamamıştır.

---

[80] Öngören, Ferit; Semih Balcıoğlu. age., s. 32.

[81] Sanders, Barry. age., s. 52.

Yine Barry Sanders'in tespitine göre Aristo ve Platon'un komşularımızla alay etmememiz yolundaki uyarıları, insanları, düşmanlarını alayla yok etme yolunda bir eğilime itmiştir. Charlie Chaplin'in 2. Dünya Savaşı sırasında Hitler'i alaya aldığı filmler, bu görüşü destekler.[82]

Henri Lefebue, "Alaycılık, Doğurtma Yöntemi ve Tarih Üzerine" adlı makalesinde[83] toplumsal olaylara yöneltilen alaycılığın toplumun çalkantılı, kargaşalı, belirsizlik içindeki durumlarında ortaya çıktığını ve çok önemli işler yapan insanların ve yaptıkları işlerin bu yolla aşağılandığını söylüyor. Ona göre alaycılık, "hor görülen ve ezilen öznelliğin, bireyi yabancılaştıran şeylere başkaldırısı" değil midir? "Alaycı önce dünyaya saldırır, ötekilere, mevcut topluma" düşüncesiyle, onları kınar ve reddeder. "İkinci durumda acımasız ve öldürücü gücünü öncelikle kendine yöneltir, kendini reddeder ve kendini reddetmek için içinde bulunduğu dünyanın ve toplumun yanlışlarını ortaya serer." [84] Ayrıca, alayın, gülmeden çok gülümsemeyi gerektirdiği yazarın bir tespitidir.

İnsanın yine kendini rahatlatmak, kendindeki kusuru kabullenmek suretiyle yine kendini başka bir benlikmiş gibi soyutlayarak, diğer benliğine uzaktan bakmak için zaman zaman kendisiyle alay ettiği de bir gerçektir. Necla Akgökçe "Cinsiyet Engelli Şakalar" adlı makalesinde kısa boylu şişman bir kadının kendisiyle "Koca popolu bücür" diyerek alay etmesinin onu muhtemel alaylara karşı hazırlıklı kılmak ve bedeniyle pozitif bir ilişki kurmak gibi olumlu bir fonksiyonu olduğunu düşünüyor.[85] Tom Shakespeare de bu tür alayların kimliği güçlendirdiğini söylemiştir.

Nasrettin Hoca'nın köyün ortasında eşeğinden düşmesi, sonra kendisine gülenlere hitaben "Ah gençlik ah!" demesi, arkasını dönünce de kendi kendine "Ben senin gençliğini de bilirim." diye söylenmesi, insanın kendisiyle alay etmesine güzel bir örnektir.

---

[82] Sanders. Barry. age., s. 304.

[83] Cogito. S: 26. 2001. ss.133-144.

[84] Cogito. s:134.

[85] Cogito. ss. 162-167.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

D. MİZAH TÜRLERİ

Fıkra, mizahî şiir, karikatür, kukla ve komedi, mizahî hikaye olarak özetlenebilir. Katı ayrımlarla sınıflandırılamasalar bile, biz yine de bu türleri açıklamaya çalışacağız.

D. 1.FIKRA:

Hikaye, masal, nükte, mizah, lâtife gibi çeşitli adlandırmalarla karşılanan bu tür; Kırım'da, Kazan'da, Türkmenistan'da, Özbekistan'da ve Uygurlar arasında "lâtife"; Kazaklar'da "ertegi, anız"; Türkmenler'de ayrıca "yomak, değişme, şorta söz" diye ifade edilir.[86]

Şükrü Elçin, "Halk Edebiyatına Giriş" kitabında "Umumiyetle gerçek hayat hadiselerinden hareketle, "hisse" kapmayı hedef tutan, temelinde az çok nükte, mizah, tenkid ve hiciv unsuru bulunan sözlü, kısa, mensur hikâyelere fıkra denir." diyor.[87]

Pertev Naili Boratav; fıkrayı sırası düşünce, herhangi bir düşünceyi örnek vererek güçlendirmek, karşısındakini ona inandırmak ya da direnişinde yanıldığına tanık göstermek, herhangi bir durumu açıklamak gibi vesilelerle anlatılan, kısa ve yoğun bir hikâye olarak açıklıyor.[88]

Başlangıçta ferdî bir olaydan ortaya çıkan, anlatıldıkça anonimleşen fıkralar; Türk halk edebiyatının hem yazılı hem de sözlü zengin malzemesi durumundadırlar. Konuları her türlü olaylar, insanlar arası ilişkiler, çatışmalar, kısacası insana ait her şeyin gülünç yanlarıdır. Mizahî yönü en ağır basan, az sözle çok şey anlatan, kıvrak bir zekânın ürünü olan bu tür, eğlenmenin, hoşgörünün, baskının olduğu ortamda üstü kapalı anlatımın bir aracı durumundadır. Gerçeğin tam olarak ifade dilemediği durumlarda anlatılan imâlı bir fıkra, sembolik yapısıyla kullanışlıdır. Genç- yaşlı, kadın- erkek ya da farklı meslek gruplarından insanlar kendilerine ait dünya görüşlerini, olaylara bakış

---

[86] Elçin, Şükrü. Halk Edebiyatına Giriş. Ankara: Akçağ Yay, 1993. s.566.

[87] Elçin, Şükrü. age., s.566.

[88] Boratav, Pertev Naili. 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı. İstanbul: Gerçek Yay. ss. 91-92.

açıklarını, ait oldukları yapının tüm özelliklerini anlatmak ve en çok da eğlenmek için fıkra üretir ve anlatırlar.

Fıkraların tasnifi Türk halk edebiyatında henüz ortak görüşe varılamamış bir konudur. P. N. Boratav, fıkraları şu şekilde tasnif ediyor:

1. Kişileri belli halk tipleri olan fıkralar

a) Ünlü adlar taşıyan ve gerçekte tarihe mal olmuş sayılan kişilere ait fıkralar: Nasrettin Hoca, Bekrî Mustafa, İncili Çavuş....

b) Özel adlarla anılmayıp bir toplum zümresini konu edinen fıkralar: Bektaşî, Tahtacı, Yörük.....

2. Belli bir toplumluk tip, ünlü bir kişi söz konusu olmaksızın, ortadan insanların güldürücü maceralarını konu edinen fıkralar: Ana-baba-çocuk, karı-koca, uşak-efendi, asker-subay.... Şaşırtıcı ve eğlendiriciliği sadece açık saçık olmaktan ileri gelen fıkralar da bu bölüme girer.[89]

Şükrü Elçin tasnifi şu şekilde yapıyor:

1. Aslî tipler: Nasrettin Hoca, Bekrî Mustafa, İncili Çavuş...
2. Gündelik tipler:
   a) Mevlevî, Bektaşî, Yörük, Tahtacı, Köylü, Terekeme...
   b) Yahudi, Rum, Ermeni gibi azınlık fıkraları
   c) Kayserili, Karadenizli gibi bölgesel tipler üzerine fıkralar..
   d) Ana-baba, deli, bakkal, cimri, hakim.. gibi tiplerle ilgili fıkralar.[90]

Her iki tasnif de kahramanlara dayanılarak yapılmıştır. Konularına göre, bir sınıflandırma yapmak da mümkündür.

Türk halk edebiyatında halkın çoğunluğu tarafından benimsenmiş kahramanlar üzerinden anlatılan, sözlü geleneğe ait, sonradan yazıya geçirilen fıkralar çoktur. Nasrettin Hoca, Bekri Mustafa, İncili Çavuş fıkraları böyledir. Bunlar yaşadıkları çeşitli tarihî kaynaklarca doğrulanan halk kahramanlarıdır. Onların mizahî kişilikleri

---

[89] Boratav, P.N. age., s. 93.

[90] Elçin, Şükrü. age. s. 567

yaşadıkları olaylarda kendini göstermiş, bu olaylar fıkra biçiminde anlatılır olmuştur. Ancak onlara mal edilen fıkraların sayısı da az değildir. Bu halkın onları ne kadar sevdiğinin ve benimsediğinin göstergesidir. Onlar Türk insanının ve Türk toplum yapısının aynası durumundadırlar.

Toplum zümrelerini konu edinen fıkralar hoşgörü ortamı yaratmak ve zümreleri tanıtmak açısından yararlıdır. Etnik farklılıklar üzerine kurulan fıkralarsa biraz acımasızdır. "Öteki" bir özelliğiyle yerilirken (İskoçlar cimrilikleri, Yahudiler kurnazlıkları, İngilizler soğuklukları vs..) biz üstün geliriz. Bu bir çeşit meydan okumadır.

Aynı şekilde bölgesel farklılıklara dayanan fıkralar da toplumsal çeşitliliği ve engin hoşgörüyü gösterirler.

Fıkralar da diğer düz yazı türleri gibi serim, düğüm, çözüm bölümlerinden oluşurlar. Olay ve düşünceyle ilgili ilk veriler giriş; konuşma gelişme; hüküm de sonuç bölümünü oluşturur.

D. 2.MİZAHÎ ŞİİR:

Geleneksel şiir kalıbının mizahî öğelerle işlenmesi sonucu oluşan bir türdür. Hiciv, alay, ironi gibi her tür mizah çeşidi, şiirde kendine yer bulabilir. Mizahî şiir, hem şairin yapıyı kullanarak hüner göstermesini, hem de mizahı kullanarak insanları eğlendirmesine ortam sağlar. İmgeler yerine günlük hayat ait komik unsurlar şiirde yerini alır.

D. 3.KARİKATÜR:

Görüntünün ön plânda olduğu bir türdür. Yazılı veya yazısız olabilir. Gerçeği çizgiler yoluyla aktarma ve çizgileri de biraz abartarak etkiyi artırma,karikatürün mantığıdır. Karikatürde ya insanlar ya da nesneler olağan dışı ölçüde abartılı çizilir, ya da farklı varlıklar bütünleştirilir. Koyun gövdesine oturtulmuş bir insan başı gibi... Bazen de hayvanlara insana ait bir özellik kazandırmak suretiyle gülünçlük sağlanır.

Karikatürün bir tür olarak kendini kabul ettirmesi basın yoluyla geniş kitlelere açılmasıyla olmuştur. Bugün dünyanın en etkin mizah araçlarından biridir. Gerek somut. gerek soyut olarak gerçeği yansıtmayı ve insanları şaşırtarak güldürmeyi sürdürmektedir.

D. 4. KUKLA:

Görsel, işitsel ve dinamik bir mizah türüdür. Duyularımızın üçüne hitap etmesi, uzun dönem –görsel iletişim araçlarının ortaya çıkmasına kadar- sevilen bir tür olmasına vesile olmuştur. Varlıkların bez, tahta, çöp gibi çeşitli maddelerle benzerlerinin yapılması ve onlara çeşitli hareketlerin yaptırılması, sözlerin söyletilmesi esasına dayanır. Kökeni, insanın bezden yapılmış nesneler üzerine çeşitli büyüler yaparak, varlığın aslını etkileme inanışıdır. Görüntü ve hareket öğeleri barındıran kukla, Karagöz- Hacivat, gölge oyunu gibi mizahî eserlerde kullanılmıştır.

D. 5. KOMEDİ:

Genellikle güldürmek amacını güden manzum veya mensur tiyatro oyunudur. Durumların ve kişilerin uyuşmazlığını, gerçeğin gülünç yanlarını konu eder. Antik çağdan bu yana komedi yazma ve oynama geleneği vardır. Her tür mizahî malzemeyi konu edinir. Acıklı komedi, lirik komedi, kahramanlık komedisi, duygusal komedi. müzikli komedi. karakter komedisi, yergi komedisi, entrika komedisi gibi çok değişik adlarla anılan türleri mevcuttur. Türk sahne sanatlarında dramatik türlerden daha geniş bir yer tutar. Türk gölge oyunu Karagöz, orta oyunu gibi seyirlik oyunlar toplum taşlamasını eğlenceli açıdan ve komediyi kullanarak yaparlar. Bu oyunlarda komik unsurlar ön plana çıkarılır ve kahramanlar komedi unsurunu geliştirmekle görevlidirler.

D. 6.MİZAHİ HİKAYE:

Ferit Öngören ve Semih Balcıoğlu, "50 Yılın Türk Mizah ve Karikatürü" isimli kitaplarında. mizahî hikâyenin tıpkı karikatür gibi, varlığını basından alan yeni bir mizah türü olduğunu söylemektedirler. Onların verdikleri bilgiye göre "mizahî hikâyelerin sözlü mizah döneminden çok antik dönemlere kadar varan eski bir geçmişi

ve gelenekleri söz konusu"dur. "Acayip hikâyeler, meddah hikâyeleri, fıkra yapısı içinde geçen mizah hikâyeleri, masal kimliği içinde geçen hikâye anlatma tekniği, mizahî destanlar gibi bir çok gelenekler sayılabilir. Bütün bu geleneklerden yararlanmış ve esinlenmiş olsa da mizah hikâyesi apayrı bir kökten türemiştir ve gelişmesini basının koşulları sürdürmektedir. Bu anlamda mizah hikâyesi, yakın geçmişte kökenini bir edebiyat türü olan kısa hikâye tekniğinden almış ve ondan sürekli beslenmiştir... Mizah hikâyesinin kendisi, mizahî bir form taşımamaktadır. Ancak bu kısa hikâye formu içinde, hem yazar, ayrıca mizahçı olan mizah hikâyecisi, mizahını gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Kısa hikâyenin sonucunda beklenilen sanat yerine, mizah hikâyesinde, başarılı bir mizahın gerçekleşmiş olması, mizahî hikâyenin başlıca değer ölçüsü olabilmektedir. Mizah hikâyesi, eğlendirici vakit geçirtmekle, istediği hoşgörüyü toplamış olur." [91]

Dünya edebiyatında olduğu gibi, Türk edebiyatında da hikâyeciliğin önemli isimlerinin, pek çok mizahî hikâyesi mevcuttur. Memduh Şevket Esendal, Aziz Nesin, Hüseyin Rahmi Gürpınar, bu tarzda hikâye yazmış olan edebiyatçılarımızdan bazılarıdır.

Günümüzde bütün bu türler ve çeşitler birbirinin içine geçmiş durumdadır. Bir televizyon dizisinde, bir parodide, filmde, bir stand-up gösterisinde komik olan her unsurdan ve her teknikten yeri geldiğince yararlanır.

[91] Öngören, Ferit; Semih Balcıoğlu. age., ss. 36-37.

E. MİZAH TİPLERİ:

"Fıkra tipleri, diğerlerine (diğer insanlara) nispetle, içtimaî ve beşerî hususiyetleri, cemiyet hayatında en geniş biçimde temsil gücüne erişmiş tiplerdir."[92] Türk halk edebiyatına mâl olmuş, önemli fıkra tiplerimiz vardır. D. Yıldırım "Türk Edebiyatında Bektaşi Tipine Bağlı Fıkralar" adlı kitabında mevcudiyeti bilinen fıkra tiplerini, pratik bakımdan şöyle gruplandırmıştır:

"1. Ortak şahsiyeti temsil yeteneği kazanan ferdî tipler: Nasrettin Hoca, İncili Çavuş. Bekri Mustafa, Ahmet Akay, Kemine, Aldar Köse, Haşmet, Koca Ragıp Paşa, Karagöz..

2.Zümre tipleri: Bektaşi, Yörük, Mevlevî, Terekeme, Tahtacı, köylü.

3. Azınlık tipleri: Yahudi, Rum, Müslüman, Hristiyan.
4. Bölge ve yöre tipleri: Kayserili, Karadenizli, Konyalı, Çemişkezekli, Andavallı.
5. Yabancı tipler: Fars fıkra tipi Behlül-i Dânende, Arap fıkra tipi Karakuşî Kadi.
6. Gündelik tipler: Aile fertleriyle alâkalı tipler (Ana-baba, karı- koca, kaynana, çocuk), mariz ve kötü tipler (Deli, hasis, cimri, kör, topal, sağır, hırsız, eşkıya, yan kesici, bıçkın, dolandırıcı, dilsiz), sanat ve meslekleri temsil eden tipler (Ressam, şair, doktor, avukat, hakim, bezirgân, bakkal, kasap, molla, imam, kadı, asker).
7. Moda tipler: Bunları cemiyetteki belirli bir tutum ve anlayış yaratır. Bu anlayışın değişmesiyle ortadan kaybolurlar, yerlerini yenilerine terk ederler."[93]

P. N. Boratav ise, 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı isimli kitabında, Türk anlatı geleneğinde fıkra tipi olmuş ve ad yapmış ünlü kişilerin özelliklerine dair bir soruda şunları söylemiştir: "Kahramanları halkın çoğunluğunca benimsenmiş, hikâyeleri önce sözlü gelenekte oluşmuş ve gelişmiş, sonradan kitaplara da geçmiş, ama yine de halk

---

[92] Yıldırım. Dursun. Türk Edebiyatında Bektaşi Tipine Bağlı Fıkralar (Araştırma- İnceleme). Ankara: KB Yay. 1974.

[93] Yıldırım. Dursun. age.

içinde ve sözlü anlatma yoluyla yayılmalarını sürdüren üç ünlü fıkra tipi saymıştır Nasrettin Hoca, İncili Çavuş, Bekri Mustafa."[94]

Türk halk edebiyatında fıkra deyince akla gelen, önemli olan bu tipleri biz de kısaca tanıtalım.

E. 1. NASRETTİN HOCA: Ünü Türkiye sınırlarını aşmış, Türk halk edebiyatının en bilinen fıkra tipidir. Hayatına dair bilgiler, kaynaklarda farklı farklı aktarılır. Doğum yeri olarak 4 ayrı şehir gösterilir: Kastamonu, Kayseri, Sivrihisar'ın Hortu köyü ve Akşehir. Tarihî vesikalara dayanarak yapılan bir araştırmalardan da kesin bir sonuç çıkmamıştır. Hoca topluma mâl olmuş bir kişi olduğu için, her yöre onu sahiplenmiştir.[95] Boratav, geleneğe göre Nasrettin Hoca'nın doğduğu yerin Sivrihisar kasabası olduğunu, Hoca'nın Akşehir'de mezarı bulunduğunu, 1208-1284/5 yılları arasında yaşadığını, sanıldığının aksine Timur'la çağdaş olmadığını anlatmaktadır.[96] Şükrü Kurgan da Nasrettin Hoca'nın babasının Hortu köyünün imamı olduğunu, ölünce görevini oğlunun yerine başkasının devraldığını, Nasrettin Hoca'nın Akşehir'e gidip Konya'da medrese öğrenimi gördüğünü nakletmektedir.[97] Bütün kaynaklardan çıkarılacak sonuca göre, Nasrettin Hoca, Moğol istilasından bunalan Anadolu insanının gülen yüzüdür. Onda, Türk halkının saflık, tuhaflık, hazırcevaplık, sağduyu, nüktedanlık, kurnazlık gibi özellikleri yoğunlaşmıştır. Ayrıca Hoca "halk bilge kişisi"[98] ve çok bilinen bir ifadeyle "güldürürken düşündüren" bir tiptir. "Nasrettin Hoca, kıvrak zekâsı, yaşam tecrübesi ve sağduyusuyla, toplum rahatsızlıklarını birer birer teşhis ederek, bunları yüze çıkaran, yeri geldikçe kangren olmuş bu rahatsızlıklara espri gücüyle neşter atan bir sosyal hekimdir."[99] Nasrettin Hoca'nın Akşehir'de ünlü mutasavvıf Seyyis Mahmud Hayranî'ye bağlanışı, onun tasavvufî kişiliğinin ve

---

[94] Boratav, P. N. age., s.93.

[95] Bayar, Muharrem. "Vesikalara Göre Nasrettin Hoca". 5. Milletler Arası Türk Halk Kültürü Kongresi Nasrettin Hoca Seksiyon Bildirileri. Ankara: KB Yay, 1996. ss. 37-58.

[96] Boratav, P. N. age. ss. 95-96.

[97] Kurgan, Şükrü. Nasrettin Hoca. Ankara: KB Yay, 1996. s.11.

[98] Boratav, P.N. age., s.97.

[99] Önder, Mehmet. "Nasrettin Hoca'yı Bilmek". 5. Milletler Arası Türk Halk Kültürü Kongresi Nasrettin Hoca Seksiyon Bildirileri. Ankara: KB Yay, 1996. s.183.

fıkralarının bu yönünün de ortaya çıktığını belirten Mehmet Önder, Nasrettin Hoca için, Abdurrahman Güzel'den naklen şunları da söylemektedir: "Müslüman Türk karakterinin ana hatlarını mizahî bir anlatım içinde, irşat terminoloji ile işleyerek ortaya koyan ve nefsî davranışları gerektiğinde en güzel şekilde tenkit eden bir veli".[100]

Sadece Anadolu coğrafyasında değil, bütün dünyada tanınan Nasrettin Hoca'nın fıkraları pek çok dile çevrilmiştir. Yabancı ülkelerde de Hoca'nın benzerlerine rastlanır. Örneğin Bulgaristan'daki Kurnaz Peter, Romanya'daki Aldatıcı Pacala ve Haylaz Pepe.

Nasrettin Hoca hakkında bugüne kadar pek çok araştırma ve inceleme yapılmıştır. Ülkemizde bu konuyla ilgili çalışmalar yapan bilim adamları arasında Pertev Naili Boratav, Fuat Köprülü, Bahai Veled Çelebi, Halide Edip Adıvar, İbrahim Hakkı Konyalı, Ercüment Ekrem Talu, Kemalettin Şükrü, Abdülbaki Gölpınarlı, Erdoğan Tokmakçıoğlu, Seyfi Karabaş, İsmail Karaahmetoğlu, Ali Esat Bozyiğit, Zekai Yiğitler sayılabilir.[101]

Avrupa'da da çok sayıda oryantalist bu konuyla ilgilenmiştir. Almanya'da F. Schwalli, R. Köhler, A. Wesselsky, H. Ethem; Fransa ve Belçika'da R. Basset, İ.A. Decourdemanche; Rusya ve SSCB'de A. Kırimsky, M. Dragomanov, V. Gordelevsky, S.D. Kotsübinsky, M. Tahmasib; Macaristan'da İ. Kunos, P. Horn; Yugoslavya'da F. Bayraktareviç; Romanya'da G. İ. Constantin.[102]

E. 2. İNCİLİ ÇAVUŞ: Türk ansiklopedisinde, İncili Çavuş'la ilgili olarak "kaynaklarda doğum ve ölüm tarihlerinin 14. yy. ile 17. yy. olarak gösterildiği; güldürücü fıkralarıyla halk tarafından benimsenen bir zat olduğu" kaydedilmektedir. Ayrıca halk arasında yayılan fıkralarına nazaran hazır cevap, şakacı ve güldürücü bir kişidir, deniyor.[103]

---

[100] Önder, Mehmet. agm., s. 184.

[101] Kurgan, Şükrü. age. s. 62.

[102] Acaroğlu, Türker. "Kurnaz Peter ile Nasrettin Hoca Kitabı Hakkında". Bulgar Halk Fıkrası Tarihinden. Sofya: Bulgar Bilimler Akademyası Yayınevi,1975. 8°. 356 s.

[103] Gölpınarlı, Abdülbaki. Türk Ansiklopedisi "İncili Çavuş" maddesi. Ankara: MEB Yay, 1972. C. XX. s.125.

Boratav da, 18. yy'ın tanınmış bir kişisi olarak addettiği İncili Mustafa Çavuş'un, 1. Ahmet saltanatı zamanında yaşadığını, batı memleketlerinin kral saraylarındaki maskaralar gibi padişahın müsahibi olarak bir rol oynadığını, saray halkının, hatta padişahın aksayan taraflarını çekinmeden alaya alabilme yetkisinin olduğunu söylemektedir.[104]

E. 3. BEKRİ MUSTAFA: Yeni Türk Ansiklopedisi, Bekri Mustafa'nın 4. Sultan Murat devrinde (1623-1640) İstanbul'da yaşamış meşhur bir ayyaş olduğunu, bir söylentiye Sultan Murat'ı içkiye alıştıran kişinin o olduğunu, Bekri Mustafa'dan dolayı "bekri" kelimesinin genel olarak içkici, ayyaş anlamında kullanıldığını belirtiyor. Ayrıca, zeki, nüktedan, hazır cevap, dünyaya aldırmaz, tok ve açık sözlü, oldukça bilgili bir kimse olduğunu da ekliyor. Hikâye ve fıkralarının, yaşadığı devirden beri anlatıla geldiğini; Sultan Murat'ın içki yasağı günlerinde, tebdil gezen padişahı tanıyıp "Buyurun cenaze namazına!" dediğini de naklediyor.[105]

Boratav, Bekri Mustafa'nın ayyaşlık huyu nedeniyle tanındığına, bu sebeple Bektaşi tipine benzediğine dikkat çekiyor. "Bekri Mustafa'ya özgü hikâyeler daha çok 4. Murat'ın içki yasağında şiddetli tutumu sonucu, içki düşkünleriyle yasağı uygulamayı üzerine alanlar arasındaki çatışmaları belirtirler. Bekri Mustafa, halk fıkralarından başka ve yaşadığı çağdan başlayarak, karagöz oyunlarının, meddah hikâyelerinin kişileri arasına da katılmıştır" diyerek, Bektaşi tipi ile Bekri Mustafa arasındaki farkı ortaya koyuyor.[106]

E. 4. BEKTAŞİ: "Bektaşi" adı, cismiyle tek bir kişi olmayıp, dinî bir zümreyi kasteder. Bektaşi tipi, bütün Bektaşiler gibi kalender, hoş sohbet, şakacı, tanrıya inanan ama onunla senli benli konuşmaktan çekinmeyen, yaşamayı ve dünya nimetlerinden yararlanmayı seven, toplum kusurlarını ve hatta kendi kusurlarını tenkit yoluyla düzeltmeye çalışan, müslümanlığın şarap ve benzeri sarhoş edici içkiler yasağını hiçe sayan bir tiptir. Fıkralarının bir kısmı, Nasrettin Hoca ve Bekri Mustafa fıkralarıyla

---

[104] Boratav. age., s. 94.

[105] Yeni Türk Ansiklopedisi. İstanbul: Ötüken Yay, 1985. C. 1. s. 352.

[106] Boratav. P. N. age. s. 94.

benzerlik gösterir. Aynı zamanda "daha yakın çağların sözlü geleneğinde Yörükler, Köylüler, Tahtacılar hakkında Bektaşi'ninkine pek benzeyen tuhaf hikâyeler anlatılır. Ayrı ayrı adlar taşısalar da bunların hepsi başka başka zaman ve çevrelerin şartlandırdığı belli belirsiz çizgilerle birbirinden ayrılan, ama hep aynı bir düşünüş geleneğinin temsilcisi kişilerdir."[107] Fıkraların bir özelliği de "Bektaşiliğin inanç motiflerini gizlemesidir."[108]

Bunların yanında, saflığıyla tanınan Karadenizli, diğer bir deyişle Temel fıkraları; kurnazlığıyla tanınan Kayserililere atfedilen fıkralar; cimri Yahudi; kurnaz Türk fıkraları da vardır ve bunlar da Türk halk edebiyatının fıkra tiplerinin başlıcalarıdır.

[107] Zelyut, Rıza. Alevî Bektaşilerde Mizah. İstanbul: Anadolu Kültürü Yay. 1991. s. 21.

[108] Alptekin, Bahri. Bütün Yönleriyle Bektaşi Fıkra ve Nükteleri. Ankara: Ayyıldız Yay. 1997. s. 26.

I.BÖLÜM

I. 1. KİTAPLAR

I. 1. A.GENEL KONULAR:

1. ABAYHAN, Muzaffer. Esprili Hakaretler. İstanbul: Acar Matbaası, 1993. s. 79. 2. Basım.
2. AKÇAM, Dursun. Öğretmeni Kim Öptü. Ankara: Adalet Matbaası, 1995. s. 163.
3. AKGÜN, Tuncay. 68'li Bezgin Bekir. Haz: Aydın Şahin; Arslan Özdemir. İstanbul: Azizkan Matbaası, 1995. 46 s.
4. ALACATLI, Cahit. Dünya Mizahında Süper Espriler. Bulut Yay. s. 198.
5. ARISOY, M Sunullah. Türk Gülmece ve Yergilerinden Seçmeler (Hiciv ve Mizah Antolojisi). İstanbul: Varlık Yayınları, Mart 1977. 2. baskı.
6. BATUR, Enis. Kara Mizah Antolojisi. İstanbul: Hil Yayınları, 1987. 1. baskı.
7. BAUDELAİRE, Charles. Gülmenin Özü. Çeviren: İrfan YALÇIN. İstanbul: İris Yay. 136 S. "Mizah Kültürü Dizisi".
8. BERGSON, Henri. Gülme Komiğinin Anlamı Üstüne Deneme. Çeviren: Yaşar AVUNÇ. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, Ekim 1996. s. 104. 1. baskı.
9. BOYSAN, Aydın. Paldır Küldür Mizah Söyleşileri. İstanbul: Sıralar Matbaası, 1984. 2. baskı.
10. CANTEK, Levent. Markopaşa/ Bir Mizah ve Muhalefet Efsanesi. İstanbul: İletişim Yay, 2001. s. 203.
11. CEREN, A. Neyzen Tevfik, Azab-ı Mukaddes. Ankara: Kozan Ofset, 1994. s. 236.
12. ÇAPANOĞLU, Münir Süleyman. Basın Tarihimizde Mizah Dergileri. İstanbul: Garanti Matbaası, 1970.
13. ÇEVİKER, Turgut. Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü. Cilt 1-2. İstanbul: Adam Yayınları, 1986-1990.
14. ÇEVİKER, Turgut. Karikatür Üzerine Yazılar. İstanbul: İris Yay. 448 S. Resimli. "Mizah Kültürü Dizisi".
15. DOĞAN, Aydın. Kara Fıkralar. İstanbul: Yaba Yay, 2001. s. 91.
16. Dünkü Mizahımızdan Yazı ve Çizgiler. İstanbul: Hürriyet Gazetesi Yay. Yedigün Matbaası. s. 90+ 38.
17. ERSAN, Adnan. Güldüren Soğuk Bilmeceler. Ankara: Arkadaş Yay.
18. ERSAN, Adnan. Mezar Taşı Esprileri. Ankara: Adalet Matbaası, 1996. 94 s.

19. EVRİMER, R. Nejdet. Türk Hiciv Edebiyatı. İstanbul: Yalçın Ofset Yayınları, 1970.

20. GOMBRICH, H. Ernest- Ernest Kris. Sanatta Karikatür, Mizah ve Yergi. Çeviren: Sevinç-Özcan KABAKÇIOĞLU, Levent GÖNENÇ. İstanbul: İris Yay. "Mizah Kültürü Dizisi".

21. GÜNGÖR, Cumhur. Türk Mizahından Fıkra Okyanusu. İstanbul: Taner Yay, 1983. Zafer Matbaası. s. 320.

22. GÜVEMLİ, Zahir. Türk Mizah Edebiyatı Antolojisi (Manzum- mensur). İstanbul: Varlık Yayınları, Şubat 1949. s. 142.

23. HİPPOKRATES. Gülmeye ve Deliliğe Dair. Çeviren: Mehmet Ali KILIÇBAY. İstanbul: İris Yay, 1997. 55 S. 1. Basım. "Mizah Kültürü Dizisi."

24. HOTAR, Şevki. Mizahta Maskilünizm ve Kadına Dair. Esra Yay.

25. IRENE, Fenoglio; François GEORGEON. Doğu'da Mizah. çev: Ali BERKTAY. İstanbul: YKY, Aralık 2000. 1. baskı.

26. KAMAK, Erendiz (hzl.). Dünya Mizahından 3000 Fıkra. Kastaş Yay, 1987. 528 s.

27. KAYALI, Kurtuluş. Keşke Herkes Papağan Olsa- Mizah Üzerine Yazılar 1. Ankara: Ayyıldız Yay, Kasım 1994. 1. baskı.

28. KLEIN, Allen. Mizahın İyileştirici Gücü. çev: Sibel Karayusuf. İstanbul: Epsilon Yay, 1999. s. 176.

29. KOESTLER, Arthur. Mizah Yaratma Eylemi. çev: Sevinç- Özcan KABAKÇIOĞLU. İstanbul: İris Yayınları, 1997. 1. baskı.

30. KUTAY, Cemal. Ağlamamak İçin Nelere Gülerlerdi? İstanbul: Sile Matbaası, 1970. Geçmişten Günümüze Türk Kitaplığı: 5.

31. Mizahî Çizgiler ve Öyküler Albümü. Işık Kitabevi.

32. MORREAL, John. Gülmeyi Ciddiye Almak. çev: Kubilay ARSEVENER; Şenay SOYER. İstanbul: İris Yayınları, 1997. 1. baskı.

33. N. Faik Reşat. Külliyat-ı Letâif. İstanbul: Ahmet Özalp Kitabevi, 1998. s. 638.

34. NAR, Ali. Mizah Edebiyatı. Gonca Yay.

35. ORAL, Tan. Yaza Çize. İstanbul: İris Yay. "Mizah Kültürü Dizisi".

36. ÖNGÖREN, Ferit; Semih BALCIOĞLU. 50. Yılın Türk Mizah ve Karikatürü. İstanbul: İş Bankası Yay, 1973. İş Bankası Kültür Yayınları: 125. s. 356+264.

37. ÖZÜNLÜ, Ünsal. Gülmecenin Dilleri. Ankara: Doruk Yay, 1999. s. 303.

38. RASİM, Ahmet. Ciddiyet ve Mizah. İstanbul: Arba Yay. s. 176.

39. ROZENTHAL, Franz. Erken İslam'da Mizah. çev: Ahmet ARSLAN. İstanbul: İris Yayınları, 1997. 1. baskı.

40. SANDERS, Barry. Kahkahanın Zaferi. çev: Kemal ATAKAY. İstanbul: Ayrıntı Yay, 2001. s. 360.

41. SELÇUK. Turhan. Grafik Mizah. İstanbul: İris Yay. "Mizah Kültürü Dizisi".

42. SEMİH, Mehmet. Türk Gülmece Öyküleri Antolojisi. İstanbul: Yön Matbaası, 1994. s. 451. 2. Basım.

43. SEMİH, Mehmet. Türk Mizah Hikâyeleri Antolojisi. Ankara: Bilgi Yay, 1982. Olgaç Matbaası. s. 276.

44. SİPAHİOĞLU, Ahmet. Türk Grafik Mizahı (1923-1980). İzmir: Dokuz Eylül Yayınları, Mart 1999. 1. baskı.

45. SOLOK, Cevdet Kudret. Eşref: Hicviyeler. Ankara: Bilgi Basımevi, 1970. s. 167. 3. Baskı.

46. SPARK, Muriel. Avutucular. İstanbul: Remzi Kitabevi. s. 244.

47. TUNÇ, Mustafa Şekip. Gülme Nedir ve Kime Gülüyoruz? Çevrimyazı: Ömer TÜRKOĞLU. İstanbul: İris Yay. "Mizah Kültürü Dizisi".

48. UYRUM, Serkan. İnsan ve Gülme. İstanbul: İstanbul Matbaası, 1977.

49. YALINER, Ekrem Galip. Tarihimizde Gizli Kalmış Hadiseler. İstanbul: Özal Matbaası, 1995. 32 s.

50. YÜCEBAŞ, Hilmi. Hiciv ve Mizah Edebiyatı Antolojisi. İstanbul: Yelken Matbaası, 1976. Yeni ilavelerle genişletilmiş 3. baskı.

51. YÜCEBAŞ, Hilmi. Türk Mizahçıları, Nüktedanlar ve Şairler. İstanbul: Orhan Mete ve Ortağı Koll. Şti. Mat, 1958. s. 208.

I. 1. B- TİPLER:

I. 1. B-1) NASRETTİN HOCA:

1. AHISKALI, Yusuf. Nasrettin Hoca, Şiirle Hoca. İstanbul: Mete Matbaası, 1965. 42 s.

2. AHISKALI, Yusuf. Şiirlerle Nasrettin Hoca. İstanbul: Mete Basımevi, 1976. 80 s.

3. AK, Vedat (hzl.). Resimli Fotoğraflı Nasreddin Hoca Fıkraları. Ankara: Kardeş Matbaası, 1963. 44+ (2) s.

4. AK, Vedat (hzl.). Resimli Fotoğraflı Nasreddin Hoca Fıkraları. İstanbul: Bakış Matbaası, 1964. 47 s. 2. Basım. 8° resimli.

5. AK. Vedat(hzl.). Resimli- Fotoğraflı Nasrettin Hoca Fıkraları. Akşehir: Uyanış Matbaası, 1967. 45+(2) s. 3. Basım.

6. AK, Vedat. Resimli Fotoğraflı Nasreddin Hoca Fıkraları. İzmir: Karınca Matbaacılık, 1985. 48 s. C: 2.

7. AKAY, Samim (drl.). Nasreddin Hoca. İstanbul: Ayyıldız Kitabevi, (d.t.) 1959. 31 s. "Ayyıldız Kitabevi Yayınları".

8. AKBAL, Erçağın. Nasrettin Hoca Fıkralar. İstanbul: Morpa Kültür Yay, 1992.

9. AKDEMİR, Necat. Nasreddin Hoca Aya Gidiyor. İstanbul: Işıl Kitabevi, 1961. 16 s.

10. AKDEMİR, Nejat. Nasrettin Hoca Öğretmen. İstanbul: Nebioğlu Basımevi, 1962. 16 s. "Faydalı ve Ucuz Masallar ve Hikayeler. 84"

11. AKDEMİR, Nejat. Nasrettin Hoca Spor Yapıyor. İstanbul: Nebioğlu Basımevi, 1962. 16 s. "Faydalı Ucuz Masallar ve Hikayeler No: 80"

12. AKGÜLLÜ, Önder (drl.). Resimli ve Seçilmiş Nasrettin Hoca Fıkraları. Neşreden: Halil ALINMAZ. İstanbul: Yıldız Kitabevi, 1967. 63 s.

13. AKGÜLLÜ, Önder (drl.). Resimli ve Seçilmiş Nasreddin Hoca Fıkraları. Neşreden: Halil ALINMAZ. İstanbul: Yıldız Kitabevi, 1966. 64 s.

14. AKGÜLLÜ, Önder (drl.). Resimli ve Seçilmiş Nasreddin Hoca Fıkraları. Neşreden: Halil ALINMAZ. İstanbul: Yıldız Kitabevi, 1967. 63 s. 8° resim.

15. ALINMAZ, Halil (Derleyen ve Neşreden). Resimli ve Seçilmiş Nasreddin Hoca Fıkraları. İstanbul: Haşmet Matbaası. 64 s. 8° resim. "Yıldız Kitabevi".

16. ALINMAZ, Halil (Derleyen ve Neşreden). Resimli ve Seçilmiş Nasreddin Hoca Fıkraları. İstanbul: Yıldız Kitabevi, 1969. 64 s. 8° resim.

17. ALINMAZ, Halil (drl. ve neşr.). Resimli ve Seçilmiş Nasreddin Hoca Fıkraları. İstanbul: Yıldız Kitabevi, 1966. 64 s.

18. ARSLAN, Mehmet; Burhan PAÇACIOĞLU. Letâif-i Hoca Nasreddin. Sivas: 1996. 199 s.

19. ASAF, M. Nasreddin Hoca. En Tuhaf Sözleri, Latifeleri ve Hikayeleri. İstanbul: Yeni Şark Kitabevi, 1940. 80 s.

20. AYSOY, Mehmet Ali (drl.). Nasrettin Hoca: Nasrettin Hoca ve Hikayeleri. İstanbul: A. Erciyas Semih Lütfi Kitabevi, (d.t.) 1958. 304 s.

21. BAJRAKTAREVİC, Fehim. Goethes Interesse für Nasreddin Chodscha. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1958. 31-37+ (2) s. "Jean Deny Armağanı'ndan ayrıbasım"

22. BAKI, Ayşe. Nasrettin Hoca. İstanbul: M. Sıralar Matbaası, 1966. 15 s. "Renk Yayınevi" "Ayşecik Çocuk Yayınları"

23. BATU, Hamit. Nasreddine Hodja L'humour Anatolien. İstanbul: Can Matbaası. 1986. 100 s.

24. BEKTAŞ, Ekrem. Nasrettin Hoca'nın Maceraları-1. Erkam Yay.152 s.

25. BEKTAŞ, Ekrem. Nasrettin Hoca'nın Maceraları-2. Erkam Yay.120 s.

26. BOLAYIR, Enver (drl.). Resimli Nasrettin Hoca Fıkraları. İstanbul: Kültür Kitabevi, 1979. Güryay Matbaası. 208 s.

27. BORATAV, Pertev Naili. Nasrettin Hoca. Ankara: Edebiyatçılar Derneği Yay. 1996. s. 292.

28. Bul Oku Nasrettin Hoca Fıkraları. Ankara: Som Yay, 1984. Pan Matbaacılık ve Yay. Ltd. ŞTİ. 16 s.

29. BURDURLU, İbrahim Zeki. Ömürsün Nasrettin Hocam. İzmir: Karınca Matbaacılık Koll. Şti. 1965. 47 s.

30. Büyük Nasrettin Hoca. İstanbul: Maarif Kitaphanesi ve Matbaası, 1958. 323 s.

31. CAMİCİOĞLU, Mithat. Nasrettin Hoca Fıkraları-1. .....: Küçük Karınca Yay. 1983. Gül Matbaası. 96 S.

32. CANDAŞ, Ömür. Nasreddin Hoca. İstanbul: Ya-Ba Yay, 1978. Eren Basımevi. 143 s.

33. CUMBUL, Sadi (drl.). Nasreddin Hoca. Akşehir: Nasreddin Matbaası, 1964. 52 s. "Nasreddin Hoca Derneği Yayınları : 3". 3. basım.

34. CUMBUL, Sadi. Nasreddin Hoca Antolojisi. Akşehir: Nasreddin Matbaası, 1966. 160 s. Cilt:1.

35. CUMBUL, Sadi. Nasreddin Hoca'dan. Akşehir: Nasreddin Matbaası, 1963. 34+ (2) s. " Nasreddin Hoca Derneği Yay : 3"

36. CUMBUL, Sadi. Nasrettin Hoca'dan. Akşehir: Nasrettin Hoca Matbaası, 1963. 35+1 s. 2. Basım.

37. ÇAKMAKÇIOĞLU, Adnan. Nasreddin Hoca. Sivas: Kamil Basımevi, 1951. 15 s.

38. ÇELEBİ, Behai-Veled. Letaif-i Hace Nasr-üd-din. İstanbul: İkbal Kütüphanesi, 1926. 4. baskı. 273 s.

39. ÇİFTÇİ, Köksal; Cemal ERGÜL; Dieter GLADE. Einmal taglich Noureddin Hod scha: Günde Bir Kez Nasrettin Hoca. 1996.

40. ÇOTUKSÖKEN, Yusuf. Nasrettin Hoca Fıkraları: İnceleme-Derleme. İstanbul: Özgül Yay, 1996. 160 s.

41. DAENECKE, Eric (Translated by). Tales of Mullah Nasir-ud-Din. Persian wit, wisdam folly. New York: Exposition Press, 1960. 63 s. 8°.

42. DİLİBAL, Hilmi (drl.). Nasrettin Hoca- Bilinmeyen Fıkralar. İstanbul: Er-tu Matbaası, 1979. 64 s.

43. DİLİBAL, Hilmi (drl.). Nasreddin Hoca. İstanbul: Renk Yayınevi, 1968. 64 s. 8° resim.

44. DOĞAN, Ferruh; İsmail SİVRİ. Nasrettin Hoca: Son Yılları. İstanbul: Dünya Yay, 1996.

45. DOWNING, Charles (Retold by). Tales of the Hodja. Illustrated by: William PAPAS. London: Oxford University Press, 1964. 98 s. 8° resim, renkli planş.

46. DOYURAN, Enver (drl. ve yyl.). Resimli Nasreddin Hoca Latifeleri. İstanbul: Dizer Konca Matbaası, 1970. 230 s.

47. DOYURAN, Enver (drl.). Resimli Nasreddin Hoca Latifeleri. İstanbul: Dizer Konca Matbaası, 1970. 128 s. 8° resimli.

48. DOYURAN, Enver. Büyük Nasrettin Hoca Lâtifeleri. İstanbul: Akpınar Yay, 1982. Emin Ofset. 160 s.

49. EFE, Nejdet Rüştü. Nasrettin Hoca. İstanbul: Gün Matbaası, 1964. 71 s.

50. En Güzel Nasrettin Hoca- Bektaşi Fıkraları. En Güzel Fıkralar Antolojisi. İstanbul: Deniz Kitaplar Yayınevi, 1982.126 s.

51. ERCAN, Hakkı (drl.). Nasreddin Hoca'dan Fıkralar. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri Koll. Şti. 1967. 96 s.

52. ERCAN, Hakkı (drl.). Nasrettin Hoca'dan Fıkralar. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri Kolektif Şirketi, 1975. 96 s.

53. ERCAN, Hakkı (drl.). Nasreddin Hoca'dan Fıkralar. İstanbul: Sıralar Matbaası. 96 s. 8° resimli.

54. ERCAN, Hakkı (drl.). Nasrettin Hoca Fıkraları. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri Koll. Şti. 1967. 96 s.

55. ERCAN, Hakkı; Jilda SAHAKYAN. Nasrettin Hoca'dan Fıkralar. İstanbul: İnkılâp Yay, 1996.

56. ERGİNER, Kaya. Nasrettin Hoca, Tarihî Kişiliği ve Hikâyelerinin Anlamı. İstanbul: Gün Matbaası, 1969. 96 s.

57. ERGÜN, Ayhan (hzl.). Nasrettin Hoca. İstanbul: Garanti Matbaası, 1982. 131 s.

58. ERHİNER, Kaya. Nasreddin Hoca. Tarihî Kişiliği ve Hikâyelerinin Anlamı. İstanbul: 1969. 96 s.

59. ERKSAN, A. Cemal. Nasrettin Hoca Fıkraları. İstanbul: İktisadî Yürüyüş Neşriyat Yurdu, 1947. 19 s. "Şaka Neşriyatı"

60. ERKSAN. A. Cemal. Nasrettin Hoca Fıkraları. İstanbul: İktisadî Yürüyüş Neşriyat Yurdu. 1947. 20 s. "Şaka Neşriyatı" 2. Basım.

61. FELEK, Burhan. Nasrettin Hoca. İstanbul: Öztür Matbaası, 1982. 156 s.

62. FELEK, Burhan. Nasrettin Hoca. İstanbul: Teknografik Matbaası, 1983. 96 s. 2. Basım.

63. FELEK, Mehmet Burhaneddin (drl.). Nasrettin Hoca. İstanbul: Milliyet Yayın A.Ş.1982.156 s.

64. GARNİER, Jean- Paul. Nasreddin Hodja et ses Histories Turques. Paris: René Julliard, 1958. 185 s. + (2) Y.

65. GARNİER, Jean- Paul. Un Singulier Philosophe Turc: Nasreddin Hodja. Ankara: (t.y.) 29 Y. (Metin teksirdir.)

66. GEMİCİ, Rasim (Racontês). Contes de Nasreddin Hodja. Ankara: Doğuş Ltd. Şti. Matbaası, 1958. 40 s. " Collection Contes et Rêcits Pour les Elêves Turcs".

67. GEMİCİ. Rasim (Racontês). Contes de Nasreddin Hodja. Ankara: Doğuş Ltd. Şti. Matbaası, 1960. 32 s. " Collection d'Histories Simplifiées".

68. GEMİCİ, Rasim (Retold by). Nasreddin Hodja Stories. Illustrated by: Saim ONAN. Ankara: Doğuş Ltd. O. Matbaası, 1957. 32 s. 8° resimli.

69. GÖÇMEN. Olcay (drl.). Nasrettin Hoca. İstanbul: Doyuran Ofset, 1981. 63 s.

70. GÖÇMEN. Olcay (hzl.). Hırsız Kedi-Nasrettin Hoca. İstanbul: Doyuran Ofset Tesisleri. 1981. 16 s.

71. GÖÇMEN. Olcay (hzl.). Parayı Veren Düdüğü Çalar- Nasrettin Hoca. İstanbul: Doyura Ofset Tesisleri, 1981. 16 s.

72. GÖÇMEN, Olcay (hzl.). Ye Kürküm Ye- Nasrettin Hoca. İstanbul: Doyuran Ofset Tesisleri, 1981. 16 s.

73. GÖÇMEN, Olcay (hzl.).Tavşanın Suyu- Nasrettin Hoca. İstanbul: Doyuran Ofset Tesisleri. 1981. 16 s.

74. GÖÇMEN, Olcay (hzl.).Uçan Eşek- Nasrettin Hoca. İstanbul: Doyuran Ofset Tesisleri. 1981. 16 s.

75. GÖÇMEN, Olcay (hzl.). Nasrettin Hoca ile Eşeği. İstanbul: Doyuran Ofset tesisleri, 1981. 16 s.

76. GÖÇMEN, Olcay(hzl.) Düşünen Hindi- Nasrettin Hoca. İstanbul: Doyuran Ofset tesisleri, 1981. 16 s.

77. GÖÇMEN, Olcay(hzl.). Doğuran Kazan- Nasrettin Hoca. İstanbul: Doyuran Ofset Tesisleri, 1981. 16 s.

78. GÖKALP, Ziya. Nasreddin Hoca'nın Lâtifeleri. Diyarbakır: Anadolu Matbaası, 1972. 48+38 s.

79. GÖKŞEN, Enver Naci (drl). Hoca'dan Fıkralar. İstanbul: İyigün Yayınevi, 1964. 192 s. "İyigün Yayınları Seri :A".

80. GÖKŞEN, Enver Naci (drl.). Hoca'dan Fıkralar. İstanbul: Bahar Matbaası, 1968. 192 s. "İyigün Yayınları A Serisi"

81. GÖKŞEN, Enver Naci (drl.). Hoca'dan Fıkralar. İstanbul: İtimat Kitabevi, 1971. 192 s. "İyigün Yayınları A Serisi No: 12"

82. GÖKŞEN, Enver Naci (drl.). Hoca'dan Fıkralar. İstanbul: İyigün Yayınevi, 1964. 192 s. "İyigün Yayınları Seri :A"

83. GÖKŞEN, Enver Naci. Hoca'dan Fıkralar. İstanbul: Bahar Matbaası, 1966. 192 s. "İyigün Yayınevi".

84. GÖKŞEN, Enver Naci. Hoca'dan Fıkralar. İstanbul: Dilek Yay, 1977. Gül Matbaası. 192 s.

85. GÖLPINARLI, Abdülbaki (hzl.). Nasreddin Hoca. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1961. 112 s. 8° resimli.

86. GÖLPINARLI, Abdülbaki (hzl.). Nasrettin Hoca. İstanbul: Remzi Yükselen Matbaası, 1961. 112 s.

87. GÖLPINARLI, Abdülbaki. Nasrettin Hoca. Akşehir: Nasrettin Hoca Matbaası, 1963.

88. GÖLPINARLI, Abdülbaki. Nasrettin Hoca. İstanbul: Remzi Kitabevi, 1961. 111 s.

89. GÜNEY, Eflatun Cem. Nasrettin Hoca Fıkralar-3. İstanbul: Bahar Matbaası. 1971. 219 s. 3. basım.

90. GÜNEY, Eflatun Cem. Nasrettin Hoca Fıkraları. İstanbul: Baha Matbaası. 1957. 204+(2 Y.) s. "Yedi Tepe Yayınları: 73"

91. GÜNEY, Eflatun Cem. Nasrettin Hoca Fıkraları. İstanbul: Ekin Basımevi, 1962. 171 s. "Varlık Yayınları Sayı: 886" "Halk Kitapları: 1".

92. GÜNEY, Eflatun Cem. Nasrettin Hoca Fıkraları. İstanbul: Ekin Basımevi, 1968. 173 s. "Varlık Yayınları Sayı: 1362" "Halk Kitapları: 1".

93. GÜNÜBEK, Cem; Ahmet KILIÇ. Nasreddin Hodja:Les anecdotes. Ankara: KB Yay. 1995.

94. GÜNÜBEK, Cem; Müjdat KAYAYERLİ; Tan ORAL. Nasreddin Hodja; scherze. kultur ministerium. Ankara: 1995. 96 s.

95. GÜR, A. Refik. Nasrettin Hoca'nın Nükte Menşurundan Işıklar. Akşehir: Nasrettin Hoca Basımevi, 1952. 96+4 s.

96. GÜR, A. Refik. Nasrettin Hoca'nın Nükte Menşurundan Işıklar. İstanbul: Çeltüt Matbaası, 1959. 88 s.

97. GÜR, A. Refik. Nasrettin Hoca'nın Nükte ve Menşurundan Işıklar. Akşehir: Nasrettin Basımevi, 1952. 96 s.

98. GÜR, A. Refik. Nasrettin Hoca'nın Nükte ve Menşurundan Işıklar."Kıssadan Hisse. Hayatı, Fıkraları Üzerine Fikri, Felsefi Bir İnceleme". İstanbul: Çeltüt Matbaası. 1959. 88 s. 2. Basım.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

99. ILGAZ, Rıfat. Hoca Nasrettin ve Çömezleri. İstanbul: Çınar Yay. 142 s.

100. İZBUDAK, Veled Çelebi (drl.). Letaif-i Hoca Nasreddin. İstanbul: İkbal Kütüphanesi, 1926. 273 s. 4. Basım.(Kitabın baş yazısındaki "Bahai" ismi Veled Çelebi'nin takma adıdır.) (Eski harfli)

101. KAİNAR, Josef (drl.). Neboztik Nasreddin. Praha: 1959. 119 s. 8° resimli.

102. KANIK, Orhan Veli. Nasreddin Hoca Hikayeleri. İstanbul: Doğan Kardeş Matbaacılık Sanayi A.Ş. 1970. 64 s. Doğan Kardeş Yay. 5. basım.

103. KANIK, Orhan Veli. Nasrettin Hoca Hikayeleri. İstanbul: Doğan Kardeş Yayınları, 1940.

104. KAYAYERLİ, Müjdat. Dünyayı Güldüren Türk Nasrettin Hoca. Ankara: KB Yay. 1996. XXX+178 s.

105. KELSEY, Alice Geer (Repr. Compiled and translated by). Once the Hodja. New York: Longsman, Green and Co, 1954. XIII 5+ [1] Y.+ 170 s. 8° resim, planş.

106. KEMALEDDİNE, Chuckru (Kemalettin, Şükrü). Vie de Nadreddine Hodja. İstanbul: Editions de la Librairie Kanaat. 185 s.

107. KOCAGÖZ, Samim (drl.). Nasreddin Hoca Fıkraları. İstanbul: Dilek Matbaası, 1972. 49+ [2] s. 8°. "Yeditepe Yayınları: 204"

108. KOCATÜRK, Vasfi Mahir. Nasrettin Hoca. İstanbul: Işıl Matbaası, (t.y.). 32 s.

109. KOÇ, Mustafa (dzl.). Nasrettin Hoca Fıkraları. İstanbul: Türk Köyü Yay, (d.t.) 1976. Sim Ofset. 16 s.

110. KONYALI, İbrahim Hakkı. Nasreddin Hoca'nın Şehri Akşehir. İstanbul: Numune Basımevi, 1945. 856 s. (721-785 ss. Nasreddin Hoca ve Fıkraları)

111. KORGUNAL, M. Zeki. Nasrettin Hoca Fıkraları. İstanbul: Emniyet Kitabevi, 1941. 64 s.

112. KORGUNAL, M. Zeki. Nasrettin Hoca Fıkraları. İstanbul: Yusuf Ziya Kitabevi. 1933. 77 s.

113. KOZ. M. Sabri (drl.). Nasrettin Hocada Fıkralar. İstanbul: Gül Matbaası. 1981. 120 s. Genişletilmiş 3. Basım.

114. KOZ, M. Sabri. Nasreddin Hoca'dan Fıkralar. İstanbul: Eren Basımevi, 1975. 96 s.

115. KÖKSAL, Yaşar (hzl.). Nasreddin Hoca. İstanbul: Köksal Neşriyat Yurdu, 1957. 15 s. 8°. "1001 Kitap Fıkra ve Nükte Serisi. No: 1"

116. KÖKSAL, Yaşar (hzl.). Nasreddin Hoca. İstanbul: Şevket Ünal Matbaası, (d.t.) 1962. 15 s. "Binbir Kitap No: 1".

117. KÖKSAL, Yaşar (hzl.). Nasreddin Hoca. İstanbul: Şevket Ünal Matbaası, 1960. 15 s. 8° resimli. "Binbir Kitap No: 1"

118. KÖPRÜLÜ, Mehmet Fuat. Nasrettin Hoca. İstanbul: Kanaat Matbaası, 1926. 238 s.

119. KÖPRÜLÜ, Ord. Prof. Dr. Mehmed Fuat. Nasreddin Hoca. İstanbul: Kanaat Matbaası, 1918. 238 s. (Not: Eski harflerle)

120. KURGAN, Şükrü. Nasrettin Hoca. Ankara: Afşaroğlu Matbaası, 1986. 96 s.

121. KURGAN, Şükrü. Nasrettin Hoca. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 695, Aralık 1986. Türk Büyükleri Dizisi: 21. 1. Baskı.

122. Laugh While You Travel (Bektaşi ve Nasreddin Hoca Fıkraları). (yy.. t.y.). 24 s. Resim, harita.

123. Letaif-i Hoca Nasreddin Efendi. Kahire: Bulak Matbaası, 1256. 40 s. (Eski harfli)

124. Letaif-i Hoca Nasreddin. İstanbul: Kenan Basımevi ve Klişe Fabrikası, 1938. 96 s. 7. Basım.

125. Letaif-i Hoca Nasreddin-i Aleyh. İstanbul: İkbal Kütüphanesi, 1342 (1926). 273 s. (Eski harfli)

126. Letâif-i Hoca Nasrettin Rahmetullahı Aleyh. Dersaadet (İstanbul):Hilâl Matbaası. 1327-1325. 255 s.

127. M. Asaf. Nasrettin Hoca. İstanbul: Aydınlık Basımevi, 1940. 80 s.

128. MANAVOĞLU, İhsan (drl.). Resimlerle Büyük Nasreddin Hoca Tam Metinli Bütün Fıkraları. İstanbul: Ak Kitabevi, 1957. 96 s. "Ak Kitabevi Yayınları Serisi No: 17".

129. MANAVOĞLU, İhsan. Resimlerle Büyük Nasrettin Hoca – Tam Metinli Bütün Fıkraları. İstanbul: Türkiye Ticaret Postası Matbaası, 1957. 96 s.

130. MENGÜ, Tarık (drl.). Nasreddin Hoca Fıkraları. İstanbul: Sinan Matbaası, 1962. [4] s. 2° resimli.

131. More Tales of Mullah Nasirud-Din. Persian wit wisdom and folly. Çev: Eric Daenecke. Published on the occasion of Iran's 2500 th anniversary. New York: 1961. 2. V. (2. V: 72, s)

132. MÖRER, Alfred. 200 Contes Choisis de Nasreddin Hodja. İllustrations de Guiseppe Morea. İstanbul: Baha Matbaası, 1969. 156+ (4) s.

133. MUALLİMOĞLU, Nejat. Nasrettin Hoca. Ankara: MEB Yay, 1996. Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi.

134. Murat Hikmet. One Day the Hodja. Ankara: Güzel İstanbul Matbaası. 1959. X+ 162 s. 8° resimli.

135. Murat Hikmet. One Day the Hodja. Ankara: Güzel İstanbul Matbaası. 1962. XII+ 142 s. 2. Enl. Ed. 8° resimli, 30 planş.

136. Nasr al-din, Al-Hüca.: Hazihi Navadir Al- HücaNasr al-Din Efendi. (yy.., t.y.). 36 s. 8°. (Eski harfli)

137. NASRATTINOĞLU, İrfan Ünver (hzl.). Nasreddin Hoca'nın Dünyası. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yay, 1996. 248 s.+ resim. "UNESCO 1996 Nasrettin Hoca Yılı".

138. Nasrattin Hoca. Fıkraları, Anlattıkları, Zendostlukları. İstanbul: İlhami Fvezi Matbaası, 1927. 127 s. 8° resimli. (Eski harfli)

139. Nasreddin Eğlencesi. [yy.] 1303. (1887). 32 s. 8° resim. (Eski harfli)

140. Nasreddin Hoca Hikayeleri. İstanbul: Maarif Kitaphanesi ve Matbaası, 1958. 48 s.

141. Nasreddin Hoca Hikayeleri. İstanbul: Maarif Kitaphanesi, 1944. 48 s.

142. Nasreddin Hoca Hikayeleri. İstanbul: Maarif Kitaphanesi, 1945. 45 s.

143. Nasreddin Hoca Hikayeleri. İstanbul: Maarif Kitaphanesi, 1947. 48 s.

144. Nasreddin Hoca Hikayeleri. İstanbul: Maarif Kitaphanesi, 1956. 48 s. 8° resimli.

145. Nasreddin Hoca Hikayeleri. İstanbul: Marifet Matbaası, 1928. 79 s. Tabı ve Neşri Hilmi Kitaphanesi"

146. Nasreddin Hoca Hikayeleri. İstanbul: Naci Kasım Maarif Matbaası, 1964. 112 s. 8° resimli. "Maarif Kitaphanesi, Çocuk Yayınları Sayı: C/8".

147. Nasreddin Hoca. Ankara: Emek Basım- Yayınevi, [t.y.] 8 s. 8° resim. (Eski harfli) "Güvercin Kitap:1"

148. Nasreddin Hoca. Ankara: Emek Basım- Yayınevi, 1952. 15 s. 2. Basım. 8° resim. "Güvercin Kitap No: 1" . "Mizah Serisi: 1"

149. Nasreddin Hoca. Ankara: Emek Basım- Yayınevi, 1953. 15 s. 3. Basım. 8° resim. Güvercin Kitap No: 1" . "Mizah Serisi: 1"

150. Nasreddin Hoca. Ankara: Emek Basım- Yayınevi, 1955. 15 s. 4. Basım. . 8° resim. Güvercin Kitap No: 1"

151. Nasreddin Hoca. Ankara: Emek Basım- Yayınevi, 1957. 15 s. 5. Basım. . 8° resim. Güvercin Kitap No: 1"

152. Nasreddin Hoca. Ankara: Emek Basım- Yayınevi, 1958. 15 s. 6. Basım. . 8° resim. Güvercin Kitap No: 1"

153. Nasreddin Hoca. Ankara: Emek Basım- Yayınevi, 1959. 15 s. "Güvercin Kitap no: 1". 7. basım.

154. Nasreddin Hoca. Ankara: Emek Basımevi, 1963. 15 s. 9. Basım. "Emek Yayınları" "Güvercin Kitap :1".

155. Nasreddin Hoca. İstanbul: Danışman Yay, 1984. Gündüz Ofset.

156. Nasreddin Hoca. İstanbul: İstanbul Maarif Kitaphanesi, 1954. 223 s. 8° resimli.

157. Nasreddin Hoca. İstanbul: Kartpostal Yay. Koll. Şti. And Ofset Matbaası, 1977. 96 s.

158. Nasreddin Hoca. İstanbul: Selek Yayınları, 1959. 92 s. Resimli.

159. Nasreddin Hoca. Resimleyen: Mim UYKUSUZ. İstanbul: Selek Yayınevi, 92 +[1] s. 8° resimli.

160. Nasreddin Hoca. Selected and translated: Mübin MANYASİĞ. İstanbul: Turkish Press Broadcasting and Tourist Department (Published), Milli Eğitim Basımevi. 33 s. 8° renkli resim.

161. Nasreddin Hoca'dan Fıkralar. Cumhuriyet Kitap Kulübü, 1984.

162. Nasrettin Hoca Fıkraları. İstanbul: Ebuzziya Matbaası, 1944. 103 s.

163. Nasrettin Hoca Seçmeler. İstanbul: Doğuş Kültür Hizmetleri, 1996.

164. Nasrettin Hoca'nın Hayatı ve Hikayeleri. İstanbul: Tan Basımevi, 1939. 96 s.

165. OKUR, Özlem(drl.). Nasrettin Hoca'dan Seçme Fıkralar. İstanbul: Nil Yayınevi, 1982. 47 s.

166. OLCAY, Göçmen(hzl.). Acemi Bülbül-Nasrettin Hoca. İstanbul: Doyuran Ofset Tesisleri. 1981. 16 s.

167. ORAL, Tan; Kemal ÖZER. Nasrettin Hoca. İstanbul: Demet Yay. 1997.

168. ÖNDER, Mehmet. Güldüren Gerçek Nasrettin Hoca'nın Hayat Hikayesi. Akşehir: Nasrettin Hoca Matbaası, 1964. 88 s. "Nasrettin Hoca Derneği Yayınları: 4".

169. ÖNDER, Mehmet. Nasrettin Hoca. İstanbul: Baha Matbaası, 1971. (4 Y.)+137+ (3 Y.) s. "İş Bankası Kültür Yayınları Edebiyat Dizisi: 25".

170. ÖZBEK, Niyazi. Nasrettin Hoca'nın Resimli Hikayeleri ve Letaifi. İstanbul: Ak-ba Basımevi, 1946. 46 s.

171. ÖZBEK, Niyazi. Nasrettin Hoca'nın Resimli Hikayeleri ve Letâifi. İstanbul: AK-Ün Basımevi, 1946. 46 s.

172. ÖZGÜR. Günseli. Nasreddin Hoca. İstanbul: Evrim Matbaası, 1984. 25 s.

173. ÖZKAN. Hakkı (drl.). Hoca'dan Seçmeler-Nasrettin Hoca. İstanbul: Yüksel Matbaası, 1981. 59 s.

174. ÖZKAN, Hakkı (drl.).Nasrettin Hoca'da Çocuklar. İstanbul: Kültür Matbaası, 1979. 56 s.

175. ÖZKAN, Hakkı (drl.). Nasrettin Hoca'da Çocuklar. İstanbul: Nil Yayınevi. 1981. 48 s.

176. ÖZKAN, Hakkı. Nasreddin Hoca'da Çocuklar. İstanbul: Şilliler Yayınevi, 1985. Er-Tu Matbaası. 48 s.

177. ÖZKAN, Hakkı. Nasreddin Hoca Fıkraları. İstanbul: Şilliler Yay. 1945.

178. PİRANLI, Doğan. Nasrettin Hoca Fıkraları. Ankara: Yaba Yay, 1998. Çocuk Kitapları Dizisi, Alıç (Genç Kuşak) Dizisi.

179. PİŞKİN, Ertuğrul Şevket. Nasrettin Hoca Lâtifeleri Külliyatı. Ankara: Akba Yay, 1944.

180. PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali. Nasrettin Hoca. İstanbul: Kardeşler Matbaası, 1980. 69 s.

181. RECAN, Ali. Çağdaş Nasreddin Hoca. İstanbul: Kuşak Ofset, 01.01.1996. 160 s.

182. Resimli Nasreddin Hoca Fıkraları. İstanbul: Bolayır Yayınevi, 1970. 200 s. 8° resim.

183. Resimli Nasreddin Hoca Fıkraları. İstanbul: Eskin Matbaası, 1972. 216 s. 8° resim.

184. Resimli Nasrettin Hoca Fıkraları. İstanbul: Bolayır Yayınevi, 1967. 224 s.

185. SALMAN, Mustafa. Nasrettin Hoca'dan Düşündürücü Öyküler. İstanbul: Özyürek Basım ve Yayınevi, 1986. 16 s. 4. Basım.

186. SARAÇOĞLU, Yücel (drl.). Nasrettin Hoca. Eskişehir: Uğur Matbaası, 1979. 54 s. "Eskişehir Sanatçılar Birliği Yay: 1"

187. SAVCI, Salim. Nasreddin Hoca'dan Bir Tatlı Söz. Ankara: Gül Yay, 1984. Emel Matbaacılık Sanayi. 72 s.

188. Seçme Nasrettin Hoca Fıkraları. İstanbul: Litho Yayınları, 1975. 144 s.

189. SİVRİ, İsmail. Nasrettin Hoca'nın Gençlik Yılları. İstanbul: Yelken Matbaası. 1979. 443 s.

190. SOKO, Ziya Şakir. Nasreddin Hoca. İstanbul: Maarif Kitaphanesi, 1940.

191. SOKO, Ziya Şakir. Nasreddin Hoca. İstanbul: Maarif Kitaphanesi, 1943. 72 s.

192. SOKO, Ziya Şakir. Nasreddin Hoca. İstanbul: Maarif Kitaphanesi, 1944. 80 s.

193. SOKO, Ziya Şakir. Nasreddin Hoca'nın Hayatı ve Hikayeleri. İstanbul: Tan Basımevi, 1939. 96 s. "Cep Kitapları: 10".

194. SÖNMEZ, Tekin (hzl.). Bizim Hoca Nasrettin. İstanbul: Doyuran Matbaası, 1981. 80 s.

195. SUNAT, İ. Hakkı. Nasreddin Hoca. İstanbul: Özyürek Yayınları, 1958. 24 s. 2. Basım.

196. ŞAKİR, Ziya. Nasreddin Hoca. İstanbul: Maarif Kitabevi, 1940. 72 s.

197. ŞAKİR, Ziya. Nasreddin Hoca. İstanbul: Maarif Kitabevi, 1943. 72 s.

198. ŞAKİR, Ziya. Nasreddin Hoca. İstanbul: Maarif Kitabevi, 1944. 72 s.

199. ŞAKİR, Ziya. Nasreddin Hoca. İstanbul: Maarif Kitabevi, 1956. 80 s.

200. ŞENER, Nuran. Nasreddin Hoca. İstanbul: Garanti Matbaası, 1967. 63 s. "Kuklalı Plaklar El Kitabı: 2". "Milliyet Gazetesi ve Kaob İşbirliği".

201. ŞÜKRÜ, Kemalettin. Nasrettin Hoca. İstanbul: Kanaat Kütüphanesi, 1931. 80 s. (Faik Akçın bağışıdır.)

202. TALU, Ercüment Ekrem. Nasrettin Hoca. İstanbul: Maarif Matbaası, 1958. 223 s.

203. Tam ve Resimli Nasrettin Hoca Fıkraları. İstanbul: AK-Ün Basımevi, 1944. 48 s.

204. THEUEAN,B. (Badrasdeç). Nasrettin Hocayi Keankhi. İstanbul: Aprahamyan Basımevi, 1954. 160 s. 8° resimli. (Metin Ermenice'dir.).

205. TOKMAKÇIOĞLU, Erdoğan (hzl.). Nasreddin Hoca, Bütün Yönleriyle. İstanbul: Fono Tesisleri. 1971. 302 s. 8° . "Sinan Yayınları Kitap No: 8" " Mizah Dizisi: 1"

206. TOKMAKÇIOĞLU, Erdoğan. Bütün Yönleri İle Nasrettin Hoca. Ankara: KB Yay, 1981. 263 s.

207. TOPÇUOĞLU, Ümit Sinan. Nasreddin Hoca. Rahmetullahi aleyh ve Lâtifeleri. İstanbul: Üst Yay, 1980. Otağ Matbaası. 144 s.

208. TOPUKSAK, Mustafa (drl. ve neşr.). En Güzel Seçme Nasreddin Hoca Fıkraları. İstanbul: Bürhaneddin Frenler Matbaası, 1966. 16 s.

209. TUNCER, Ferit Ragıp. Nasreddin Hoca (Renkli resimlerle fıkralar). İstanbul: Yüksel Matbaası, 1984. 256 s.

210. TUTKUN, Kamile. Nasreddin Hoca Fıkraları. İstanbul: Zafer Matbaası, 1983. 128 s.

211. TÜRKMEN, Fikret. Nasrettin Hoca Latifelerinin Şerhi. İzmir: Akademi Kitabevi, 1999. 171 s.

212. UNAN, Feridun. Ye İmajım Ye: Nasrettin Hoca. İstanbul: Papirüs Yay, 1996.

213. ÜLKÜ, Mehmet (yyl.). Damdan Düşen Halden Anlar. İstanbul: Zafer Matbaası, 1981. 16 s.

214. ÜLKÜ, Mehmet (yyl.). Ona Değer Biçmiş- Nasrettin Hoca. İstanbul: Zafer Matbaası. 1981. 15 s.

215. ÜLKÜ, Mehmet (yyl.). Suyunun Suyu- Nasrettin Hoca. İstanbul: Doyuran Ofset Tesisleri. 1981. 16 s.

216. ÜLKÜ, Mehmet (yyl.). Ya Tutarsa- Nasrettin Hoca. İstanbul. Zafer Matbaası, 1981. 16 s.

217. ÜLKÜ, Mehmet (yyl.). Ay'ı Kuyudan Çıkardım- Nasrettin Hoca. İstanbul: 1981.

218. ÜLKÜ, Mehmet (yyl.). Bu Kadar Tavuğa Bir Horoz- Nasrettin Hoca. İstanbul: Zafer Matbaası, 1981. 15 s.

219. ÜLKÜ, Mehmet (yyl.) Hırsızın Hiç Suçu Yok mu? İstanbul: Zafer Matbaası, 1981. 15 s.

220. ÜLKÜ, Mehmet (yyl.). Dostlar Alışverişte Görsün- Nasrettin Hoca. İstanbul: Zafer Matbaası, 1981. 16 s.

221. ÜLKÜ, Mehmet (yyl.). Eşeğe mi İnanırsın, Bana mı? İstanbul: Zafer Matbaası. 1981. 15 s.

222. ÜLKÜ, Mehmet (yyl.). Eşeğe Ters Bindim- Nasrettin Hoca. İstanbul: Zafer Matbaası, 1981. 16 s.

223. ÜLKÜ, Mehmet (yyl.).İpe Un Sermek- Nasrettin Hoca. İstanbul: Zafer Matbaası, 1981. 16 s.

224. ÜLKÜ, Mehmet (yyl.).Kedi Nerede- Nasrettin Hoca. İstanbul: Zafer Matbaası, 1981. 16 s.

225. ÜLKÜTAŞI, Mehmet Şakir; Cahit ÖZTELLİ. Nasreddin Hoca. Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1964. 32 s. "Türk Etnografya ve Folklor Derneği Yayınları:2".

226. ÜNLÜ, Ahmet Ruhi. Nasreddin Hoca Fıkraları. İstanbul: Numune Basım Yayın, 1986. 80 s.

227. ÜNLÜ. Nejdet (drl.). Hoca'dan Fıkralar. İstanbul: Eren Basımevi, 1981. 64 s.

228. WALKER, Barbara K.(Translated by). Watermelons, Walnuts and the Wisdom of Allah and Other Tales od the Hodja. New York: Parents' Magazine Press, 1967. 72 s. 8° resimli.

229. WILLIAMS, Richard (Repr. Drawings by). Shah İdries: The Exploits of the Incomparable Mulla Nasrudin. London: London: Butler and Tanner Ltd. 1967. 158 s, 8° planş.

230. WILLIAMS, Richard- Ernol LECAİN (Drawn by). Şah İdris: The Pleasantries of the İncredible Mulla Nasrudin. London: Jonathan Cape, 1968. 218 s. 8° resim, planş.

231. YAĞAN, Turgay (Translated from the Turkish by). Stories of the Hodja. İstanbul: Öney Matbaası, 1972. 127 s. 8° resim.

232. YAKUPOĞLU, Ahmet. Minyatürlerle Nasrettin Hoca Hikayeleri, Stories of the Late Nasred-din Hodja. İstanbul: Konya Büyükşehir Belediye Başk. Kültür Müd. Yay, 1999. Ciltli 85 s.

233. YAŞAROĞLU, Ahmet Halit (drl.). Nasreddin Hoca. Merhumun 220 Fıkrası. İstanbul: Ahmet Halit Yaşaroğlu Kitapçılık ve Kağıtçılık Ltd. Şti. 1961. 96 s. "Eğlenceli Kitaplar Serisi:2".

234. YAŞAROĞLU, Ahmet Halit (drl.). Nasreddin Hoca Merhumun 220 Fıkrası. İstanbul: Ahmet Halit Yaşaroğlu Kitapçılık ve Kağıtçılık T.L.Ş. ,1953. 95 s. 8° resimli. "Eğlenceli Kitaplar Serisi:2".

235. YAŞAROĞLU, Ahmet Halit. Nasreddin Hoca. İstanbul: Ahmet Halit Kitabevi, 1950. 95 s.

236. YEŞİM. Ragıp Şevki. Dünyayı Güldüren Adam, Bütün Fıkralarıyla Nasreddin Hoca'nın Hayatının Romanı. İstanbul: Hadise Matbaası, 1956. 560 s. "Hadise Yayınevi Neşriyatı".

237. YEŞİM, Ragıp Şevki. Nasreddin Hoca Bütün Fıkralarıyla Hayatı. İstanbul: Türkiye Basımevi, 1966. 392 s.

238. YETKİNER, Ayhan. Nasrettin Hoca'nın Torunları. İstanbul: Garanti Matbaası, 1973. 175 s. "Cumhuriyetin 50 Yılında Türk Karikatürleri"

239. YİĞİT, Fatih. Düşünen Hindi: Nasrettin Hoca'dan Seçme Fıkralar. Ankara: Kandil Yay. 31 s.

240. YURDATAP, Selami Münir (drl.). Nasrettin Hoca Fıkraları. .....: Toker Matbaası, (yy.) 1974. 72 s.

241. YURDATAP, Selami Münir (drl.). Resimli Tam Nasreddin Hoca Fıkraları. İstanbul: Çınar Matbaası, 1966. 64 s. 8° resim, portre.

242. YURDATAP, Selami Münir (drl.). Resimli Tam Nasreddin Hoca Fıkraları. İstanbul: Halk Kitapçılık Koll. Şti., 1968. 64 s. 8° resim.

243. YURDATAP, Selami Münir (hzl.). Nasreddin Hoca Fıkraları. İstanbul: Aziz Bozkurt ve Ort. Matbaası, 1971. 48 s. 8° resimli.

244. YURDATAP, Selami Münir. Nasreddin Hoca Bobstiller Arasında. İstanbul: 1941. 15 s.

245. YURDATAP, Selami Münir. Nasreddin Hoca Dünyayı Dolaşıyor. İstanbul: Güven Basımevi. 1941. 16 s.

246. YURDATAP, Selami Münir. Nasreddin Hoca Fıkraları. İstanbul: Bozkurt Kitabevi-Ercan Matbaası, 1960. 47 s.

247. YURDATAP, Selami Münir. Nasreddin Hoca Karagöz'ün Düğününde. İstanbul: Güven Basımevi. 1941.16 s. 2. Basım. "Gülünçlü Hikayeler"

248. YURDATAP, Selami Münir. Nasreddin Hoca Şişman Abla ile Evleniyor. İstanbul: Yeni Mecmua Basımevi, 1941. 16 s. "Gülünçlü Hikayeler".

249. YURDATAP, Selami Münir. Resimli Nasreddin Hoca Fıkraları. İstanbul: Ercan Matbaası, 1957. 46 s.

250. YURDATAP, Selami Münir. Resimli Tam Nasreddin Hoca Fıkraları. İstanbul: Sıralar Matbaası, 1968. 64 s.

251. YURTER, Mahmut. Nasreddin Hoca'dan Seçme Fıkralar. İstanbul: Varol Matbaası Koll. Şti. 1958. 78+(2) s. "Halk Kitapları" "Tarih Konuşuyor Yayını: 3".

252. ZAPARTA. Nasreddin Hoca Latifeleri Külliyatı. Ankara: Akba Kitabevi. 1943. 88 s.

I. 1. B- 2. İNCİLİ ÇAVUŞ

1. BEYSANOĞLU, Şevket. İncili Çavuş'un Kimliği. Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1982. 60 s.

2. C. B. İncili Çavuş'un En Güzel Resimli Lâtifeleri. İstanbul: Balçık Kitabevi, 1960. 48 s. Cilt 1.

3. C. B. İncili Çavuş'un En Güzel Resimli Lâtifeleri. İstanbul: Balçık Kitabevi. 1960. 48 s. Cilt 2.

4. ÇALIKOĞLU, Ziya. İncili Çavuş "Sinema Romanı". İstanbul: Bakış Basımevi, 1952. 6 s.

5. FİRUZAĞA. İncili Çavuş Resimli Hikâyeleri. İstanbul Çeşit Kitabevi, 1965. 48 s. 8° resimli. (Yazar İncili Çavuş takma adını kullanmıştır.)

6. GEDİZ, Füruzan. İncili Çavuş ve Hikâyeleri. İstanbul: Ak-Ün Basımevi, 1945. 28 s.

7. İncili Çavuş. İstanbul: Ahmet Sait Matbaası, 1944. 63 s.

8. İncili Çavuş. İstanbul: Şaka Basımevi, 1944. 63 s.

9. KOÇ, Mustafa (Hazırlayan). Yaşam Öyküsü, Nükte ve Fıkralarıyla İncili Çavuş. İstanbul: Sim Ofset, 1976. 16 s.

10. KOROK, Daniş Remzi. İncili Çavuş Lâtifeleri. İstanbul: Yeni Şark Kitabevi, 1940. Cilt 1. 63 s.

11. KOROK, Daniş Remzi. İncili Çavuş Lâtifeleri. İstanbul: Yeni Şark Kitabevi, 1940. Cilt 2. 63 s.

12. KOZ, M. Sabri (Hazırlayan). En Güzel Bekri Mustafa ve İncili Çavuş Fıkraları. En Güzel Fıkralar Antolojisi. İstanbul: Deniz Kitaplar Yayınevi, 1982. 125 s.

13. SANERK, N. İncili Çavuş'un En Güzel Fıkra ve Hikâyeleri. İstanbul: İktisadî Yürüyüş Basımevi, 1943. 32 s.

14. ZORLUOĞLU, S. Tevfik. İncili Çavuş'un En Güzel Resimli Lâtifeleri. İstanbul: Y. Ziya Kitabevi, 1939. 80 s. 1. Kısım.

15. ZORLUOĞLU, Tevfik. İncili Çavuş'un En Güzel Resimli Lâtifeleri. İstanbul: Y. Ziya Kitabevi, 1939. 79 s. 2. Kısım.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

I. 1. B-3 BEKTAŞİ :

1. AKBULUT, Rüknettin (drl.). Seçilmiş En Güzel ve En Yeni Bektaşi Fıkraları. İstanbul: Hakiki Ucuzluk Kitabevi, 1963. Çınar Matbaası. 80 s. "Yeni Mizah Serisi:1"

2. ALPTEKİN, Bahri. Bütün Yönleriyle Bektaşi Fıkra ve Nükteleri. Ankara: Ayyıldız Yay, 1997. 364 s. Ayyıldız Yay: 29. Kaynak Kitaplar: 5.

3. ARIT, Fikret (hzl.). Bektaşi Fıkraları. İstanbul: Yalçın Ofset Yay, 1976. 268 s. Genel Kültür Dizisi: 60.

4. ARIT, Fikret. Bektaşi Fıkraları. İstanbul: Yalçın Ofset Yay, 1971. 26 s.

5. ARIT, Fikret. Bektaşi Fıkraları. İstanbul: Yalçın Ofset Yay, 1976. 26 s. "Genel Kültür Dizisi: 60"

6. BANOĞLU, Niyazi Ahmet. Bektaşi Kız. İstanbul: Vakit Matbaası, 1945. 67 s. Resimli. İncili Çavuş'un Roman Yayınları Serisi: 1.

7. Bektaşi Fıkraları. İstanbul: Şilliler Yayınevi, Er-Tu Matbaası, 1989. 96 s. Şilliler Yayınevi Fıkralar Dizisi Seçme Fıkralar: 123.

8. Bektaşi Fıkraları. İstanbul: Şilliler Yay, 1986. Er-Tu Matbaası. 96 s. "Seçme Fıkralar:3"

9. Bektaşi Fıkraları. İstanbul: Şilliler Yayınevi, 1995. Günlük Ticaret Gazetesi. 96 s. Seçme Fıkralar: 57.

10. Bektaşi Fıkraları. İstanbul: Şilliler Yayınevi, Coşkun Ofset, 1987 (?). 96 s. Seçme Fıkralar Dizisi: 19.

11. Bektaşi Fıkraları. İstanbul: Şilliler Yayınevi, Er-Tu Matbaası, 1988. 96 s. Seçme Fıkralar: 74.

12. Bektaşi Fıkraları. İstanbul: Şilliler Yayınevi, Er-Tu Matbaası, 1986. 96 s. Şilliler Yayınevi Seçme Fıkralar Dizisi: 3.

13. Bektaşi Nükte ve Fıkraları. Ankara: Emek Basım- Yayınevi, 1952(?). 15 s. Emek Basım- Yayınevi No: 16. Güvercin Kitap Mizah Serisi: 2.

14. Bektaşi Nükte ve Fıkraları. Ankara: Emek Basımevi, 1953. 15 s.

15. Bektaşi Nükte ve Fıkraları. Ankara: Emek Yay, 1952. "Güvercin Kitap No: 16". "Mizah Serisi:2".

16. Bektaşi: Nükte ve Fıkraları. Ankara: Emek Basım- Yayınevi, 1954(?). 15 s. Emek Basım- Yayınevi. 2. Basım. Güvercin Kitap No:16. Mizah Serisi: 2.

17. CEM, Hasan (drl.). Baba Erenler. Resimleyen: Sunder Erdoğan. İstanbul: Milliyet Yay, 1983. Yüksel Matbaası. 64 s. Resimli. 1. Baskı. Milliyet Yay. Her Yaştan Gençler İçin Tatil Kitapları Gülmece Dizisi:3.

18. CEM, Hasan. Bektaşi Fıkraları- Baba Erenler. İstanbul: Yüksel Matbaası, 1983. 64 s.

19. ÇELEBİ, Tanel (drl.). Seçme Bektaşi- Bekri Mustafa Fıkraları. İstanbul: Taner Yay, Zafer Matbaası, 1985 (?). 128 s.

20. ELOĞLU, Metin. Bektaşi Dedikleri. İstanbul: Ağaoğlu Yay, 1983. 155 s.

21. ELOĞLU, Metin; Oğuz TANSEL (Fıkraları şiirleştirenler). Bektaşi Dedikleri. Desenler: Abidin Dino. İstanbul: Miyatro Yay, 1983. Ağaoğlu Yayınevi Tesisleri. 155 s. 3. Basım.

22. ELOĞLU, Metin; Oğuz TANSEL. Bektaşi Dedikleri. İstanbul: Baha Matbaası, 1970. 155 s. 1. Basım. "İş Bankası Kültür Yay: 97" " Edebiyat Dizisi: 22".

23. ELOĞLU, Metin; Oğuz TANSEL. Bektaşi Dedikleri. İstanbul: Sander Yay, 1977. 155 s.

24. En Güzel Bektaşi- Nasrettin Hoca Fıkraları. İstanbul: Deniz Yayın Dağıtım, 1984. Erenler Matbaası. 128 s.

25. En Güzel Nasrettin Hoca- Bektaşi Fıkraları. İstanbul: Deniz Kitaplar Yayınevi, 1982. Erenler Matbaası. 126 s. 1. Basım. Mizah Dizisi:4. En Güzel Fıkralar Antolojisi.

26. ERKSAN, A. Cemal. Bektaşi Fıkraları. İstanbul: İktisadî Yürüyüş Basımevi, 1947. 19 s. "Şaka Neşriyatı"

27. GÜNGÖR, Selahattin. Erenler Bahçesinden 400 Fıkra. İstanbul: Türkiye Basım Yayınevi, 1972.

28. MANSUROĞLU, Ali Kudret (hzl.). Gerçekçi Bektaşi- Manzum Bektaşi Hikayeleri. Ankara: Yargıçoğlu Matbaası, 1966. 160 s. 8° resimli.

29. ÖZERDİM, Sami N. (hzl.). Bir Don Bir Gömlek: Seçilmiş Bektaşi Fıkraları. Ankara: Öğretmen Yayınevi, 1985. Ulucan Basımevi. 62 s. 3. Basım. Öğretmen Yay: 2. Güldürü Dizis:1.

30. ÖZERDİM, Sami N. Seçilmiş Bektaşi Fıkraları. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1975. 59 s. "Türk Dil Kurumu Yay: 416". "TDK Halk Kitapları Çeşitli Konular Dizisi: 6"

31. PEHLİVAN, Battal (drl.). Alevî-Bektaşi Fıkraları. İstanbul: Alev Yay, 1993. Boyut Matbaacılık. 129 s.

32. PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali. Bektaşi. Ankara: Arkadaş Yay, 1995.

33. SOKO, Ziya Şakir (Toplayan). Bektaşi Fıkraları. İstanbul: Tasvir, 1943. 175 s. Resimli.

34. ŞAKİR, Ziya. Bektaşi Fıkraları. İstanbul: Ebuzziya Matbaası, 1943. 175 s.

35. ŞAKİR, Ziya. Bektaşi Fıkraları. İstanbul: Tasvir Neşriyatı, 1943. 175 s.

36. ŞAKRAK, Adnan (hzl.). Bektaşi Fıkraları. Redaksiyon: Gülbin Şakrak. İstanbul: Nil Yay, Er-Tu Matbaası, 1988. 96 s. Fıkralar Dizisi.

37. ŞAKRAK, Adnan (hzl.). Bektaşi Fıkraları. İstanbul: Şilliler Yayınevi, Er-Tu Matbaası. 1985. 96 s. Fıkralar Dizisi: 26.

38. ŞAKRAK, Adnan. Bektaşi Fıkraları. İstanbul: Er-Tu Matbaası, 1985. 96 s.

39. TOKMAKÇIOĞLU, Erdoğan. Bektaşi Fıkraları Baba Erenler. İstanbul: Milliyet Yay, 1983.

40. URAL, Orhan. Bektaşi Fıkraları. İstanbul: İktisadî Yürüyüş Basımevi, 1947. 18 s.

41. YAMAN, Hüseyin; Ali YAMAN (hzl.). En Güzel Bektaşi Fıkraları. İstanbul: Ali Yaman, 1999. Ufuk Reklamcılık ve Matbaacılık. 96 s. Alevî İnanç ve Kültürü Cep Kitapları Dizisi: 4.

42. YAŞAROĞLU, Ahmet Halit (Toplayan). Hakiki Bektaşi Fıkra ve Nükteleri. İstanbul: Ahmet Halit Kitabevi, 1950. Şaka Matbaası. 111+14 s. Ahmet Halit Kitabevi Eğlenceli Kitaplar Serisi:1.

43. YAŞAROĞLU, Ahmet Halit (Toplayan). Hakiki Bektaşi Fıkra ve Nükteleri. Anlatan: Mehmet Ali Nurbaba. İstanbul: Ahmet Halit Yaşaroğlu, 1957. 104 s. 3. Basım. Eğlenceli Kitaplar Dizisi: 1.

44. YAŞAROĞLU, Ahmet Halit (drl.). Hakiki Bektaşi Fıkra ve Nükteleri. Anlatan: Mehmet Ali Nurbaba. İstanbul: Ahmet Halit Kitabevi, 1943. Kenan Matbaası. 112 s. "Eğlenceli Kitaplar Serisi: 1".

45. YILDIRIM, Dursun. Türk Edebiyatında Bektaşi Tipine Bağlı Fıkralar (İnceleme-Metin). Ankara: KB Yay, 1974. DSİ Basım ve Foto Film İzletme Müd. XX+247 s. KB Millî Folklor Araştırma Dairesi Yay: 18. Halk Edebiyatı Dizisi: 2.

46. YURDATAP, Selami Münir (drl.). Bektaşi Fıkraları ve Nefesleri. İstanbul: Sebat Matbaası, 1973. 128 s.

47. YURDATAP, Selami Münir. Bektaşi Fıkraları ve Nefesleri. İstanbul: Şenyıldız Kitabevi, 1973.

48. ZELYUT, Rıza. Alevi Bektaşilerde Mizah. İstanbul: Anadolu Kültürü Yay, 1991. 155 s. 2. Baskı. Araştırma-İnceleme Dizisi: 2.

I. B-4. BEKRİ MUSTAFA:

1. ÇELEBİ. Tanel. Bektaşi- Bekri Mustafa Fıkraları. İstanbul: Zafer Matbaası, 1985. 128 s.

2. DERİN, Hasan Hüseyin (neşr). Bekri Mustafa Fıkraları. İstanbul: Orhan Mete ve Ortağı Koll. Şti. Matbaası, 1965. 48 s. 8° resimli.

3. ERKSAN, A. Cemal. Resimli Bekri Mustafa Fıkraları. İstanbul: Şaka Basımevi, 1947. 19 s. "Şaka Neşriyatı".

4. KAYGILI, Osman. Bekri Mustafa. İstanbul: Semih Lütfi Kitabevi, 1944. 190 s.

5. KOZ, Sabri (drl.). En Güzel Bekri Mustafa ve İncili Çavuş Fıkralar Antolojisi. İstanbul: Deniz Kitaplar Yayınevi, 1982. 125 s.

6. NAKİLİ: Himmetzâde. Bekri Mustafa. İstanbul: Kitaphane-i Sudi, 1338 (1922). 94 s. "Letâif Külliyatından". (Eski Harfli).

7. YURDATAP, Selami Münir (drl.). Bekri Mustafa'nın Lâtifeleri. İstanbul: Çınar Matbaası, 1970. 48 s. 8° resimli.

8. YURDATAP, Selami Münir. Bekri Mustafa'nın Lâtifeleri. İstanbul: Emniyet Kitabevi, 1942. 46 s.

I. 1. B-5. MAHALLİ FIKRA TİPLERİ:,

1. ALBAYRAK, İlyas. Ordu'dan Öyküler ve Fıkralar. İstanbul: Ararat Yay. 87 s. 8° resimli.

2. ALTINER, Ahmet Turhan; İlhan DURUSOY. 2001 Temel Fıkra. İstanbul: Altıner Yay, 1996.

3. Anadolu Fıkraları. İstanbul: Şilliler Yayınevi, 1985.

4. BALDAŞ, Aka; Fevzi KANTAR. Karadeniz Fıkraları. İstanbul: Öztürk Matbaası, 1977. 144 s.

5. ÇELEBİ, Seyhan. İstanbul: Temel Yay, 1984. Zafer Matbaası. 128 s.

6. En Güzel Karadeniz Fıkraları. İstanbul: Erenler Matbaası. 144 s.

7. En Güzel Karadeniz Fıkraları. İstanbul: Mizah Yay, 1981 (?). Erenler Matbaası. 144 s. 16 cm. Mizah Yay: 1.

8. En Güzel Karadeniz Fıkraları. İstanbul: Mizah Yayın Kurulu. Eren Basımevi. 144 s.

9. En Güzel Karadeniz Fıkraları-En Güzel Fıkralar Antolojisi. İstanbul: Deniz Kitaplar Yay, 1982. 127 s.

10. ERDEM, S. Mustafa. Temel İlyas'a Demiş ki. Seçme Karadeniz Fıkraları. İstanbul: Doyuran Matbaası, 1982. 144 s.

11. EREN, Ercüment. Karadeniz Fıkraları. İstanbul: Özal Matbaası, 1983. 63 s.

12. ERGUN, Saadettin Nüzhet; M. Ferit UĞUR. Konya Vilayeti Halkıyat ve Harsiyatı.

13. ERMİŞ, Kenan (drl.). En Güzel Karadeniz Fıkraları. İstanbul: Mizah Yay, 1989. Erenler Matbaası. 126 s. 21 cm. Mizah Yay: 7. Fıkra Dizisi: 7.

14. GENÇ, Nihat. Ofli Hoca: Şeriatta Ayıp Yoktur. İstanbul: İletişim Yay, 2000. 139 s.

15. HALMAN, Talat Sait. Şiirlerle Laz. İstanbul: Bilgi Yay. 160 s.

16. HALMAN, Talat. Hepimüz Lazük/ 100 Laz Fıkrası, Şiirleri. İstanbul: Bilgi Yay, 1996.

17. HOCAOĞLU, Ömer L. Anahtari Bendedur- Karadeniz Fıkraları. Ankara: Mars Ticaret ve Sanayi A. Ş. Yay, 1981. 176 s. İlaveli 2. Basım.

18. ILGAZ, Rıfat. Karadeniz'in Kıyıcığında. İstanbul: Çınar Yay. 334 s.

19. Karadeniz Fıkraları "İn Üstümden Öyle Düşün". İstanbul: Assos Yay, 1998. 199 s.

20. Karadeniz Fıkraları. İstanbul: META Yay-Volkan Yay, 1980. Yelken Matbaası. 176 s.

21. Karadeniz Fıkraları. İstanbul: Serhat Kitap Yayın ve Dağıtım Tic. A.Ş. Yay, 1983. Murat Ofset. 175 s.

22. Karadeniz Fıkraları. İstanbul: Şilliler Yayınevi, 1995.

23. Karadeniz Gazetesi Teka Mizah Sayfası 5. Ulusal Karikatür Yarışması Albümü. Trabzon: Karadeniz Gazetesi Yay.

24. KILIÇ, Mehmet Zeki; Yaşar ATNUR. Erzurum Fıkraları. İstanbul: Dergâh Yay, 2001. 196 s.

25. KURDOĞLU, Sezai. Anılar ve Karadeniz'de Mizah-2. İstanbul: Lebib Yalkın Yay, 1998.

26. KURDOĞLU, Sezai. Karadeniz'de Mizah. İstanbul: Lebib Yalkın Yay, 1998.

27. TOKER, Serhat. Seçme Fıkralar: Anadolu, Karadeniz, Doktor, Politik ve Cimri Fıkraları. İstanbul: Toker Yay, 1987. 319 s.

28. TOKMAKÇIOĞLU, Erdoğan. Karadeniz Fıkraları. İstanbul: Milliyet Yay. 34 s.

29. YEDEKÇİOĞLU, Kâzım; Mustafa GÜMÜŞKAYNAK. Övünmek Gibi Olmasın Ama Kayserili'yim. Kayseri: Yeni Matbaa, 1968. 96 s. 8° resimli.

I .1. B-6. TOPLUMSAL TİPLER: Çocuk, ana-baba, asker, öğretmen- öğrenci, köylü, doktor- hemşire fıkraları ile Türk, Alman, İngiliz, Yahudi gibi etnik farklılıklara dair fıkralar ve mizah antolojileri.

1. AKMAN, Rami. Seçme Köylü Fıkraları İstanbul: Ebuzziya Matbaası, 1946. 64 s.

2. ARDAKOÇ, Reyhan. Seçme Türk Fıkraları. İstanbul: Yelken Matbaası, 1981. 256 s.

3. ATALAY, Besim (drl.). Çeşitli Halk Fıkraları ve Deyimleri. Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1968. 208 s. 8° resimli.

4. BOLEL, Mehmet Aziz (drl.). Türk Av Fıkraları. İstanbul: Güven Matbaası, 1982. 139 s.

5. CELASUN, Mehmet; Sabahat OĞUZ. Meşhur Fıkralar. İstanbul: Sıralar Matbaası, 1968. 294 s. 8° portre.

6. ÇANTAY, Hasan Basri (hzl. ve çev.). Zekâ Demetleri. Fıkralar, Lâtifler, Cümleler. İstanbul: Ahmet Sait Matbaası, 1962. 112 s. 8°.

7. ÇAVUŞOĞLU, Mehmet. Zatinin Letâyif'i. İstanbul: Edebiyat Fak. Basımevi, 1970. 27 s. 8°. "İstanbul Ü. Ed. Fak. Türk Dili ve Ed. Dergisi 18. Ciltten ayrı basım".

8. ÇAYLAK, Mehmet Tevfik. Hazine-i Letâif: 658 hikâyeyi camidir. İstanbul: Şirket-i Mürettibiye Matbaası, 1306, 1890. 302 s. 8°. (Eski harfli).

9. Dünyanın En Güzel Fıkraları. İstanbul: Volkan Yay, 1982. 381 s.

10. EFE, Necdet Rüştü (drl.). Türk Nüktecileri. İstanbul: Nebioğlu Yay. 255 s. 8°.

11. ELMAS, Yılmaz (drl.). En Güzel Öğrenci Fıkraları. İstanbul: Doyuran Ofset Tesisleri, 1981. 59 s.

12. En Güzel Dünya Fıkraları. İstanbul: Eren Basımevi, 1982. 128 s.

13. En Güzel Dünya Fıkraları. İstanbul: Mizah Yay, 1982 (?). Eren Basımevi. 128 s. Mizah Yay: 3.

14. En Güzel Sarhoş ve Deli Fıkraları- En Güzel Fıkralar Antolojisi. İstanbul: Deniz Kitaplar Yayınevi, 1982. 118 s.

15. En Güzel Seks Fıkraları. İstanbul: Mizah Yay, 1982 (?). Eren Basımevi. 158 s. Mizah Yay: 4.

16. En Güzel Seks Fıkraları. İstanbul: Mizah Yay, 1988. Erenler Matbaası. 128 s. Mizah Yay: 5. Mizah Dizisi:5.

17. En Güzel Türk Fıkraları. İstanbul: Mizah Yay, 1981 (?). Eren Basımevi. 140 s. Mizah Yay: 2.

18. En Güzel Yahudi- Kaynana Fıkraları. En Güzel Fıkralar Antolojisi. İstanbul: Deniz Kitaplar Yayınevi, 1982. 125 s.

19. ERMİŞ, Kenan (drl.). En Güzel Doktor (Doktor Civanım) Fıkraları. İstanbul: Mizah Yay, 1989. Erenler Matbaası. 126 s. "Mizah Yay: 12". "Fıkra Dizisi: 12".

20. ERMİŞ, Kenan (drl.). En Güzel Erotik Fıkralar. İstanbul: Mizah Yay, 1989. Erenler Matbaası. 126 s. "Mizah Yay: 4". "Fıkra Dizisi: 4".

21. ERMİŞ, Kenan (drl.). En Güzel Öğrenci Fıkraları. İstanbul: Mizah Yay, 1989. Erenler Matbaası. 110 s. "Mizah Yay: 6". "Mizah Dizisi: 6".

22. ERMİŞ, Kenan (drl.). En Güzel Öğretmen- Öğrenci Fıkraları. İstanbul: Mizah Yay, 1989. Erenler Matbaası. 126 s. "Mizah Yay: 5". "Fıkra Dizisi: 5".

23. ERMİŞ, Kenan (drl.). En Güzel Türk Fıkraları. İstanbul: Mizah Yay, 1989. Erenler Matbaası. 126 s. "Mizah Yay: 3". "Fıkra Dizisi: 3".

24. GÖKALP, Ziya. Halk Klasikleri. Eski yazıdan çeviren: Abdüssettar Hayati Avşar. Diyarbakır: Anadolu Matbaası, 1972. 1. Sayı: Nasreddin Hoca'nın Lâtifeleri. 48+39 s.

25. GÜNGÖR, Selahattin (drl.). Ramazan Fıkraları. İstanbul: Alaaddin Sonsoy Yayınevi, 1954. 32 s.

26. GÜNGÖR, Selahattin (drl.). Tarihten Fıkralar. İstanbul: Ülkü Basımevi, 1943. 59+4 s. 8°. "Çınaraltı Yay: 7".

27. HİSAR, Abdülhak Şinasi. Geçmiş Zaman Fıkraları. İstanbul: Varlık Yay, 1971. 266+ 2 s. 8°. "Varlık Yay: 1604". "Bütün Eserleri: 26".

28. IŞIK, Nihat (drl.). İlk ve Orta Okullar İçin En Güzel Fıkralar ve Seçme Atasözleri. İzmir: Karınca Matbaacılık Koll. Şti, 1965. 31 s.

29. KARACA, Mehmet. Anadolu Fıkraları. Ankara: Örsel Matbaası, 1975. 209 s.

30. KARTAY, Hami. 1957 Seçim Fıkraları. Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1958. 94 s. 8° resimli.

31. KIRCA, Yakup. Damla: Fıkralar, Şiirler, Oyunlar, Eğlenceli Problemler. İstanbul: Fatih Yayınevi Matbaası, 1971. 256 s. 8°.

32. KOZ, M. Sabri (drl.). En Güzel Öğrenci Fıkraları- En Güzel Fıkralar Antolojisi. İstanbul: Deniz Kitaplar, 1982.

33. KUTLU, Şemsettin. Eski Türk Hayatı "Fıkralar- Olaylar".

34. Letâif-i Esnaf. [y.y.t.y.]. 55 s. 8°. (Eski harfli).

35. M. Nuri. Otuz Bir Hikâye. Yemen: Vilayet Matbaası, 1314. 28 s. 8(. (Eski harfli).

36. MANDARALI, Fikret. Top Patladı Oruç Bozuldu. İstanbul: Dilek Matbaası, 1974. 78 s. 2. Basım. 8°. "Tel Yayınları".

37. Meşhurların Nükteleri. İstanbul: Yeni Matbaa, 1955. 93+ 3 s. 8°. "Akbaba Mizah Yay: 7".

38. NAYIR, Yaşar Nabi (hzl.). En Güzel Dünya Fıkraları. İstanbul: Varlık Yay, 1982. 192 s. 8. Basım.

39. NAYIR, Yaşar Nabi (hzl.). En Güzel Türk Fıkraları (2655 fıkra). İstanbul: Varlık Yay, 1962. 158 s. 5. Basım. "Varlık Yay: 906". "Varlık Halk Kitapları: 2".

40. NAYIR, Yaşar Nabi (hzl.). En Güzel Türk Fıkraları. İstanbul: Varlık Yayınevi, 1956. 104 s. 3. Basım. 8° resimli. "Varlık Yay: 424". "Varlık Cep Yay: 11". (265 fıkra) (Hazırlayan bu kitapta "Muzaffer Reşit" takma adını kullanmıştır.)

41. NAYIR, Yaşar Nabi (hzl.). En Güzel Türk Fıkraları. İstanbul: Varlık Yay, 1953. 127 s. 2. Basım. 8° resimli. "Varlık Yay: 204". "Varlık Cep Yay: 11". (Hazırlayan bu kitapta "Muzaffer Reşit" takma adını kullanmıştır.)

42. NAYIR, Yaşar Nabi (hzl.). En Güzel Türk Fıkraları. İstanbul: Varlık Yay, 1958. 128 s. 4. Basım. 8° resimli. "Varlık Yay: 622". "Varlık Büyük Cep Kitapları: 87". (Hazırlayan bu kitapta "Muzaffer Reşit" takma adını kullanmıştır.)

43. ONUR, Vedat (drl.). Fıkralar Sesleniyor. Ankara: Medeniyet Matbaası, 1962. 87 s. 8°.

44. ÖNGÜN, F. (drl.). Sabıklardan Fıkralar. Ankara: Kurtuluş Yayınevi.. 40 s. 8° resimli.

45. ÖZKAN, Hakkı (drl.). Fıkralarda Çocuklar. İstanbul: Milliyet Yay, 1975. 288 s.

46. ÖZZORLUOĞLU, Tevfik (drl.). Letâif Cüzdanı. İstanbul: Akşam Matbaası, 1930. 400 s. 8°.

47. PİŞKİN, Ertuğrul Şevket (drl.) Seçme Lâtifeler Nükteler. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1959. 160 s. 8°. (Derleyen bu eserde "Zaparta" takma adını kullanmıştır.)

48. REŞİT, Muzaffer (hzl.). En Güzel Türk Fıkraları. İstanbul: 1971. 181 s.

49. REŞİT, Muzaffer. En Güzel Türk Fıkraları. İstanbul: Ekin Basımevi, 1968. 158 s. 8° resimli. (260 fıkra vardır.)

50. Seçme Fıkralar ve Nükteler. Sosyete Fıkraları. İstanbul: Köksal Neşriyat Yurdu, 1957. 14 s. 8°. "Fıkra ve Nükte Serisi: 3". "1001 Kitap No: 3".

51. SERENGİL, Orhan (drl.). En Güzel Fıkralar. İstanbul: Doyuran Matbaası, 1982. 352 s.

52. Sevilen Halk Fıkraları. İstanbul: Köksal Neşriyat Yurdu, 1957. 14 s. 8°. "1001 Kitap No: 2". "Fıkra ve Nükte Serisi: 2".

53. ŞAKRAK, Gülbin (drl.). Çocuk Fıkraları. İstanbul: Nil Yayınevi, 1982. 48 s.

54. ŞAKRAK, Gülbin (drl.). Fıkralarda Çocuklar. Haz: Adnan ŞAKRAK. İstanbul: Nil Yay, 1980. 47 s.

55. ŞATIR, Mahmut (drl.). Letâife Müteallik Risale. [y.y.t.y.]. 23 s. 8°. (Eski harfli).

56. ŞENTÜRK, Binnur F. En Güzel Halk Fıkraları. Adana: Çukurova Matbaası, 1964. 64 s.

57. TAN, M. Turhan. Tarihî Fıkralar. İstanbul: İnkılâp Yayınevi, 1962. 184 s. 8°.

58. TANSEL, Selahattin (drl.). Yüz Fıkra Yüz Tarih. Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1963. VIII+179 s. 8°. "Ankara Neşriyat: 26". "Gençlik Kitapları: 6".

59. TESBİHÇİ, Halis (drl.). Dekolte. İstanbul: Son Telgraf Matbaası, 1965. 78 s. +1 y. 8°.

60. Yahudi Fıkraları. İstanbul: Ülkü Basımevi, 1953. 64 s. 3. Basım. 8°. "Akbaba Yayını Mizah Serisi:1".

61. ZAFER, Hasan K. (drl.). Dünya Gülüyor- Seçme Dünya Fıkraları. İstanbul: Doyuran Matbaası, 1982. 155 s.

I. 2. MAKALELER

I. 2. C- GENEL KONULAR:

1. ALPTEKİN, Ali Berat. "Erzurum Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde Fıkralarla Alâkalı Çalışmalar". Türk Folkloru Dergisi, Şubat 1983. S: 43.

2. BAYRAK, Mehmet. "Atasözlerinde Gülmece". Ankara: Halay Aylık Halk Kültürü Dergisi, Kasım 1981. S: 11.

3. BAYRAK, Mehmet. "Sözlü ve Yazılı Edebiyatta Gülmece ve Yergi Geleneği-6". Ankara: Halay Aylık Halk Kültürü Dergisi, Ağustos- Ekim 1981. S: 9.

4. BAYRAK, Mehmet. "Sözlü ve Yazılı Edebiyatta Gülmece ve Yergi Geleneği-5". Ankara: Halay Aylık Halk Kültürü Dergisi, Haziran- Temmuz 1981. S: 8.

5. BAYRAK, Mehmet. "Sözlü ve Yazılı Edebiyatta Gülmece ve Yergi Geleneği-4". Ankara: Halay Aylık Halk Kültürü Dergisi, Haziran 1981. S: 6.

6. BAYRAK, Mehmet. "Sözlü ve Yazılı Edebiyatta Gülmece ve Yergi Geleneği-3". Ankara: Halay Aylık Halk Kültürü Dergisi, Mayıs 1981. S: 5.

7. BAYRAK, Mehmet. "Sözlü ve Yazılı Edebiyatta Gülmece ve Yergi Geleneği-2". Ankara: Halay Aylık Halk Kültürü Dergisi, Nisan 1981. S: 4.

8. BAYRAK, Mehmet. "Sözlü ve Yazılı Edebiyatta Gülmece ve Yergi Geleneği-1". Ankara: Halay Aylık Halk Kültürü Dergisi, Şubat 1981. S: 3.

9. BOZYİĞİT, Ali Esat. "Fıkralı Atasözlerimiz". Türk Folkloru Dergisi, Ocak 1982. S: 30.

10. MAHMUT, Nedret. "Fıkra (Anekdotik) Atasözlerinin Özellikleri". Ankara: 1. Uluslar Arası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, 1976. KB Millî Folklor Araştırma ve Geliştirme Dairesi Yay: 19. Seminer, Kongre Bildirileri Dizisi: 4. ss. 173-181.

11. NADİR, Cemâl. "Resimde Mizah ve Mizahın Tarihî Değeri". Bursa: Uludağ Dergisi, Temmuz 1936. S: 7; ss. 57-62.

12. NASRATTINOĞLU, Ünver. "Halk Edebiyatında Yerme ve Güldürüler"(Vehbi Aşkun'un kitabının tanıtımı). Sivas Folkloru Dergisi, 4. 1974. 2(11); s. 14.

13. SAKAOĞLU, Saim. "Fıkra Tiplerinin Değişmesi". Folklor ve Etnografya Araştırmaları. İstanbul: Anadolu Sanat Yay, 1984. ss. 445-456.

14. SAKAOĞLU, Saim. "Türkiye'de Mahallî Fıkra Tipleri". İstanbul: Marmara Ü. Türklük Araştırmaları Dergisi, 1993. S: 7.

I. 2. D-1 NASRETTİN HOCA:

1. ACAROĞLU, Türker. "Halk Fıkraları ve Nasreddin Hoca". TFA, 9/ 1978. C: 18. S: 350. ss. 8432-8433.

2. ACAROĞLU, Türker. "Nasreddin Hoca Bibliyografyası". TTOKB, Eylül 1959. S: 212. ss. 8-9.

3. ACAROĞLU, Türker. "Nasrettin Hoca ile Kurnaz Peter". Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı. Ankara Üniversitesi Basımevi, 1977. Kültür Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları: 25. Süreli Yayınlar Dizisi: 3. Ankara. ss. 413-418.

4. AK, Vedat. "Nasreddin Hoca'nın Akşehir'deki Etkisi". Ilgaz Dergisi, 8/ 1963. Y: 2. S: 23. s. 22.

5. AKAR, Metin. "Nasreddin Hoca'nın Yahya Bey Tarafından Nazma Çekilen İki Lâtifesi". Milli Kültür, 12/ 1981. C: 2. S: 8. ss. 45-48.

6. AKER, Cavit. "Nasreddin Hoca Hakkında". ÜN, İkinci kanun (Ocak)- Şubat 1941. C: 7. S: 82-82. ss. 1144-1145.

7. AKSEL, Malik. "Resimlerle Nasreddin hoca". TFA, Temmuz 1965. C: 9. S: 192. ss. 3799- 3801.

8. Akşehir'de Hoca ile İlgili Gelenekler". TFA, Temmuz 1965. C: 9. S: 192. s. 3798.

9. Akşehir'de Nasreddin Hoca Şenlikleri Yapıldı". TFA, Ağustos 1963. C: 8. S: 169. ss. 3155-3156.

10. Akşehir'de Nasreddin Hoca Şenlikleri". Pirelli, 8/ 1965. Y: 1. S: 11. ss. 8-9.

11. ALP, Ali Rıza. "15. Nasreddin Hoca Şenliği Dolayısıyla Nasreddin Hoca ve 12. Yüzyıl". TFA, 7/ 1975. C: 16. S: 312. s. 7558.

12. ALP, Ali Rıza. "Nasreddin Hoca'nın Karısı Hakkında". TFA, Temmuz 1965. C: 9. S: 192. ss. 3789-3790.

13. ALTUNDAĞ, Şinasi. "Nasreddin Hoca ve Devri". TFA, Temmuz 1965. C: 9. S: 192. ss. 3796- 3798. Ayrıca; Ilgaz Dergisi, Ağustos 1963. C: 2. S: 13. ss. 3-5.

14. ALTUNDAĞ, Şinasi. "Nasreddin Hoca'nın İlim Cephesi Hakkında". Ilgaz Dergisi, Ağustos 1964. C: 3. S: 35. ss. 10-12.

15. AND, Metin. "Bir Oyun ve Nasreddin Hoca Bibliyografyasına Ek". TFA, Aralık 1969. C: 12. S: 245. ss. 5485-5488.

16. APAYDIN, Talip. "Nasreddin Hoca ve Gülmecenin Tarihsel İşlevi". Ilgaz Dergisi, 7/ 1979. Y: 8. S: 214. s. 7.

17. ARASLI, Hamit. "Azerbaycan'da ve Türkistan'da Yaşayan Nasreddin Hoca". Ilgaz Dergisi, Ağustos 1966. C: 5. S: 59. ss. 10-17.

18. ARBAK, Perihan. "Nasreddin Hoca Bibliyofyası". TKA, 1964. Y: 1. S: 2. ss. 326-344.

19. ARISOY, Süleyman, "Nasreddin Hoca ve Dünyamız". TFA, Temmuz 1968. C: 11. S: 228. ss. 4793-4795.

20. ARISOY, Süleyman. "Evrenselleşen Nasreddin Hoca". Ilgaz Dergisi, 8/ 1972. Y: 11. S: 131. ss. 8-10. Ayrıca; Folklor, 6/ (1972). Y: 3. S: 26. ss. 22-27.

21. ARISOY, Süleyman. "Nasreddin Hoca ve İnsaniyetçiliğe Dönüşüm". Ilgaz Dergisi, 7/1969. Y:8 . S: 94. 8.s.

22. ARISOY, Süleyman. "Nasreddin Hoca ve Türk Tiyatrosu". TFA, Temmuz 1968. C: 11. S: 228. ss. 4793- 4795.

23. ARISOY, Süleyman. "Nasreddin Hoca ve Typhon Tanrısı". Ilgaz Dergisi, 7/ 1973. Y:12. S: 142. ss. 19-21.

24. ARISOY, Süleyman. "Nasreddin Hoca'nın Kişiliği ve Felsefesi". TFA, Temmuz 1965. C: 9. S: 192. ss. 3791-3792. Ayrıca; Ilgaz Dergisi, Ağustos 1964. C: 3. S: 35. ss. 17-18.

25. ARISOY, Süleyman. "Nasreddin Hoca'nın Toplumsal ve Kişisel Değeri". Ilgaz Dergisi, 9/ 1970. Y: 9. S: 108. ss.16-17.

26. ARISOY, Süleyman. "Nasreddin Hoca'nın Toplumsal ve Kişisel Değeri". TFA, 8/ 1970. C: 13. S: 253. s. 5701.

27. ARISOY, Süleyman. "Nasreddin Hoca'nın Türk Tiyarosuna Etkileri". TFA, Eylül 1965. C: 9. S: 194. ss. 3841-3845. Ayrıca; Oyun, Ağustos 1965. S: 25; ss. 18-21. Ayrıca; TT, Şubat 1966. C: 36. S: 367. ss. 23-31.

28. ARISOY, Süleyman. "Nasreddin Hoca'yı Değerlendirme". Ilgaz Dergisi, 7/1971. Y: 10. S: 118. ss. 8-10.

29. ARISOY, Süleyman. "Türk Dünyasında Nasreddin Hoca". TFA, 8/ 1971. C: 13. s: 265. ss. 6044-6046.

30. ARISOY, Süleyman. "Türk Folklorunda Nasreddin Hoca'nın Yeri". Folklora Doğru, 9-10/ 1972. S: 25. s. 20.

31. ARISOY, Süleyman. "Türk Folklorunda Nasrettin Hoca'nın Yeri". Folklora Doğru Dergisi, Eylül-Ekim 1972. S: 25.

32. ARISOY, Süleyman."Nasreddin ve Dünyamız". Ilgaz Dergisi, 8/ 1967. Y: 6. S: 71. ss. 8-9.

33. ASLANGÜL, Halil. "Nasreddin Hoca Festivali". Karınca Kooperatif Postası, 8/ 1974. Y: 41. S: 452. ss. 25-26.

34. ASLANGÜL, Halil. "Nasreddin Hoca". Bahçe, 6/ 1975. C: 2. S: 3. ss. 4-5.

35. ASLANGÜL, Halil. "Nasreddin Hoca". TFA, 11/ 1978. C: 18. S: 352. ss. 8478-8479.

36. AŞKUN. Vehbi Cem. "Düşündüren Adam". "Ilgaz Dergisi, 8/ 1965. Y: 4. S: 47. s. 5.

37. AŞKUN, Vehbi Cem. "Halk Adamı Nasreddin Hoca". Ilgaz Dergisi, Ağustos 1964. C: 3. S: 35. ss. 19-22. Ayrıca; Emre, Eylül 1964. S: 5. ss. 8-13.

38. AŞKUN, Vehbi Cem. "Hoca Nasreddin Mizahı". Ilgaz Dergisi, 8/ 1966. Y: 5. S: 59. s. 12.

39. ATABEYLİ, Naci Kum. "Kayseri Müzesinde 1408 Numarada Kayıtlı Nasreddin Hoca Lahdi". Konya. 11-12/ 1940. Y: 5. S: 34. ss. 1977-1978.

40. ATABEYLİ, Naci Kum. "Nasreddin Hoca Lâhdi". Kon, İkinciteşrin (Kasım)-Birincikanun (Aralık) 1941. S: 34. ss. 1977-1978.

41. ATAMAN, Sadi Yaver. "Güldüren ve Düşündüren Nasreddin Hoca". TFA, Temmuz 1965. C: 9. S: 192. ss. 3809-3810.

42. ATATUĞ, Feridettin. "Nasreddin Hoca (Dünyayı Güldüren Adam)". Millî Eğitim, 7/ 1974. Y: 2. S: 16. s. 15.

43. ATEŞ, Ahmet. "Hikayat-ı Nasreddin Hoca". İstanbul: Edebiyat Fak. TDED 2, 1948. No: 3-4.

44. ATOK, Oğuz Kâzım. "Nasrettin Hoca'dan Süzmeler". Ilgaz Dergisi, 7/ 1972. Y: 11. S:130. s. 5.

45. ATOK, Oğuz Kâzım. "Nasrettin Hoca'mız Tek". Ilgaz Dergisi, 7/ 1970. Y:9. S:106. ss. 6-7.

46. ATOK, Oğuz Kâzım. "Nasrettin Hoca'mız ve Bir Fıkra Şöleni". Ilgaz Dergisi, 7/1969. Y: 8. S: 94. ss. 6-7.

47. ATOK, Oğuz Kâzım. "Sen Ben Durdukça". Ilgaz Dergisi, 7/ 1971. Y:10. S: 118. s. 5.

48. AVCI, Arif. "Nasrettin Hoca". Köy Postası, 1946. S: 29-30. s. 7.

49. AYAN, Gönül. "Nasrettin Hoca ve Paris Milli Kütüphanesindeki Bir Yazma". Milli Kültür Dergisi, Temmuz 1990. S: 74.

50. AYHANER, Hasan. "Nasreddin Hoca'mızla Yaşamak". Ilgaz Dergisi. 8/ 1978. Y: 17. S: 203. ss. 19-20.

51. AYHANER, Hasan. "Nasrettin Hoca Fıkralarının Gücü". Halay Aylık Halk Kültürü Dergisi, 1983. S: 33.

52. AYHANER, Hasan. "Nasrettin Hoca ve Nasrettin Hoca'nın Köylüleri". Ilgaz Dergisi, 7/ 1964. Y:8. S: 94. ss. 20-21.

53. BABAYEV, İmran; Paşa EFENDİYEV. Çeviren: Ahmet Ali ARSLAN. "Azerbaycan'da Nasrettin Hoca Fıkraları ile İlgili Çalışmalar". Türk Kültürü Dergisi, Nisan 1978. C. 16. S: 186.

54. BALTACIOĞLU, İsmail Hakkı. "Nasrettin Hoca". Türk Dili, 9/ 1966. C: 15. S: 180. ss. 1110-1121. Ayrıca; Ilgaz Dergisi, 9/ 1966. Y: 5. S: 60. s. 14.

55. BALTACIOĞLU, İsmail Hakkı. TD, Eylül 1966. C: 15. S: 180. ss. 1110-1121.

56. BANARLI, Nihat Sami. "Anadolu Vicdanında Moğollar". Kubbealtı Akademi Mecmuası, 10/ 1973. Y:2. S:4. ss. 31-45.

57. BAYAR, M. "Vesikalara Göre Nasreddin Hoca". Türk Kültürü Dergisi, Ağustos 1997. S: 411. ss. 402-419.

58. BEYSANOĞLU, Ş. "Ziya Gökalp'e Göre Nasrettin Hoca ve Latifeleri". Türk Kültürü Dergisi, Temmuz 1981- 1982. S: 230. ss. 473-476.

59. BLAŞKOVİCS, Josef. "Nasreddin Hoca ve Tesir Alanı". TFA, Temmuz 1965. C: 9. S: 192. ss. 3795-3796.

60. BLAŞKOVİCS, Josef. "Nasreddin Hoca". Dost, Eylül 1963. C: 11. S: 30. s. 11.

61. BLAŞKOVİÇ, Yusuf. "Nasreddin Hoca Şenlikleri". Ilgaz Dergisi. 8/ 1968. Y: 2. S: 23. ss. 10-11.

62. BOZKURT, Ali Esat. "Ilgaz'da Nasreddin Hoca Kaynakçası". Ilgaz Dergisi, 12/ 1981. Y: 21. S: 243. ss. 5-10.

63. BORATAV, Pertev Naili. "Nasreddin Hoca Fıkraları İçin Bir Kaynak Kitap Tasarısı".

64. BORATAV, Pertev Naili. "Nasreddin Hoca Fıkralarının Çeşitlenmelerinde Türlü Etkenler Üzerine". Folklor ve Etnografya Araştırmaları. İstanbul: Anadolu Sanat Yayınları, 1985. ss. 79-88.

65. BORATAV, Pertev Naili. "Nasreddin Hoca'nın Kimliğini Belirtmek Yolunda Bazı Teşebbüsler Üstüne". Dost, Eylül 1963. C: 11. S: 30. ss. 4-6.

66. BORATAV, Pertev Naili. "Nasreddin Hoca". Kon, Şubat- Mart 1938. S: 18-19. ss. 1101-1108.

67. BORATAV, Pertev Naili. "Nasrettin Hoca ve Memleketi Sivrihisar Üzerine". Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve Beşeri İlimler Dergisi. Ankara: Mart 1973. C: 5. S:1.

68. BOZYİĞİT, A. Esat. " Nasrettin Hoca Yazmaları". Halk Kültürü Dergisi", İstanbul. S: 4/1984. ss. 55-67.

69. Bu Yılki Nasreddin Hoca Şenlikleri". TFA, Mayıs 1965. C: 9. S: 190. s. 3740.

70. CAFEROĞLU, Ahmet. "Hoca Nasreddin". TDE, Kasım 1959. S: 9. ss. 19-26.

71. CAFEROĞLU, Ahmet. "Hoca Nasreddin". Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, 1959. C: 9.

72. CEM, İ. Semahattin. "Hoca'mız Nasıl Bir Şahsiyettir?". Ülkücü Öğretmen, 7/ 1964, 20-21. C: 6. S: 62. ss. 34-35.

73. CEMİ İbnütayyar Semahaddin. "Nasreddin Hoca'nın Tarihî Şahsiyeti". TDÜŞ, Mart 1960. C: 11. S: 11. ss. 3-6.

74. CENGİZ, Perran. "Nasrettin Hoca". 19 Mayıs, 4/ 1949. C: 9. S: 102. ss. 10-11.

75. CERAN, Ziya. "Nasreddin Hoca'nın Kızına Ait İkinci Mezar kitabesi". TFA, Temmuz 1965. C: 9. S: 192. ss. 3807-3809.

76. CUKANOVİÇ, Mariya- Lyubinko Raykoviç. "Yugoslavlar ve Nasrettin Hoca". Çev: İsmail Kaynak. Ilgaz Dergisi, 8/ 1963. Y:2. S:23. ss. 8-9.

77. CUMBUL, Sadi. "(Fıkra) Farsça". TFA, Temmuz 1965. C: 9. S: 192. s. 3804.

78. ÇAĞLAR, Behçet Kemâl. "Nasreddin Hoca Türbesi Önünde". TFA, Temmuz 1965. C: 9. S: 192. ss. 3803- 3804.

79. ÇINAR, Ali Abbas. "Nasrettin Hoca Bibliyografyası Konusunda". Milli Kültür Dergisi, Haziran 1989. S: 65.

80. ÇOTUKSÖKEN, Yusuf. "Nasrettin Hoca". Yeni Edebiyat, 8/ 1971. C: 2. S:10. s. 10.

81. ÇUHACI, Ahmet. "Nasreddin Hoca Öğretisi". Ilgaz Dergisi, 8/ 1972. Y: 11. S: 131. ss. 18-19.

82. ÇUHACI, Ahmet. "Nasrettin Hoca Öğretisi". Ilgaz Dergisi, 7/ 1972. Y:11. S: 130. s. 10. Aynı zamanda; Ilgaz Dergisi, 9/ 1972. Y: 11. S: 132. s.17.

83. DANİŞMEND, İ.H. "Nasrettin Hoca Kim?". Konya, 1940. Y: 5. S: 34. ss. 1968-1971.

84. DANİŞMEND, İsmail Hamdi. "Nasreddin Hoca Kim?". TFA, Temmuz 1965. C:9. S: 192. ss. 3793-3795.

85. DİZDAROĞLU, Özdemir Hikmet. "Nasreddin Hoca Beşerlik". Doğ, Şubat 1940. Y: 6. S: 9 (50). ss. 21-23.

86. DÜNDAR, Ali. "Güldüşün Ustamız". Ilgaz Dergisi, 7/ 1978. Y: 17. S: 202. ss. 11-13.

87. DÜNDAR, Ali. "Hoca Nasreddin Gibi Ağlamak". Ilgaz Dergisi, 7/ 1978. Y: 17. S: 202. ss. 9-10.

88. E., İ.N. "Nasrettin Hoca'ya Üç Bakış". Gençamatör, 9/ 1945. S: 3. ss. 6-7.

89. ELÇİN, Şükrü. "Bir Nasrettin Hoca Mecmuası". Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, Mart 1972. C: 4. S: 1.

90. ENGİNÜN, İnci. "Bir Oyun Kahramanı Olarak Nasrettin Hoca". Türk Halk Edebiyatı ve Folklorunda Yeni Görüşler. Ankara: Güven Matbaası, 1985, ss. 504. "26- 28 Ekim 1984 Uluslar Arası Türk Folklor ve Halk Edebiyatı Kongresi, Kongre Bildirileri".

91. ERDOĞDU, Ahmet. "Nasreddin Hoca ve İki Öğüdü". Ilgaz Dergisi, 7/ 1981. Y: 20. S: 238. s. 4-5.

92. ERKAN, Hüseyin. "Nasrettin Hoca ile Bir Konuşma". Ilgaz Dergisi, 7/ 1970. Y: 9. S: 106. ss. 12-13.

93. FELEK, Burhan. "Nasreddin Hoca". TFA, Temmuz 1962. C: 7. S: 156. ss. 2769-2771.

94. FIRINCIOĞLU, Kudrettin. "Nasreddin Hoca". Ülkemiz, Temmuz 1966. S: 2. ss. 15-16.

95. FLANAGAN, J. T. "Long Live the Hodja". South: Folk. Quart, 3/ 1964. S: 33. ss. 48-53. Ayrıca; Ilgaz Dergisi, 10/ 1966. Y: 6. S: 61. ss. 18-19.

96. GARNİER, Jean Paul. "Nasreddin Hoca". TTOKB, Şubat 1959. S: 205. ss. 23-26. Ayrıca; TTOKB, Mart 1959. S: 206. ss. 23-26. Ayrıca; TTKOB, Nisan 1959. S: 207. ss. 21-24.

T.C. YÜKSEK ÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

97. GÖÇGÜN, Önder. "Nasrettin Hoca Manzumeleri". Milli Kültür Dergisi. Mart 1987. S: 56.

98. GÖÇGÜN, Önder. "Ziya Gökalp'e Göre Nasreddin Hoca'nın Şahsiyeti, Kültür ve Edebiyat Tarihimizdeki Yeri". Türk Kültürü, 12/ 1983. Y: 21. S: 248. ss. 810-812.

99. GÖĞÜŞ, Beşir. "Kurtarıcı Nasrettin". Ilgaz Dergisi. Y: 10. S: 118. s. 4.

100. GÖKŞEN, Enver Naci. "Halk Edebiyatı ve Nasreddin Hoca". SS, Ağustos 1952. C: 7. S: 2194. s. 3.

101. GÖKŞEN, Enver Naci. "Nasreddin Hoca Efsanesi". Çağrı, 9/ 1961. Y: 4. S: 44. ss. 10-12.

102. GÖKŞEN, Enver Naci. "Nasreddin Hoca Efsanesi". Çağrı, Eylül 1961. C: 4. S: 44. ss. 10-12.

103. GÖLPINARLI, Abdülbaki. "Mevlâna- Nasreddin Hoca". TFA, Temmuz 1965. C: 9. s: 192. ss. 3787-3788.

104. GÖLPINARLI, Abdülbaki. "Nasreddin Hoca ve Türk Milliyeti". Ilgaz, Ağustos 1965. C: 4. S: 47. ss. 4-5.

105. GÖLPİNARLI, Abdülbaki. "Nasreddin Hoca, Değil Çeken, Ağlayan, Uman, İsteyen Halktır, Hem de Tarih Boyunca Halk". Milliyet Sanat, 7/ 1974. S: 89. s. 4-5.

106. GUBOĞLU, Mihail. "Romen Edebiyatında Nasreddin Hoca".

107. GUBOĞLU, Mihail. "Romen Edebiyatında Nasreddin Hoca". 1. Uluslar Arası Türk Folklor Kongresi Bildirileri , C: 2 (Halk edebiyatı). Ankara: Milli Folklor Araştırma Dairesi Yay: 19. Seminer, Kongre Bildirileri Dizisi:4. Ankara Üniversitesi Basımevi, 1976. ss. 67- 73.

108. GÜNEY, Eflatun Cem. "Fıkralarına Göre Nasreddin Hoca Portresi". TFA, Şubat 1953.C: 2. S: 43. ss. 678-679.

109. GÜNEY, Eflatun Cem. "Nasrettin Hoca'mız". Köy Postası, 10/ 1961. S: 207. s. 9. Ayrıca; Köy Postası, 9/ 1962. S: 218. s. 29.

110. GÜR, A. Refik. "Dünyaya Nasreddin Hoca Gözüyle Bakmak". Ilgaz Dergisi, 8/ 1964. Y: 3. S: 35. s. 13.

111. GÜRLEK, Cemal. "Nasreddin Hoca". Ilgaz Dergisi, 4/ 1966. Y: 5. S: 55. s.14.

112. GÜRSOY, Hikmet Ziya. "Nasreddin Hoca'yı Anarken". Kemalist Ülkü, 6/ 1979. Y: 11. S: 128. ss. 18-19.

113. H.İ. "Fıkralar". Gençleryolu, 6/ 1929. S: 9. s. 7.

114. HACIHASANOĞLU, Muzaffer. "Günümüzde Nasrettin Hoca". Ilgaz Dergisi, 7/ 1973. Y: 12. S: 142. s. 12.

115. HACIHASANOĞLU, Muzaffer. "Nasrettin Hoca'nın Yaşantımızdaki Yeri". Ilgaz Dergisi, 7/ 1970. Y:9. S: 106. s. 9.

116. HALICI, Feyzi. "Mevlevi Şairi Burhaneddin'in Nasrettin Hoca'nın Fıkralarını Şerheden Eseri". Milli Kültür Dergisi, Ağustos 1981. C: 3. S: 3.Ayrıca; Ilgaz, 7/ 1973, 14-18. Y: 12. S: 142. s. 22.

117. HAZAİ, Georges. "İgnacz Kunoş ve Nasreddin Hoca". TFA, Temmuz 1964. C: 8. S: 180. ss. 3454-3455.

118. Hoca ile Çaylak. Köy Postası", 3/1953. S: 104. s. 39.

119. Hoca ile Harmancılar". Köy Postası, 8/1954. S:121. s. 30.

120. Hoca ile Horoz". Köy Postası, 4/1953. S:105. s. 20.

121. Hoca'nın Her Çağda Ter-ü Taze Fıkraları". Milliyet Sanat, 7/ 1974. S: 89. s. 5.

122. Hoca'nın Maşası". Köy Postası, 12/1953. S: 113. s. 19.

123. Hoca'yla Hırsız". Köy Postası, 1/ 1955. S:126. s. 27.

124. İBNÜTAYYAR, Semahaddin Cem. "Nasreddin Hoca'nın Tarihî Şahsiyeti". Yeşilay, 9/ 1972. S: 466. ss. 19-21.

125. İBNÜTAYYAR, Semahaddin Cem. "Nasreddin Hoca". Yeşilay, 6/ 1959. S: 318. s. 15.

126. İNAL, Berkhan. "Nasrettin Hoca'nın Evrensel Kişiliği". Ilgaz Dergisi, 7/ 1971. Y:10. S: 118. s. 7.

127. İNAN, M. Rauf. "Nasreddin Hoca ve Eğitim". Ilgaz Dergisi, Temmuz 1968. C: 7. s: 82. Ayrıca; Ilgaz, Ağustos 1968. C: 7. S: 83. Ilgaz, Eylül 1968. C: 7. S: 84. Ilgaz, Ekim 1968. C: 8. S: 85. s. 22.

128. İNAN, M. Rauf. "Öğretmen Gözüyle Nasreddin Hoca ve Eğitimci Kişiliği". ÜLÖ, Temmuz 1969. C: 11. S: 122. ss. 21-25. Ayrıca; ÜLÖ, Ağustos 1969. C: 11. s: 123. SS. 7-9. Ülö, Eylül 1969. C: 11. S:124. ss. 7-9.

129. İSKİT, Server. "Nasreddin Hoca". RTM, Mart 1952. C: 3. s: 27. ss. 1343-1348.

130. İVGİN, Hayrettin. " Kültür Karmaşası ve Nasreddin Hoca". Halay Aylık Halk Kültürü Dergisi, Ankara, Haziran 1981. S: 6.

131. İVGİN, Hayrettin. "Nasreddin Hoca Fıkraları". Türk Folkloru Dergisi, Ağustos 1981. S: 25.

132. KAHYAGİL, Hüseyin. "Nasreddin Hoca ve Türk Mizahı". İlim Kültür ve Sanatta Gerçek, 8/ 1979. C: 2. S: 14. ss. 9-12.

133. KANBİR, Ekrem (drl.). "Nasreddin Hoca". Petek, 5/ 1976. C: 1. S: 1. s. 10.

134. KANSU, Ceyhun Atıf. "Akşehir'de Nasreddin Hoca". Ilgaz Dergisi, 7/ 1981. Y: 20. S: 238. ss. 1-3.

135. KANSU, Ceyhun Atıf. "Akşehir'de Nasrettin Hoca". Ilgaz Dergisi, 7/ 1970. Y: 9. S: 106. ss. 3-5.

136. KANSU, Ceyhun Atıf. "Gülen Halk". Ilgaz Dergisi, 7/ 1972. Y: 11. S: 13. ss.3-4.

137. KANSU, Ceyhun Atıf. "Nasreddin Hoca Duruşması". Ilgaz Dergisi, 8/ 1966. Y: 5. S: 59. ss. 4-5.

138. KANSU, Ceyhun Atıf. "Nasreddin Hoca Heybesi". Ilgaz Dergisi. Y: 18. S: 214. ss. 12-13.

139. KARAAHMEDOĞLU, Süleyman. "Nasrettin Hoca Fıkraları". Ilgaz Dergisi, 7/ 1969. Y: 8. S:94. s. 10.

140. KARAAHMEDOĞLU, Ülkü. "Hoca'nın Yel Satışı". Ilgaz Dergisi, 7/ 1969. Y: 8. S: 94. s. 11.

141. KARAAHMETOĞLU, İsmail. "Hoca'mıza Saygı". Ilgaz Dergisi, 8/ 1963. Y: 2. S: 23. ss. 16-17.

142. KARAAHMETOĞLU, İsmail. "Nasreddin Hoca Etkileşimi". Ilgaz Dergisi, 9/ 1965. Y:4. S:48. s. 7.

143. KARAAHMETOĞLU, İsmail. "Nasreddin Hoca Güldüşünleri". Ilgaz Dergisi, 7/ 1978. Y: 17. S: 202. ss. 15-22.

144. KARAAHMETOĞLU, İsmail. "Nasreddin Hoca Güldüşünleri". Ilgaz Dergisi, 7/ 1981. Y: 20. S: 238. ss. 6-8.

145. KARAAHMETOĞLU, İsmail. "Nasreddin Hoca Özgürlüğü". Ilgaz Dergisi, 7/ 1967. Y: 6. S: 70. ss. 12-13.

146. KARAAHMETOĞLU, İsmail. "Nasreddin Hoca Simgesi". Ilgaz Dergisi, 7/ 1966. Y: 5. S: 58. s. 3.

147. KARAAHMETOĞLU, İsmail. "Nasreddin Hoca Soruşturması". Ilgaz Dergisi, Ağustos 1967. C: 6. Ş: 71. ss. 12-17.

148. KARAAHMETOĞLU, İsmail. "Nasreddin Hoca şenlikleri". Ilgaz Dergisi, 8/ 1967. Y: 6. S: 71. ss. 3-4.

149. KARAAHMETOĞLU, İsmail. "Nasreddin Hoca Türbesi". Ilgaz Dergisi, 7/ 1981. Y: 20. S: 238. ss. 9-14.

150. KARAAHMETOĞLU, İsmail. "Nasreddin Hoca'nın Eğitsel Değeri". Ilgaz Dergisi. Ağustos 1964. C: 3. S: 35. ss. 14-16.

151. KARAAHMETOĞLU, İsmail. "Nasreddin Hoca'nın Eşekleri". Ilgaz Dergisi, 7/ 1968. Y: 7. S: 82. s. 3.

152. KARAAHMETOĞLU, İsmail. "Nasreddin Hoca'yı Andıkça". Ilgaz Dergisi, 6/ 1971. Y: 10. S: 117. ss. 6-7.

153. KARAAHMETOĞLU, İsmail. "Nasrettin Hoca Gülmecesi". Ilgaz Dergisi, 7/ 1971. Y: 10. S: 118. ss. 14-21. Ayrıca; Ilgaz Dergisi, 7/ 1972. Y: 11. S: 130. ss. 16-20.

154. KARAAHMETOĞLU, İsmail. "Nasrettin Hoca Konusunda Şükrü Kurgan'la Konuşma". Ilgaz Dergisi, 7/ 1969. Y: 8. S: 94. ss. 12-19.

155. KARAAHMETOĞLU, İsmail. "Nasrettin Hoca Soruşturması". Ilgaz Dergisi, 7/ 1972. Y: 11. S: 130. ss. 6-9. Ayrıca; Ilgaz, 8/ 1972. Y:11. S:131. ss. 11-12.

156. KARAAHMETOĞLU, İsmail. "Nasrettin Hoca Türkçesi". Ilgaz Dergisi, 7/ 1973. Y: 12. S: 142. ss. 3-11.

157. KARAAHMETOĞLU, İsmail. "Nasrettin Hoca'nın Gülmece Düzeni". Ilgaz Dergisi, 7/ 1970. Y: 9. S: 106. s.2.

158. KARAAHMETOĞLU, İsmail. "Şiirimizde Nasreddin Hoca". Ilgaz Dergisi. Ağustos 1966. C:5. S: 59. ss. 18-22.

159. KARABAĞLI, Muammer. "Nasreddin Hoca". FİK, Nisan 1944. S: 268-269. ss. 19-20.

160. KARABAŞ, Seyfi. "Düzenci Tipi ile Nasreddin Hoca". Halkbilimi, 8/ 1977: C: 4. S: 40. ss. 3-14. Ayrıca; Halkbilimi, 10/ 1977. C: 4. S: 31-32. ss. 4-14. Halkbilimi, 11/ 1977. C: 4. S: 33. ss. 17-31.

161. KARASÜLEYMANOĞLU, Ahmet Aydın. "Çağımızın Adamı: Nasreddin Hoca". Ilgaz Dergisi, 7/ 1969. Y: 8. S: 94. S. 9.

162. KAYNARDAĞ, Arslan. "Nasreddin Hoca Kitapları". Yeditepe, Temmuz 1959. C: 10. S: 8. s. 12.

163. KIŞLALI, Ahmet Taner. "Nasreddin Hoca". TFA, 8/ 1978. C: 18. S: 349. ss. 8393-8394.

164. KİŞİMİR, Celalettin (drl.). "Dış Ülkelerde Nasreddin Hoca". TFA, 9/ 1976. C: 17. S: 326. s. 7749.

165. KİŞMİR, Celâleddin. "Nasreddin Hoca". Çağrı, 6-7/ 1960. Y: 3. S: 29-30. ss. 6-7. Ayrıca; Çağrı, 7/ 1961. Y: 4. S: 42. s. 8.

166. KOCAGÖZ, Samim. "Evliya Çelebi'yi ve Nasrettin Hoca'yı Düşünürken". Yeni Ufuklar, 2/ 1957. C: 7. s: 81. ss. 289-295.

167. KOCAGÖZ, Samim. "Nasrettin Hoca'mız". Ilgaz Dergisi, 7/ 1970. Y: 9. S: 106. s. 8.

168. KOCAGÖZ, Samim. "Yaşayan Hoca". Ilgaz Dergisi, 7/ 1973. Y: 12. S: 142. s. 13.

169. KONUR. "Nasreddin Hoca Fıkraları". Dost, Eylül 1963. C: 11; S: 30. ss. 12-14.

170. KONYALI, İbrahim Hakkı. "Nasreddin Hoca Enstitüsü". TFA, Temmuz 1965. C: 9. S: 192. ss. 3802-3803.

171. KÖKLÜGİLLER, Ahmet. "Nasrettin Hoca'nın Kişiliği". Ilgaz Dergisi, 7/ 1970. Y: 9. S: 106. s. 10.

172. KÖPRÜLÜ, Fuat. "Hoca Kadılığı". Köy Postası, 6/ 1952. S: 95. s. 27.

173. KURGAN, Şükrü. "Fıkraları Yönünden Nasreddin Hoca". Ilgaz Dergisi, Mart 1968. C: 7. S: 78. s. 9. Ayrıca; Ilgaz, Nisan 1968. C: 7. S: 79. ss. 6-7.

174. KURGAN, Şükrü. "Fıkraları Yönünden Nasreddin Hoca". Ilgaz Dergisi, 5/ 1968. Y: 7. s: 80. SS. 8-9. Ayrıca; Ilgaz, 6/ 1968. Y: 7. S: 81. ss. 8-9. Ilgaz, 7/ 1968. Y: 7. S: 82. s. 15. Ilgaz. 8/ 1968. Y: 7. S: 83. ss. 6-7.

175. KURGAN, Şükrü. "Günümüz Eğitiminde Nasreddin Hoca". Ilgaz Dergisi, Ocak 1968. C: 7. S: 76. ss. 12-13.

176. KURGAN, Şükrü. "Nasreddin Hoca Araştırmaları". Ilgaz Dergisi, 3/ 1970. Y: 9. S: 102. ss. 6-7. Ayrıca; Ilgaz, 4/ 1970. Y: 9. S: 103. ss. 4-5. Ilgaz, 1/ 1971. Y: 10. S: 112. ss 8-9.Ilgaz, 12/ 1970. Y: 10. S: 111. ss. 5-6.

177. KURGAN, Şükrü. "Nasreddin Hoca Araştırmaları". Ilgaz Dergisi, 5/ 1970. Y: 9. S: 104. ss. 5-6. Ayrıca; Ilgaz, 6/ 1970. Y: 9. S: 105. ss. 10-11. Ilgaz, 8/ 1970. Y: 9. S: 107. ss. 6-7. Ilgaz, 2/ 1971. Y: 10. S: 113. ss. 10-11.

178. KURGAN, Şükrü. "Nasreddin Hoca Araştırmaları". Ilgaz Dergisi, Ekim 1968. C: 8. S: 85. Ayrıca; Ilgaz, Kasım 1968. C: 8. S: 86. Ilgaz, Aralık 1968. C: 8. S: 87. Ilgaz, Ocak 1969. C: 8. S: 88. Ilgaz, Şubat 1969. C: 8. S: 89. Ilgaz, Mart 1969. C: 8. S: 90. Ilgaz, Mayıs 1969. C: 8. S: 92. ss. 12-13. Ilgaz, Haziran 1969. C: 8. S: 93. ss. 12-13.

179. KURGAN, Şükrü. "Nasreddin Hoca Fıkralarında Türk Halk Yaşayışının İzleri". TD, Aralık 1968. C: 19. S: 207. ss. 482-497.

180. KURGAN, Şükrü. "Nasreddin Hoca Konulu Araştırmalar". Ilgaz Dergisi, Şubat 1968. C: 7. S: 77. s. 7.

181. KURGAN, Şükrü. "Nasreddin Hoca, Yunus Emre, Mevlâna". Ilgaz Dergisi, 9/ 1969. Y: 8. S: 96. ss. 8-9. Ayrıca; Ilgaz, 10/ 1969. Y: 9. S: 97. ss. 8-9.

182. KURGAN, Şükrü. "Nasreddin Hoca: Çin'de Nasreddin Hoca". Ilgaz Dergisi, Temmuz 1968. C:7. S: 82. s. 15. Ayrıca; Ilgaz, Ağustos 1968. C:7. S: 83. ss. 6-7.

183. KURGAN, Şükrü. "Nasreddin Hoca". Ilgaz Dergisi, Mart 1968. C: 7. S: 78. Ayrıca; Ilgaz, Nisan 1968. C: 7. S: 79. Ilgaz, Mayıs 1968. C: 7. S: 80. Ilgaz, Haziran 1968. C: 7. S: 81.

184. KURGAN, Şükrü. "Nasreddin Mizahının Niteliği". Ilgaz Dergisi, Ağustos 1969. C: 8. S: 95. ss. 8-10.

185. KURGAN, Şükrü. "Nasrettin Hoca'da Kara Mizah". Ilgaz Dergisi, 9/ 1972. Y: 11. S: 132. ss. 10-16.

186. KURGAN, Şükrü. "Türk Mizahında Nasreddin Hoca". Dost, Eylül 1963. C: 11. S: 30. s. 3. Ayrıca; Ilgaz, Ağustos 1963. C: 2. S: 23. ss. 6-7. Ilgaz, 1965. C: 4. S: 47. ss. 15-21.

187. KURGAN, Şükrü. "Türk Mizahında Nasrettin Hoca (VII) ". Ilgaz Dergisi, 7/ 1970. Y: 9. S: 106. ss. 14-23. Ayrıca; Ilgaz, 8/ 1971. Y: 10. S: 119. ss. 10-16.

188. KURNAZ, Cemal. "Divan Şiirinde Nasreddin Hoca". Türk Kültürü Dergisi, Ağustos 1997. S: 411. ss. 421- 430.

189. KURUN, Abdurrahman. "Resim". Ilgaz Dergisi, 6/ 1966. Y: 5. S: 57. s. 14.

190. KUT, Turgut. "Nasreddin Hoca Fıkralarının Kazan Baskıları". 3. Milletler Arası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, C: 2 (Halk edebiyatı). Ankara: Feryal Matbaası, 1986. Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yay: 78. Seminer, Kongre Bildirileri Dizisi: 21. ss. 221- 231.

191. MAGLAJLIG, Munib. " Bosna'da Nasreddin Hoca". 3. Milletler Arası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, C: 2 (Halk edebiyatı). Ankara: Feryal Matbaası, 1986. Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yay: 78. Seminer, Kongre Bildirileri Dizisi: 21. ss. 231- 237.

192. MAKAL, Mahmut. "Ağlayan Nasreddin Hoca". Ilgaz Dergisi, 7/ 1979. Y: 18. S: 214. s. 3.

193. MARZOLP, Ulrich. "Orta Çağ Arap Edebiyatında Nasreddin Hoca". 3. Milletler Arası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, C: 2 (Halk edebiyatı). Ankara: Feryal Matbaası, 1986. Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yay: 78. Seminer, Kongre Bildirileri Dizisi: 21. ss. 251- 259.

194. MEMMEDOV, Annaguli. "Efendi'nin Mizahı". Türk Kültürü Dergisi, Şubat 1997. S: 405. ss. 50-58.

195. MERT, Özcan. "Nasreddin Hoca'nın Soyu ile İlgili Belgeler". 3. Milletler Arası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, C: 2 (Halk edebiyatı). Ankara: Feryal Matbaası, 1986. Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yay: 78. Seminer, Kongre Bildirileri Dizisi: 21. ss. 259-269.

196. NASRATTINOĞLU, İrfan Ünver (drl.). "Ben de Senin". Ilgaz Dergisi, 7/ 1970. Y: 9. S:106. s. 25.

197. NASRATTINOĞLU, İrfan Ünver. "Balkanlardaki Nasreddin Hoca". Size, 3/ 1983. Y: 4. S: 92. ss. 10-11.

198. Nasreddin Hoca Adına Yapılan Şenlikler". Pirelli, 6-7/ 1966. Y: 2. S: 21-22. ss. 34-35.

199. Nasreddin Hoca Bibliyografyası". Ilgaz Dergisi, Ağustos 1965. C: 4. S: 47. s. 29.

200. Nasreddin Hoca Fıkraları". Köy Postası, 3/ 1964. S: 128. s. 5.

201. Nasreddin Hoca İzlenimleri". Ilgaz Dergisi, 8/ 1963. Y:2. S: 23. s. 15.

202. Nasreddin Hoca Köşesi". Ilgaz Dergisi, 3/ 1966. Y:5. S: 54. s. 12.

203. Nasreddin Hoca Özel Sayısı. Ilgaz Dergisi, Temmuz 1969. C: 8. S: 94. s. 1-24.

204. Nasreddin Hoca Özel Sayısı". Ilgaz Dergisi, 8/ 1963. Y: 2. S: 23. ss. 1-23. Ayrıca; Ilgaz, 8/ 1964. Y: 3. S: 35. ss. 1-23. Ilgaz, 8/ 1965. Y: 4. S: 47. ss. 1-30. Ilgaz, 6/ 1969. Y: 5. S: 59. ss. 1-23. Ilgaz; 8/ 1970. Y: 9. S: 106. ss. 1-26.

205. Nasreddin Hoca the Turk Who Made the World Laugh". Now Turkey Today, 1974. C: 1. S: 2. ss. 26-27.

206. Nasreddin Hoca ve Akşehir". Önasya, 7/ 1966. Y: 1. S: 11. s. 21.

207. Nasreddin Hoca'dan Fıkralar". Kök, 1/ 1975. Y: 4. s. 25.

208. Nasreddin Hoca'dan Fıkralar". Köy Postası, 10-11/ 1958. S: 171-172. s. 25. Ayrıca; Köy Postası, 1/ 1960. S: 186. s. 25. Köy Postası, 2/ 1960. S: 187. s. 25.

209. Nasreddin Hoca'nın Çocukluğu". Köy Postası, 4-5/ 1955. S: 129-130. s. 33.

210. Nasreddin Hoca'nın Yatağanı". Köy Postası, 6/ 1955. S: 131. s. 11.Ayrıca; Köy Postası, 12/ 1955. S: 137. s. 24. Köy Postası, 3/ 1956. S: 140. s. 27.

211. Nasrettin Hoca ile Aydede". Köy Postası, 1/ 1954. S: 114. s. 34.

212. Nasrettin Hoca ile Subaşı". Köy Postası, 12/ 1954. S: 125. s. 35.

213. Nasrettin Hoca Kitapları Sergisi". Ilgaz Dergisi, 7/ 1972. Y: 11. S: 130. ss. 21-22.

214. Nasrettin Hoca'nın Köşesi". Köy Postası, 8/ 1944. S: 2. s. 3. (Bu yazı serisi; 3, 9, 11, 13, 14, 32, 33, 33, 34-35, 36, 37, 38, 40, 41-42, 45, 46-47, 48, 50, 55, 56, 57, 58, 59-60, 62, 64, 66, 67, 71, 72, 73-74, 75, 76, 77, 78, 79, 80-81, 82, 83, 84, 85, 86, 88-89, 100, 102. sayılarındadır.)

215. NASRETTİNOĞLU, İ. Ünver. "Dünya Vatandaşı: Nasreddin Hoca". Halay Aylık Halk Kültürü Dergisi, Ankara, 1983. S: 29.

216. NEZİROVİÇ, Muhammed. "Nasreddin Hoca Probleminin Avrupa Düzeyinde İncelenmesi Üzerine Bir Deneme". 3. Milletler Arası Türk Folklor Kongresi

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Bildirileri, C: 2 (Halk edebiyatı). Ankara: Feryal Matbaası, 1986. Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yay: 78. Seminer. Kongre Bildirileri Dizisi: 21. ss. 285- 293.

217. OĞUZ, Kadri. "Nasrettin Hoca'dan Mektuplar". Köy Postası, 10/ 1962. S: 219 ss: 14-15. Ayrıca; Köy Postası, 6/ 1971. S: 323. s. 26. (Bu yazı serisi; 221, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 232, 233, 236, 237, 242, 243, 245, 246, 247, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322. sayılarındadır.)

218. OKESLİ, Lütfü (drl.). "Bazen Davulun Kulpuna Bağlarız". TFA, Temmuz 1965. C: 9. S: 192. s. 3801.

219. ORHONLU, Cengiz. "Nasreddin Hoca'nın Soyu ile İlgili Bir Belge". BTTD, Aralık 1967. S: 3. ss. 78-80.

220. ORHONLU, Cengiz. "Nasreddin Hoca'nın Soyu ile İlgili Bir Belge". Belgelerle Türk Tarihi, 12/ 1967. S: 3. ss. 78-80.

221. ÖMERLİLİ. "Nasrettin Hoca Türbesi". Ilgaz Dergisi, 7/ 1972. Y: 11. S: 130. ss. 12-15.

222. ÖNDER, M. "Batıya Uzanan Nasreddin Hoca (Nasreddin Hoca Festivali Dolayısıyla)". Türk Kültürü Dergisi, Mayıs 1965. C: 3. S:31.

223. ÖNDER, Mehmet. "Batıya Uzanan Nasreddin Hoca". Türk Kültürü, 5/ 1965. Y: 3. S: 31. ss. 466-468. Ayrıca; Ilgaz, 12/ 1970. Y: 10. S: 111. ss. 5-6.

224. ÖNDER, Mehmet. "Dilci ve Şair Nasreddin Hoca". Çağrı, Temmuz 1961. S: 42.

225. ÖNDER, Mehmet. "Gerçek Nasreddin Hoca". TFA, Temmuz 1965. C: 9. S: 192. s. 3790.

226. ÖNDER, Mehmet. "Hoca'nın Fıkraları Nasıl Toplandı?". Çağrı, Temmuz 1963. S: 66.

227. ÖNDER, Mehmet. "Hoca'ya Selâm". Ilgaz Dergisi, 8/ 1966. Y: 5. S: 59. ss. 6-7.

228. ÖNDER, Mehmet. "Nasreddin Hoca Türbesinde". Çağrı. Kasım 1958. S:11.

229. ÖNDER, Mehmet. "Nasreddin Hoca'ya Dair Yeni Vesikalar". İstanbul Dergisi, 10/ 1955. C: 2. S: 10 (24). ss. 22-23. Ayrıca; TFA, Aralık 1955. C: 4. S: 77. s. 1225. Ayrıca; Yeni Konya Gaz, 11 Ekim 1955. C: 4. S: 2271.

230. ÖNDER, Mehmet. "Nasreddin Hoca'ya Merhaba". Hisar, 8/ 1964. C: 5. S: 8. ss. 8-9.

231. ÖZDEMİR; Hikmet. "Nasrettin Hoca'da Beşerilik". Kültür, 2/ 1940. Y: 5. S:90. ss. 3-4. Ayrıca; Doğuş Dergisi, 2/ 1940. Y: 6. S: 9 (50). ss. 21-24.

232. ÖZERDİM, N. Sami. "Nasrettin Hoca, Noel Baba vs.". Varlık, 3/ 1956. Y: 22. S: 428. s. 7.

233. ÖZGÜ, Melâhat. "Alman Kaynakalrında Nasreddin Hoca". TD, Ağustos 1965. C: 14. S: 167. ss. 737-742. Ayrıca; Ilgaz, Ağustos 1965. C: 4. S: 47. ss. 10-14.

234. ÖZKAN, İsa. "Nasreddin Hoca'nın Tarihî Şahsiyeti ve Fıkraları Üzerine Bir İnceleme".

235. ÖZMEN, Murat. "Nasreddin Hoca Gerçeği". Kemalist Ülkü, 3/ 1979. Y: 11. S: 125. s. 19.

236. ÖZÖNDER, Hasan. "Nasreddin Hoca". İM, Temmuz 1968. C: 1. S: 12. ss. 21-26.

237. ÖZTELLİ, Cahit (Derl.). "Nasreddin Hoca Bibliyografyası". TFA, Temmuz 1960. C: 6. S: 132. ss. 2182-2183.

238. ÖZTELLİ, Cahit. "Nasreddin Hoca Fıkralarının Kaynağı". TFA. Ağustos 1967. C: 9. s: 217. ss. 4488-4490.

239. ÖZTELLİ, Cahit. "Nasreddin Hoca Hakkında Bazı Notlar". Emel, Temmuz 1969. C: 5. S: 63. ss. 16-18.

240. ÖZTELLİ, Cahit. "Nasreddin Hoca İçin Neler Yapmalıyız?". Ilgaz Dergisi, Ağustos 1963. Y: 2. S: 23 ss. 12-13.

241. ÖZTELLİ, Cahit. "Nasreddin Hoca Üzerine Birkaç Söz". Hisar, 8/ 1964. C: 5. S: 8. ss. 16-17.

242. ÖZTELLİ, Cahit. "Nasreddin Hoca Üzerine". TFA, Temmuz 1964. C: 8. S: 180. ss. 3449-3454.

243. ÖZTELLİ, Cahit. "Nasrettin Hoca Şenlikleri Anılarım". Ilgaz Dergisi, 7/ 1970. Y: 9. S: 106. ss. 23-24.

244. PAMUKCİYAN, Kevork. "Nasreddin Hoca Fıkralarının Ermeni Harfli Türkçe İlk Baskısı". Türk Folkloru, 12/ 1979. Y: 1. S: 5. ss. 4-5.

245. PAMUKCİYAN, Kevork. "Nasrettin Hoca Fıkralarının Ermeni Harfli Türkçe İlk Baskısı ". Türk Folkloru Dergisi, Aralık 1979. S: 5.

246. PENISOARA, Ion. "Dobruca'daki Türk Ağızlarından Nasreddin Hoca'nın Fıkraları ve Onların Özellikleri". 3. Milletler Arası Türk Folklor Kongresi Bildirileri. C: 2 (Halk edebiyatı). Ankara: Feryal Matbaası, 1986. Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yay: 78. Seminer, Kongre Bildirileri Dizisi: 21. ss. 311-317.

247. RAYKOVİÇ, Lyubinko. "Hiçbir Nasreddin Hoca Koleksiyonunda Yayınlanmamış Olan Ohri gölü Civarında Makedonya'da Derlenmiş Nasreddin Hoca Fıkraları". Ilgaz Dergisi, Ağustos 1964. C: 3. S: 35. ss. 8-9.

248. RAYKOVİÇ, Lyubinko. "Ohri gölü Civarında Makedonya'da Derlenmiş Nasreddin Hoca Fıkraları". Ilgaz Dergisi, Ağustos 1965. C: 4. S: 47. ss. 8-9.

249. SAKAOĞLU, Saim. "Avrupalı Seyyahların Eserlerinde Nasreddin Hoca".

250. SAKAOĞLU, Saim. "Balkan Ülkelerinde Nasrettin Hoca'ya Mal Edilen Bölge Tiplerine Ait Fıkralar". Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten, 1985. Ankara, 1989.

251. SAKAOĞLU, Saim. "Nasreddin Hoca Fıkralarının Motif Yapısı". TFA, 7/ 1977. C: 17. s: 336. ss. 8029-8031.

252. SARAÇ, Tahsin. "Nasreddin Hoca'dan Utanmak". Ilgaz Dergisi, 7/ 1969. Y: 8. S: 84. s. 3.

253. SARAR, İsmail Ali. "Nasreddin Hoca ve Yattığı Yer". Emre, Eylül 1966. Y: 3. S: 29. ss. 1-2.

254. SATOĞLU, Abdullah. "Nasreddin Hoca'nın Mezarı Kayseri'dedir". Bahçe, 10/ 1975. C: 2. S: 7. ss. 4-7.

255. SERTELLİ, İskender Fahrettin. "Nasreddin Hoca'ya Ait Notlar". ÜN, İkincikanun (Ocak)- Şubat 1941. C: 7. S: 82-83. ss. 1143-1144.

256. SEVİNÇ, Ahmet. "Nasreddin Hoca Festivali". Yeşilay, 6/ 1962. S: 354. s. 5.

257. SEYFELİ, Mahmut. "Nasreddin Hoca ve Türk Mizahı".

258. SİNAN, Murat. "Nasrettin Hoca Fıkraları". Ilgaz Dergisi, 8/ 1963. Y: 2. S: 23. ss. 18-21.

259. Sofraya Müteallik Fıkralardan". Türk Hayatı, 1/ 1341 (4/ 1925). S: 3. ss. 46-47. (Eski Harfli)

260. SUNGUR, Sait. "Nasreddin Hoca'nın İstanbul'da Medfun Torunları". KON, İkincikanun (Ocak) 1943. S: 51. ss. 48-49.

261. ŞARDAĞ, Rüştü. "Nasreddin İçin". Ülkü (Yeni Seri), Ağustos 1943. C: 4. S: 46. s. 4.

262. ŞAUL, Mahir. "Yeni Bir Nasreddin Hoca Anlayışı". Folklora Doğru, 7-8/ 1973. S: 30. ss. 3-8.

263. ŞAUL, Mahir. "Yeni Bir Nasrettin Hoca Anlayışı". Folklora Doğru Dergisi, Temmuz 1973. S: 30.

264. ŞENER, Nazmi. "Yüce Öğretmen". Ilgaz Dergisi, 6/ 1966. Y: 5. S: 57. s. 14.

265. ŞENTÜRK, Ahmet Tufan. "Nasreddin Hoca Üstüne Bir Soruşturma, İsmail Karaahmetoğlu ve Ötesi". Çele, 1/ 1967. Y: 4. S: 45. ss. 7-9.

266. ŞENTÜRK, Ahmet Tufan. "Nasrettin Hoca ve Biz". Kemalist Ülkü, 8/ 1972. C: 4. S: 46. ss. 23-25.

267. TAN, Nail. "Nasreddin Hoca Fıkralarından Kaynaklanan Atasözleri ve Deyimlerimiz".

268. TASNADİ, Edit. "Macar Kralı Matyas İle Nasrettin Hoca". Türk Kültürü Dergisi, Şubat 1994. S: 370.

269. TATÇI, Mustafa. "Nasrettin Hoca'ya Ait Sanılan Bir Fıkra". Milli Kültür Dergisi, Haziran 1988. S: 61.

270. TECER, Ahmet Kutsi. "Nasrettin Hoca" maddesi. İslam Ansiklopedisi. Cüz. 91. ss. 109-114.

271. TEHMASIB, M. H. "Molla Nasrettin Lâtifeleri". Bakü: EA Neşri, 1956.

272. TEKİN, Mehmet. "Minyatürlerle Nasreddin Hoca Hikâyeleri". Bilge Dergisi, Kış 200. S: 23. ss. 45-46.

273. TERZİBAŞI, Ata. "Nasraddin Hoca Hakkında Yeni Bilgiler". Kardaşlık 12. Yıl, Mayıs- Haziran 1972. S: 1-2. ss. 28-30.

274. TEZEL, Naki. " Nasreddin Hoca". Köy Postası, 6/ 1964. S: 239. s. 14.

275. TOLUNAY, Ersen. "Hoca'mızı Anarken". Ilgaz Dergisi, 7/ 1969. Y: 8. S: 94. s. 9.

276. TOLUNAY, Ersen. "Notlar". Ilgaz Dergisi, 7/ 1971. Y: 10. S: 118. ss.12-13.

277. TUĞRUL, Mehmet. "Letâif-i Havace Nusraddin". TFA, 2/ 1981. ss. 125-131.

278. TUĞRUL, Mehmet. "Letâif-i Havâce Nusraddin". Türk Folkloru Araştırmaları 1981/2. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yay: 35. Anakara Üniversitesi Basımevi, 1982.

279. TÜMBAŞ, Oğuz. "Halklaşan Nasrettin Hoca". Ilgaz Dergisi, 7/ 1970. Y: 9. S: 106. s. 11.

280. TÜRKMEN, Fikret. "Mizahta Üstünlük Teorisi ve Nasrettin Hoca Fıkraları". Türk Kültürü Dergisi, Aralık 1996. S: 403. ss. 649- 655.

281. ULUNAY, Refi Cevat. "Akşehir ve Nasreddin Hoca". TFA, Temmuz 1963. C: 8. S: 168. ss. 3107- 3109.

282. UYSAL, A. Edip. "Nasreddin Hoca Hakkında Doğum Yerinde Ne Düşünülüyor?". Sivas Folkloru Dergisi, 7 (78), 7. 1979. ss. 4-6.

283. UYSAL, Ahmet Edip. "Nasreddin Hoca Hakkında Doğum Yerinde Ne Düşünülüyor?".

284. ÜLKÜTAŞIR, M. Şakir. "Nasreddin Hoca'nın Heykeli Hakkında". Hisar, 9/ 1969. C: 9. S:69 (144). ss. 11-13.

285. ÜLKÜTAŞIR, M. Şakir. "Nasreddin Hoca". Türk Dili, 12/ 1952. C: 2. S: 15. ss. 148-150.

286. ÜNVER, A. Süheyl "Viyana'da Nasreddin Hoca". TFA, Eylül 1969. C: 12. S: 242. ss. 5404-5405.

287. ÜNVER, A. Süheyl. "Halk Eğitiminde Nasreddin Hoca". Ilgaz Dergisi, Ağustos 1966. C: 5. S: 59. s. 11.

288. ÜNVER, Süheyl. "Nasreddinimiz Fıkralarındaki Mistik Anlamlar Üzerine". Eskişehir Anma Günleri Dergisi. 1979. Yıl: 2. S: 4.

289. ÜNVER, Süheyl. "Viyana'da Nasreddin Hoca". TFA. C: 12. S:242.

290. WALBRECHT, Gabriele. "Nasrettin Hoca Üstüne". çev: E. Mahir. Yalnız. Ilgaz Dergisi, 8/ 1972. Y: 11. S: 131. ss. 6-7.

291. YALNIZ, E. Mahir. "Yadellerde Nasrettin Hoca Üstüne Bir Anı". Ilgaz Dergisi, 7/ 1971. Y: 10. S: 118. s. 6.

292. YENİCE, Necmiye (drl.). "Timur'un Değeri". Ilgaz Dergisi, 7/ 1970. Y: 9. S: 106. s. 25.

293. Yugoslavya'daki Türkçe Çocuk Derslerinde ve Okul Betiklerinde Nasreddin Hoca Fıkraları". Ilgaz Dergisi, 7/ 1978. Y: 17. S: 202. ss. 6-7.

294. YURDUSEV, Hüsnü. "Nasreddin Hoca ve Hoca'dan Manzum Fıkralar". Ilgaz Dergisi, 5/ 1966. Y: 5. S: 56. s. 14.

295. YURTER, Mahmut. "Hocamız". Ülkücü Öğretmen, 7/ 1964. C: 6. S: 62. s. 35.

296. YURTER, Mahmut. "Nasrettin Hoca". Köy Postası, 7/ 1966. S: 264. s. 14.

I. 2. D-2 İNCİLİ ÇAVUŞ:

1. BEYSANOĞLU, Şevket. "İncili Çavuş'un Kimliği". 2. Milletler Arası Türk Folklor Kongresi Bildirileri. Ankara: KB Millî Folklor Araştırma Dairesi Yay, 1982. ss. 53-61.

2. BEYSANOĞLU, Şevket. "İncili Çavuş'un Kimliği". Türk Kültürü, 6/ 1981. Y: 19. s: 220. SS. 312- 317.

3. Mizahımızda Üç Halk Tipi". Milliyet Sanat, 7/ 1974. S: 89. s. 7.

4. ÖZDER, M. Adil. "Türk Halkbiliminde İncili Çavuş".

I. 2. D-3. BEKTAŞİ:

1. "Millî Fıkralardan: Bektaşi'nin Kurnazlığı". Türk Hayatı, 3/ 1341(5/ 1925). S: 6. s. 22. (Eski harfli)

2. ÖNDER, Ali Rıza. "Alevî Yarenliği". İstiklâl, 28. 10. 1952. Y: 1. S: 69. s. 2.

3. TANYELİ, Ahmet. "Bektaşi Fıkraları". Gençamatör, 8/ 1945. S:1. ss. 5-6. Ayrıca; Gençamatör, 9/ 1945. S: 2. s. 7. Gençamatör, 9/ 1945. S: 3. s. 10. Gençamatör, 10/ 1945. S: 4. ss. 10-11.

I. C. TEZLER:

1. AKÜN, Dilek. 9-11 Yaş Çocuklarında Mizah Duygusunun Gelişimi. İstanbul: Marmara Ü, 1997. 83 s. Danışman: Prof. Dr. Ali Osman Özcan.

2. ALTUĞ, Dalya. Turgut Özakman Tiyatrosu'nda Mizah ve Eleştirel Yaklaşım. İzmir: 9 Eylül Ü, 1989. Yüksek Lisans. Danışman: Özdemir Nutku.

3. ALTUNEL, İbrahim. Anadolu Mahallî Fıkra Tipleri Üzerinde Bir Araştırma (İnceleme ve Metinler). Konya: Selçuk Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1990. 664 s. Doktora Tezi. Danışman: Prof. Dr. Saim Sakaoğlu.

4. APAYDIN, Mustafa. Türk Hiciv Edebiyatında Ziya Paşa. Adana: Çukurova Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1993. 567 s. 57 ref. Danışman: Prof. Dr. Mine Mengi.

5. ARIK, M. Bilâl. 1980 Sonrası Türkiye'de Yaşanan Toplumsal Değişim ve Karikatürün Değişen İşlevi. İstanbul: İstanbul Ü, 1997. 181 s. Danışman: Prof. Dr. Suat Gezgin.

6. BATİSLAM, H. Dilek. Kâni'nin Mensur Letâifnâme'si ve Hezliyyat'ı. Adana: Çukurova Ü, 1997. 291 s. Danışman: Prof. Dr. Mine Mengi.

7. BİR, Ali Atıf. A field study of the effect of humor in print advertising on diffusion of the advertising message. Marquette Ü, 1990. Master Tezi. 97 s.

8. BÜKER, Nalan. H.B.R. Maymun ve 86 Sayı. İstanbul: Marmara Ü, 1996. 41 s. Sanatta Yeterlik. Danışman: Prof. Dr. Zafer Doğan.

9. CANTEK, Levent. Bir Alt Kültür Olarak Mizah Medyası: Markopaşa Örneği. Ankara: Gazi Ü, 1999. 199 s. Danışman: Doç. Dr. Ümit Atabek.

10. CENİKOĞLU, Gökhan Tarıman. Nasreddin Hoca Fıkralarında İnsan Kadrosu. Konya: Selçuk Ü, 1998. 272 s. Danışman: Prof. Dr. Saim Sakaoğlu.

11. ÇETİNER, Nazan. 1908- 1923 Arasındaki Komedilerin İncelenmesi. İstanbul: Marmara Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991. 105 s. Master. Danışman: Prof. Dr. İnci Enginün.

12. ÇIRAKLI, Durmuş Ali. Kâni'nin Manzum Letâifnâmesi (İnceleme- Metin). Adana: Çukurova Ü, 1998. 207 s. Danışman: Mine Mengi.

13. ERDEM, Murat. Türk- Amerikan Kültürel İlişkileri: 1945-1960 Döneminde Türkiye'de Yayınlanmış Siyasî Mizah Dergilerinde Amerika. İzmir: Ege Ü, 1999. 163 s. Danışman: Ayşe Lahur Kırtunç.

14. EREN, Nalan. Language Variation in Three Popular Turkish Plays. Ankara: Hacettepe Ü, 1994. 69 s. Yüksek Lisans. Danışman: Prof. Dr. Gülay König.

15. ESİN, M. Taylan. Sociology of Jokes. Ankara: ODTÜ, 1990. Dili: İngilizce. Yüksek Lisans. Danışman: Doç. Dr. Yakın Ertürk.

16. FEVZİOĞLU, Muammer Bozkurt. Çağdaş Resimde Mizah. Ankara: Hacettepe Ü, 1989. Yüksek Lisans. Danışman: Doç. Dr. M. Zahit Büyükişleyen.

17. GÜMÜŞ, Nesrin. Almanca ve Türkçe'deki İroninin Anlam Alanı ve İroniye Benzer Terimler. Ankara: Hacettepe Ü, 1996. 90 s. Yüksek Lisans. Dili: Almanca. Danışman: Prof. Dr. Süleyman Yıldız.

18. GÜNDOĞDU, İsmail. Sultan Abdülaziz Devrinde Mizah Basını Yoluyla Muhalefet. Sakarya: Sakarya Ü, 1998. 135 s. Danışman: Attila Çetin.

19. GÜNDÜZALP, İ. Gökhan. Reklâmda Mizah: İkna Süresinde Düşünce Derinliği Modeli Bakış Açısı. Ankara: ODTÜ, 1994. 158 s. Yüksek Lisans. Danışman: Doç. Dr. Uğur Çağlı.

20. İDEMEN, Nezihe. 1869-1876 Yılları Arasında Yayınlanan Mizah Gazetelerinde İstanbul Hayatı/ The Life of İstanbul, which was issued in humour newspapers between 1869 and 1876. İstanbul: İstanbul Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1994. 407 s. 17 ref. Yüksek Lisans. Danışman: Prof. Dr. Kazım Yetiş.

21. İSMAİLOVA, Gülnara. Kırgız Mizahı ve Mizah Tipleri. İzmir: Ege Ü, 2001. Danışman: Prof. Dr. Fikret Türkmen.

22. KARACABEY, Mehtap. Mizah Dergilerinin Halk Eğitimindeki Yeri ve Önemi. Gırgır Dergisi Örneği. Ankara: Ankara Ü, 1995. 136 s. Yüksek Lisans. Danışman: Doç. Dr. Meral Tekin.

23. KOJİMA, Mitsuko. Nasrettin Hoca ile Japonya'daki İkkyu'nun Halk Bilimi Bakımından Karşılaştırılması. Ankara: Ankara Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991. 95 s. Master. Danışman: Doç. Dr. Nevzat Gözaydın. Özet dili: İng.

24. OĞUZ, Şükran. Tanzimat Döneminde Mizah ve Diyojen Gazetesi. (3. Cilt) Balıkesir: Balıkesir Ü, 1998. 1404 s. Danışman: Zöhre Bilgegil.

25. ÖZENÇ, Semiha. Algılanan Ana- Baba Tutumlarının Durumluk Mizah Tepkisine Etkisi. Samsun: 19 Mayıs Ü, 1998. 58 s. Danışman: Doç. Dr. Yaşar Barut.

26. RASMANKULOV, Fayzulla. Türkmenistan'da Nasreddin Hoca Fıkraları. İzmir: Ege Ü, 1998. 300 s. Danışman: Prof. Dr. Fikret Türkmen.

27. SİPAHİOĞLU, Ahmet. Çizgi Film Teknikleri Açısından Tanzimat'tan 1980'e Kadar Türk Grafik Mizahında Yeni Eğilimler. İzmir: 9 Eylül Ü, 1993. Doktora Tezi. Danışman: Doç Dr. Oğuz Adanır.

28. ŞENİPEK, Sündüs Kınay. Language of Humor in Turkish Verbal Jokes. Ankara: Hacettepe Ü, 1993. 106 s. Yüksek Lisans. Danışman: Doç. Dr. Ünsal Özünlü.

29. TEKEDEMİR, Murat. Çizgi Film- Mizah İlişkisi. Eskişehir: Anadolu Ü, 1994. 59 y. Resim. Yüksek Lisans Tezi.

30. TOPUZ, Sanem. Popülerlik, Mizah Duygusu ve Akademik Başarı Arasındaki İlişki. Ankara: ODTÜ, 1995. 81 s. Yüksek Lisans. Danışman: Prof Dr. Gül Aydın.

31. TÖR, Nükhet. Türkçe ve Rumca Olarak Söylenen Nasrettin Hoca Fıkraları Üzerine Bir İnceleme- Metin 1-2. Ankara: Gazi Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1992. 503 s. 81 ref. Doktora Tezi. Danışman: Prof. Dr. Abdurrahman Güzel.

32. ULU, Emin. Tokat Çevresinde Cin Fıkraları ve Masalları (İnceleme- Metin). Sivas: Cumhuriyet Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü,1990. Bilimde uzmanlık. Danışman: Doç. Dr. Turgut Karacan.

33. YAMAN, Belkıs. 1869-1876 Yılları Arasında Yayınlanan Mizah Gazetelerinde Tiyatro/ Theatre in humour papers published in between years 1869-1876. İstanbul: İstanbul Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1994. 439 s. 75 ref. Yüksek Lisans. Danışman: Kazım Yetiş.

I. D. SÜRELİ YAYINLAR:

1. ABDÜLCAMBAZ. İstanbul: 1972?.
2. ABİDE: Edebî, Siyasî, Mizahî Mecmua. Kayseri: 1954.
3. AGAM: Siyasî ve Tarafsız Mizah Mecmuası. İstanbul: 1948.
4. AKBABA. Mizah Siyaset Dergisi. İstanbul: 1934.
5. ALAY: Mizah Dergisi. İstanbul: TMOOB İnşaat Mühendisleri Odası Antalya Şubesi, 1947.
6. ALMANAKLAR; Mizah; Siyaset. Akbaba Yaz Almanağı. İstanbul: 1943?
7. AMCABEY: Siyasî Mizah Mecmuası. İstanbul: 1942.
8. ANADOLU: Haber, Spor, Magazin ve Mizah Dergisi. Trabzon: 1983.
9. AVNİ: Mizah Dergisi. İstanbul: 1990.
10. CERİDE-İ KANTAR. Yy, 1955.
11. ÇARŞAF: Haftalık Mizah Dergisi. İstanbul: 1975-1992.
12. GÜLDİKEN: Mizah Kültürü Dergisi. İstanbul: 1993.
13. İSRAİL'DE GELİŞMELER. Ankara: Hasan Karacan Yay, 1992.
14. KARİKATÖR: Aylık Mizah Dergisi. Ankara: 1993.
15. KARİKATÜRK: Karikatürcüler Derneği Haber bülteni. İstanbul: 1994.
16. KELAYNAK: Aylık Karikatör Dergisi. İstanbul: 1991.
17. KERE: Mizah Dergisi. Ankara: 1990.
18. LAYKA: Antiperiyodik Akşamüstleri Çıkar. Ankara: 1991

19. LEMAN: Aylık Yayınlanır. İstanbul: LM Basın Yayın Ltd. Şti.

20. LOKMAN: Selçuk Üniversitesi Tıp Fakültesi 14 Mart Mizah. Konya: Selçuk Ü. Tıp Fak. Yay,1989.

21. MANTAR. Ankara: Hacettepe Ü. Tıp Fak, 1999.

22. MARTI. İstanbul: 1988.

23. MAVİ DALGA: Tıbbî Mizah Dergisi. İstanbul: Marmara Ü. Tıp Fak. Hamiyet Derneği,1988.

24. MİZAH KÜLTÜRÜ. İstanbul: Büyükşehir Belediyesi, 1999?.

25. NİŞADIR: Mizah Dergisi. Ankara: Ankara Ü. Fen Fak. Öğrenci Derneği, 1950.

26. PAPAĞAN: Mizah, Aktüalite Dergisi. İstanbul: 1967.

27. TIPA TIP: Yıllık Mizah Dergisi. Sivas: Cumhuriyet Ü. Tıp Fak, 1982.

28. TIP-KI: Erciyes Ü. Tıp Fak. Senelik Mizah Dergisi. Kayseri: Erciyes Ü. Tıp Fak,1987.

I. E. NASREDDİN HOCA ÜZERİNE YAPILMIŞ FİLM VE TİYATRO YAPITLARI:[1]

I. 5. 1. SİNEMA

1. Nasreddin Hoca Buhara'da. İstanbul: Dar Film, 1953.

2. Nasreddin Hoca Düğünde. İstanbul: İpek Film, 1940-43. 35 mm. Siyah-beyaz. Yönetmen: Muhsin Ertuğrul. Senaryo: Burhan Felek; Necdet Mahfi Ayral. Görüntü Yönetmeni: Cezmi Ar. Müzik: Saadettin Kaynak. Oyuncular: Hazım Körmükçü, Necla Sertel, Sait Köknar, Reşit Gürzap, Kani Kıpçak, Sami Ayanoğlu, Yaşar Özsoy, Sait Kaya, Müfit Kiper, Şükriye Atav, Muazzez Arçay, Reşit Baran, Saadettin Kaynak, Müzeyyen Senar Işıl, Zati Sungur, Ferdi Tayfur.

3. Nasreddin Hoca. İstanbul: Halk Film, 1954. 35mm. Siyah-beyaz. Yönetmen ve Senaryo: Talât Artemel. Görüntü Yönetmeni: Cezmi Ar. Oyuncular: Talât Artemel, Halide Pişkin, Fatma Andaç, Melâhat İçli, Atıf Kaptan, Muhterem Nur.

4. Nasreddin Hoca ve Timurlenk. İstanbul: İstanbul Film, 1954. Yönetmen: Faruk Kenç. Senaryo: Zeki Alpan. Görüntü Yönetmeni: Kazım Koşkan. Oyuncular: İsmail Dümbüllü, Halide Pişkin, Zeki Alpan, Ali Üstüntaş, Alev Elmas, Salih Tozan, Vedat Karaokçu, Vehdi Ersin, Muzaffer Hepgüler, Münevver Coşkun, İnci Birol, Toma Balc.

5. Nasreddin Hoca. İstanbul: Erten Film, 1965. 35mm. Senaryo ve Yönetmen: Yavuz Yalınkılıç. Görüntü Yönetmeni: Dinçer Önal. Oyuncular: İsmail Dümbüllü, Gürdal Onur, Mürüvet Sim, Ali Ekdal, Timuçin Caymaz.

6. Nasreddin Hoca. İstanbul: Topkapı Film, 1971. Yönetmen: Melih Gülgen. Senaryo: Erdoğan Tokatlı. Görüntü Yönetmeni: Yılmaz Ceylan. Oyuncular: İsmail Dümbüllü, Mürüvet Sim, Yeşim Yükselen, Aziz Basmacı, Hayri Caner, Doğan Tamer.

[1] Gül Diken Dergisi Nasreddin Hoca Özel Sayısı'ndan alınmıştır.

I. 5. 2. YABANCI SİNEMA:

1. Gönüller Efendisi. Azerbaycan: 1940-45. 35 mm. 95 dakika. (Azerbaycan yapımı olan bu filmin jeneriği özgün alfabesiyle yazıldığı için Gül Diken tarafından okunamamış. Türkçe dublajlı olan filmde, sesinden anlaşıldığı kadarıyla Nasreddin Hoca'yı Toto Karaca konuşmuş. Kültür Bakanlığı Sinema ve Telif Hakları Genel Müdürlüğü tarafından Kafkas Film'den satın alınmış. Kafkas Film'in Türkiye'de faaliyet gösteren bir şirket olduğu düşünülüyor.

2. Nasrettin Hoca ve Hitar Petar. Bulgaristan: 1939. Yönetmen: Alensandr Vazov. Görüntü Yönetmeni: Yohan Tayer; Hans Tayer. Nasrettin Hoca rolü: Baçvarov. (Bu filmin varlığını Gül Diken Dergisi, Yeni Adam Dergisi'nde yer alan Gülsüm Sepetçioğlu'nun "Nasrettin Hoca Filme Çekildi" (6.4.1939,S.223) başlıklı yazısından öğrenmiş. Yukarıdaki bilgiler de adı geçen yazıdan derlenmiş. Filmin tarihinin de, yazının tarihinden yola çıkılarak verildiği söyleniyor, yanlış olma ihtimali var.)

3. Nasdine Hogia La Terza Freccia. İtalya: 1971. 35 mm. Uzun metraj. (Gül Diken Dergisi, bir gazete haberiyle bu filmden haberdar olabilmiş. Kısa haber, şöyleymiş: "İtalyanlar, Nasreddin Hoca'yı eşekten indirip ata bindirerek macera filmi kahramanı yaptılar. Dünyayı güldüren adama, dünyayı güldürtecekler. Roma. İtalyan filmcileri, "Nasdine Hoca" filminde, Nasrettin Hoca'yı çöllerde at koşturan bir macera adamı yaptılar. İtalyan sinemasında vizyona giren filmde, genç kızların kalbini çalan yakışıklı Nasrettin Hoca, bir kere bile attan inip eşeğe binmiyor. Nasrettin Hoca'nın adını duyan, fakat özelliğini bilmeyen İtalyan filmcileri, hayallerinde yeni bir Nasrettin Hoca yaratmışlar. Nasrettin Hoca filmini seyredenler "Filmin hakiki Nasrettin Hoca ile hiçbir ilgisi yok. İtalyanların son yıllarda çevirdikleri macera filmlerinden biri. Filmin senaryosunu, kovboy filmleri senaristlerinden biri yazmış" diyorlar..." (İnci- Tercüman'ın parasız eki. 6.8.1971)

I. 5. 3. TELEVİZYON FİLMİ:

1. Bizi Güldürenler: Nasreddin Hoca. İstanbul: Çiçek Film, 1988. 35 mm. 70 dakika. Renkli. Yönetmen: Yavuzer Çetinkaya. Senaryo: Savaş Dinçer; Yavuzer Çetinkaya. Kameraman: Erhan Canan. Müzik: Bora Ayanoğlu. Animasyon Jenerik: Tonguç Yaşar. Oyuncular: Savaş Dinçel, Aydemir Akbaş, Yavuzer Çetinkaya, Ayşen Guruda, Osman Cavcı, Bülent Kayabaş, İsmet Ay, Turgut Boralı, Mücap Ofluoğlu, Ümit Yesin. (Film, TRT için gerçekleştirilen "Bizi Güldürenler" dizisi dolayısıyla çekilmiş.)

I. 5. 4. EĞİTSEL FİLM:

1. Nasreddin Hoca. Ankara: 1979. Yönetmen: Nebahat Yıldırım. Yapımcı: FRTM. (MEB/Film Radyo Televizyon ile Eğitim Merkezi. Bu 3 film şeridinde, Nasrettin Hoca'nın 9 fıkrası, 78 kare ile canlandırılmıştır.)

I. 5. 5. CANLANDIRMA SİNEMASI:

1. Evvel Zaman İçinde: Nasreddin Hoca, Keloğlan ve Gülderen Sultan.İstanbul: And Film, 1951-57. 16mm. 110 dakika. Renkli. Yönetmen: Turgut N. Demirağ. Resim Yönetmeni, Kameraman, Senaryo: Yüksel Ünsal. (Bu film, stüdyo işlemleri için gönderildiği ABD'de kaybolmuş. Filmden 5 dakikalık siyah-beyaz bir parça mevcut.)

2. Nasreddin Hoca. İstanbul: Film Ajans, 1967. 35 mm. 3'. Çizgi film. Senaryo ve Yönetmen: Ortak çalışma; Oğuz Aral, Ferruh Doğan, Tekin Aral. Anlatıcı:Rıza Tüzün. (Film, Akbank için hazırlanmış bir reklam filmidir. Filmin başında "Bu film Akbank'ın bir kültür hizmetidir" notu yer almaktadır ve film, Nasreddin Hoca'nın üç fıkrasından oluşmuş kısa bir filmdir.)

3. Nasreddin Hoca. Ankara: TRT (Arşiv no: FA 797), 1973. Çizgi film. Yönetmen: Ahmet Derin.

4. Nasreddin Hoca. Ankara: TRT (Arşiv no: VA 236), 1973. Çizgi film. Yapımcı: Namık Kasapbaşoğlu.

5. Nasreddin Hoca. Ankara: TRT (Arşiv no: VA 2377), 1977. Çizgi film. Yapımcı: Yüksel Atamer.

6. Nasreddin Hoca ve Hırsızlar. İstanbul: 1979. Çizgi film. 35mm.+Betecam. 2'. Çizgi reklam. Senaryo, Yönetmen, Animatör: Tonguç Yaşar. (KB 1979 Nasreddin Hoca Çizgi Film Yarışmacı Birincilik Ödülü, Tunç İzberk'le paylaşarak)

7. Allahın Rahmetinden Kaçılmaz. İstanbul: 1979. Çizgi film. 35 mm.+Betecam. 3'20. Çizgi reklam. Senaryo, Yönetmen, Animatör: Tonguç Yaşar. (KB 1979 Nasreddin Hoca Çizgi Film Yarışması Birincilik Ödülü, Tunç İzberk'le paylaşarak)

8. Parayı Veren Düdüğü Çalar. İstanbul: 1979. Çzigi Film. 35mm.+Betecam. 3'20. Çizgi reklam. Senaryo, Yönetmen, Animatör: Tonguç Yaşar. (KB 1979 Nasreddin Hoca Çizgi Film Yarışmacı Birincilik Ödülü, Tunç İzberk'le paylaşarak)

9. Suçlu Kim? İstanbul: 1979. Çizgi Film. 35 mm.+Betecam. 3'. Çizgi reklam. Senaryo, Yönetmen, Animatör: Tonguç Yaşar. (KB 1979 Nasreddin Hoca Çizgi Film Yarışmacı Birincilik Ödülü, Tunç İzberk'le paylaşarak)

10. Komşu Eşeğini Arıyor. İstanbul: 1979. Çizgi Film. 35mm.+Betecam. 3'12''. Senaryo, Yönetmen, Animatör: Ateş Benice. Yapımcı: Bülent Arabacıoğlu. (KB 1979 Nasreddin Hoca Çizgi Film Yarışmacı İkincilik Ödülü)

11. Ya İçinde Ben Olsaydım. İstanbul: 1979. Çizgi Film. 35mm.+Betecam. 3'10. Senaryo, Yönetmen, Animatör: Ateş Benice. Yapımcı: Bülent Arabacıoğlu. (KB 1979 Nasreddin Hoca Çizgi Film Yarışmacı İkincilik Ödülü)

12. Hoca ile Hırsızlar. İstanbul: 1979. Çizgi Film. 35 mm. Renkli. 3'. Senaryo ve Yönetmen: Tunç İzberk. Dialoglar: Umur Bugay. Müzik: Anonim. Kameraman: Güngör Toydemir. Ekip: Tunç İzberk (animasyon), Nurten İz (kopist), Betül İzberk (kolorist), İbrahim Bagatur (arkaplancı). (KB'nin isteği üzerine yapılmıştır.)

13. Kuyuya Düşen Ay. İstanbul: 1980. Çizgi Film. 35 mm. Renkli. 3'. Senaryo, Yapımcı ve Yönetmen: Tunç İzberk. Kameraman: Güngör Toydemir. Müzik: Anonim. Ekip: Tunç İzberk (animatör), Betül İzberk (kolorist- kopist), İbrahim Bagatur (arkaplancı).

14. Hoca ile Eşek. İstanbul: 1980. Çizgi Film. 35 mm. Renkli. 3'. Senaryo, Yapımcı ve Yönetmen: Tunç İzberk. Diaologlar: Umur Bugay. Müzik: Anonim. Kameraman: Güngör Toydemir. Ekip: Tunç İzberk (animasyon), Nurten İz (kopist), Betül İzberk (kolorist), İbrahim Bagatur (arkaplancı). (KB'nin isteği üzerine yapılmıştır.)

15. Kısasa Kısas. İstanbul: 1979. Senaryo, Animatör, Yönetmen, Animatör: Emre Senan. Çizgi Film. 35 mm.+Betecam. 3'. (KB 1979 Nasreddin Hoca Çizgi Film Yarışması Üçüncülük Ödülü)

16. Hoca Bir Gün. İstanbul: 1979. Senaryo, Animatör, Yönetmen, Animatör: Emre Senan. Çizgi Film. 35 mm.+Betecam. 3'49''. (KB 1979 Nasreddin Hoca Çizgi Film Yarışması)

17. Nasreddin Hoca. İstanbul: 1979. 35 mm. Renkli 4'. Yapıştırma tekniğiyle. Yapımcı: İÜ Film Merkezi. Senaryo: Suzan Albek. Animatör, Yönetmen: Yıldız Cıbıroğlu. (KB 1979 Nasreddin Hoca Çizgi Film Yarışması Mansiyon Ödülü)

18. Nasreddin Hoca. İstanbul: 1979. Çizgi Film. 35 mm. Yapımcı: Orhan Enez. Senaryo, Animatör, Yönetmen: Orhan Enez. (KB 1979 Nasreddin Hoca Çizgi Film Yarışması)

19. Nasreddin Hoca. İstanbul: 1979. Çizgi Film. 35 mm. Senaryo, Yönetmen, Animatör ve Yapımcılar: Fatih Erdoğan, Fahri Erdinç, Ferda Erdinç, Şahin Erkoçak. (KB 1979 Nasreddin Hoca Çizgi Film Yarışması, Karikatürcüler Derneği Özel Ödülü)

20. Nasreddin Hoca Bir Gün. 1979. Çizgi Film 35 mm. Senaryo, Animatör, Yönetmen, Yapımcı: Sinan Güngör. (KB 1979 Nasreddin Hoca Çizgi Film Yarışması, SİYAD Ödülü)

21. Okuyan Eşek. Ankara: 1979. Çizgi Film 16 mm. 3'. Yapımcı: FRTM. Senaryo, Animatör ve Yönetmen: B. Ağdemir, Ş. Demirkol, H. Aydoğdu. (MEB/Film Radyo Televizyon ile Eğitim Merkezi; KB 1979 Nasreddin Hoca Çizgi Film Yarışması)

22. Değirmenin Suyu. Ankara: 1979. Çizgi Film. 16 m. 3'. Yapımcı: FRTM. Senaryo ve Yönetmen: Melahat Önal. (MEB/Film Radyo Televizyon ile Eğitim Merkezi; KB 1979 Nasreddin Hoca Çizgi Film Yarışması)

23. Ya Tutarsa. 1981.. Yapımcı ve Yönetmen: Ümir Solak. Kukla Film. 16 mm.+Betecam. 5'50''.

24. Hoca'nın Eşeği. 1983. Senaryo, Yönetmen ve Yapımcı: Ümit Solak. Kukla Film. 16 mm.+Betecam. 4'10''.

25. Düşünen Hindi. 1983. Senaryo, Yönetmen ve Yapımcı: Ümit Solak. Kukla Film. 16 mm.+Betecam. 4'10''.

26. Kazan Doğurdu, Kedi Nerede, Kurnaz Aşçı, Ye Kürküm Ye, Sen de Haklısın, Hangisi Doğru Söyler, Tokadın Bedeli, Ha Gayret Hatun, Eşeğin Sözü, 999 Altın, Hoca'nın Borcu, Köye Gelen Fil, Düşünen Hindi, Üstelik Gebe, Parayı Veren Düdüğü Çalar, Eşeğin Yemi, Yorgan Gitti Kavga Bitti, Hangisi Suçlu, El Elin Eşeğini, Kazanan Kaybeder, Tam Açlığa Alışmışken, Tarifesi Bendedir, Eşeğin Eşekliği, Hoca'nın Adaleti, Okuyan Eşek, Acemi Bülbül, Bilenler Bilmeyenlere Anlatsın, Kavuğun Parası, Tavuğun Suyu, Buyrun Cenaze Namazına. İstanbul: TRT, 1988-90. Çizgi Film. 35 mm. 3'. Senaryo, Yönetmen, Kameraman ve Animatör: Tunç İzberk. Müzik: Anonim. Ekip: Betül İzberk (kopist), Cengiz Karataş (kolorist). Yapımcı: Nedret Çatay; Nur Büyükcivelek. (Bu filmler, TRT'de, çeşitli çocuk programlarında gösterilmiştir.)

27. Bu Zamanlar Nasreddin. Eskişehir: 1989. Yönetim ve Senaryo: Eskişehir Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Grafik Bölümü Animasyon Ana Seçmeli Dersi öğrencileri ortak çalışması. (1990 Ankara Film Festivali Canlandırma Dalı Özendirme Ödülü)

I. 5. 6. YABANCI CANLANDIRMA FİLMİ:

1. Mulla Nasruddin. İngiltere: 1969-73. 35 mm. Renkli. 80'. Animatör: Richard Williams. Eser: İdris Shah.

I. 5. 7. TİYATRO:

1. Nasreddin Hoca. İstanbul: Sahne-i Milliye-i Osmaniye. 1911. 2 perde.
2. Nasreddin Hoca ile Karagöz Paris'te. İstanbul: Naşit Tiyatrosu, 1914. 4 perde.
3. Nasreddin Hoca. İstanbul: Millî Osmanlı Operet Kumpanyası, 1914. 3 perde, 1 tablo.
4. Nasreddin Hoca. İstanbul: Naşit Tiyatrosu, 1925.
5. Nasrudin Hocina Çudesa (Nasreddin Hoca Mucizeleri). Yugoslavya: Sarayevo Tiyatrosu, 1925. 3 perdelik temsil. Yönetmen: Milan Çurçi. Müzik: Alfred Pordes.
6. Nasreddin Hoca. İzmir: İzmir Şehir Tiyatroları, 1947. Yazan: Mümtaz Uygun.
7. Nasreddin Hoca. Ankara- İstanbul: Ankara Devlet Operası, 1982. 3 perde, 8 sahne, libretto, operet.
8. Nasreddin Hoca ve Eşeği. İstanbul: Bizim Tiyatro, 1982-83. 3-13 yaşları için müzikli çocuk oyunu. 2 bölüm. Yazan ve Yöneten: Zafer Diper. Müzik: Nadir Göktürk. Giysi: Bingül Uzgaş. Oyuncular: Mehmet Beyazıt Uzgaş, Mehmet Esatoğlu, Feridun Koç, Kaan Basmacıoğlu, Ender Tan, Kamil Tahmiscioğlu, Zafer Diper, Neslihan Terlememez, Nazan Şengül, Özlem Güveli.
9. Küçük Nasreddin. Ankara- İstanbul: İBB Şehir Tiyatroları, 1984-85. İstanbul: 1996. Çocuk oyunu. 2 bölüm. Yazan: Serpil Akıllıoğlu.
10. Aksak Timur ile Hoca Nasreddin. İstanbul: AÇOK Tiyatrosu, 1985. Yazan: Ümit Denizer.

11. Nasrettin Hoca ve Eşeği/ Nasrettin Hodscha und Sein Esel. Almanya: Berlin Tiyatrom Türkisches Theater, 1996. Köln Arkadaş Tiyatrosu, 1995. Yazan ve Yöneten: Meray Ülgen. Dekor- Kostüm: Barbara Krott. Oyuncular: Figen Canatalay, Emire Erhan Neubauer, Lilay Erincin, Vedat Erincin, Günay Köse, Serdar Sönmemiş, Bülent Tezcanlı, Seyhan Tezcanlı.

I. 5. 8. TİYATRO KİTAPLARI:

1. AND, Metin. "Nasreddin Hoca'nın Mansıbı". Şair Evlenmesinden Önceki Kısa Türk Oyunları. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1983.
2. ÇAKMAKÇIOĞLU, Adnan. Nasreddin Hoca. Sivas: Kâmil Matbaası, 1951. Okullar için küçük komedi, 3 perde. 15 s.
3. KAİNAR, Josef. Neboztik Nasredin (Nasreddin hoca). Çekoslavakya: Prag, 1959.
4. MAHEN, Jiri. Janosik Uliçka Odvahy, Nasreddin. Çekoslavakya.
5. Nasreddin Hoca'nın Mansıbı. Elyazması. Polonya.
6. SUNAT, İsmail Hakkı. İstanbul: Özyürek Yay, 1954. Temsil, 3 perde. 48 s.
7. SUNAT, İsmail Hakkı. İstanbul: Özyürek Yay, 1963. Temsil, 3 perde. 32 s.
8. SUNAT, İsmail Hakkı. Nasreddin Hoca. İstanbul: Özyürek Yay, 1958. Temsil, 3 perde. 24 s.

II. BÖLÜM: BAZI ESERLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

II. A. KİTAPLAR

Bu kısımda, başta gülme ve mizah konusuyla ilgili, önemli bazı kitaplar değerlendirildikten sonra, Cumhuriyet dönemi geleneksel Türk mizahı ile ilgili kitapların değerlendirilmesine geçilecektir.

BAUDLAİRE, Charles. Gülmenin Özü. çev: İrfan Yalçın. İstanbul: İris Yay, 1997. 120 s. 1. Baskı.

İris Yay: 4. Mizah Kültürü: 3.

Kitabın orijinal adı "De l'essence du rire et generalement du comique dans les arts plastiques"dir. Kitap Baudlaire'in "Critique d'Art Bibliotheque de Cluny", "Gülmenin Özü ve Plastik Sanatlardaki Gülünç Üstüne" (De l'essence du rire et generalement du comique dans les arts plastiques), "Fransız Karikatürcülerinden Bazıları" (Quelques caricaturistes Français) ve "Yabancı Karikatürcülerinden Birkaçı" (Quelques caricaturistes Etrangers) adlı dört yazının Türkçe'ye çevrilmesi ve bir araya getirilmesi ile oluşturulmuştur. Aslında lirik bir şair olan Baudlaire'in, böylesi yoğun ve karmaşık bir konu olan mizaha eğilmesi pek çok araştırmacıyı şaşırtmıştır.

Baudlaire, kitabın başında karikatürü günü yansıtan ve tarihsel derinliği olan karikatür ve içinde sonsuzluk ögesi taşıyan sanatsal karikatür olarak ikiye ayırmakta ve eserinde özellikle sanat değeri taşıyan karikatürle ilgileneceğine dair ön bilgi vermektedir.

"Bilgeliğe, yalvaçlığa ulaşmış kişinin gülüşü ürkektir" cümlesini açıklayan ve savunan yazara göre, yalvacın karakteriyle, gülmenin karakteri birbirine uymaz. Yalvaç nasıl şeytandan kaçınıyorsa, gülmeden de kaçınır" diyen yazar; gülmeyi şeytanî bir güç olarak görmek ve bilge kişinin az güleceğini–ya da İsa gibi hiç gülmeyeceğini- söylemekle de, Platon'un görüşlerine yaklaşmaktadır. "Gülme ve acı, isteklerin,

buyrukların, içimizin iyiliğinin ya da kötülüğünün sergilendiği organlarımızla, yani gözlerimizle ve ağzımızla dile getirilir." "İnsan gülerek kandırır." "İnsan, insanın acılarını gözyaşıyla yıkar, bazen onun acılarını gözyaşıyla yumuşatır ve onu kendine çeker, kendine yakın kılar. İlk günahla ortaya çıkan bu olaylar, insanlığın kurtuluşunun yolları olacaktır"[1] gibi cümlelerle, yazar, gülmeye bakışını ortaya koymaktadır. "Gülme, şeytansı, hınzırca bir şeydir, yani alabildiğine insancıldır. İnsandaki kendini yüksek görme düşüncesinin bir sonucu olarak vardır. Gerçek şu ki; gülme öz olarak insancıl olduğu içindir ki, öz olarak çelişkilidir. Demek oluyor ki gülme; sonsuz bir yüceliğin ve aynı zamanda sonsuz bir düşkünlüğün imidir"[2] sözleriyle ise, üstünlük teorisini desteklemektedir. Aynı zamanda insanların ya da ulusların, yükseldikçe kendilerinde gülünç motiflerin artacağı kanaatindedir. "Mutlak gülünç (Grotesk gülünç: Abartılı, akıl dışı) ve acımasız gülünç" yazarın gülme çeşitleridir. Mutlak gülünçte yükseklik düşüncesi baskındır.

"Bilge Kişinin Erkek Gülüşü" adlı bölümde ise, karikatür ele alınmıştır. Karikatür, eksiksiz sanatsal güzelliğe (idealizme) değil, resmi çizenle resme bakanı yakınlaştıran, vurgulanmak istenen ögeyi öne çıkarmak suretiyle karakteristik özellikleri belirlemeye dayanan bir sanat olarak kabul edildiğinde, karikatürün sadece biçimsizliği değil, biçimsizliğin güzelliğini de sistematikleştiren bir tür olduğu da kabul edilmiştir. Yazar da bu fikirlere katılmakta, trajikle komiğin karşı karşıya olduğu bu sanatı savunmaktadır.

"Fransız Karikatürcülerden Bazıları" bölümünde yazar; Car le Vernet, Pigal, Charlet, Daumier, Monnier, Garndville, Gavarni, Trimolet, Travies ve Jacque isimli karikatürcülerin biyografilerine, sanat görüşlerine ve eserlerinden bir kaçına yer vermektedir. Bu karikatüristlerin bu sırayla verilmesinde ve sanat anlayışlarında, karikatür sanatının geçirdiği evrimi de görmek mümkündür. Örneğin Carle Vernet, dünyayı olduğu gibi çizme eğilimindeyken; Pigal, hoş ve eğlendirici karikatürler çizer. Charlet, ününü yurtseverliğinden almıştır. Daumier, sosyal, siyasal, edebî her türlü konuya eğilen, çizgisi güçlü, büyük bir sanatçı olarak tanıtılmıştır. Monnier ise,

[1] Baudlaire, Charles. Gülmenin Özü. çev: İrfan Yalçın. İstanbul: İris Yay, 1997. s. 5.
[2] Age. s. 11.

Daumier'in tam tersi, bütünlük değil, ayrıntı peşindedir. Grandville, edebiyat alanında daha güçlüdür ve karikatürde, konuşma ya da düşünme balonunu kullanır. Gavarni,

resmi alt yazıyla bütünleyen, her konuyu üstü kapalı biçimde irdeleyen bir sanatçıdır. Trimolet, iyimser, sosyal konuları ele alan bir karikatüristtir. Travies ise, yazara göre, ayaktakımını iyi tanır ve bugün de beğenilecek tipler yaratmıştır. Jacque için ise yazar, üstün bir sanatçı kişiliğine sahip olduğu, ama rastlantı olarak övülecek bir karikatürcü olduğu yolunda görüş belirtmiştir.

"Yabancı Karikatürcülerden Birkaçı" bölümünde; Hogart, Cruikshank, Goya, Pinelli ve Brueghel ele alınmıştır. Yazar, aynı şekilde yaşadığı çağda çok meşhur olan bu kişilerin sanat anlayışlarını, karikatürleri vasıtasıyla değerlendirmiştir. Yani kitapta okuyucuyu görsel olarak da doyurucu karikatürler mevcuttur.

Kitabın sonunda "Kaynakça"[3] ve "Dizin"[4] bölümleri ile Baudlaire'in kitaba sonradan eklenen bir biyografisi vardır.

MORREAL, John. Gülmeyi Ciddiye Almak. çev: Kubilay Arsevener; Şenay Soyer. İstanbul: İris Yay, 1997. 193 s. 1. baskı.

İris Yay: 8. Mizah Kültürü Dizisi: 7.

Kitabın orijinal adı "Taking Laughter Seriously" dir. Kitap, mizah ve gülme ilişkisi, bir sanat olarak mizah ve mizahın insan yaşamına etkisi şeklinde özetleyebileceğimiz üç bölümden oluşmaktadır. Kitabın birinci bölümünde, "Gülme" ele alınmış, gülme teorileri açıklanmadan önce gülmenin mizahî olan ve olmayan türlerinin ayrımına gidilmiştir. Yazar, en bilinen üç gülme teorisini (Üstünlük, Uyuşmazlık ve Rahatlama), bu teorileri ortaya atan teorisyenlerin görüşleri vasıtasıyla ve kendisi örnekleriyle de destekleyerek açıklamaktadır. Yazar, daha sonra, bu teorilerin, eksik bulduğu yönlerinden hareketle, yeni bir teori geliştirmiş ve buna da

[3] Age. ss. 113-114.
[4] Age. ss. 115-118.

"Güzel Bir Psikolojik Değişimden Kaynaklanan Gülme" adını vermiştir. Ona göre gülme; "Değişimin neden olduğu duyguların, sinirsel bir eylemle dile getirilmesidir."[5] Bu değişim güzel bir duygudan kaynaklanır, ani olup şaşırtır, korku, öfke, acıma, iğrenme gibi olumsuz duygular uyandırmazsa güldürür.

Kitabın ikinci bölümü "Mizah" adını taşımaktadır. Ancak yazarın da belirttiği gibi, bahsedilen mizah, sadece uyumsuzluğun yarattığı mizahtır. Morreal, bireyin dünya görüşünün, deneyimlerinin, kişiliğinin, nelere güleceğini belirlediği kanaatindedir. Gülmede etkin olan uyumsuzluk faktörünün ise, "şeylerin uyumsuzluğu ve sunuştaki uyumsuzluk" şeklinde ayrımını yapan yazar, Bergson ve Freud'un tamamen insana ilişkin olan şeyleri komik bulma yaklaşımlarına karşı çıkmaktadır. Ona göre, buzdolabından çıkan bir bowling topu da komik olabilir.

Yanılma, taklit ve rastlantılar durumların uyumsuzluğuyla ilgilidir. Taklit, çift anlamlılık, cinas, dilin yapılarını bozarak yeni cümleler yaratma, fonetik hatalar gibi, söz oyunlarına dayalı olanlar ise, sunuştaki uyumsuzluğa örnek verilebilir.

Yazar, insanlardaki uyumsuzluğuysa dörde ayırır: "Fiziksel bozukluklar, bilgisizlik ya da aptallıklar, ahlakî bozukluklar ve başarılamayan işler."[6] Yine de yazar, "Komik bir durum yaratmak için ille de karşıtlıklara gereksinim yoktur" demektedir.[7]

Bunun yanında Morreal, H. P. Grice'nin "Mantık ve Konuşma" (Logic and Converration) adlı makalesinden alıntı yaparak, iyi bir konuşmanın nasıl olması gerektiği konusunda sekiz madde saymaktadır. Bu saydığı ilkelerden herhangi birine uyulmamasının, komik bir duruma yol açabileceğini söylemektedir.

Mizahın insanın ayırt edici bir özelliği olmamasına karşın, insan yaşamında her şeyden daha önemli olduğunu ileri süren yazar, Platon ve Aristo'nun mizaha, bizi bayağı şeylerle karşılaştırdıkları, insanî değerlerimizden uzaklaştırdıkları ve gülmenin toplum dışı bir eylem olması gerekçeleriyle karşı çıkmalarını onaylamaz. Gülme ve

[5] Morreal, John. Gülmeyi Ciddiye Almak. çev: Kubilay Arsevener; Şenay Soyer. İstanbul: İris Yay, 1997. s. 60.
[6] Age. s. 94.
[7] Age. s. 101.

mizaha karşı; İncil'de, Orta Çağ edebiyatında, önemli yazarların eserlerinde, ciddi bir karşı duruşun varlığı, yazarı, mizahın iyi yönlerini sıralayarak, önemli olduğunu ispatlama gayretine itmiştir.

KOESTLER, Arthur. Mizah Yaratma Eylemi. çev: Sevinç- Özcan Kabakçıoğlu. İstanbul: İris Yay, 1997. s. 118. 1. Basım.

İris Yay: 6. Mizah Kültürü Dizisi: 5.

Kitap, "Yaratma Eylemi" (Act of Creation) adlı eserin "Gülmenin Mantığı" (The Logic of Laughter) adlı bölümünün kitap haline getirilmiş şeklidir. Arthur Koestler, bu kitapta, hem bir sanatçı, hem de bir bilim adamı kimliğiyle, insan zihninin ve özelde yaratıcılığının ruhbilim, nöroloji, sanat ve bilim açısından bir çözümlemesini yapmaktadır. Kitap, Sir Cyril Burt'un önsözündeki tabiriyle "bilimsel keşif tarihinde zengin belgeler içeren bir araştırma, edebî ve sanat yaratıcılığının çözümlenmesine dayanan bir denemedir."[8] Yazar da, kitabın ilk bölümünde, "yaratma eylemi – bilimsel keşfin, sanatsal özgünlüğün ve güldürüye özgü esinin temelinde yatan bilinçli ya da bilinçsiz süreçler- hakkında bir kuram öne sürdüğünü" söylemektedir. Amacının, bütün yaratıcı etkinliklerin temel bir düzeni paylaştıklarını göstermek ve bu düzenin ana hatlarını çizmek olduğunu da belirtmektedir.

Yazar, öncelikle, "mizah, buluş ve sanat"ı, kullandıkları yöntem ve birbirlerine etkileri açısından ele alıp, bulguları şema haline getirmiş; yaratma sürecinin izlediği yolun, her üç durumda da aynı olduğu sonucuna varmıştır. Yaratma yollarını bir eğri ile birleştirmiş, bununla, bu üç yaratma etkinliğinin aralarında sınırlar olmadığını, üçünün de zekâya dayalı olduğunu anlatmaya çalışmıştır.

Koestler'e göre mizah "Yüksek karmaşıklık düzeyindeki uyarının, fizyolojik tepkiler düzeyinde, büyük ve kesinlikle belirlenen bir tepki yarattığı tek yaratıcı eylem

[8] Koestler, Arthur. Mizah Yaratma Eylemi. çev: Sevinç- Özcan Kabakçıoğlu. İstanbul: İris Yay, 1997. s. XVIII.

alanıdır."[9] Gülme ise, bir tepkidir.[10] Rahatlama dışında biyolojik hiçbir amaca yönelmez. Gülmeyi yaratan durumların çeşitliliği içinde bile bir bütünlük bulunduğunu iddia eden yazar; piyano çalma, bisiklete binme, gülme gibi tepkilerin, gizli iticileri olduğunu düşünmektedir. "Düşünme yollarımızla bisiklete binme arasında, oldukça az bir ayrım bulunduğunu söylemeliyiz. Bu işlemlerin ikisi de belli belirsiz farkında olduğumuz ve tanımlayamadığımız, ancak sonuçlarından varlığı anlaşılabilen şifrelere göre yöneltilmektedir."[11]

Koestler, Bergson'un "Nesne gibi görünen veyahut da mekanik bir katılığı olan insanlar gülünçtür" şeklindeki görüşüne bir açıdan karşı çıkmaktadır. Ona göre bu teori, her mekanik katılık için geçerli değildir. Yolda düşen bir kişi, izleyicide uyandırdığı duygusal duruma göre gülünç de olabilir, trajik de. Koestler, "Bir insanın bize nesne izlenimi verdiği her zaman gülebilseydik, bir cesetten daha gülünç bir şey olamazdı" demektedir.

Gülmenin, duygularımız üzerindeki etkileri konusunda üstünlük ve rahatlama teorilerine yaklaşan bir bakış açısı sergileyen yazar, gülmenin insanı rahatlattığı ama ruhsal isteklerimizi doyurmadığı; üstünlük duygularının da gülmeye yol açtığı konularında, bu fikirleri ortaya atan teorisyenlerle hemfikirdir. Duyguların her zaman hareketlere dönüşme eğiliminde olduğu görüşünü destekleyen yazar, bu teoriyi nörolojik bir yaklaşımla açıklamaktadır. Sempatik-Adrenal sinir sistemi dediği sistemin, hareketlere neden olan fizyolojik etmenleri ortaya çıkardığı fikrindedir. Bu sistem, adrenalin ve noradrenalin adı verilen salgıları salgılar ki, bunlar, korku ve öfkenin salgılarıdır. Gülmeyi başlatan salgılar da bunlardır. Diğer bir deyişle, her gülmede biraz adrenalin bulunur.

"Mizahın Çeşitleri" adlı bölümde, kelime oyunlarının ve nüktelerin, insana benzeyen hayvan ya da hayvana benzeyen insanların, bizde dram çağrışımı yapmayan tipleşmiş kişilerin, çocuksu yetişkinlerin, taklidin, karikatür ve yerginin, fiziksel ya da ruhsal çarpıklıkların, kekeleme, yanlış söyleme, yanlış yazma gibi davranış

[9] Age. s. 10.
[10] Age. s. 6.
[11] Age. s. 26.

bozukluklarının, anlam kaydırmalarının, rastlantıların, saçmalıkların, gıdıklamanın, palyaçoların, içinde özgünlük, vurgu ve sezdirmeliğin bulunduğu güldürme etkinliklerinin, insanı güldürdüğü kanısındadır.

Kitabın sonunda bir özet, kaynakça, dizin ve biyografi kısmı vardır.

KLEIN, Allen. Mizahın İyileştirici Gücü. çev: Sibel Karayusuf. İstanbul: Epsilon Yay, 1999. 174 s. 1. Baskı.

Yazar Allen Klein, eşinin uzun bir hastalık dönemi sonucu ölmesi üzerine, ölümcül hastaların bakıldığı San Francisco Hastanesi'nde gönüllü olarak çalışmaya başladığını ve son günlerini yaşayan ölümcül hastalar ve yakınları ile çalışırken yaptığı gözlemler ve onların acılarını azaltma gayretinin onu bu kitabı yazmaya ittiğini söylemektedir. Yazarın bu kitabı yazmaktaki amacı, kendisinin de söylediği gibi "çevremizde olup biten gülünç şeylere karşı uyanık olmamızı sağlamak, mizahı nerede ve nasıl bulacağımızı göstermek ve acılarımıza, üzüntülerimize farklı bir açıdan bakabilmemiz için teknikler ve araçlar önermek"tir.

Kitap üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm "Gülmeyi Öğrenmek" adını taşımaktadır ve burada gülmenin fiziksel ve ruhsal yararları, gerçek hayattan örneklerle desteklenerek açıklanmıştır. İkinci bölümde "Ağlayacak Gibi Olduğunuzda Zor Anların Üstesinden Gelebilmek" için, yazarın sunduğu 14 öneri vardır. Son bölüm ise, "Son Gülüş" adını taşımaktadır ve burada ölüme rağmen gülebilmenin gerekliliği anlatılmaktadır.

"Gülmek, her türlü kötü durumun üstesinden gelmemize yardım eder. Korku, güvensizlik, ümitsizlik gibi duygularımız yok olur" fikrini savunan yazar, mizahın psikolojik yararlarını sıralarken, ayrıca, şunları da söylemektedir: "Mizah, zorluklarla mücadelemizde bize birkaç şekilde yardım eder. İlk olarak, etkili bir biçimde, dikkatimizi üzüntümüzden uzaklaştırır. Bizi üzen gerçek olay değil, olayı nasıl değerlendirdiğimizdir. Mizah; enerjimizi başka bir yere yönelterek bizi stresli

olaylardan uzaklaştırır. Gerilimi azaltır ve korku, düşmanlık ve öfke gibi duyguların dinmesini sağlar." Mizahın, insanlara, olaylara farklı açıklardan bakma ve bu sayede iyi yanlarını görme yetisi kazandırdığı; dengemizi koruduğu; hastaları iyileştirdiği de yazarın saydığı yararlar arasındadır. Mizahın fizyolojik yararlarından bahsederken ise, Kral Solomon zamanından beri insanların mizahın iyileştirici etkileri olduğunu bildiklerini ve bunu kullandıklarını söylemektedir. "Şaka kalbe faydalıdır, gibi atasözleri; Yunanlıların tedavilerinin bir parçasını komedyenle evini ziyaretin oluşturması; Amerikan Ojibwa yerlilerinin kabilelerinin başhekiminin, hastaları iyileştirmek için maskaralıklar yapması hep bunun örnekleridir" şeklinde yorum yapmaktadır. Bunun yanında, Dr. William Fry'ın gülmenin fiziksel etkileriyle ilgili olarak yaptığı bir çalışmayı da aktarmıştır. Dr. Fry, yaptığı laboratuvar çalışmalarının sonunda, çok keyifli bir kahkahanın, insan vücudunun hepsini olmasa da çoğu fizyolojik sinir sistemini etkilediği, kahkahanın kalp ve damar sistemi için bir egzersiz olduğu, bu esnada kalp atışı ve kan basıncının artıp düştüğü, kuvvetli nefes alıp vermenin solunum sisteminin sağlıklı çalışmasını sağladığı, yirmi saniye kahkahayla gülmenin üç dakika kürek çekmek kadar kalbi çalıştırdığı sonucuna varmıştır.

İkinci bölümde mizahla dolu bir yaşam için yazarın 14 önerisiyle karşılaşıyoruz. Bunlar; her şeye hazırlıklı olmak, var olan enerjiyi olumlu yöne aktarmak, kötü durumları gülünç olaylara çevirmek, abartarak komikleştirmek, yaşamın ironik yanlarını yakalamaya çalışmak, neşeyle ıslık çalmak, mizah çağrıştıran uyarıcılar, donatımlar kullanmak, olaylara gülerek yaklaşmak, kötü hissettiğimiz durumlarda düşsel oyunlara başvurmak, sorunlara saçmalık katarak onlarla eğlenmek, sözcük oyunlarına başvurmak, bazı şeyleri oluruna bırakmak, kendine gülebilmek, dezavantajların içinde avantajları görebilmek ve dünyayı fazla ciddiye almayıp komik yanlarını görmeye çalışmaktır.

Son bölümde ise yazar, yaşamın boşa geçirilemeyecek kadar kısa olduğunu tekrarlayıp, insanlara hastalık ve ölüme rağmen gülmelerini salık vermektedir.

Kitap, mizahla ilgili teorik yaklaşım veya inceleme tarzında olmayıp, pozitif düşünceyi öne çıkarmaya çalışan psikolojik bir kitaptır.

SANDERS, Barry. Kahkahanın Zaferi, Yıkıcı Tarih Olarak Gülme. çev: Kemal Atakay. İstanbul: Ayrıntı Yay, 2001. s. 360. 1. Baskı. / Özgün adı: Sudden Glory, Laughter as Subversive History, Beacan Press / 1995 basımından çevrilmiştir. Ayrıntı Yayınları: 310 İnceleme Dizisi: 162

İngiliz Dili ve Düşünce Tarihi Profesörü olan Sanders, kitabında, özellikle, gülme üzerinde durmaktadır. Bunu yaparken Mısırlıların, Yahudilerin, Antik Çağ'da Yunan tanrılarının, Yunan filozoflarının, Orta Çağ döneminin, Rönesans dönemi Avrupa'sının, özellikle İngiltere'nin gülmeye bakışını ele almakta ve yer yer espri ve gülmenin sözcük dağarcığına etimolojik açıdan yaklaşmaktadır.

Girişte yazar, gülmeyi hava ve solukla eşdeğer tutan Mısırlılardan başlayarak bu kavramı açıklamaya çalışmaktadır. İ.Ö. 3. yy'da yazılmış simya konulu bir Mısır papirüsüne göre dünya, gülmeyle oluşmuştur. Tanrı evrendeki kaosu kahkahasıyla yenmiştir: "Tanrı güldüğünde dünyaya hükmedecek yedi tanrı dünyaya geldi... Kahkahaya boğulduğunda ışık oldu... İkinci kez kahkahaya boğulduğunda sular oluştu; yedinci kahkahasında ruh doğdu." Yaradılış kozmogonisi olarak tabir edebileceğimiz bu ifadelerde, gülmeyle hayat arasında kurulan ilgi dikkat çekicidir. Ruh, yani hava, gülmeyle hayat bulmuştur. Aynı şekilde Antik Çağ kaynaklarında, bebeğin, doğumunu izleyen dört ya da kırkıncı günde hayat bulduğuna, gerçek bir insan olduğuna, yani güldüğüne inanılıyormuş. "Gülüşün tam hangi gün belirdiği son derece önemliydi, çünkü o an bebeğin yaşamını sonsuza dek ruhla dolduruyordu. Aristoteles'e göre, bu an, insanlar ile öteki hayvanlar arasında son derece köklü bir ayrımın oluşmasını sağlıyordu; bu yüzden, Aristoteles, insanın özünü tanımlamak için gülme anından yararlanıp insanı "gülen hayvan" (animal ridens) olarak adlandırdı."[12] Batı uygarlığının başlangıcında insanların varlık kazanmalarının gülme ile gerçekleştiğini söyleyen yazara göre gülme, doğal bir savunma hattıdır. Aynı şekilde bebek, tıpkı eski Mısır tanrısı gibi, kendi anne ve babasını gülüşle yaratabilmektedir.

Mısırlılardan sonra "Kutsal Hoşnutsuzluk" olarak nitelendirdiği Yahudilerdeki gülme ve mizah anlayışını ele alan yazara göre, Yahudilerin az gülmelerinin sebebi

[12] Sanders, Barry. Kahkahanın Zaferi. çev: Kemal Atakay. İstanbul: Ayrıntı Yay, 2001. s. 22.

kutsal kitaplardır. Çünkü Tevrat'ta gülme ve ağlama yan yanadır. "Ağlama ve gülmenin izleri hâlâ bazı Yahudi bayramlarının tipik özelliğini oluşturur. Örneğin "Roş Haşana" şenliklerinin sonunda çalınan "şofar"dan, iki farklı nota yükselir: Biri yakınmalı bir ağlama gibi, uzun ve keskin ilk nota; diğeri de apansız boşalıveren bir kahkaha gibi, hızlı ve kesik notalardır."[13]

Bunun dışında İbrahim Peygamber'in oğlu İsmail'in doğumu ve İbrahim'in oğlunu kurban etmek istemesi ile ilgili olarak Tevrat'ta anlatılanlar, Yahudilerde gülme ile ağlamanın ne kadar yakın olduğunu göstermektedir. Yazarın anlattıklarına göre, Tanrı İbrahim'e karısı Saray'ın hamile olduğunu söylediğinde İbrahim 100, Saray 90 yaşındadır ve hiç çocukları olmamıştır. Bunu öğrenen İbrahim Peygamber "Yüzüstü düştü ve güldü". Doğan çocuklarına İbranice "Gülen" (Yişcak) adı verilir. Yişcak/ İshak tanrının oğludur ve bedenlenmiş gülmedir. Saray "Allah beni güldürdü, her işiten benimle beraber gülecektir (Tekvin 21: 6)" diyerek Eski Ahit'te neşeli gülmenin tek örneğini oluşturur.[14] Burada gülme, insanlara tanrı tarafından bahşedilmiştir. Yazar; "Kitabı Mukaddes, alaycı gülmenin korkunç gücü üzerinde yoğunlaşır"[15] yorumunu yapmıştır. "Hahamlar doğrudan gülüşe hoşgörüyle bakmadıkları için, Yahudiler ironi ve yergiyi kusursuz silahlar olarak görmüşlerdir."[16]

Antik Çağ'daki neşeli gülme, tanrı armağanı olarak yeryüzüne iner. Ancak burada kadınlar arka plandadır ve sadece karnavallarda, doğuştan hak kazandıkları gülmeyi özgürce kullanabilirler. Bu karnavallardaki alaycı kahkahanın yıkıcı etkilerini sezen devlet, gülmeyi denetlemeye yönelik, ciddi ve kapsamlı girişimlerde bulunmuştur.

Yine burada da gülmenin ruha can verdiğine inanılmaktadır. Gülmek tanrısaldır. Bu nedenle gülerek doğan Zerdüşt'ün tanrı olduğuna inanılmıştır. Yahudilerin tanrısı gülmeyi insanlara "bağışlarken", Yunan tanrıları herkese eşitçe dağıtmışlardır. Homeros'un İlyada adlı eserinin ele alındığı bu bölümde, tanrılarla insanlar arasındaki

[13] Age. ss. 60-61.
[14] Age. ss. 63-65.
[15] Age. s. 62.
[16] Age. s. 73.

münasebetlerde gülmenin ele alınışı ve tanrılar arasında, deyim yerindeyse, bir silah olarak kullanılışı incelenmiştir. Tanrılar gülmeyi birbirlerinin zaaflarıyla alay etmek ve iktidar kurmak için kullanırlar. Çünkü gülme, iradeler arası çatışmadan kaynaklanır. Tanrı Zeus; insanlara gülerken ise, gülmesi öldürücü değil, sağaltıcıdır. Amacı arındırmaktır. Tanrılar insanlara kötü durumlara ve kendilerine gülebilmeyi öğretmek, onlara verilen tanrısal gücü diriltmek amacındadırlar. Yine bu yüzyıllarda, bol kanlı insanların güldüğüne inanılıyormuş. Dalak ve mizaç arasındaki ilişki burada da açıklanmaktadır. Bunu karakter gücü sağlar.[17]

Üçüncü bölümde Yunan filozoflarının gülmeye bakışı ele alınmıştır. Yahudilerin aksine Yunanlılar, gülmeden yararlanmak istemekte, onu açıklamaya çalışmaktadırlar. "Yunanlılar tanrılarla işbirliği içinde bir gülme felsefesi geliştirirler ve gülmenin kavramsallaştırılması için yeni bir çerçeve oluşturarak, onun en tahrik edici toplumsal kullanımlarını kurallara bağlarlar. Bu, bir ıslah aracı olarak kullanılan gülmedir."[18]

Ünlü filozof Sokrates; "Gülmeyi, tuzu kullandığı gibi kullanmalı insan, sakınarak" demektedir. Platon da gülmeyle ilgili kaygılarını, ideal toplum hakkındaki eseri "Devlet"te ortaya koymuştur. Platon'a göre gülme; yerleşik düzeni bozguna uğratır, tehlikesi aşırılığında yatar. "Platon, aşırı gülmenin sanat yoluyla temsil edilmesini bile itici bulmaktadır."[19] Yazar, Platon'a nazaran, Aristoteles'in, gülmeyi daha çok savunduğu görüşündedir. Aristoteles, mutluluğa ve insanlığa giden yolun gülmeden geçtiğini düşünse de, gülmenin kötü yollarının –acı verici, yıkıcı, biçimsizliklere gülmenin- ortadan kaldırılması gerektiğini savunur. "Nikomakhos Etik"in 4. bölümünde ise, nükteyi dostluk ve dürüstlükle beraber üç toplumsal erdemden biri kabul eder. Komediler yoluyla da arınmayı savunur.[20]

Orta Çağ'da dünyanın cennet, cehennem ve yeryüzü olarak üç bölüme ayrıldığını söyleyen yazar; gülmenin cennet, ağlamanın cehennemle bağdaştırıldığı düşünce sisteminde gülmeye bakışı şu şekilde açıklamıştır: "Orta Çağlılar ölümlü

[17] Age. s. 97.
[18] Age. s. 107.
[19] Age. s. 113.
[20] Age. s. 129.

hayatlarını cennet-cehennem uçları arasındaki yeryüzünde yaşayarak geçiriyorlardı; burada ağlamayla gülme birbirini kuşatmış, üstün gelmek için yarışıyordu. Yeryüzünde kilise hüküm sürüyor ve mutlak ciddiyeti, kederin güçlü gözyaşlarını savunuyordu." Dolayısıyla, Orta Çağ'da gülmeye ciddi yasaklamalar getirilmiş, gülenler birer suçlu gibi görülmüşlerdir.[21]

Bu dönemde gülmeyi edebiyatta araç olarak kullanan ve yazarın ifadesiyle "ilk can alıcı espriyi yapan" kişi "Canterbury Hikâyeleri" adlı kitabıyla Chaucer'dir. Sanders, bu bölümde, Canterbury Hikâyeleri'ndeki espri ve gülme ögelerini ele almaktadır.

7. bölümde, Rönesans dönemi işlenmektedir. Rönesans'ta havanın ruhla ve gülmeyle olan ilgisi yeniden ele alınır ve fizyolojik özelliklerin insan mizacına etkileri üzerinde durulur. Kralların soytarı ve cüceleri gülme aracı olarak kullanmalarında, insanların kendilerinden fiziksel ve ruhsal olarak daha zayıf durumda olanlara gülme eğilimlerinin bulunduğu söylenmektedir. Dinî grupların büyük çoğunluğuysa, gülmenin günah olduğu görüşündedir.

İngiltere'de Jonathan Swift, ironiyi kullanarak toplumsal sorunlara dikkat çekmeye çalışmış ve aynı zamanda dinsel aşırılıklarla dalga geçmiştir. Sanders; Chaucer, Blake, Nietzsche, Foucault, Freud, Bruce ve Charli Chaplin gibi kişilerin gülmeye bakışlarını ve ele alış tarzlarını da burada incelenmiştir. Kitabın sonunda uzun bir kaynakça[22] ve dizin[23] vardır. Kitap; çağlar boyunca gülmeye bakışı değerlendirmesi açısından yararlıdır.

[21] Age. s. 153.
[22] Age. ss. 314-344.
[23] Age. ss. 345-360.

BERGSON, Henri. Gülme, Komiğin Anlamı Üstüne Bir Deneme. çev: Yaşar Avunç. İstanbul: Ayrıntı Yay, Ekim 1996. s. 104. 1. baskı. (Özgün adı: Le Rire. Presses Universitaries de France / 1940 basımından çevrilmiştir.)

Ayrıntı Yay: 170. İnceleme Dizisi: 88.

Bu kitap Barry Sanders'in değerlendirmesine göre, 17. yy'dan gelen ve gülmeye orta yola hizmet ettiği sürece izin veren bir geleneğin ürünüdür.[24] Sanders'in bu şekilde düşünmesine neden olan şey, Bergson'un kitapta yer alan şu sözleridir: "Gülmede, her zaman dile getirilmemiş bir aşağılama niyeti ve buna bağlı olarak komşumuzu ıslah etme niyeti görürüz." "Gülmenin görevi, ayrılıkçı herhangi bir eğilimi bastırmaktır. İşlevi, katılığı yoğrulabilirliğe dönüştürmek, bireyi yeniden bütünle uyumlu hale getirmek, kısacası karşımıza çıktığı her yerde sivri köşeleri törpülemektir."

Bergson, kitabında, özellikle uyumsuzluklara gülmeyi ele almış, komiğin ne olduğunu açıklamaya çalışmıştır. Öncelikle durum, söz ve karakter komiği ayrımını yapmış; komiğin yapım yöntemlerini belirlemeye çalışmıştır. Bunu yaparken Fars, komedya ve palyaçolardan yararlanmış ve kendi ifadesiyle "tema" üzerinde durmuştur. Bergson, komiğin nerede aranması gerektiğini açıklarken; "Tümüyle insana özgü olanın dışında komik yoktur. Herhangi bir hayvana onda bir insan davranışı ya da insana özgü bir yüz anlatımı bulduğumuz için güleriz" demektedir.[25] Yani, insanî olmayan davranışlarda komiklik yoktur. Ancak yazara göre, gülmeye duygusuzluk eşlik eder. Acıma, sevgi, şefkat gibi insanî duygularımız ağır bastığında bir uyumsuzluğa gülemeyiz. Yazarın komiği ve gülmeyi açıklayışı ise şöyledir: "Komik, insan zihnini eğlendiren basit bir tuhaflık, gülme ise insan etkinliğinin geri kalan bölümü ile ilişkisi bulunmayan garip, ayrı bir olay gibi görülmüştür."[26] Komik rastlantısaldır. Bize halkın, grupların, toplumun imge gücünün nasıl çalıştığını öğretir.Yazar, zihinsel aykırılık, algılanabilir saçmalık, istem dışı hareket, beceriksizlik, mekanik bir katılık ve kişileştirmenin komiği sağlayan birer araç olduğunu düşünüyor.

---

[24] Sanders, Barry. Kahkahanın Zaferi. çev: Kemal Atakay. İstanbul: Ayrıntı Yay, 2001. s. 284.
[25] Bergson, Henri. Gülme. çev: Yaşar Avunç. İstanbul: Ayrıntı Yay, 1996. s. 11.
[26] Age. s. 13.

Gülmenin yararları söz konusu olduğunda, özellikle gülmenin toplumsal işlevi üzerinde duran yazar; gülmenin töreleri düzelttiği, nasıl olmamız gerekiyorsa öyle görünmeye çabalamamızı sağladığı görüşündedir. Çünkü; "Gülünç bir kusur, gülünç olduğunu anlar anlamaz, hiç olmazsa görünüşte kendini değiştirmeye çalışır" der.[27]

Bergson, özellikle "canlının üzerine kaplanmış, mekanik katılık" üzerinde durmuştur. "Bir kişi ne zaman bir nesne izlenimi sergilese güleriz" demektedir. Bu nedenle tökezleyen ya da beceriksiz ve sakar kişiler, hatta palyaçolar insanları güldürür. Bergson; "Toplum; karakterin, aklın, hatta bedenin her katılığına kuşku ile bakar" sözüyle, toplumun bu tip durum ve kişilere neden güldüğünü açıklamaktadır. Mekanik bir düzenin bulunduğu, kurulu bir oyuncağın kapağı açılan bir kutudan fırlaması gibi, önce sıkıştırılıp sonra serbest bırakılan ve bunun sürekli gerçekleştiği kelime tekrarları da komiktir. İnsanları basit birer mekanizmaya dönüştüren şeyler yineleme, tersine çevrilme ve dizilerin birbirinin içine girmesidir. Bergson, yinelemeyi açıklarken, bir çok kez aynı biçimde yinelenen durumları kastettiğini söylemektedir. Teresine çevirme ise, farklı rol ve karakterlerdeki insanların yer değiştirmesidir. Dizilerin birbirinin içine girmesi, yanılmaca gibi görünen bir durumun ya da sözün iki farklı anlamının algılanmasıdır. Yazara göre, tökezleyerek, bedenin katılığını gözler önüne seren kişi ne kadar komikse, biçimli olduğu halde, biçimsiz görünmeye çalışan bir yüz de o kadar komiktir. Karikatürlerin bize komik gelmesini sağlayan da bu bozukluktur, biçimsizliktir. Bunlar durum komiği ile ilgili örneklerdir.

Söz komiği, dilin yarattığı komiktir. Katılık, sözde, hazır formüller ve kalıplaşmış sözler şeklinde görülür. Bunlara saçmalık katmak, yazara göre, komikliği yaratır. Yineleme, tersine çevirme, dizilerin birbirinin içine girmesiyle de söz komiği yaratılabilir. Bergson'un söz komiği dediği şey, bize göre mizahtır.

"Karakter Komiği" başlıklı bölümde Bergson, bizi güldüren şeylerin insanların önemsiz kusurları olduğu yolundaki düşünceyi kabul etmekle birlikte karşı da çıkar. Ona göre, önemli vasıflara da gülünebilir. Bu bağlamda topluma uyum sağlayamayan

[27] Age. s. 17.

iyi karakterler de komiktir. Uyum sağlayamama bir çeşit katılıktır. Aynı zamanda bu tiplerin, bizi duygulandırmamaları gerekir ki, onlara gülebilelim.

Bergson, komedyada komik bir karakterin nasıl olması gerektiğini, şu sözlerle belirtiyor: "Bu karakter durumu, komedyayı sürekli beslemek için derin, komedya tonunda kalmak için yüzeysel olmalı; komik bilinçsiz olduğuna göre bu durumdaki kişi durumunun farkına varmamalı; gene bu karakterin durumu, herkesi güldürebilmek için herkese görünür olmalı; çekinmeden ortaya çıkmak için kendine karşı hoşgörü ile dolu olmalı: başkalarının kendisini acımadan cezalandırmaları için bunları tedirgin etmeli; gülmenin bir yararı olması için de düzeltilebilir olmalı; gülmenin kesilmemesi için yeni biçimlerde ortaya çıkacağından emin bulunmalı; toplum için çekilmez olmakla birlikte, toplumsal yaşamdan kopmamalı; nihayet, düşünülebilecek en büyük biçim çeşitliliği edinmek için tüm kusurlara, hatta kimi erdemlere katılabilir olmalıdır."[28]

Sonuç olarak bu kitap hakkında söylenebilecek şey, bu kitabın gülmeye ve özellikle komiğe felsefi bir açıdan ve nesnelliği elden bırakmadan yaklaştığıdır. Kitap, komiğin tanımını açıklayıcı bir şekilde yapan ve batıda gülme ile ilgili yazılan, ilk ciddi incelemelerdendir.

ÖZÜNLÜ, Ünsal. Gülmecenin Dilleri. Ankara: Doruk Yay, 1999. 303 s.

Ünsal Özünlü'nün "Gülmecenin Dilleri" isimli kitabı ilk olarak 1999 yılında basılmıştır ve incelememizde de bu baskı kullanılmaktadır. Mizaha olan ilginin gün geçtikçe artması, mizahî eserleri inceleme işini hızlandırmış, yazar Ünsal Özünlü de, mizahla ilgili bilgiler ışığında bazı mizahî eserlerin incelemesini yapmıştır.

Yazar kitabına yazdığı önsözde, mizahın ülkemizde çok zengin olmasına karşın, incelemelerinin yok denecek kadar az olmasından yakınmakta; hatta gerekli bilimsel incelemelerin yapılamaması dolayısıyla, mizahı mizah yapan yapı ve ögelerin

[28] Age. s. 88.

anlaşılamadığını söylemekte; mizahın, dilin bazı yapılarını kendi amacına uygun olarak kullandığını belirttikten sonra, eseri hakkında bilgi vermektedir.

İki bölümden oluşan kitapta, önce mizahla ilgili kuramsal bilgiler verilmiştir. Öncelikle insanlık tarihinde mizahın nasıl ortaya çıktığı ele alınmış ve yazar bu konudaki sorunu, Adem'le Havva'nın yaratılmalarına kadar varan bir varsayımla yanıtlamaya çalışmış; sonra mizahla ilgili olarak yapılan incelemeleri ele almıştır. Mizahın incelenmesinin Platon ve Aristo gibi klasik çağ filozoflarından bu yana yapıldığını belirten yazar, mizah –batı dillerindeki karşılığıyla humor- kelimesini ele almış ve mizahla, insanların bünyesindeki salgılar arasındaki ilişkiyi, Rönesans İngiltere'si, Elizabeth dönemi insanlarının tıbbî ve felsefî açıklamalarına dayanarak anlatmıştır. Ayrıca Arapça "mizah ve mizaç" kelimeleri arasında da benzer bir ilgi olduğuna dikkati çekmiştir.

Yazarın "mizah" kelimesi yerine "gülmece" kelimesini kullandığını da belirtmek gerekir.

Ayrıca, başlıca mizah teorilerini de birer paragraf halinde oldukça kısa ve öz bir şekilde açıklayan yazar, bu teorileri anlamayı kolaylaştırmak için, bazı fıkraların, en yaygın olduğunu düşündüğü dört mizah teorisine (Üstünlük, Uyuşmazlık, Psikoanalitik ve Kavrama) dayalı incelemelerini de yapmıştır. Örneğin, bir fıkranın sözü edilen dört teoriye göre incelemesi şöyledir:

"Aktör ve yazar Peter Ustinov, Londra'da bir ilkokulun önünde gazete okuyarak bekliyormuş. Okuldan çıkan bir öğretmen hanım kendisine sormuş:

_ Bir çocuk mu bekliyorsunuz?

Şişman bir adam olan Ustinov, bir eliyle göbeğini sıvazlayarak yanıtlamış öğretmen hanımı:

_ Hayır, ben oldum olası şişmanımdır. Ya siz?

Üstünlük teorisine göre, fikrayı dinleyen kişi, insan, Ustinov'un göz göre göre soruyu yanlış anladığına karar verir ve kendisinin o yanlışı yapmayacağından emin olduğu için Ustinov'un aptallığına güler.

Uyuşmazlık teorisine göre, öğretmen hanımın o sorusu, o koşullar içinde yalnız bir tek ve kesin yanıtı gerekli kılar. Oysa beklenmeyen bir yanıt gelmiştir. Fıkrayı dinleyen ya da okuyanlar bu yüzden güler.

Psikoanalitik teoriye göre, öğretmen hanımın sorusunda, gizli kalmış bir saldırı amacı, Ustinov'un şişmanlığıyla alay etme duygusu bulunabilir. Ustinov'un yanıtında da, öğretmen hanıma bir saldırı isteği bulunabilir. Bu çelişkiler de fıkrayı dinleyen ya da okuyanları güldürür.

Kavrama teorisine göre, öğretmen hanımın sorusunda değişik yer, durum ve zamanlara göre oluşabilen anlam farklılıklarından dolayı, fıkrayı dinleyen ya da okuyan kimse, verilen yanıtın yanlış olduğuna karar verdiği için gülmektedir."

Kitabın konu başlıklarından biri "Yaratıcılık, Dil Kullanımları ve Gülmece"dir. Burada, mizahla dil bilgisi ilişkisi üzerinde duran yazar, dilin belli kelime ve cümle oluşturma yapılarının olduğunu, bunları bireylerin yadsımadığını, ama dil bilgisi kuralları dışındaki kullanımların yadsındığını ve gülünç bulunduğunu, bu nedenle mizahta dilin kullanımı ve dil ile oynamanın sık başvurulan bir yöntem olduğunu kaydetmektedir.

Kitapta, mizahın dil bilim, dil, kültür, yaşam, iklim ve davranışlar, millet ve insan sağlığı gibi konularla ilgisi de, ayrı ayrı ele alınmaktadır. Ayrıca, gülmece eğitimiyle, insanların pozitif düşünmeye itilebileceği ve yaşamdan daha çok zevk alan insanlar yaratılabileceği söylenmekte ve yapılması gerekenler maddeler halinde sıralanmaktadır. Mizahın işlevleri de ele alınan kuramsal bilgiler arasındadır. Yazar, ülkemizde ve dünyada, mizah üzerine yapılan çalışmalara da değinmiştir.

İkinci bölümün başlığı "Uygulamalar- Karagöz Oyunlarında İletişim"dir. Karagöz oyunlarının temelini oluşturan, yanlış anlamaya dayalı gülme, bu açıdan ele

alınmıştır. Çok anlamlılık, ters anlamlılık, uyak kullanımı, ikili ilişkilerde iletişim ve iletişimsizlik konuları, Karagöz ve Hacivat'ın diyaloglarından örneklerle açıklanmıştır.

"İletişimde Patlamalar" adlı alt başlıkta, dilin iletişimde ve mizah yaratmadaki görevi, dilin şifreli kullanımının, yabancı dille karışık kullanımının yol açtığı mizahî durumlar ve günümüz iletişim araçlarında bunların kullanımı Atilla Atalay'ın eserlerinden örneklerle anlatılmıştır.

"Fıkralar ve Gülmece Dili" adlı alt başlıkta, önce fıkra hakkında kısa bir bilgi verilmekte ve örnek olarak ele alınan fıkralardaki mizahî ögenin tespitine çalışılmaktadır.

"Gülmecede Kesimsel Dil" adlı kısımda, yazar, "yazı dili" yerine "ölçünlü dil" ifadesini kullanmakta ve "Her kişide ölçünlü dil özelliklerine ilişkin genel bir bilgi birikimi ve tabanı olduğu gibi, dilin gerek kullanım alanında işe yarayacak lehçe ve kesimsel dil bilgisi de vardır" demektedir. Burada, "kesimsel dil" diye tabir edilen belli halk kesimlerine özel, yazı dilinin kurallarından muaf, bir konuşma dilidir. Yazara göre, mizaha araç olan dil de budur.

DİL

LEHÇE

AKSAN

KESİMSEL DİL 1	KESİMSEL DİL 2	KESİMSEL DİL 3
DEYİŞ BİÇİMİ 1	DEYİŞ BİÇİMİ 1	DEYİŞ BİÇİMİ 1
DEYİŞ BİÇİMİ 2	DEYİŞ BİÇİMİ 2	DEYİŞ BİÇİMİ 2
.....	.....	.....

şeklinde bir tabloyla açıklanan kesimsel dil, yazara göre kelime, dil bilgisi ve yazım biçimi bakımlarından ele alınmalıdır. Buna örnek olarak da yine Atilla Atalay'ın Hıbır

Dergisi'ndeki "Haftanın Lakırdı Lukurdusu" köşesinden bazı yazılar verilmektedir. Kullanılan dilin, kişinin eğitim ve toplumsal durumunu gösterdiği; ölçünlü dil kullanılması gereken bir yerde, kesimsel dil kullanan insanın gülünç olduğu örneklerle gösterilmiştir.

"Türk Gülmecesinde Duvar ve Kaldırım Yazıları" adlı yazıda ise, çeşitli mizah dergilerinin ve mizah kitaplarının örneklerine yer verilmekte, bu yazılarda mizahı yaratan unsurlar tespit edilmeye çalışılmaktadır.

Kitabın "Ekler" bölümünde de, Türk ve dünya mizahından çeşitli fıkralara yer verilmiştir.[29]

BALCIOĞLU, Semih; Ferit ÖNGÖREN. 50. Yılın Türk Mizah ve Karikatürü. İstanbul: İş Bankası Yay, 1973. 356+264 s. 1. baskı. Cumhuriyetin 50. Yılı Dizisi: 4

İş Bankası Kültür Yay: 125.

Kitap ilk olarak 1973 yılında basılmıştır ve değerlendirmemizde bu baskı kullanılmaktadır. Kitabın pek çok baskısı yapılmış, son baskı 1998 yılında yine İş Bankası tarafından yayınlanmıştır. Ancak bu baskıda karikatür ele alınmamıştır.

Kitabın 356 sayfalık ilk bölümü karikatürist Semih Balcıoğlu tarafından hazırlanmıştır ve "50 Yılın Türk Karikatürü" adını taşır. Giriş bölümünde Türk basın ve edebiyat tarihinde karikatürün ortaya çıkışı ve gelişiminden bahsedilmiş ve ülkemizdeki karikatür sanatçıklarının isimleri, karikatür sergileri ve yarışmalar kısaca anlatılmıştır. Günümüze kadar yayınlanan mizah ve karikatür dergilerinin logoları da yer almaktadır.

"50 Yılda Çizenler" başlığı altındaki bölümde; ülkemizdeki karikatüristler, alfabetik sıraya göre, ele alınarak tanıtılmıştır. Bu tanıtımda kısa bir özgeçmiş ile bir vesikalık fotoğraf kullanılmıştır. Ayrıca her bir karikatüristin önemli ve dikkate değer

[29] Özünlü, Ünsal. Gülmecenin Dilleri. Ankara: Doruk Yay, 1999. ss. 234-303.

karikatürleri de tanıtım sayfalarında yer almaktadır. Bu bölümün sonunda "İçindekiler" bölümü vardır.[30]

"50 Yılın Türk Mizahı" adını taşıyan ve Ferit Öngören tarafından hazırlanan diğer bölüm ise, Cumhuriyet döneminin mizaha bakışını ele alan bir yazıyla başlar. Sonra, sırasıyla; mizahın kökeni, mizahın ögeleri (mizahta mantık, görüntü, toplumsal ilişki), mizah çeşitleri ve mizah türleri hakkında bilgi verilmektedir.[31]

"Cumhuriyet Dönemi Anadolu Mizahı" adlı bölümde; antik Anadolu mizahı, Selçuklu mizahı, Osmanlı mizahı, Meşrutiyet mizahı ve Kurtuluş Savaşı'nda mizah konuları ele alınmıştır. Bu tarihî ve siyasal dönemlerde mizaha bakışın ve mizahın nasıl olduğu örneklerle açıklanmıştır. Ayrıca böyle bir kültürel sınıflandırmayı meydana getiren nedenler de dile getirilmiştir.

"Cumhuriyet Mizahı" başlıklı bölümde; Cumhuriyet mizahının devreleri, kronolojik sıra ve önemli isimler çerçevesinde anlatılmaktadır. Aynı zamanda Cumhuriyet döneminde yayınlanan mizah dergilerinin mizah anlayışları ve etkileri üzerinde de durulmuştur.[32]

"Örnekler" bölümünde ise, önce Cumhuriyet dönemi şiirinde, mizah ve hicvin önemli isimleri, doğum tarihlerine göre ve kronolojik sırayla tanıtılmış; eserlerinden örnekler verilmiştir. Tanıtımlarında, çizilmiş birer yüz portreleri ve özgeçmişleri kullanılmıştır. Bu bölümden sonra, mizah hikâyecilerinin ve hikâyelerinin yer aldığı "Örnekler" bölümü vardır. Hikâyeciler de birer çizilmiş portre ve kısa bir özgeçmişle tanıtılmış ve önemli eserlerinden örnekler verilmiştir. Kitabın sonuna yine "İçindekiler" bölümü eklenmiştir.[33]

Kitap, Cumhuriyet döneminin mizah ve karikatür alanındaki bütün isimlerini ele alan ve tanıtan; eserlerinden örnekler veren yapısıyla bir antoloji niteliğindedir. Kitabın

[30] BALCIOĞLU, Semih; Ferit ÖNGÖREN. 50 Yılın Türk Mizah ve Karikatürü. İstanbul: İş Bankası Yay, 1973. ss. 355-356.
[31] Age. ss. 1-264.
[32] Age. ss. 67-114.
[33] Age. ss. 263-264.

son baskısı 1998'de yayınlanmış olup, "Cumhuriyetin 75. Yılında Türk Mizahı" adını taşımaktadır ve Ferit Öngören tarafından hazırlanmıştır.

KURGAN, Şükrü. Nasrettin Hoca. Ankara: KB Yay, 1996. s. 90. 2. Baskı.

KB Yay: 695. Türk Büyükleri Dizisi: 21.

Kitabın 1. baskısı 1986 yılında yapılmıştır, ancak değerlendirmemizde 1996 tarihli 2. baskı kullanılmıştır. Kitap, Kültür Bakanlığı tarafından, Türk kültürünü ve Türk büyüklerini genç nesillere tanıtmak gayesiyle hazırlanan bir dizinin ürünüdür.

Şükrü Kurgan, kitabının önsözünde, bu eseri yazış amaçlarını açıklamış, girişte de genel olarak gülme ve mizahla ilgili açıklamalara yer vermiştir. Gülmenin tarihini, yaradılış destanlarından başlayarak, Yunan, Buda ve Etrüsk heykelleri, din kitapları, eski İslamî eserler ve destanlar vasıtasıyla aktarmıştır. Önceleri huzur ve ölümden sonraki yaşam inancıyla gülen yüzlerin çizildiği heykeller, semavî dinlerin insanı tanrı yanında zayıf gören ve bu nedenle "az gülen" yapıları, eski metinlerin –örneğin Divanü Lügati-t Türk'ün ve Oğuz Kağan Destanı'nın gülmeyi öven sözleri ve en son olarak Türkçe'nin "Güle güle" ifadesinde görüldüğü gibi, "dünya dillerini imrendirecek nitelikte" gülmeyi yüceltmesi, bu bölümün konuları arasındadır. Yazar ayrıca, Henri Bergson'un "Gülme" adlı eserinin de kısa bir değerlendirmesini yapmış ve Bergson'un "İnsan olmasaydı gülünç kavramı olmayacaktı" şeklinde ifade edilebilecek görüşünü de, onun, bu konudaki görüşünün bir özet ifadesi olarak aktarmıştır. Gülmenin ne olduğu ile ilgili yapılan bazı çalışmaları ve özellikle kara mizah kavramını ele almıştır.

Bu ön bilgiden sonra, Türk mizahının en karakteristik ve en bilinen kişisi Nasrettin Hoca'nın hayatını, yaşadığı çağı ve kişiliğini, çeşitli tarihî kaynaklara dayanarak anlatmaya çalışmıştır. Nasrettin Hoca'nın Timur'la çağdaş olduğunu iddia eden araştırmaların yanlışlığını, belgelerle göstermeye çalışmıştır. Buna göre;

" 1. Hoca'nın Selçuk sultanı Alaeddin'le beraber yaşadığını belirten hikâyeler,

2. Timur'un 1402'de Ankara'ya gelişinden 9 yıl önce Hoca'nın türbesini ziyaret eden Yıldırım Beyazıt'ın sipahi erlerinden Mehmet'in türbe sütunundaki yazı,

3. Hoca'nın 1208 ile 1284 yılları arasında yaşadığını, yani Timur'la çağdaş olamayacağını belirten, Fransız Büyük Ansiklopedisi'ndeki bilgi" Hoca'nın Timur'la çağdaş olduğu yolundaki iddiaları çürüten delillerdir.[34]

Hoca, Moğol istilasının bezdirdiği Anadolu insanının, gülmeye özlemini gideren bir tip olarak değerlendirilmiştir. Ş. Kurgan ayrıca, çeşitli yabancı kaynakların Hoca'yı Arap Cuha karakteri olarak gösterme eğilimlerine de karşı çıkmakta ve Hoca'nın millî bir karakter olduğunun ispatı için Albert Wesselski'nin "Nasrettin Hoca hikâyelerine kaynak sayılabilecek hiçbir Coha fıkrasına rastlamadım" sözünü aktarmaktadır. Yazar, "Hoca'yı, Arap asıllı kişilere bağlamak saplantısı"nın, İslâm uygarlığını bütünüyle Arap ürünü saymanın ve Türklerin bu uygarlığa bir katkıda bulunmadığı yolundaki yanlış inançtan kaynaklandığı görüşündedir.

Nasrettin Hoca'nın sadece bir nüktedân değil, Anadolu Türk yaşantısının sorunlarına ışık tutan bir cemiyet adamı olduğu da, yazarın iddiaları arasındadır. Hoca'nın kişiliği söz konusu olduğunda; ferdî hayatı ve cemiyet hayatı ile ilgili hikâyeleri, bir sınıflandırma çerçevesinde ele alınmıştır.

Nasrettin Hoca'nın çok geniş bir alanda tanınması ve yaygin kişiliği ile kültürel ve siyasal sebeplerin de etkisiyle Balkan coğrafyasından Orta Asya'da Çin'e kadar uzanan benzerleri, yazarı, bunlarla, Anadolulu Nasrettin Hoca arasındaki benzerlik ve farklılıkları açıklamak noktasına götürmüştür. Bulgaristan, Yunanistan, Yugoslavya, Makedonya gibi ülkelerdeki Nasrettin Hocaların, siyasî Türk düşmanlığı ile yaratıldığı kanaatinde olan yazar, Çin'deki Nasrettin Hoca'nınsa değerine inananların yarattığı bir tip olduğunu düşünmektedir. Rusya ve Çin gibi, çağdaş uygarlıktaki yeri ve önemi küçümsenemez ülkelerin, kültürlerini yayma girişiminde Nasrettin Hoca adının büyü ve etkisine başvurdukları gerçeğini de belirtmektedir.

[34] Kurgan, Şükrü. Nasrettin Hoca. Ankara: KB Yay, 1996. s. 10.

Nasrettin Hoca mizahı, Anadolu insanının saldırgan ve adaletsiz bir tip olan Timur'un karşısına çıkardığı, güçsüz ama öfkesini mizahla açığa vuran halk bilincinin ürünüdür, diyen Kurgan; bunun yanında bu mizahın Türk halkının sorunlarını, aile kavgalarını, geçim sıkıntılarını, gerçekçi bir biçimde anlatan, acı bir mizah olduğunu da dile getirmektedir.

Kurgan, kitabının "Nasrettin Hoca'da Kara Mizah" adlı bölümünde ise, istatistikî bir metot kullanmış; kara mizah kavramına uygun bulduğu 100 Nasrettin Hoca anlatmasını konularına göre sınıflandırmış ve yüzde oranlarını vermiştir. Buna göre;

1. Açlığın acısını yansıtan anlatmalar, %32
2. Genel anlamda yoksulluk acısını dile getiren anlatmalar, %32
3. Moğol işgalinden ya da kadıların rüşvet tutkusundan yakınan ve bu tutkuyla alay eden anlatmalar, %18
4. Halkın güçsüzlüğünü, küstah, saldırıcı kuvvet karşısındaki çaresizliğini belirten anlatmalar, %12
5. Kaderden, tanrı adaletinin eşitsizliğinden yakınan anlatmalar, %12.[35]

"Nasrettin Hoca'nın Türkçesi" başlıklı bölümde, Nasrettin Hoca fıkralarından dilimize yerleşen, deyim ve atasözü haline gelen sözlerden örnekler verilmiştir: "Parayı veren düdüğü çalar", "El elin eşeğini türkü çağırarak arar", "Yorgan gitti kavga bitti", "Dostlar alışverişte görsün", "Ye kürküm ye".

"Nasrettin Hoca'yı Tanıtan Kaynaklar" bölümünde, yazarın konuyla ilgili eser değerlendirmeleri vardır. Yazar, aynı zamanda, halkın kültürel açıdan eğitiminde aydınların, Nasrettin Hoca anlatmalarından yararlanmaları gerektiğini söylemektedir.

Yazar, Nasrettin Hoca anlatmalarını ona mâl edilenlerden ayırmak için de, belli kıstaslar önermektedir. Bir anlatmada sarhoşluk, içki, ahmaklık, çapkınlık, iffetsizlik,

[35] Age. ss. 43-46. Buradaki yüzdelik oranlarının toplamında bir yanlışlık yapılmıştır. Yazarın bu oranları neye göre belirlediği anlaşılamamaktadır.

kadın ihaneti, dalkavukluk, ikiyüzlülük, çıkarcılık, tasavvuf, ezel-ebed sorunları, Nasrettin Hoca'ya yüklenerek anlatılıyorsa, anlatma Hoca'ya ait değildir. Veyahut da Hoca, mal mülk, köle, cariye sahibi, cimri, çevik bir delikanlı, dik başlı olarak gösteriliyorsa, o anlatma da Hoca'nın değildir. Son olarak yazar, anlatılması dakikalar, okunması sayfalar süren uzun anlatmaların da Hoca'ya ait olamayacağını iddia etmektedir.

Kitabın sonunda Nasrettin Hoca anlatmalarından örnekler verilmiş ve "Kaynak ve Dipnotlar" bölümüyle kitap tamamlanmıştır. Kitap, Nasrettin Hoca'yı, bir Türk tipi ve toplumsal bir kahraman olarak ele almasıyla göze çarpmaktadır.

BAŞGÖZ, İlhan. Geçmişten Günümüze Nasreddin Hoca. Resimleyen: Fatih M. Durmuş. İstanbul: Pan Yay, Ocak 1999. 151 s. 1. basım.

Indiana Üniversitesi Türkçe Programı Yay: 5.

Türk halkı, tarih boyunca diğer halklar gibi kahramanlar yaratmış, bunlara her türlü iyi vasfı yüklemiş, onları zalimin karşısında kendisini koruyan güçlü ve adil bir konuma getirmiştir. Bu görüşü öne süren ve ardından Nasrettin Hoca'yı bir halk kahramanı olarak Dede Korkut ve Köroğlu ile karşılaştıran İlhan Başgöz, Hoca'yı, "Arap ata binip, kılıç çalıp, kan dökmez, gavur-müslüman ayırt etmez, alçakgönüllü, tek silahı dili olan, halkı ezen kurumlara ve sosyal çarpıklıklara karşı bunu kullanan bir kahraman" olarak ayrı bir yere koymaktadır. Ünü Çin'den Amerika'ya, Kuzey Afrika'ya kadar giden Nasrettin Hoca'nın anlatmalarını incelerken, onun bu evrensel kişiliğini de göz önünde tutmak gerektiğini düşünen Başgöz, kitabında izleyeceği metotla ilgili 4 kıstas belirlemiştir:

1. Nasrettin Hoca'nın anlatmaları tarihî derinliği içinde incelenecek;

2. Nasrettin Hoca'yı farklı karakterler olarak gösteren fıkralar vardır. Hoca bunlardan biri veya birkaçı değil, hepsidir. Bu nedenle hepsi değerlendirmede dikkate alınacak;

3. Nasrettin Hoca'nın, fıkralarının hepsini kendisinin yaratmadığı ve bir hikâye anlatıcısı olduğu unutulmayacak;

4. Fıkralar tarafsız olarak yorumlanacaktır.[36]

Bu açıklamalardan sonra, Nasrettin Hoca'nın gerçek hayatı ile ilgili olarak onun doğum ve ölüm tarihleri, Batınî dervişlerle alâkası ve Cuha'yla ilişkisi üzerinde kısaca duran yazar; onun asıl hayatının değil, fıkralardaki hayatının önemli olduğunu, çünkü fıkraların, Türk halkının sorunlarını, beklentilerini ve düşlerini, nelere gülüp neleri eleştirdiğini, 500 yıllık kültür hayatımızı yansıttığını belirtmektedir.

Nasrettin Hoca kimi fıkralarında fakir bir köylü, kimi fıkralarında ise güçlü bir kadıdır. Yani, "bir yanı ile resmî kültüre, bir yanı ile halk kültürüne bağlıdır." Fıkralarının konuları 16. yy'dan kalma külliyatlara dayanarak şu şekilde tasnif edilmiştir:

1. 65 anlatma dinle ilgili,

2. 63 anlatma Hoca'nın ailesiyle ilgili,

3. 41 fıkra Hoca'nın eşeği ile ilişkilerine ayrılmış,

4. 17 anlatma Hoca'nın geçim sıkıntısı ve bunu hafifletmek için giriştiği ufak tefek hırsızlıklarla ilgili,

5. 15 anlatma Hoca'nın bey, padişah, sultan gibi otoriteler önündeki davranışlarıyla ilgili,

6. 12 anlatma yargı sistemi ve mahkeme konuları ile ilgili görülmüş; bu anlatmaların 87 tanesinin, yani %21'inin de müstehcen olduğu sonucuna varılmıştır. Bu tasnifin dışında kalanlar ise, sınıflandırılmamıştır.[37] Ayrıca yazar, Hoca'nın, bütün anlatmalarda iyimser bir tip olarak göründüğünü söylemektedir.

[36] Başgöz, İlhan. Geçmişten Günümüze Nasreddin Hoca. İstanbul: Pan Yay, 1999. ss. 12-13.
[37] Age. s. 21.

Bu genel bilgilerden sonra yazar, Hoca'nın fıkralarına konu olan ya da fıkralarında göze çarpan kişisel özelliklerini, hayata bakışını, mesleği ile ilgili olayları konu edinen fıkraları incelemiştir. Bu incelemede kullanılan fıkralar, el yazması Nasrettin Hoca külliyatlarından alınmıştır ve inceleme konusu olan her fıkranın başında numarası, sonunda ise hangi yazmanın, hangi sayfasında olduğu verilmiştir. Yazarın incelemesi sistematik ve titizdir. Başgöz, selektif davranmış ve kendi teorisine uygun fıkraları seçmiş, bunun sonucunda da, başta Ş. Kurgan olmak üzere pek çok araştırmacıyla ters düşmüştür.

Bu incelemelerin ardından çalışmada faydalanılan yazmalar kısaca tanıtılmıştır. Kitabın "Kaynakça" bölümü de vardır.[38] Sonunda ise, Nasrettin Hoca anlatmalarından 37 tanesi örnek olarak verilmiştir.

[38] Age. ss. 130-132.

II. B. MAKALELER

Bu bölümde, çoğunluğu geleneksel Türk mizahıyla ilgili olmak üzere, bazı makalelerin değerlendirilmesi yapılacaktır.

TOPLUMBİLİM DERGİSİ, Nasrettin Hoca Özel Sayısı. İstanbul: Gökhan Matbaacılık, Haziran 1997. S: 6. s. 26.

Dergi, 6 aylık dönemlerle yayınlanan ve olaylara, kişilere sosyolojik açıdan yaklaşan bir dergidir. Derginin Nasrettin Hoca Özel Sayısının editörlüğünü, Cengiz Bekdaş yapmıştır. 1996 yılının UNESCO tarafından "Nasrettin Hoca Yılı" ilân edilmesinin ardından, yapılan pek çok kongre, sempozyum, kitap çalışmasının yanında, bu sürekliliği sağlamak için, dergi tarafından çıkarılan bu özel sayıda, pek çok yazarın makalesi vardır. Bu makaleler şunlardır:

- Cengiz Bekdaş. "Petek Göz" (Compound Eye). ss. 13-16.
- Ali Akay. "Komik ile Nükte Arasındaki Adam: Nasreddin Hoca". (Between The Comical and The Witty). ss. 17-24.
- İlhan Başgöz. "Nasreddin Hoca Hikâyeleri, Tarihsel Gelişme İçinde Bir Konular Analizi". ss. 25-48.
- Pertev Naili Boratav. "Nasreddin Hoca Fıkralarının Çeşitlenmelerinde Türlü Etkenler Üzerine". ss. 49-52.
- Alpay Kabacalı. "Boratav'ın Nasreddin Hoca'sına Eleştirel Bakış". ss. 53-54.
- Alpay Kabacalı. "Bütün Yönleriyle Nasreddin Hoca". ss. 55-60.
- Hüsrev Hatemi. "Fıkra (Lâtife) Konusunun Kültürümüzdeki Yeri". ss. 61-62.

- Yusuf Çotuksöken. "Ben de Nasreddin Hoca'dan ve Hocalarımızdan Özür Diliyorum". ss. 63-68.

- Cengiz Bekdaş. "Nasreddin Hoca'nın Kenti, Evi". ss. 69-76.

- Jennifer Petzen. "Notions of the Body, Power and Gender in the Nasreddin Hoca Stories". ss. 77-80.

- Jennifer Petzen. "Nasreddin Hoca Anlatılarında Güç, Beden ve Cinsiyet Kavramları". ss. 81-86.

- Beki Bardavid. "Bizim Hoca: Nasreddin Hoca". ss. 87-96.

- Mustafa Duman. "Nasreddin Hoca Fıkralarının Oluşumu Üzerine Bir Araştırma". ss. 97-102.

- Kemal Özer. "Nasreddin Hoca'ya Bakmak, Nasreddin Hoca'yla Bakmak". ss. 103-104.

- Mustafa S. Kaçalın. "Kıyıda Kalmış Birkaç Lâtife". ss. 105-106.

- Muhsine Helimoğlu Yavuz. "Nasreddin Hoca Fıkralarında Örtük Transaksiyon İmalı İletişim". ss. 107-116.

- Sabri Alagöz. "Bulgaristan Basınında Nasreddin Hoca". ss. 117-124.

- Emel Aşa. "Kazak Türklerinde Nasreddin Hoca". ss. 125-126.

"Petek Göz" adlı baş yazıda Cengiz Bekdaş, bu sayının editörü olarak, seçilen makalelerin farklı alanlardan olmasının önemine değinmiş ve Nasreddin Hoca'nın da çok yönlü bir kişi olarak ancak bir "petek göz"le incelenebileceği sonucuna varmıştır.

Ali Akay, makalesinde, komik ile nüktenin ayrımını yapmaya çalışmakta, bunun için Bergson'un "Gülme" adlı kitabından yararlanmaktadır.

İlhan Başgöz, Nasreddin Hoca hikâyelerinin konularına göre analizini yapmış, Hoca'nın tek bir karakteri yansıtmadığını, bazen aptal ve bön, bazense zeki bir tip olduğunu, onu bu bilimsel gerçeği göz ardı etmeden değerlendirmek gerektiğini söylemiştir.

Pertev Naili Boratav, Fin yöntemi olarak bilinen tarihî-coğrafî yöntemi, Nasreddin Hoca fıkralarına uygulamış ve çeşitlenmelerinin sebeplerini araştırmıştır.

Alpay Kabacalı, Boratav'ın "Nasreddin Hoca" isimli kitabının bazı yorumlarına eleştiriler yöneltmiştir. "Bütün Yönleriyle Nasreddin Hoca" yazısında ise, farklı yazarların Nasreddin Hoca yorumlarını aktarmıştır.

Hüsrev Hatemi, Nasreddin Hoca fıkralarını Türk-İslâm mizahı çerçevesinde ele almış, bu mizahı oluşturan devletçi iktidar üzerinde durmuştur.

Yusuf Çotuksöken, Nasreddin Hoca incelemelerinde, bilimsel ve tarafsız yaklaşımın önemine değinmiştir.

Cengiz Bekdaş, Akşehir'i ve Nasreddin Hoca'nın fıkralarından anlaşıldığı kadarıyla evini, mimarî açıdan ele almıştır.

Jennifer Petzen, Nasreddin Hoca'nın cinsellik, güç ve beden kimliğinin, fıkralarında nasıl ortaya çıktığını araştırmıştır.

Baki Barkavid, Nasreddin Hoca'nın doğudaki ve batıdaki benzerlerinin varlığına dikkati çekerek, Hoca'dan hareketle kültürel ortaklık ve farklılıkları belirlemeye çalışmıştır.

Mustafa Duman, Hoca'nın fıkralarının nasıl doğup, geliştiği ve nasıl yayıldığı sorunu üzerinde durmuştur.

Kemal Özer, Nasreddin Hoca'nın bir imge olarak edebiyatta kullanılışı ile ilgilenmiştir.

Mustafa S. Kaçalın, Hoca'nın fazla bilinmeyen birkaç lâtifesini sunmaktadır.

Muhsine Helimoğlu Yavuz, Nasreddin Hoca'nın fıkralarında, baskı altında tutulan din, aile, yönetim-yönetici, adalet, ölüm, cinsellik ve gelenek konularının, imalı ve dil bilimsel kodlarla kullanılışını anlatmıştır.

Sabri Alagöz, Bulgaristan'ın aydınlanma döneminde, Nasreddin Hoca fıkralarının çeşitli kaynaklarda sunulduğu ve Hoca'nın Kurnaz Peter ile yakınlığı konularına değinmiştir.

Emel Aşa ise, Kazak folklorundaki "engime" ve Hoca'nın Koca Nasır ile benzerliği konularını ele almıştır.

Ali Akay'ın yazısından hareketle aktardığımız bu kısa özetlerden sonra, dergideki bazı makalelerin değerlendirmesini yapacağız.

AKAY, Ali. "Komik ile Nükte Arasındaki Adam: Nasreddin Hoca". Toplumbilim Dergisi. İstanbul: Gökhan Matbaacılık, Haziran 1997. S: 6. ss. 17-24.

Yazarın amacı, komik ile nükte arasındaki farkı belirlemek ve Nasreddin Hoca'nın bu iki çizgiden hangisi üzerinde bulunduğunu tespit etmektir. Bu amaçla, Gül Diken Dergisi'nin "Nasreddin Hoca Özel Sayısı'ndaki Kathleen Burril'in "Nasreddin Hoca, Mizahı ve Kişiliği" adlı makalesinde, gülme konusunda yapılan tasnifi okuyucuya sunmaktadır. Kathlenn Burril'e göre;

1. Korktuğumuz şeylerin aksine, güldüğümüz şeylerin hiçbir ortak özelliği yoktur.

2. Gülme, kişisel bir tepkiden ve birçok güdüden meydana gelir.

Bu makale, çevirmenin de belirttiği gibi, Nasreddin Hoca'nın anlaşılabilmesi sorununu ortaya koyan önemli bir makaledir.

Bergson, "Gülme" adlı kitabında, nükte ile komiğin ne olduğunu anlamaya çalışmıştır. Yazar, bu kitaba dayanarak, "Güldürmeyi başaran kişinin her zaman

konuşan kişi olmaması, nükte ile komik arasındaki ayrımı belirlemektedir. Komik olanın ille de nükteli olmadığını söylemeliyiz" demektedir.

Ali Akay, Mehmet Ali Kılıçbay'ın, Gül Diken'deki "Din, Devlet ve Halk Arasında Nasreddin Hoca" adlı makalesinde, "alegori" kelimesinin köken itibariyle "başkasının konuşması" anlamına geldiğini açıklayan yazısından alıntı yaparak, Hoca'nın üslubunda alegorik bir ifade olduğunu söylemiştir. Yazar, yine M.A. Kılıçbay'ın makalesinden hareketle, Hoca'yı, "ezen-ezilen çelişkisinde bir uzlaştırıcı" kişiliğiyle ele almıştır. Kılıçbay'ın, bütün alegorik anlatılarda cinsel, erotik, edepsiz unsurların var olduğu, Hoca'da da bunların bulunduğu, ancak, 16. yy'ın ikinci yarısından sonra, katı bir din ve şeriat anlayışı ile bu fıkraların yasaklandığı, değiştirildiği ya da hafifletildiği şeklindeki görüşlerine katıldığını belirtmektedir.

Akay'ın, "Gülme" adlı kitaba dayanarak yaptığı tespitlere göre, "nükteli olan başkasını konuşturur. Nükte, gülümsetir. Zekâya dayanır." Bergson'a göre nükte, "Buhar durumuna gelmiş komik"tir. Nasreddin Hoca'da, hem nükte, hem de komik diyebileceğimiz unsurlar vardır.

Bu görüşlerini aktardıktan sonra yazar, Nasreddin Hoca'nın sadece Türk-Müslüman değil, aynı zamanda pek çok toplum için geçerli bir yapıya sahip olduğunu hatırlatmış; onu, ahlakî, toplumsal farklılıkları göz ardı ederek incelemenin gerektiğini söyleyerek yazısını bitirmiştir.

BORATAV, Pertev Naili. "Nasreddin Hoca Fıkralarının Çeşitlenmelerinde Türlü Etkenler Üzerine". Toplumbilim Dergisi. İstanbul: Gökhan Matbaacılık, Haziran 1997. S: 6. ss. 49-52.

Makale, Pertev Naili Boratav'ın, 1975 Ekim'inde, Paris'te, Bilimsel Araştırmalar Merkezi'nin düzenlediği bir kolokyuma sunduğu bildirinin genişletilmiş metnidir. Boratav, makalede ilk olarak, Fin folklor yönteminin düştüğü yanılgı üzerinde durmuştur. Bu da, bir folklor ürününün, kökeninin bulunduğunun sanılmasının

ardından, ürünün daha eski eserlerde ve daha farklı bölgelerde tekrar karşılarına çıkmasıdır. Bu nedenle, araştırmacılar artık, "köken" yerine, "ilk belirme çağı veya yeri"nden bahsetmektedirler. Nasreddin Hoca fıkraları söz konusu olduğunda, fıkraların ilk belirme yerini tespit etme gayretleri göze çarpmaktadır. Çünkü, Nasreddin Hoca'nın, farklı ve uzak coğrafyalarda fıkraları anlatılmaktadır ya da ona benzer tipler vardır. Bunların, hangi kültürün malı olduğu ile ilgili olarak Boratav, şunları söylemiştir: "Doğum yeri neresi olursa, halkın sözlü geleneğinden derlenmiş bir anlatıyı (bir fıkrayı, bir masalı) belli bir kültür topluluğunun öz malı eden, en başta, deyimleri, hazır kalıpları, kelime oyunları ile "dil" olmak üzere, o topluluğa özgü gereçlerle biçimlenmiş olmasıdır: Ulusluk ya da daha sınırlı, yerli bir üslup, belli bir insan topluluğuna özgü kalmış kimi töreler ve inanışlar, belli bir kültür alanının dışında bulunamayan insan ve yer adları, anlatı tipinin özgünlüğünü sağlar. Bir anlatı, yukarıda saydığımız belirleyici ögelerden arınınca, soyut bir şema halini alır; o haliyle de, herhangi bir ülkenin, bir çağın malı olabilir. Anlatı temaları dediğimiz bu soyut şemalar, bir dilden başka bir dile, bir kültürden başka bir kültüre göç edebilirler; yeni yurtlarında, yeni ortamlarına özgü ögelerle bezenerek işlenip gelişirler."

Buna rağmen Boratav, bazı anlatı türlerinin, başka dillere, başka kültürlere geçmelerinin mümkün olmadığını, bunlara örnek olarak, bazı Nasreddin Hoca fıkralarının gösterilebileceğini söylemektedir. Örneğin; Nasreddin Hoca'nın "Oğlunuz olursa adını Eyüp koymayın. Kısala kısala ip olur" dediği fıkrasında, dil unsuru ön plândadır. Bu nedenle, bu fıkranın, bir başka dile çevrilmesiyle mizah unsuru ortadan kalkmış olacaktır. Fıkra bu nedenle Türk diline ve milletine aittir.

Aynı şekilde, Hoca'ya "Kuzgun bir yıl ak, bir yıl kara yavrularmış. Nedendir?" diye sorarlar. Hoca da: "Sizin sualinize mahalle imamları cevap verir. Zira onlar kuzgunluk etmişlerdir" cevabını verir. "Kuzgun" sözcüğü hem leş yiyen bir kuş, hem de mezarlık dilencisi, ıskatçı anlamındadır. Hoca, bu fıkrasıyla hocaları, imamları yermekte; "kuzgun ve kuzgunluk" kelimelerinin çift anlamlarından yararlanmaktadır.

"Ayın üçü mü, beşi mi?" sorusuna Hoca'nın "Bilmem, ay alıp sattığım yok" şeklinde cevap verdiği fıkra da, çeşitli taş basma metinler ve de farklı dillerdeki

çevirileriyle karşılaştırılarak açıklanmıştır. Anadolu halk takviminde, kıştan yaza geçilirken, kışın sonu ve ilkyaz başı dönemlerini belirlemek için, "bire, üçe, beşe, yediye, dokuza" tabirleri kullanılır.

Dolayısıyla bu örnek fıkralara dayanarak Boratav, bazı anlatıların gerçek değerlerini, ancak belirdikleri yer ve çağda buldukları sonucuna varmaktadır.

Makalede, ayrıca, Nasreddin Hoca'nın ancak Müslüman ortamının malı olabileceğine delil olarak sunulan fıkralar da vardır. Örneğin; Hoca'nın "Filân kişi orucu yedi" denmesi üzerine, "Biri çıksa da, namazı da yese" dediği fıkra; çirkin karısının "Akrabalardan kime görüneyim?" sorusuna cevaben, "Bana görünme de, kime görünürsen görün" dediği fıkra, İslamî ögeler taşır. Ancak Boratav, bir anlatı türü için "millî" demenin bile, bazı durumlarda tamamıyla mümkün olamayacağı gerçeğini de göz ardı etmez. "Daha sıkı bir inceleme, bize, ilk bakışta belli bir kültür ortamından başkasına mâl edilemeyecek gibi görünen anlatı tiplerinin bile, onları derleyip yazıya geçirenlerin türlü sebeplerle üzerinde oynamaları, kimi zaman da metinler bir kaynaktan ötekine aktarılırken meydana gelen teknik yanılmalar sonucu, bu özgünlüklerini yitirip, daha geniş kültür ortamlarına mâl edilebilecek nitelikler kazandıklarını öğretecektir."

Bu düşüncenin ispatı olarak, yazar, hem Nasreddin Hoca'da, hem de Antii Aarne'nin masal incelemelerinde göze çarpan, ortak bir anlatıyı sunar. 17. yy'dan kalma bir yazmada yer alan fıkra şöyledir: "Hoca, kasavetli bir gününde bir kadının kapısının önünden geçerken, kadının "Nereden geliyorsun?" sorusuna, "Nerden gelsem gerek? Cehennemin dibinden gelirim" cevabını verir. Kadın ağlamaya başlar ve "Orda benim oğlumu gördün mü?" der. Hoca da: "Gördüm, borçlu imiş. Cennet kapısında bakla satıyor" karşılığını verir. Kadının "Borcu ne kadarmış?" sorusuna "Bin akça" cevabını verir. Kadıncağız, Hoca'ya, bin akça ile bir kat çamaşır verir, oğlunu borcundan kurtarsın diye... Az sonra, kocası eve dönünce, macerayı ona anlatır. Adam atına binip dolandırıcı Hoca'yı yakalamak için yola düşer. Adamın geldiğini gören Nasreddin, önüne çıkan bir değirmene girer. Değirmenciye, gelen adamın onu cezalandıracağını söyleyerek, onunla elbiselerini değiştirir. Değirmenci, ağaca çıkıp gizlenir. Yeni kıyafetiyle kendisini tanımayan adama, değirmencinin gizlendiği yeri gösterir. Adam,

değirmenciyi ağaçtan indirmeye uğraşırken, Hoca da adamın atına atlayıp kaçar. Adam eve döner; karısına "Hoca'yı buldum. Dedikleri doğruymuş. Ben de oğlumuza atımı gönderdim" der.

Annti Aarne'nin söylediğine göre; bu fıkranın, Avrupa'da, 15 yy'a kadar dayanan masal biçimindeki anlatıları mevcutmuş. Bu da, Boratav'ın anlatı tiplerinin, bir dilden başka bir ile, bir kültür ortamından başkasına geçerken, aşılamaz sanılan engelleri bile aşarak çeşitlendikleri düşüncesini, doğrulamaktadır.

Makalenin sonunda "Notlar" bölümü vardır. Yararlanılan kaynaklar gösterilmiştir.

DUMAN, Mustafa. "Nasreddin Hoca Fıkralarının Oluşumu Üzerine Bir Araştırma". Toplumbilim Dergisi. İstanbul: Gökhan Matbaacılık, Haziran 1997. S: 6. ss. 97-101.

Makalede, Nasreddin Hoca fıkralarındaki motiflerin yaygınlığı ve diğer uluslardaki halk edebiyatı örneklerindeki motiflere benzerliği konu edilmiştir. Yazar, makalesine, Nasreddin Hoca'nın kısa bir biyografisiyle başlamış; sonra da Nasreddin Hoca hakkında yapılan çalışmaları sıralamıştır. İlk olarak, Cem Sultan'ın emriyle Ebul Hayri Rumî tarafından derlenip yazılan "Saltuknâme"de yazılı olarak rastladığımız Nasreddin Hoca fıkraları, sonraları derlenip yazma eserlerde yerlerini almıştır. Makaleden öğrendiğimize göre; 16. yy'dan 19. yy'a kadar meydana getirilen Nasreddin Hoca yazmalarının bilinen sayısı 45'tir. Fıkralar sevilip halk arasında yayıldığı gibi, başka ulusların kahramanlarına da mâl edilmiştir. Veyahut da, başka ulusların fıkra tiplerine bağlı olarak anlatılan fıkralar, artık Nasreddin Hoca fıkrası olarak anlatılmaktadır. Bu durumu yazar, "bir kültür alışverişi" olarak tanımlamıştır. Bu kültür alışverişinde, motif geçişleri olmuştur ve yazarın, bu ortak motifler arasında özellikle üzerinde durduğu motif, "eşeğe okuma yazma öğretme motifi"dir.

Yazar, bu motifin yaygınlığını göstermek için, Aarne- Thompson kataloğundan yararlanmıştır. Saim Sakaoğlu'nun "Nasreddin Hoca Fıkralarındaki Motiflerin Yaygınlığı" adlı makalesinde, bu konuya değindiği belirtilmiş; ayrıca, Ulrich Marlzoph ve Ingeborg Baldauf'un da Nasreddin Hoca'nın taş baskısı kitaplarının Fransızca ve Almanca çevirilerinden 100'den fazla fıkranın Motif-İndex'teki ve AaTh kataloğundaki yerlerini gösterdikleri de hatırlatılmıştır.

Yazar, "eşeğe okuma yazma öğretme motifi"nin tarihsel süreç içinde nasıl değişerek günümüze kadar geldiğini ve farklı toplumlarda bilindiğini göstermekle, kültürler arası alışverişin varlığını ispatlamaya çalışmaktadır. Bu motif, ilk kez Almanların fıkra kahramanı Till Eulenspiegel'in başından geçen gülünç olayları anlatan ve 1515'te basılan "Ein Kurztweiling Lesen von Dyl Ulenspiegel" adlı kitapta yer almıştır. Kitaptaki 29. hikâyede, Till Eulenspiegel, bir eşeğe, sayfalarının arasına yulaf koyduğu bir kitap sayesinde okuma yazma öğretmektedir. Eşek, yulaflar bitip anırınca, bunu, onun "i ve a" harflerini öğrendiği şeklinde yorumlamaktadır.

Aynı motifin Ezop masallarında da olduğu, yazarın Wesselski'ye dayanarak verdiği bilgiler arasındadır. La Fontaine de, Ezop'tan alarak, bunu bir hayvan masalı şeklinde nazımla aktarmıştır. Aynı motif ve olay, Nasreddin Hoca fıkralarının kiminde "Ya eşek, ya Timur, ya da ben ölürüm" şeklinde, Timur ve Hoca'ya bağlı olarak anlatılmaktadır. Lamii Çelebi'nin "Letâif"inde de, fıkra, bir dervişin başından geçen bir hikâye olarak anlatılmıştır. Bu motif, bir fıkra olarak, Nasreddin Hoca yazmalarından sadece bir tanesinde bulunmaktadır. Nasreddin Hoca fıkralarının ilk hurufat baskısının 1837 yılında İstanbul'da yapıldığı, ancak kitapta yer alan 133 fıkra arasında, bu fıkranın olmadığı da, makalede verilen bilgiler arasındadır.

Bu fıkranın, Romen şair Anton Pann'ın "Nazdravaniile lui Nastratin Hogea" adlı manzum eserinde olduğu ve Wesselski tarafından incelendiği de belirtilmiştir.

Sonuç olarak Till Eulenspiegel'den başlayarak, La Fontaine'e, oradan doğuda ilk gördüğümüz şekliyle Lamii Çelebi'nin Letâif'inde ve daha pek çok kitap ve pek çok ulusta rastladığımız "eşeğe okuma yazma öğretme motifi", kültürel değerlerin nasıl yer değiştirdiğini ya da benzer koşullar altında benzer şeylerin üretildiğini gösteren bir

örnektir. Buna benzer motif benzerlikleri, hem Nasrettin Hoca ile Bektaşi, İncili Çavuş ve Bekri Mustafa gibi fıkra tipleri arasında; hem de bu tipler ile, başka ulusların fıkra tipleri arasında oldukça yaygındır.

ALAGÖZ, Sabri. "Bulgaristan Basınında Nasreddin Hoca". Toplumbilim Dergisi. İstanbul: Gökhan Matbaacılık, Haziran 1997. S: 6. ss. 117-124.

UNESCO'nun 1996 yılını Nasreddin Hoca Yılı ilân etmesinin, isabetli bir karar olduğunu söyleyerek söze başlayan yazar; Nasreddin Hoca'nın Balkan coğrafyasında da bilindiğini ve siyasal ve toplumsal yaşama paralel düşen bir tanınma serüveninin olduğunu belirtmektedir. Makalesinde de, bu uzun serüveni anlatmaktadır.

Yazara göre; Balkan ülkelerinin Nasreddin Hoca'yı tanımaları, 16-17. yy'lardadır. Nasreddin Hoca, Bulgaristan Türk'ünün sevdiği ve fıkralarını köy kahvelerinde, ağızdan ağıza anlattığı bir kahramandır. Bulgaristan'ın Rönesans'ı denilen, 19. yy'daki "Uyanış" döneminde Nasreddin Hoca'nın fıkraları, Bulgarca'ya çevrilmiş ve yayınlanmıştır.

Yazarın aktardığı bilgiye göre; Nasreddin Hoca'yı Bulgaristan'da yaşayanlara ilk takdim eden kişi, Hacı Nayden Yovanoviç'tir. Derlemelerini 1853 yılında Belgrad'da bastırmıştır. Ondan sonra, sırasıyla Maksim Maksimoviç, Arseniy Kontentsiv, İliya R. Bliskov, H.M. Grebenarov, İvan K. Bojinov, Sava Popov, Simeon Rusakiyev, Georgi Popivanov ve Veliçko Vılçev; Nasreddin Hoca fıkralarını derlemişlerdir.

Bunlar arasında en dikkati çekeni, yazarın fikrine göre; Veliçko Vılçev'dir. Eserinin adı "Hitır Petır i Nastradin Hoca"dır. Bulgaristan Bilimler Akademisi Edebiyat Enstitüsü tarafından yayınlanan bu eserde, hem Nasreddin Hoca'nın, hem de Bulgar fıkra tipi Kurnaz Peter'in fıkralarına ye verilmiş; ayrıca, bu iki kahramanın birbirlerini aldattıkları veya birlikte anlattıkları fıkralar da aktarılmıştır. Bu fıkralar, Bulgaristan'ın pek çok şehrinden derlenmiştir ve eser bu nedenle de değerli görünmektedir. 1975

yılında basılan bu eser, büyük formatlı ve 350 sayfadır. Kitabın giriş kısmında "Küçümsenen Bir Tür" başlıklı yazı vardır. İkinci bölümde "Nasreddin Hoca Problemi" adlı 70 sayfalık bir makale bulunur. "Balkanlarda Folklor Geleneği" başlıklı bölümde ise, Hoca'nın komşu ülkelerdeki yeri, onları eğitmedeki rolü ve önemi anlatılmaktadır.

Yine bu dönemde, Nasreddin Hoca fıkralarını derleyip basanlardan biri de, Salih Baklacı'dır. Bulgaristan'ın çeşitli bölgelerinde anlatılan 30 kadar fıkra, derlenip yayınlanmıştır. Orhan Veli'nin, Türkiye'de de yayınlanan manzum "Nasreddin Hoca Fıkraları" kitabı, resimlenerek Bulgarca'ya çevrilmiş; yeni yetişen nesillerin, Hoca'yı ve onun temsil ettiği değerleri tanımalarında ve sevmelerinde etkili olmuştur. Yazarın ifadesiyle, "Bu eserler, Bulgaristan Türklerinin iç dünyasını zengişleştirmeye, manevî kültürünü çeşitlendirmeye yardım etmişler, bir bütün olarak Bulgaristan Türk'ünün ayakta kalması hususunda da büyük rol oynamışlardır."

Makaleden öğrendiğimize göre; Bulgaristan aydınları da Nasreddin Hoca'ya kayıtsız kalmamışlardır. Edebiyat uzmanı Ali İhsan İzzet, önce 70 sayfalık bir fıkra derlemesi, ardından da Bulgarca olarak "Hitır Petır i Nastradın Hoca, Pobratimi" adlı eseri yayınlamıştır. Eserde, Nasreddin Hoca ile Kurnaz Peter arasındaki yakınlığa dikkat çekilmekte, ikisinin de insancıllıkları sergilenmektedir.

Gazetelerde de, bu dönemde sık sık Nasreddin Hoca fıkralarına yer verildiğini söyleyen yazar; Komünist rejimin iktidara gelmesinden sonra, Bulgar Türklerine uygulanan Bulgarlaştırma politikasıyla, bu gelişimin kesintiye uğradığına dikkat çekmektedir. Türkleri yok sayma ve Bulgarlaştırma politikasına rağmen, özgürlük hareketleri olmuş, bu dönem kısa sürmüştür. Böylelikle gazeteler, yeniden Nasreddin Hoca'ya yer vermeye başlamışlardır. "Hak ve Özgürlük" gazetesinin önce eki olarak piyasaya çıkan, sonra tek başına basılmaya devam eden "Filiz" gazetesi, yazarın söylediğine göre, Nasreddin Hoca'yı okurlara en iyi tanıtan gazetedir. Çocuklara yönelik hazırlanan ve önce karikatürü basıp, bu karikatürü en iyi anlatan Nasreddin Hoca fıkrasını bulan okuyucuya, bir kitap hediye edileceğini belirten gazete, çocukların yoğun ilgisiyle karşılaşmış, onları, fıkra derlemeye sevketmiştir.

Nasreddin Hoca, bütün Balkanlarda olduğu gibi, Bulgaristan'da da, Türklük'ün uyanması, halkın eğitilmesi, manevî kültürün geliştirilmesi gibi konularda etkin olmuştur. Bu nedenle, yazar, 1996 yılını, Nasreddin Hoca Yılı ilân eden UNESCO'nun davetine uyarak ve Bulgaristan'da ne gibi çalışmalar yapılacağını belirterek, makalesini tamamlamıştır.

AŞA, Emel. "Kazak Türklerinde Nasreddin Hoca". Toplumbilim Dergisi. İstanbul: Gökhan Matbaacılık, Haziran 1997. S: 6. ss. 125-126.

Makalenin başında, Hoca'nın yaşadığı yüzyılla ilgili ileri sürülen farklı görüşler aktarılmıştır. Yazar, eldeki verilere dayanarak "ihtiyatla", Hoca'nın 14. asır başları, 14. asrın ikinci yarısı ile 15. asrın başlarında yaşadığının söylenebileceğini iddia etmektedir. Türk'ün ayak bastığı her coğrafyada olduğu gibi, Kazakistan'da da tanınan Nasreddin Hoca; Gordlevskiy, Braginskiy ve Davletov gibi bazı araştırmacılara göre, Kazak halk edebiyatındaki "Kazakbay"dan geliştirilmiş, mizahî bir tiptir.

Çeşitli Türk lehçelerinde farklı adlarla bilinen Hoca'nın, Kazaklarda Aldarköse, Koca Nasır ve Jirenşe Şeşen, Hoca Nasır gibi fıkra kahramanlarına mâl edilerek anlatılan fıkraları mevcuttur. Makalede, bu kahramanların karakteristik özelliklerinin aynı olduğu, bunların tamamen yerli ve millî özelliklere sahip olduğu belirtilmektedir. Bu kahramanlar da, Hoca gibi; bilmişlik taslayanlarla, birbirine iltimas geçenlerle, insanî değerler yerine kılık kıyafete ve şekle önem verenlerle alay etmektedirler.

Fıkralarda, din ile dünya arasındaki denge, insaf gibi çeşitli ahlâkî özellikler, misafirperverlik, dürüstlük, namus, hoşgörü, mertlik, hayırseverlik, şefkat, temizlik, komşuluk ve akraba hakları gibi konular işlenmiştir. Yazar, bu yönüyle, Kazak fıkraları ile Türkiye'deki fıkraların benzerliğine dikkat çekmektedir.

Kazakistan'da, Nasreddin Hoca hakkında, pek çok araştırmacı incelemeler yapmıştır. Makaleden öğrendiğimiz kadarıyla; Muhtar Avezov, Ebubekir Diveyev, Sabit Mukanov, Beysembay Kencebayev, Ötebay Turmanganov, Esmagambet

İsmayılov, Töken Ebdirahmanov, Nisanbek Törekulov, Köbey Seydehanov, Baltabay Adambayev, bu konu üzerinde çalışan araştırmacılardan bazılarıdır.

Nasreddin Hoca hakkında, K. Abdilkadırov, "Aldarköse Engimeleri (1959), T. Abdırahmanov "Kocanasır Engimeleri" (1965), "Kocanasır Hikayaları" (1977), Prof. B. Koncebayev "Tımpi" (1981), Köbey Seydehanov "Ölgen Kazan" (1985), Baltabay Adambayev ve Tölevhan Jarkınbekova "El avzınan" (1985) adlı antolojileri hazırlamışlardır. "Kazak Engimeleri" adlı üç ciltlik eserde ve çeşitli dergilerde, Hoca'nın fıkralarına yer verilmiştir.

Ayrıca, yazar, Kazakistan İlimler Akademisi Kütüphanesi Arşivi'nde, yazarı belli olmayan Arap alfabesiyle yazılmış, "Kissa Nasir" ve "Apendi" adlı nüshalara dikkat çekmekte ve bunlardan, Kazak Türklerinde, Nasreddin Hoca fıkralarının, dombra (saz) ile, şiir şeklinde söylendiği sonucunu çıkarmaktadır.

Makalenin sonunda, yazar, Nasreddin Hoca ile ilgili olarak bibliyografik indekslerin hazırlanması, Türk lehçelerindeki fıkraların mukayeseli tematik örneklerinin yapılması, el yazmalarının tespit edilmesi gibi, yapılmasını gerekli gördüğü çalışmaları, araştırmacıların dikkatine sunmuştur. Bizce makalenin asıl önemi de buradan gelmektedir.

TÜRKMEN, Fikret. "Nasreddin Hoca Fıkralarında Söz ve Hareket Komiği, Hoca'ya Ait Fıkraların Ayırt Edilmesi İçin Bir Metot Denemesi". 1. Milletler Arası Nasrettin Hoca Sempozyumu Bildirileri. Ankara: KB Yay, 1990. A. Ü. Basımevi. ss. 361- 369.

Bu makalede. gülme ile ilgili bilgilere, teorilere, çeşitli filozofların görüşlerine yer verilmiş; ardından, bu görüşler ışığında, Nasrettin Hoca fıkralarından bazılarının analizi yapılmış; bu yolla, Nasrettin Hoca'ya ait olan fıkraların nasıl ayırt edileceğine dair bir yöntem geliştirilmiştir.

Makalenin giriş kısmında, gülmeye sebep olan unsurlar üzerinde durulmuştur. Monroe'nin bu konudaki görüşleri aktarılmıştır. Monroe, gülmenin sebeplerini "Oksit soluma, sinirlilik, aydınlatma, rahatlama, boş verme, neşe, oyun, aldatmaca ve yarışma" olarak dokuz başlıkta toplamıştır. Gülmeyi sağlayan malzeme de, genel olarak "mizahî ve nükte" olarak ayrılmış, mizahî olanın kendi içinde gülünç, kazara ve tabiî olduğu; nüktenin ise, sanatkârane olduğu ve hayâl gücüne dayandığı belirtilmiştir.

Mizahla ilgili teoriler ve bu teorilere bağlı araştırma metotları anlatılırken, teoriler; üstünlük, karşıtlık ve rahatlama olarak üç grupta ele alınmıştır. Üstünlük duygusuna bağlı olarak ortaya çıkan gülmeyle ilgili, Aristo, Hobbes ve Bergson'un görüşlerine yer verilmiştir. Karşıtlık teorisiyle ilgili olaraksa; Kant, Schopenhauer, Spencer ve Willmann'ın görüşleri aktarılmıştır. Willmann, "Birleşik Uyumsuzluğa Karşı Normal Reaksiyon" şeklinde özetlenebilecek görüşünde, birbirine zıt veya birbiriyle ilgisiz iki fikrin birleşmesinin, gülmeyi meydana getirdiğini ve bu birleşmenin üç ayrı yolla olduğunu savunmaktadır:

1. İki fikir, ortak elemanlar yoluyla birleşebilir.

2. Bir fikir, diğerinin sonucu olabilir.

3. (İki fikir) Gerçek bir olay içinde birleşebilirler.

Rahatlama teorileri ile ilgili olaraksa; Decartes, Kline ve Gregory'nin görüşleri nakledilmiştir. Teorilerin değerlendirildiği bölümde, bütün bu teorilerin, gülmenin değişik reaksiyonlarına bağlı olarak açıklandığı, günümüzdeki modern psikolojik görüşlerinse, daha çok mizahı yaratan unsurlara yöneldiği kaydedilmiştir.

Makalede ayrıca, kişilik özelliklerinin, mizah tercihlerindeki rolü ile ilgili olan, Lubarksty ve Catell'in kişilik anketi "Data" hakkında da kısaca bilgi verilmiştir.

Mizahla ilgili bu teorik bilgilerden sonra, Nasrettin Hoca fıkralarının nasıl analiz edileceği meselesi üzerinde durulmuş; öncelikle mizahın edebî yönünü de dikkate alan Fowler'in mizah çizelgesinin bu çalışmada esas alınacağı belirtildikten sonra, Fowler'in çizelgesi hakkında bilgi verilmiştir. Bu çizelge ile, komik olanın belli başlı yapı taşları,

gülmenin çeşitleri, motif ve amacı, alanı, metot ve araçları ile hitap ettiği zümreler tespit edilebilmektedir. Ayrıca, fıkraları, milletleri, hatta mizah tiplerini analiz imkânı da doğmaktadır. Bunun yanında, fıkraların psikolojik zemini ve dolayısıyla milliyeti hakkında da ipuçları yakalanabilmektedir.

F. Türkmen, Fowler'in çizelgesine dayanarak incelediği 250 Nasrettin Hoca fıkrasını, öncelikle söz ve hareket komiği temeline bağlı olarak ayırmıştır. Hoca'ya ait olan ya da ona atfedilen bu fıkraların çoğunda, söz ve hareket komiğinin bir arada kullanıldığını tespit etmiştir. Komik hareketlerin, söze dayalı komikle anlamının tamamlandığını belirtmiş; bazı fıkraları örnek olarak vermiştir. İncelenen 250 fıkradan 87'sinin hareket komiğine; 150'den fazlasının da zekâ ve kelime oyunları ile çeşitli edebî sanatlara dayandığını tespit etmiştir. Bunun yanında, dereceleri daha zayıf olarak, başka faktörler de rol oynamaktadır. Meselâ, 250 fıkradan sadece 5 tanesinde, benzerlik ve kafiye kullanımıyla yaratılan bir komik söz konusudur. Basmakalıp bir cümlenin içine saçmalığın sokulması; hakiki manâsında kullanıyor gibi yapıp, kelimeyi mecazî bir anlamda kullanmak; şok ve şaşkınlık yaratmak; tekrar ve tezat sanatlarını kullanmak; Nasrettin Hoca'nın komik yaratma metotlarıdır. Ayrıca, makalede, bazı Nasrettin Hoca fıkralarının, kelime komiğine dayalı olmaları sebebiyle, başka bir dile çevrilemeyeceği, çevrilirse anlamının, esprisinin kaybolacağı, bu tür fıkraların tamamen millî fıkralar olduğu da belirtilmiştir. Örneğin; "Eyüp-ip" kelimelerine dayanan fıkra böyledir.

Makalesinin sonuç bölümünde, F. Türkmen; Nasrettin Hoca fıkralarının, Fowler'in çizelgesinde, mizah, nükte ve hiciv gruplarına gireceğini; fıkraların değişik metotlarla incelenmesinin, önemli bilgiler vereceğini; Türkçe kelimeler üzerine kurulan fıkraların Hoca'ya ait olduğunun tespit edilmesinin, onun Anadolulu bir Türk olduğunu ispatlayacağını söylemektedir. Bu sayede, Hoca'nın şahsında Türk milletinin karakteri, kabiliyeti, dünya görüşü ve olaylar karşısındaki tepkisi "diachronique" olarak da ortaya konulabilecektir.

TÜRKMEN, Fikret. "Anadolu Mizahında Bazı İran ve Arap Kökenli Mizah Tipleri". Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi. İzmir: E. Ü. Yay, 1996. S:1. ss. 1-7.

Makalede, Anadolu kültürünün hangi kültürlerden etkilendiği: bu etkileşimin, Türk halk edebiyatına –özellikle Anadolu fıkralarına- nasıl tesir ettiği; Nasrettin Hoca, Bekri Mustafa, Bektaşi gibi tiplerin, hangi Arap ve Fars fıkra tiplerinden etkilendiği anlatılmaktadır.

F. Türkmen, makalenin giriş kısmında, Anadolu halk kültürünü etkileyen unsurları ele almıştır. Anadolu halk kültürü, eski uygarlıklardan, Selçuklu ve Osmanlı coğrafyasında yaşayan kavimlerden, Ortadoğu ve İslam kültüründen ve otantik Orta Asya kültüründen etkilenmiştir. Anadolu mizahı da, bu etkilenmenin dışında kalmamış, hem bütün insanların güldüğü konuları işlemiş, hem de dahil olduğu kültürel grubun etkisiyle, daha millî tipler, değerler yaratmıştır. Anadolu insanı da, bütün dünya insanları gibi, fizik ve sosyal çevrenin, insan ve toplum üzerindeki çeşitli baskılarından biri veya bir kaçının ortadan kalkmasıyla duyulan rahatlama, insan vücudunun doğal hareketlerinden sapması ile bir kurtuluş duygusu, olaylar ve tabiî durumlar arasındaki sıra ve düzenin bozulması veya unsurlardan birinin eksilmesiyle gülmektedir. F. Türkmen, mizahtaki millî farklılıkların nereden kaynaklandığını ise, Franz Rosenthal'ın "Erken İslam Mizahı" adlı eserinden hareketle şöyle açıklamaktadır: "Komik ifadenin özel bir türüne olan ilgi, bir yerde ortaya çıkabilir ve belli bir zaman diliminde korunabilir. Ancak, komik unsur özü itibariyle değişmediği halde, onu ifade ediş tarzı değişir. Böylece, milletler arasındaki, hatta kuşaklar arasındaki farklar açıklanabilir."

Bu açıklamaların ardından, Arap ve İran kültürlerindeki fıkra tipleri ve bu tipleri yaratan düşünce ve yaşam biçimi açıklanmıştır. Orta doğunun önemli mizah tiplerinin, bütün Türk dünyasında, Arap ve Fars kültüründe, bazen orijinal isimleriyle, bazen de mahallîleşerek karşımıza çıktığı belirtilmiş; Nasrettin Hoca tipinin de Molla Nasreddin olarak İran'da, Cuha-yı Rumi olarak Arap kültüründe yer aldığı söylenmiştir.

Arap edebiyatında aptal bedevîler, karı-koca, kadı ve diğer meslek grupları üzerine kurulan fıkralar, yakın kültürleri etkilemiştir. Orta Çağ Müslüman ideolojisinde

ve İran'da var olan, feodal bir karakter karşısına çıkarılan zıt tipler, özellikle nedimler, dervişler, hocalar, divâneler, Anadolu fıkralarında da vardır. Örneğin, Bekri Mustafa tipi de bir nedimdir ve nedimler, hükümdarla halk arasında iletişimi sağlayan, hükümdarın halk üzerindeki baskısını hafifleten, toplumdaki gerilimi bu yolla azaltan tiplerdir.

Anadolu mizahında, Araplardan Cuha, Behlül ve Ebu Navas; İranlılardan Telhek ve Daho tipleri halen yaşamaktadır. Bunlar, bütün Türk dünyasında bazen isimlerine bağlı olarak, bazen de başka mahallî tiplere mâl edilen fıkraları ile bilinmektedirler. Cuha, Nasrettin Hoca'ya; Ebu Navas, Bekri Mustafa'ya benzer. Arap fıkra tipi Behlül, "aptal görünen âlim" görüntüsüne sahiptir ve ona benzer tipler etrafında, pek çok fıkra üretilmiştir. F. Türkmen, bu benzerlikle ilgili olarak "İster mizah tipleri, ister başka kahramanların sözleri ve davranışları üzerinde olsun, fıkralarda tipler birbirine çok yakındır. Ortak denilecek karakteristik özelliklere sahiptirler. Davranışlarındaki benzerlik, ortak gülüşün özellikle mistik yönü ile kendini gösterir." demektedir.

Yazar, makalesinin sonuç bölümünde, Anadolu halk kültüründe hem Arap, hem de İran kökenli fıkra tiplerinin, bazen kendi isimleri ile, bazen de başka Anadolu tiplerine mâl edilerek yaşamakta olduklarını belirtmiş; bu durumdaki fıkraların ortak özelliklerinin, mistik olmalarının yanı sıra, divâne görünen akıllı tipler etrafına kurulduklarını, Fars kökenli olanlarının da Bektaşi Ortodoksisine yakın olduklarını kaydetmiştir.

TÜRKMEN, Fikret. "Doğu ve Batı Dünyasında Mizah Anlayışı". Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi. Ankara: Türk Kültürü Araştırmaları Yay, 1998. Y: XXX4/1-2.

F. Türkmen, genel olarak mizah üzerine yapılan çalışmalardan başlayarak, doğu ile batıdaki mizah anlayışının benzer ve farklı yönlerini ele aldığı makalesinde, öncelikle bu iki uygarlığın, mizahın tarifi konusundaki birleştikleri tarifi aktarmıştır. Her iki uygarlık da, mizahı, fiziksel veya sosyal çevrenin insan üzerinde uyguladığı pek

çok sınırlamadan birinin ortadan kalkmasıyla duyulan rahatlık olarak açıklamışlardır. Yapılan tariflerin çoğunlukla tasvir mahiyetinde olduğu Doğu âleminde, insanın "yaradılmışların en şereflisi" (Eşrefü'l mahlûkat) kabul edilmesi, yazara göre, insanla ilgili görünen mizah ve gülmeye karşı olumlu bir ilginin oluşmasına yol açmıştır. Yazar; Urfalı Eyüb, Rebban et-Taberî, Süleyman El-İsrailî, Ebu Hayyan El Tevhidî gibi ünlü kişilerin, mizahla ve gülmeyle ilgili görüşlerini de aktarmıştır. İlginç olan, tıpkı batıdaki "humor" kavramının, salgıların neden olduğu bir gülme durumunu açıklamasına benzer şekilde, Doğu dünyasında da bir inanış olmasıdır. Doğu mizahında gülme, 9. asra kadar, "sevincin görünür hale geldiği bir noktaya kadar ruhun genişlemesi ve kanın tam kıvamında saflaşması" şeklinde fizyolojik bir sebebe bağlanmıştır.

Yazarın naklettiğine göre; doğu ile batının mizaha bakışlarındaki ortak nokta, "belli zamanda ve mekânda mevcut olan tabiî ve sosyal kısıtlamaların, başka zamanlarda ve başka mekânlarda farklı olduğu"dur. Komik ifadenin özel bir türüne olan ilgi, bir yerde ortaya çıkabilir, belli bir zaman diliminde korunabilir. Zaman ve mekân değiştikçe, komik unsurun özü değişmez; ancak, ifade tarzı ile dinleyicinin tercihleri, kesin olarak değişecektir."

Gülmenin yakışıksız ve günah olduğunu düşünenlere, İslâmiyet'in kaderciliği ve ahireti ön plânda tutan düşüncesine rağmen, doğuda mizah oldukça yaygındır.

Wesselski ve Rasset'in, Nasrettin Hoca ve Cuha üzerine yaptıkları bilimsel çalışmalara bakılırsa, Arap edebiyatında, aptal bedevîlerin, karı-koca, kadı ve diğer meslek gruplarının konu edildiği, zengin bir şaka ve fıkra hazinesi vardır. Yazar, bunun yanında, Orta Çağ Müslüman ideolojisinde, feodal tiplerle sefil, ahmak veya divâne görünüşlü halk filozoflarının, mizahî eserlerde karşı karşıya getirildiğini söylemektedir. "Bu tiplerin sıfatları arasında nedimlik, dervişlik, hocalık ve divânelikler ön plândadır. Özellikle nedimlik çok yaygındır. Timur'un karşısına çıkarılan Nasrettin Hoca ile 4. Murat'ın karşısına çıkarılan Bekri Mustafa'da, bu çeşit bir Doğu-Fars etkisi söz konusudur."

Anadolu halk mizahında, pek çok Arap ve İranlı tipin mevcut olduğunu belirten yazar, makalesinde, özellikle Araplardan Cuha, Behlül ve Ebu Navas ile İranlılardan

Telhek ve Daho tipleri üzerinde durmuştur. Bu tipleri tek tek tanıtmış, bizdeki benzerleri ile karşılaştırmış veya etkilerini ele almıştır. Cuha, Nasrettin Hoca'nın bir benzeridir ancak, yazar, Nasrettin Hoca'daki keskin zekânın, durumundan kurtulma becerisinin Cuha'da olmadığını öne sürmektedir.

Ebu Navas'ın, Nasrettin Hoca ve Bekri Mustafa ile ortak fıkraları vardır. Behlül ise, tipik bir aptal görünen âlimdir. İranlı Daho'nun fıkraları, Bektaşî fıkralarını andırmaktadır. Ayrıca, Nasrettin Hoca'yla da ortak fıkraları vardır.

Bu tanıtımlardan sonra yazar, batı dünyasında, gülme ve mizahla ilgili yapılan yorumları aktarmıştır. Bunun sonucu olarak da, gülme ve mizahın doğuda da, batıda da, insan ve hayatla sıkı sıkıya ilişkili bulunduğu, insanın çeşitli psikolojik durumlarını gülme yoluyla ifade ettiği, gülmenin insanın psikolojik boşalım kanalı olduğu yolundaki gerçekler, ortak görüşlerdir. Artık gülmenin, insanın beden ve ruh sağlığı için öneminin farkına varıldığından, bazı üniversitelerde "Gülme Eğitimi ve Geliştirme Programları" başlatılmıştır. Bu programlardan biri olan Arizona State Üniversitesi'nde uygulanan yöntemde, insanın mizahî yönünü geliştirmesi için yapması gerekenler, maddeler halinde sıralanmıştır ve bunlar makalede yer almaktadır. Yazar, bizde de gülmeye verilen değerin, Nasrettin Hoca, Bekri Mustafa, İncili Çavuş ve Karadenizli gibi tipleri yarattığına dikkat çekerek makalesini bitirmiştir. Makalenin sonunda, kısa bir bibliyografya vardır.

TÜRKMEN, Fikret. "Mizahta Üstünlük Teorisi ve Nasrettin Hoca Fıkraları". 5. Milletler Arası Türk Halk Kültürü Kongresi. Ankara: 24-29 Temmuz 1996. Ayrıca; TÜRKMEN, Fikret. Nasreddin Hoca Lâtifelerinin Şerhi. İzmir: Akademi Kitabevi, 1999. ss. 21-25.

Nasrettin Hoca, ünü dünyaya yayılmış ve pek çok yerde benzerleri yaratılmış, evrensel nitelikte bir fıkra tipidir. Makalenin yazılış amacı, Hoca'nın bu derece evrensel olmasına neden olan faktörlerin tespit edilmesidir. Bunu yapmak için de, öncelikle mizahın ve gülmenin, evrensel tanım ve ilkelerinden hareket etmek gerekir. Bu sebeple,

F. Türkmen, mizah ve gülmenin arasındaki bağın ne olduğu ve her gülünen durumun mizah sayılıp sayılamayacağı üzerinde durmuştur. Çeşitli düşünür ve bilim adamlarının söylediklerinden hareketle, gülünen durumların fizyolojik sebep ve mizah olmak üzere iki sebepten kaynaklanabileceği anlaşılmış bulunmaktadır.

Bu noktadan sonra, yazar, mizah teorilerinden üstünlük teorisini ele almıştır. Platon, gülmenin temelinde kendini bilmemenin yattığını ve gülmenin, bir kişinin, diğerleri üzerinde üstünlük kurma isteğinin bir ifadesi olduğunu söylemektedir. Hobbes da, mizahın, kendimizi başkalarından üstün görmemizden kaynaklandığını düşünmektedir. Yazar, aşık atışmalarında, aşıkların birbirlerini aşağılama, birbirleriyle alay etme ve fiziksel noksanlıklarıyla dalga geçmelerinin, insanları güldürmesinin sebebinin de, bu üstünlük duygusu olduğunu söylemektedir. Her ne kadar, bütün gülünen durumlar, üstünlük duygusu ile açıklanamasa da, Nasrettin Hoca fıkralarının bazılarının, üstünlük teorisiyle açıklanabileceği, bu makale ile ortaya konulmuş olmaktadır. Fıkralarda, Hoca'nın düştüğü kötü durumlara gülmemizin sebebi, bizim ondan daha iyi durumda olduğumuzu düşünmemizdir. Aynı şekilde Hoca da, kendini bir önceki durumundan daha iyi gördüğünde sevinir. "Hoca'nın Timur'la olan maceralarını anlatan fıkralarda üstünlük duygusu ve sevinci açık olarak görülür." Örneğin; Timur'un çirkinliğine üzüldüğünü gören Hoca'nın ağlamaya başlaması ve sebebini Timur sorunca da: "Siz çirkinliğinizi sadece aynaya bakınca görüyor ve üzülüyorsunuz. Bense her gün, her saat, yüzünüze bakmak zorundayım" dediği fıkra, Hoca'nın Timur'un çirkinliğiyle alay ettiği, ondan bu yolla intikam aldığı, üstünlük duygularının açıkça sezildiği bir fıkra olarak yorumlanmıştır.

"Nasrettin Hoca'nın fıkralarındaki düşünce sisteminde, kendi dışında kalan ve kendisini olduğundan daha zekî, daha zengin ve daha namuslu gören kişilerle alay ederek veya bu duygunun gülünçlüğünü ortaya çıkararak, bu teori doğrulanmaktadır." Bu cümle ile yazar, Hoca'nın, kimi zaman Timur, kimi zaman komşuları, kimi zaman da kendisiyle alay edişinin altında yatan üstünlük duygusunu açıklamaktadır. Hoca'nın eşekten düşüp, "Ah yaşlılık!" demesi; etrafında kimsenin olmadığını anlayınca da "Ben senin gençliğini de bilirim" demesi, onun kendisiyle alay etmesine güzel bir örnektir.

Üstünlük teorisi ile ilgili olarak, makalede görüşlerine yer verilen bir kişi de, Anthony Ludovici'dir. "Gülmenin Sırrı" adlı eserinde Ludovici, gülmeyi, "bir kişinin bazı özel durumlara veya çevresine uyum" duygusu şeklinde açıklamıştır. Ayrıca, çocukların en çok fiziksel uyumsuzluklara güldüğünü söylemiştir. Yazar da, Nasrettin Hoca'nın fıkralarında, bu teorinin doğruluğuna dair kanıtlar bulunduğunu söylemektedir. Örneğin Hoca, Timur'la sohbet ederken, göldeki kazların tek ayaklı olduklarını iddia eder. Timur, kazlara sopa fırlatıp, kazlar kaçmaya başlayınca iki ayaklı oldukları görülür. Timur "Gördün mü, hepsi iki ayaklı" deyince Hoca, "O sopayı sana fırlatsalar, sen dört ayakla kaçardın" cevabını verir. Bu fıkrayı yazar, Hoca'nın, ayağı sakat olan Timur'la alay etme ve ondan intikam alma düşüncesinin ifadesi olarak yorumlar.

Makalenin sonunda yazar, Nasrettin Hoca'nın fıkralarının tamamının bir teoriyle açıklanmasından imkânsızlığından söz etmekte ve bunun bir deneme olduğu, diğer teorilerin de incelenmesi ile Nasrettin Hoca'nın mizah anlayışının daha iyi anlaşılabileceğini söylemektedir. Makale, evrensel bir insan olan Nasrettin Hoca'nın, bilimin evrensel gerçekleriyle incelenebileceğini gösteren örnek bir çalışmadır.

Makalenin sonunda, makalede yararlanılan kaynaklara dair dipnotların yer aldığı bir bölüm vardır.

TÜRKMEN, Fikret. "Osmanlı Döneminde Türk Mizahı". Osmanlı Ansiklopedisi Kültür ve Sanat. Ankara: Yeni Türkiye Yay, 2000. C: 9. ss. 162-168.

F. Türkmen, makalesine, gülme ve mizah hakkında genel bir bilgi vererek başlamıştır. Osmanlı döneminin mizah anlayışının ve mizah tiplerinin, sağlam bir zemine oturtularak incelenmesi için bu gerekli görülmüştür. Sonra Fowler'in mizah çizelgesini vermiş ve Anadolu mizahının, bu çizelgede var olan bütün tür ve araçları kullandığını belirtmiştir.

"Osmanlı mizahı" kavramı ile, bütün imparatorluk coğrafyasında yaşayan ve benimsenen mizahı kastetmektedir. Bu mizah, hem Osmanlı'dan önceki Selçuklu kültüründen, hem doğu ile batı kültürlerinden, hem de eski Anadolu kültürlerinden beslenmektedir. Başka milletlerden alınan konu, tür, şekil gibi unsurlar yeniden işlenerek millîleştirilmiştir. Aynı şekilde, tam tersi yönde bir etkileşim de olmuştur.

Prof. F. Türkmen, Osmanlı mizahını, yarattığı tipler, konuları ve yapıları itibariyle sınıflandırma çalışmalarının varlığından bahsetmektedir. Divanü Lügati't Türk'ten itibaren, pek çok kaynakta, mizahla ilgili kavramların açıklandığı görülmüştür. Osmanlı mizahı, bu kaynaklarda açıklandığı gibi sadece lâtifelerden ibaret değildir. Karagöz, Orta Oyunu, Meddah gibi seyirlik oyunlardan, sözlü gelenekte yaşayan ve sonradan yazıya geçirilen fıkralara kadar, çok geniş bir ürün yelpazesi söz konusudur.

Yazar, Ferit Öngören'in "Cumhuriyetin 75. Yılında Türk Mizahı" adlı eserinde yaptığı; Osmanlı mizah tiplerinden her birinin, bir lonca, tarikat ile ilişkisinin olduğu yolundaki yoruma karşı çıkmaktadır. Çünkü; "Osmanlı'da, sayısız fıkra tipi vardır ve hepsi loncalara bağlanamaz. Ayrıca, Osmanlı mizahı, sadece İstanbul'da yaratılmaz. Aksi, Anadolu'daki sözlü geleneğin reddi olur." şeklinde özetlenebilecek deliller mevcuttur.

Bütün devirlerde, Osmanlı mizahında görülen temel özellik ve tipleri ise yazar, şu şekilde tespit etmiştir:

"İslamî tesirle oluşan fıkralarda, dinî yasaklar, hurafeler, cahil din adamları ve haksızlıkla mücadelede ilahî hoşgörünün sınırları zorlanarak Tanrı'ya sorulur. Dede Korkut'taki Deli Dumrul hikâyesinde ve Bektaşî fıkralarında görüldüğü gibi, bazı Nasrettin Hoca fıkralarında bile bu durum karşımıza çıkar.

Şeyh, mürid, evliya, hoca, imam, ahund gibi dinî şahsiyetler hicvedilir. Bir bölüm fıkrada, idareci ile halk karşı karşıya getirilir.

Fıkraların büyük çoğunluğu, Nasrettin Hoca, Bekri Mustafa, İncili Çavuş, Bektaşî gibi tiplere bağlı olarak anlatılmaktadır. Türk boylarına ait Kemine, Esenpolat,

Ahmet Akay ve Aldar Köse gibi tiplerin fıkraları da, Osmanlı mizahı içinde yer alır. Mahallî tiplere; azınlık tiplerine; yabancı kaynaklı tiplere; deli, köylü, cimri, hasta gibi toplumsal tiplere; padişah, vezir, vali, kadı gibi kişilere ve ordu mensuplarına dair pek çok lâtife, bu mizahın içinde yer alır."

Yazar, Osmanlı mizahının, epik kanunlara göre geliştiğini, unutulan bir kahramanın anlatılarının, parlayan bir kahramana mâl edildiğini söylemektedir. Ayrıca, yazarın tespitine göre; fıkralarda olağan dışı unsurlar yoktur. Oyuncular da, zaman ve mekân kavramları da, gerçekçidir.

Yazarın, Osmanlı mizahı konusundaki asıl tespiti, dil konusundadır. Osmanlı mizahı, kısa, yoğun anlatım tarzını ve Osmanlıca yerine halk dilinin benimsendiği bir dili kullanır. "Hatta, bazı yerli şivelerin fıkralar içinde kullanılması, dilimizi canlı kılan ve zenginleştiren önemli bir unsur olmuştur.

Sonuç olarak, yazar, Osmanlı mizahının, imparatorluk yapısının kültürel mozaiğini aksettirdiği görüşündedir. Bu mozaik, halkın ve devletin hoş görüşü sayesinde meydana gelmiştir. Makale, Osmanlı mizahının ana hatlarını okuyucuya verir.

GEORGEON, François. "Osmanlı İmparatorluğunda Gülmek mi?". Doğuda Mizah. çev: Ali Berktay. İstanbul: YKY Yay, Aralık 2000. 1. Baskı. ss. 79-98.

Bir tarihçi olarak yazar, gülmenin tarihini yazmanın zorluklarına değinerek başladığı yazısında, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki mizahı yazmanın, kendine özgü zorluklarına değinmiştir. Yazarın, üzerinde durmak istediği dönem, Osmanlı'nın son dönemleridir. Bu dönem, geleneksel komik biçimlerin devam ettiği, bir yandan da modernleşme ve Avrupa'nın etkisiyle, yeni biçimlerin ve temaların ortaya çıktığı dönemdir. Ancak, altı yüzyıllık Osmanlı'nın sadece bir dönemi de olsa, mizahı araştırmanın zorlukları vardır. Yazarın tespit ettiği iki zorluktan biri, Osmanlı'nın çok geniş topraklara yayılan ve çok çeşitli insan topluluklarını barındıran bir imparatorluk

olmasıdır. Her grubun mizah çeşitleri ve ayrı gülme nedenleri olduğu düşünülürse, bu işin neden zor olduğu daha iyi anlaşılır. İkinci neden ise; bu konuda çok az çalışma yapılmış olmasıdır. Yapılan çalışmalar da, çoğunlukla folklorik ve edebî yaklaşımlardır. Oysa yazar, bu incelemesinde, tarihî ve kronolojik boyutunu araştırma çabasındadır. Farklı dinî ve etnik grupların mizahını bir yana bırakarak, imparatorluğun misyonunu, farklılık içinde bütünlük bulma arayışını, ortak değerler etrafında birleşilen eserler üzerinde çalışmakla, yerine getirmiş olacaktır. Bu nedenle, bir tarihçi olan Victor Berard'ın, Balkanlara yaptığı bir araştırma gezisi sırasında konakladığı, Manastır'daki bir handa gördüklerini yorumlamaktadır. Victor Berard'ın anlattıklarını kısaca özetlemeye çalışırsak; şunları söyleyebiliriz: Berard, handa her akşam, bir grubun, etnik-dinî aidiyetlerine göre bir araya gelip, komik hikâyeler anlattıklarını yazmaktadır. Müslümanlar da Cuma akşamı, büyük bir ateşin çevresinde halka olup, meddah Süleyman'ı dinlerler. Meddah, onlara, İstanbul'da bir kayıkçının, bir kıyıdan bir kıyıya geçme hikâyesini anlatır. Kayığına, imparatorlukta yaşayan her etnik gruptan insan biner ve meddah, onların ağızlarını, aksanlarını, jestlerini taklit ettikçe herkes güler. Orada bulunan herkes, taklidi yapılanın, hangi gruba mensup olduğunu bilir. Kayığa son binen, Avrupalı bir konsolostur. Konsolos, kayıktaki herkesin "şamar oğlanı" olur. Onu deniz tutar. Herkes onunla alay eder.

Kısaca özetlemeye çalıştığımız bu hikâyenin, yazar tarafından yorumlanışı ilginçtir. Önce çerçeveyle ilgilenen yazar, olayın geçtiği hanın (Ve olay içindeki olayın mekânı olan kayığın) kolektif gülme mekânı olduğunu düşünmektedir. Kitabın başındaki "sunuş" yazısından öğrendiğimiz kadarıyla, Jankelevitch, -V. Morin'den alıntı yaparak- mizah mekânlarının; uğrak yerleri (Hikâyedeki han örneğinde görüldüğü gibi), hareket halinde mekânlar ve ulaşım araçları (Meselâ kayık) olduğunu söylemektedir. Yazar da, bu görüşe katılıyor olmalı ki, her türden insanın konakladığı bir hanın, eğlenceye mekân olarak seçilmesini tesadüfi bulmamaktadır. Osmanlı'da, meddahların gittiği kahveler ile meydanların da, "kolektif gülme mekânı" olduğunu söylemektedir.

Eğlencenin düzenlendiği Cuma günü de, kolektif gülme için uygun bir gündür. Yazar, Osmanlı toplumunda, Cuma'nın tatil günü olduğunu; kolektif gülme takvimi ile

dinî ibadet takviminin örtüştüğünü düşünmektedir. Ramazan ayının, eğlencelerin düzenlendiği bir ay olması, bunun ispatı gibi görülmektedir.

Yazarın naklettiğine bakılırsa; "seyircilerin toplumsal çeşitliliği, birçok Avrupalı gözlemciyi şaşırtmıştır." Bu durumu yazar, gülmenin, farklı kuşaklar, toplumsal kategoriler, etnik ve dinî gruplar arasında bir iletişim sağladığı şeklinde yorumlamaktadır.

Anlatının Osmanlı Türkçesi'yle sergilenmesi ve dinleyicilerin hepsinin de erkek olması, yazarın dikkatini çeken başka unsurlardır.

Hikâyeyi anlatanın meddah olması, yazarın dikkatini, Müsiüman kültürünün önemli siması, toplumsal ve kültürel yaşamın bir parçası olan meddaha yöneltmiş; yazar, bu durumdan, Osmanlı'da kökleşmiş bir mizahî gelenekle karşı karşıya olduğu sonucunu çıkarmıştır. Meddah, güldürmek için taklit ve parodiyi kullanmaktadır. Ayrıca, tıpkı bir kaleydoskop gibi, Osmanlı toplumunun kültürel, etnik ve dinî yapısını gözler önüne sermektedir.

Yazarın, hikâyede ilginç bulduğu unsurlardan biri de, konsolosla alay edilmesidir. Farklılığı her haline yansıyan konsolos, bir yerde, Osmanlı insanının, kendisini ezenlerden intikam alma duygusunun bir yansımasıdır. Yazar, bu hikâye dahil, pek çok mizahî eserde karşısına çıkan bu temayı şu şekilde yorumlamaktadır: "Konsolos veya sefir, Avrupalı diplomatik temsilcilerle, imparatorluk içinde, Avrupa'nın gücünün canlı simgesi olan kişilerle alay edilmektedir. 19. yy. Osmanlıları için, sonunda imparatorluğu bir tür yarı sömürge haline getiren ülkelerin temsilcileriyle alay etmek, güç dengesini tersine çevirmek anlamına gelmektedir."

Bu hikâyeyi ve yorumları tekrar gözden geçirecek olursak; hikâyenin Osmanlı'nın son dönemlerindeki mizah anlayışını, Osmanlı toplumunun yapısını, zihniyetini, "bir ölçüde" yansıttığını söyleyebiliriz. Ancak, Osmanlı'daki mizahın anlamak için, bundan daha fazlasına ihtiyaç vardır.

"Osmanlı Meclisinde Mizah Üstüne Sert Tartışma" alt başlığı altında ise, yazar, şu değerlendirmeleri yapar: Yazar, Kur'an'daki bazı ayetler ile Peygamber'in hadisleri dikkate alındığında, İslam'ın göreli olarak, mizahı, olumlu biçimde karşıladığını, Osmanlı toplumunda da, Aristo'dan gelen "orta yol" geleneği içerisinde mizah ve gülmeye hoş bakıldığı sonucuna varmıştır. 19. yy'ın sonlarına doğru yayınlanmaya başlanan "Adâb-ı Muaşeret" kitaplarında da, bu açıkça görülmektedir. Yersiz gülmeye alaycı gülme yerilir ama dostlar arasında şakalaşmaya izin verilir.

1830'lardan sonra matbaanın yaygınlaşması, basın hareketlerini hızlandırmış; mizahî basın da, mizaha yeni yaklaşımlar kazandırmıştır. Yazarın Michel Ragon'dan alıntı yaparak naklettiği "Bireysel gülmeyi yaygın gülmeye, kalabalıkların gülmesine dönüştüren, matbaa oldu" sözü dikkat çekicidir. Bu yıllarda Abdülhamit iktidarı başlamış, Kanuni Esasi ilan edilmiştir. Abdülhamit'in baskıcı tutumu, mizah basını tarafından alaylı bir dille eleştirilince, "Basın Yasası" ortaya atılmış ve mizah basını yasaklanmıştır. Mizahî eserlerde, bu dönem, en çok siyasî hiciv konuları işlenmektedir. İşlenen bir diğer konu da, modern batı kültürü ile çelişen doğunun resmidir.

Yazar, Osmanlı mizah basınının, bu ilk yıllarını (1870-77), bir geçiş dönemi olarak addetmektedir. Bu yıllarda, hem geleneksel mizah malzemeleri, taklit, şaka, kelime oyunları vardır; hem de daha eleştirel, daha entelektüel, daha mesafeli, ironi ile hicve daha geniş yer veren, yeni bir mizah anlayışı ortaya çıkmıştır.

"Osmanlı Gülmecesinin Kapı Dışarı Edilişi" adlı alt başlıkta, 1930-40'lı yılların mizahı konu edilmektedir. Cumhuriyet rejiminin yönünü batıya çevirmesi, eskiyi ifade eden Osmanlı mizahının etkisini kaybetmesine yol açmıştır. Aslında yazarın anlayışına göre bu, bir "unutturma"dır.

1941-47 yılları arasında yayınlanan "Karikatür" adlı dergide, Salih Erimez adlı bir karikatürist, sürekli, Osmanlı toplum yapısıyla alay eden karikatürler çizmektedir. Kitapta, karikatürlerinden üç tanesi yayınlanmış ve yorumlanmıştır. Bu karikatürlere bakan yazarın yorumu, Osmanlı mizahının, bu hiciv aracılığıyla reddedildiğidir. Yazara göre Cumhuriyet Türkiyesi'nde gülme, sadece geçmişe gülündüğü zaman onaylanmaktadır(!) Bunun yanında, Osmanlı mizahının, ana malzeme kaynaklarından,

etnik çeşitlilik, imparatorluğun yıkılmasıyla kaybolmuştur. Yazar, Osmanlı mizahının sönüp gitmesini, biraz da buna bağlamaktadır. "Sonuç olarak; "İmparatorluk gülmecesinden geriye, inatçılığı ve kalın kafalılığı ile alay edilen Lazlar üstüne şakalardan başka bir şey kalmadı" demektedir. Oysa yazar, halk sözlü geleneğinde yaşamaya devam eden mizahı göz ardı etmektedir. Yahudi, Laz, Bektaşi gibi etnik ve dinî tipler halen mevcuttur. Ayrıca, Türk mizahı, sadece etnik ve dinî farklılıkları gülünçleştirmek üzerine kurulmuş bir mizah değildir.

Bu incelemede yazar, Osmanlı'nın son yılları, batıya uyum sağlama dönemi ve Cumhuriyet döneminin ilk yılları olmak üzere, üç önemli dönem üzerinde durmuştur. Bu dönemler, Türk toplumsal, kültürel ve siyasal yaşamı için, geçiş dönemleridir. Yazarın yaptığı tespitler, büyük ölçüde doğrudur. Ancak, inceleme, resmî ideolojiye yakın çevrelerin mizaha bakışlarını ele aldığı için eksiktir.

İncelemenin sonunda "Notlar" ve "Kaynakça" bölümleri de vardır.

GÜL DİKEN DERGİSİ, Nasreddin Hoca Özel Sayısı. İstanbul: İris Yay, Güz 1996. S: 11. s. 80.

Gül Diken, dört ayda bir yayınlanan, mizah kültürü dergisidir. Dergi, yayınlanmaya başladığı tarihten itibaren, yerli ve yabancı pek çok araştırmacının makalelerine ve pek çok karikatüre yer vermiştir. Büyük sayfa formatlı ve ciltlidir. 1996 yılının UNESCO tarafından "Nasreddin Hoca Yılı" ilân edilmesi üzerine hazırlanan bu özel sayıda, pek çok araştırmacının makaleleri, karikatürler ve illüstrasyonlar, şiirler ve mizahî hikâyeler yer almaktadır. Bunlar sırasıyla şunlardır:

- Turhan Selçuk. "Nasreddin Hoca- Gümüş Hatıra Para".s. 1.(Çizim)
- Mehmet Ali Kılıçbay. "Din, Devlet ve Halk Arasında Nasreddin Hoca". ss. 5-8.
- Abidin Dino. "Nasreddin Hoca". (Karikatür)
- Necati Abacı. "Nasreddin Hoca Portresi". s. 10. (Karikatür)

- Yunus Koray. "Nasreddin Hoca". s. 11. (Şiir)
- Aziz Nesin. "Hoca'nın Kişiliği". s. 12.
- Kemal Tahir. "Nasreddin Hoca- Türk Gerçeği". ss. 13-14.
- Cafer Zorlu. "Karikatür". s. 13.
- Orhan Veli Kanık. "Nasreddin Hoca'dan Hikâyeler". ss. 15-16.
- Prof. Kathleen R. F. Burril. "Nasreddin Hoca, Mizahı ve Kişiliği". ss. 17-24.
- Prof. Barbara Walker. "İyi Niyet Elçisi Olarak Nasreddin Hoca". ss. 25-26.
- Zeki Beyner. "Nasreddin Hoca". s. 26. (Karikatür)
- Prof. Dr. Warren Walker. "Nasreddin Hoca: Binlerce Cevabıyla Hazırcevap, Nüktedan Bir Kahraman". ss. 27-28.
- Cafer Zorlu. "Karikatür". s. 28.
- Adnan Veli Kanık. "Hoca'nın Öğütleri". ss. 29-30.
- Mim Uykusuz. "Nasreddin Hoca". s. 30. (İllüstrasyon)
- Kenan Sarıalioğlu. "Hoca'nın Tersi". s. 31. (Şiir)
- Refik Halit Karay. "Koltuk Değneksiz Fıkralar". s. 32.
- Burhan Felek. "Ustanın Öfkesi". ss. 32-33.
- Refik Halit Karay. "Kambura Benzetmek Lâzım". s. 33.
- Server Bedîî (Peyami Safa). "Nasreddin Hoca'nın Mektubu". s. 34.
- Cüneyt Tandoğan. "Hoca Nasreddin'den". s. 35. (Şiir)

- Ulrich Marzolph. "Nasreddin Hoca Fıkralarının Türk Dili Sınırları Dışında Aktarılması Üzerine". ss. 36-42.
- Ulrich Marzolph. "İranlı Nasreddiniana: Tarih ve Kaynaklarının Eleştirel Bir İncelemesi". ss. 43-46.
- Orhan Veli Kanık. "Nasreddin Hoca Manzum Hikâyeleri'ne Önsöz". s. 47.
- Ahmet Oktay. "Nasreddin Hoca ve Halide Edip". ss 48-50.
- Halide Edip Adıvar. "Maske ve Ruh'un Önsözü". s. 51..
- İnci Enginün. "Halide Edib'in Profesör Toynbee'ye Yazdığı Bir Mektup". ss. 52-53.
- Faruk Güvenç. "Hoca'nın Çilesi". s. 54.
- Güngör Dilmen Kalyoncu. "Nasreddin Hoca'nın Karısı". s. 55.
- Yurdaer Altıntaş. "Ben Anadolu". (Afiş çalışması)
- İsmail Hakkı Baltacıoğlu. "Nasreddin Hoca". s. 56.
- Gülsüm Sepetçioğlu. "Nasreddin Hoca Filme Çekildi". s. 56.
- Metin Yurdanur. "İki Nasreddin Hoca Heykeli Üzerine". s. 57.
- Sungu Çapan. "Sinemada Nasreddin Hoca". ss. 58-59.
- Burhan Felek. "Nasreddin Hoca Filmi Senaryosu Hakkında İfşaatım". ss. 60-61.
- Burhan Solukçu. "Karikatür". s. 61.
- Prof. Sami Şekeroğlu. "Turgut Demirağ, Nasreddin Hoca Canlandırma Filmi Üzerine Konuşuyor". ss. 62-63.
- Kasım Yargıcı. "Nasreddin Hoca İngiltere'de Filme Alınıyor". ss. 64-65.

- Yıldız Cıbıroğlu. "Nasreddin Hoca Yarışması ve Türkiye'de Çizgi Film". ss. 66-67.
- Yıldız Cıbıroğlu. "Nasreddin Hoca". s. 67. (Karikatür)
- Turgut Çeviker. "Soruşturma: Canlandırma Sineması Açısından Nasreddin Hoca". ss. 68-76.
- Turgut Çeviker. "Nasreddin Hoca Üzerine Yapılmış Film ve Tiyatro Yapıtları Kaynakçası". ss. 76-80.

Dergiyi kısaca tanıttıktan sonra, dergide yer alan bazı makalelerin değerlendirmesini yapacağız.

KILIÇBAY, Mehmet Ali. "Din, Devlet ve Halk Arasında Nasreddin Hoca". Gül Diken Dergisi. İstanbul: İris Yay, Güz 1996. S: 11. ss. 5-8.

Yazar M. A. Kılıçbay, Nasreddin Hoca fıkralarının oluşumunu sağlayan toplumsal, siyasal ve ekonomik nedenler ile bu fıkraların ve başka uluslardaki benzerlerinin tarihî kökenlerini saptamaya çalıştığı makalesinde, eleştirel bir bakış açısı sergilemiştir. Ansiklopedilerde, Nasreddin Hoca'nın doğum ve ölüm tarihlerinin kesinmiş gibi verilmesinin, okuyucuları yanılgıya düşürebilecek ve pek çok yanlışa neden olabilecek bir hata olduğu görüşündedir. Yazar, Nasreddin Hoca'nın gerçekte yaşamış olduğundan da kuşkuludur. Ona biçilen hayat hikâyelerinin, birinin 13. yy'a, diğerininse 15. yy'a ait olduğunu söylemektedir.

Yazar, Anadolu halk edebiyatının; eski Yunan, Roma, Bizans, Fars, Arap, Süryani, Hint, Kuzey Afrika, Orta Çağ İtalyası, İspanya ve Güney Fransa gibi etki kaynaklarından beslendiğini iddia eder. Orta Asya'nın Anadolu kültürüne hiçbir katkısının olmadığını söylemekle ise, bizce yanılgıya düşmektedir. Bu görüş, Orta Asya bozkır kültürünün, Anadolu'daki yansımalarını inkâr etmek veya göz ardı etmek anlamına gelir.

Yazar, Eski Dünya'nın, tümünden etkilendiğini düşündüğü Nasreddin Hoca'nın fıkralarındaki kozmogonik temaların, bu etkilenme sonucu olduğunu söylemektedir. Eski ayların kırpılarak yıldız yapılması fıkrasını da, örnek göstermektedir.

Fıkraları etkileyen ve oluşmaları için alt yapı hazırlayan unsurlardan biri de, Antik Dünya'daki alegorik anlatımlardır. Antik dönemde de, insanlar değişmeden korkmuşlar, alegorik anlatmalarla bunlardan yakınmışlardır. Yazar, "Özelikle, siyasal otoritenin baskıcı hâle geldiği dönemlerde, alegorik anlatımlar boyut ve anlam kazanmaktadırlar" demektedir. Bu alegorik anlatmaların en sık kullanıldığı tür, fabllerdir. İşte yazar, Nasreddin Hoca fıkralarındaki alegorik anlatımın, düzenden, otoriteden, olumsuz her türlü kavramdan yakınmanın sebebini de, bu Antik Dünya'nın etkileri olarak görmektedir. Yazar, Hint fablleri de, Ezop hikâyeleri de, "dünyayı, iktidarın yapısının terimleri içinde, bir güç ilişkileri bağlamında kavramaya yöneliktirler" demektedir.

Bunun yanında, yazar, Nasreddin Hoca fıkralarını, "Le Roman Renard" adını taşıyan hikâyelerle ve Till Eulenspiegel anlatmalarıyla karşılaştırmaktadır. Bunların ortak noktalarının, benzer toplumsal yapıdan kaynaklanmaları olduğunu söylemektedir. "Le Roman de Renard" adını taşıyan hikâyeler, Batı Avrupa'da, kökleri çok eski ve çok çeşitli olan hayvan hikâyeleridir. Bu hikâyelerin baş kişisi Renard (tilki), Ysengrin'e (kurt) genelde galip gelir. Akıl ve kurnazlığın kaba güç karşısındaki bu zaferi, soylular tarafından ezilen halkın rövanşıdır. Halkın, Nasreddin Hoca'nın kurnazlığı sayesinde, kendini ezenlerden intikam almasını da, bu iki hikâye türünün, aynı kaynaklardan beslenmesine olduğu kadar, benzer toplumsal koşulların varlığına da bağlamak gerekir. Çarpıcı bir paralellik de, Renard veya Nasreddin Hoca'nın, lâf veya eylem düzeyinde intikam almalarına rağmen, bu olaylara yol açan düzenin aynen sürmeye devam etmesidir. Bu durumda, bu iki öykü kahramanının, bir bakıma düzenin sigortaları oldukları ve halkı, daha radikal önlemlerden vazgeçirdikleri de düşünülebilir." Yine yazara göre; Renard'ın da, Nasreddin Hoca'nın da birer soylu olmaları ve halkın temsilcisi gibi davranmaları, "sorunların ancak egemenler tarafından ve onların iradeleri dahilinde çözülebileceğine ilişkin köklü inançtan" kaynaklanmaktadır. Ünlü Alman kahramanı Till Eulenspiegel'in Hoca'ya benzerliği de, aynı koşulların, aynı

kaynaklardan beslenerek, benzer kahramanları yarattığı şeklinde yorumlanmıştır. Renard'la Nasreddin Hoca arasında, yazarın saptadığı benzerliklerden biri de; ikisinin de, devletin kargaşa içinde olduğu bir dönemde yaratılmış olmalarıdır. Nasreddin Hoca'nın yaşadığı varsayılan 13 veya 15. yy da, bu tanıma uymaktadır. 13. yy'da hem Haçlı seferleri, hem Bizans ve Selçuklu'nun yıkılmasıyla başlayan feodal beylikler dönemi, hem de Moğol istilaları, bu kargaşayı yaratmıştır. 15. yy'da ise; Fetret dönemi ve Babaî isyanları yüzünden, kargaşa yaşanmıştır. Kısacası, yazar tarafından, "Nasrettin Hoca'yı yaratan bu kargaşa ortamıdır" görüşü ileri sürülmektedir.

Yazar, Nasreddin Hoca'nın ezen-ezilen çelişkisinde bir uzlaştırıcı konumunda olduğunu; halkın intikam duygularını komik bir şekilde tatmin ederek, halkı yatıştırdığını ve bu şekilde ezenlere hizmet ettiğini iddia etmektedir. Ayrıca, Hoca'ya atfedilen farklı karakterlerin, fabllerde farklı hayvanlara giydirilmiş karakterlerin toplamı olduğunu söylemekte ve Hoca'nın siyasal otoritenin baskıları sonucu, tek karakterle sunulduğunu ileri sürmektedir. Bu görüşleriyle yazar, İlhan Başgöz'ün fikirlerine yakın durmaktadır.

Hoca'nın fıkralarında, alegorik bir anlatım olduğu yolundaki iddiasını ispatlamak için de, alegorinin tanımından yararlanmaktadır. Alegori, "başkasına söyletmek"tir. Hoca'nın Timur'la ilgili fıkralarının, Timur'un yaşadığı 15. yy. değil de, 17. yy'da oluştuğu dikkate alındığında, bu başkasına söyletmenin gerçekleştiğini düşünmektedir. Halk, Timur'a olan öfkesini, Nasreddin Hoca'nın alegorik yaklaşımıyla dışa vurmaktadır.

Sonuç olarak yazar; Nasreddin Hoca fıkralarının, zaman ve mekân içinde binlerce yıla ve Eski Dünya'nın tümüne yayılan, anonim bir çabanın ve kolektif bir dehanın ürünü olduğunu; üretildikleri dönemin saptanmasının, o dönemin zihniyet kalıplarından bazılarını anlamamıza yardımcı olacağını söylemektedir. Yazarın, makalesinde yapmaya çalıştığı da, Hoca'nın yaşadığı varsayılan 13 veya 15. yy'ın düşünce kalıplarını ortaya koymaktır. Makale, sosyolojik saptamalarıyla dikkat çekmektedir.

BURRIL, Kathleen. "Nasreddin Hoca Mizahı ve Kişiliği". çev: Çiğdem Erkal İpek. Gül Diken Dergisi. İstanbul: İris Yay, Güz 1996. S: 11. ss. 17-24..

Bu makalede, batılı bir aydın olarak yazarın, genel kabul gören bazı teorilerin ışığında, Nasreddin Hoca fıkralarını, bir batılı gözüyle yorumladığını görmekteyiz. Monroe'nin, gülmemize neden olan durumları sınıflandırması ve yazarın da bunları merkeze alarak, fıkraları incelemesi, makalenin ana hatlarını oluşturmaktadır. Monroe'nin belirlediği gülme sebepleri şunlardır:

1. Olayların olağan dizisinde meydana gelen herhangi bir aykırılık,
2. Olayların olağan dizisinde meydana gelen herhangi ahlâk dışı bir aykırılık,
3. Müstehcenlik,
4. Başka bir durumu, bir başkasına karıştırmak,
5. Olduğundan başka görünmek,
6. Kelime oyunu,
7. Saçmalıklar,
8. Küçük talihsizlikler,
9. Bilgi veya beceri eksikliği,
10. Örtülü yergiler.

Yazar, incelediği iki Nasreddin Hoca yazmasındaki fıkraları, bu esaslara göre değerlendirmiştir. Ancak, gülmeye neden olan durumların, bunlarla sınırlanması, hele de Nasreddin Hoca gibi biri söz konusu olduğunda, sadece bu esasların kullanılması, bizce bir eksiklik gibi görünmektedir.

Yazarın makalesinde dikkati çeken ve de çevirmenin sert eleştiriler yöneltmesine neden olan şeylerin başında, Nasreddin Hoca'nın kişiliği meselesi vardır. Yazarın,

Nasreddin Hoca'yı, Shakespeare'in komedilerinden birinde, kadınları baştan çıkarmaya çalışan ahlâksız bir tip olarak gösterilen Falstaff ile karşılaştırması ve onu Falstaff'tan daha düşük bir seviyede görmesi de, bizce yanlıştır. Ayrıca yazar, Hoca'nın gerçekten aptal mı, yoksa bilinçli ahmak mı olduğuna karar verememiş gözükmektedir ve makalesinin bazı yerlerinde, Hoca'yı, "anlayışı kıt, dalgın ve tuhaf kaçacak kadar bilgisiz" olarak nitelendirmektedir. Bu görüşleriyle yazar, Hoca'yı iyi anlamamış görünmektedir. Yine de fıkraların, Türklük, Orta Doğu ve Müslümanlığa ait izler barındırsa da, ana mizah ve yaratıcılıkları bakımından, dünya ölçülerinde olduğunu kabul etmektedir. Ayrıca, Nasreddin Hoca fıkralarının, halk için toplumsal bir kısıtlamadan kurtuluşu ifade ettiği yolundaki tespite de, katılmaktadır.

Makalede, yazarın, düşüncelerine delil olarak, pek çok Nasreddin Hoca fıkrasını verdiğini de görüyoruz. Yine de yazar, çevirmenin sert eleştirilerine maruz kalmaktan kurtulamamıştır.

WALKER, Warren. "Nasreddin Hoca: Binlerce Cevabıyla Hazırcevap, Nüktedan Bir Kahraman". çev: Ayşe Ak. Gül Diken Dergisi. İstanbul: İris Yay, Güz 1996. S: 11. ss. 27-28.

Bu makale, 1. Milletler Arası Nasreddin Hoca Sempozyumu'nda sunulmuş bir bildiridir. Amerikalı yazar Warren Walker, Hoca'nın dünyaya yayılan ününün, onun sıradan bir insan olmasından kaynaklandığını düşünmektedir. "Onun bu yaygın şöhrete sahip olmasının en belirgin özelliği; Campbell, Chadwick, Raglan ve Rank gibi otoritelerin de fark ettikleri gibi, Nasreddin Hoca'nın, geleneksel, bilinen, mitolojik kahramanların girdiği kalıba tıpatıp uymaması ve bu kalıpların dışında kalması, onu, daha çarpıcı ve sevilen bir halk kahramanı yapmıştır." Geleneksel kahramanlar, genellikle güçlü şövalye, savaşçı veya prens olarak görülür. Fiziksel olarak, sıradan insanlara kıyasla, daha iri ve güçlüdürler, hatta doğa üstü güçleri vardır. Oysa Nasreddin Hoca, yazarın ifadesiyle "bir karşıt kahraman"dır. İnsanların her yerde karşılaşabilecekleri sorunlarla karşılaşan, hayatta kalma mücadelesi veren, zorlukları pratik zekâsı, mizah yeteneği, alçak gönüllüğü ve hoşgörüsü ile aşmayı bilen bir

kahraman olarak görünmektedir. Yazar, bu sebeplerle, insanların Hoca'yı sevip, ona sahip çıktıklarını, onun fıkralarının bu nedenle dünyanın farklı bölgelerinde anlatıldığını düşünmektedir.

Yazarın bir tespiti de, Hoca'nın, Cumhuriyet döneminden önce, öğretmen ve din adamlarının görevini üstlenerek, halkı eğiten bir kişi olduğudur.

Makale, yabancı bir araştırmacının gözüyle Nasreddin Hoca'ya bakışı sergilemektedir. Bilimsel bir yapıdan çok, yalın ve samimî bir ifade dikkat çekmektedir.

MARZOLPH, Ulrich. "Nasreddin Hoca Fıkralarının Türk Dili Sınırları Dışında Aktarılması Üzerine". çev: Sevinç Kabakçıoğlu. Gül Diken Dergisi. İstanbul: İris Yay, Güz 1996. S: 11. ss. 36-42.

Marzolph, makalesinde; Nasreddin Hoca'nın bütün Müslüman doğu âleminde ve hatta uzak coğrafyalarda da tanınmasına neden olan aktarımın, hangi araç ve yöntemleri kullandığı sorununu ele almaktadır. Türkiye'de, Nasreddin Hoca fıkraları hakkında basılan ilk eser, "Letâif" adlı, 1837 tarihli eserdir. Ancak sözü edilen doğu âleminde, Hoca'yla ilgili basılan eserlerin tarihi daha eskidir. Çünkü yazar; Nasreddin Hoca'yı Arap Cuha'dan farklı görmemektedir. Yani Cuha ile ilgili eski Arap eserlerini, Nasreddin Hoca'nın kaynakları olarak görmektedir ve aralarında yatay bir ilişki olduğunu düşünmektedir. Bu nedenle, önce Arapça kaynakları tanıtmaktadır.

"Arap edebiyat geleneği, Bağdatlı kitapçı İbn an-Nahim'in (11. yy) kitap listesinde sözü edilen "Guha'dan Öyküler"den (Kitab Nawadir Guha) izlenebilir. Bu kitabın içeriği, gerek günümüze kadar varlığını korumuş olan kaynaklardan, gerekse Abi'nin (öl. 1030) "Prosa İncileri" (Kitab Natr ad-Durr) adlı kitabında, 1864'te Bulaq'ta Arapça olarak basılan derlemeden ortaya çıkar. Bu arada özellikle, daha sonraki eserler, anonim "Nuzhat al-udaba"daki (17. yy) Guha bölümü ya da Yusuf b.al-Waktil al-Milawi'nin (17. yy) "Guha Anekdotlarını Sevenler İçin Yönergeler" (Irsad man naha ila Nawadir Guha) adlı kitapçığının öyküleri; Guha'ya atfedilen öykü repertuarını sürekli

genişletmekte ve Guha'yı mizahî kısa öykünün belirgin figürü olarak ortaya atma eğilimi taşır."

Yazarın tespitine göre; Arap edebiyatı, sözlü olarak iletilen aktarımların, yazıya dökülmesiyle oluşmaktadır. Sözlü gelenek sürekli geliştiği ve yazılı edebiyatı etkilediği için, Guha anekdotları pek çok kitapta birbirini tutmaz.

Farsça kaynaklar da, Arapça yazılanların, bir nevi, çevirileridir. Fars edebiyatı, büyük ölçüde Arap edebiyatından; 19. yy'dan itibaren de Türkçe kaynaklardan beslenmiştir. "İlk kanıtlanabilir Farsça derleme, ilk Türkçe basımdan 44 yıl, ilk Arapça basımdan 17 yıl sonra, 1881'de yayınlanmıştır." Yazarın yorumuna göre; Farsça eserleri, sözlü gelenek üretmez. Bilinen Arapça metinler üretir. Arap ve Fars derlemelerinin sürekli aynı kaynaktan yararlanmaları ve oldukça benzer malzemeyi yeni baştan üretmeleri de, basmakalıp ve uyum içindeki aktarıma katkıda bulunmaktadır.

Nasreddin Hoca'nın tanındığı pek çok yerde, öykü arşivi ve türler analizi üzerine çalışmalar yapılmaktadır. Yazar, sadece Arap ve Fars kaynaklarındaki sözlü gelenekten ve çevirilerden beslenen derlemelerin nakledilmesinin, bütün bu arşiv çalışmaları için bir taslak olduğu görüşündedir. Hoca'yı Türk dili dışındaki alana taşıyan aktarımın aracı da, sözlü gelenektir.

MARZOLPH, Ulrich. "İranlı Nasreddiniana: Tarih ve Kaynaklarını Eleştirel Bir İncelemesi". çev: Nehir Altun. Gül Diken Dergisi. İstanbul: İris Yay, Güz 1996. S: 11. ss. 43-46.

Makale, 1989 tarihinde yapılan, 1. Milletler Arası Nasreddin Hoca Sempozyumu'nda bildiri olarak sunulmuştur. Yazar, Ulrich Marzolph, İran geleneğindeki Molla Nasreddin adlı kahramanın, hangi etmenler sonucu oluştuğunu ve Molla Nasreddin'in, Cuha ve Nasreddin Hoca ile ilişkisini saptamaya çalışmaktadır.

Yazar, Nasreddin Hoca'nın İran geleneğine girişinde, Türk geleneğinin güçlü etkisi olduğunu kabul etmekle beraber; bunu hazırlayan ortamın, Nasreddin Hoca'dan da önce oluştuğuna dikkat çekmektedir.

Hoca'nın, İranlılar tarafından, kolayca kabul görmesini hazırlayan süreç; Arap fıkra tipi Cuha'nın, İran sözlü geleneğine yerleşmesiyle başlar. Cuha adı ilk olarak, 1040 yılına ait "Divan of Manucheri" adlı eserde görülür. Sonra da, başka 11 ve 12. yy. yazarları olan Nesar-e Khosrov, Adib-e Saber ve Suzani'de ortaya çıkar. Ancak, bu eserlerden anlaşıldığı kadarıyla, bu yazarlar Cuha'yı bir soytarı (jester) olarak görmekte ve olumsuz değerlendirmektedirler. 12. yy. mistik şairi Sanai'nin, Cuha'yı Şiî bir karakter olarak göstererek, onu İran'da popüler hâle getirme çalışmaları ise destek bulmamıştır.

Yazar, Türkiye'de ise, "Cuha" adının, ilk olarak Mevlâna'nın "Mesnevî"sinde görüldüğünü söylemektedir. Mesnevî'de ona atfen anlatılan 3 fıkradan 2'si oldukça açık saçık; üçüncüsü ise, mezarın yiyecek ve içeceksiz bir eve benzetildiğine dair bugün de Nasreddin Hoca'ya bağlı olarak anlatılan bir fıkradır. Şems-i Tebrizî'nin "Makâlât"ında da, 2 Cuha fıkrası vardır.

14. yy'da da, İranlı Obcid-e Zakani'nin "Resale-ye Delgos-ha" adlı kitabında, 10 tane Cuha fıkrasına yer verdiğini öğrenmekteyiz. 16. yy'da ise, İranlı Fahredin Ali Sayi'nin "Letâif et-tavaef" adlı koleksiyonunda, bir araya getirilmiş, 11 Cuha fıkrası bulunmaktadır ve yazar, bunların, Arap mizahî nesir külliyatından alındığını söylemektedir. Bir de Hable Rudi'nin "Majma-al-amsal" adlı eserinde Cuha'ya rastlanmaktadır. Ancak yazar, yine de, 19. yy'a kadar İran edebiyatında Cuha'nın tam anlamıyla benimsenmediği ve bağımsız bir el yazma koleksiyonunun da bu nedenle oluşmadığı görüşündedir. Araplar'ın Behlül karakteri, Cuha'dan daha çok sevilmiştir.

Nasreddin Hoca ise, Türkiye'de ilk basıldığı tarih olan 1837'den kısa bir süre sonra, Farsça'ya çevrilmiş ve çok sevilmiştir. "O kadar popülerdir ki, karakterin genel hatlarına uygun düştüğü sürece, kaynağı ne olursa olsun, şaka türünde masalları bünyesine toplar." Yazar, Molla Nasreddin'in gelişimindeki temel etmenleri, şöyle sıralamaktadır:

1. Başlangıcından beri, klasik İran edebiyatı, Arap Cuha ile tanışıyordu.

2. Bu edebiyat, Cuha fıkralarının sahiciliği bakımından daima liberal bir eğilim göstermiş ve Cuha'yı, Arap kökenli fıkraların kahramanı yaparak, Cuha'nın anlatım repertuarını sürekli genişletmiştir.

3. Türk edebiyatından kaynaklanan bir sözlü aktarım süreci sayesinde Nasreddin, İran geleneğince tanınmış, Hoca'nın orijinal Türk tasviri, yerini İranlı karşılığı olan "molla"ya bırakmıştır.

4. İran geleneğinin Cuha ile olan tanışıklığından, Nasreddin'in popülerliğinden, İran geleneğinin Nasreddin fıkraları ile olan genel tanışıklığından yararlanarak revize edilmiş Farsça çevirisi sayesinde, İranlı Molla Nasreddin, Türk Nasreddin Hoca'yı temsil edebilmiştir."

Makalede yer alan bilgilerden biri de, İran'da Ramazanî'nin "Nasreddiniana" (1936) adlı eserinin, halkın Molla Nasreddin'i sevmesine yol açtığıdır. 593 Molla Nasreddin fıkrasını kapsayan eserin giriş kısmında Ramazanî şunları söylemiştir: "Birkaç yüzyıldan beri, İran, Türkiye ve Arap ülkelerinin sözlü geleneğinde, bir çok fıkra ve hikâye bulunmaktadır. Bunların kahramanı İran'da Molla Nasreddin, Türkiye'de Nasreddin Hoca, Arap ülkelerinde de Cuha adıyla anılmaktadır. Fıkra ve hikâyelerin çoğu, üç dilde de birbirine çok yakın olduğundan, bunların tam olarak hangi dilde doğduğunu ve hakkında bu ilginç ve farklı eylemlerin anlatıldığı kişinin, hangi ülkeye ait olduğu bilinmemektedir." Bu sözler, Ramazanî'nin, çalışmasını, benzerlikler üstüne kurduğunu göstermektedir.

Bu makaleye dayanarak, Ulrich Marzolph'un, İran edebiyatını, genel anlamda, kaynaklar açısından, çok iyi tanıdığını söyleyebiliriz. Yazar, eleştirel bir yaklaşım sergilediği makalesinde, İran el yazması arşivi üzerinde henüz çalışmalar yapılmamış olmasını ve İran'daki politik gelişmelerin, Molla Nasreddin'e bağlı olarak anlatılan fıkraları etkileyip etkilemediğinin araştırılmamasını, bir eksiklik olarak görmektedir.

BORATAV, Pertev Naili. "Bektaşî ile Bektaşî Fıkraları Üzerine". Folklor ve Edebiyat-2. İstanbul: Adam Yay, 1991. 1. Basım. ss. 318-327.

Boratav, makalesinde, Bektaşî fıkralarından hareketle, Bektaşî fıkra tipinin özelliklerini tespit etmeye çalışmaktadır. Bektaşî fıkralarını yaratan zümrenin, bugün var olmadığını düşünen Boratav, bizce yanılmaktadır. Bektaşi zümresi, Anadolu'nun pek çok yerinde, özelikle orta Anadolu'da varlığını sürdürmektedir.

Bektaşi tipinin, toplumsal hayatımız açısından önemini oldukça geniş ve kozmik bir bakış açısıyla ele alan Boratav; Türk mizahındaki her tipin, halkın sorunlarını ve tenkitlerini, örnek kişilere yüklediğini ve onların ağzından dile getirdiğini düşünmektedir. Bektaşî tipi de, dinî bir akımın temsilcisi olarak, din işlerinde halkın sözcülüğünü yapmaktadır.

Resmî Müslüman yasalarının belirlediği kurallara uymaz görünen Bektaşî, aslında Allah'a inanan bir tiptir. Bektaşî sadece, gördüğü aksaklıkları, bağnazlıkları eleştirir. Boratav'ın ifadesiyle, "inkâr etmez, tenkit eder." Ayrıca, yazar, Bektaşî'nin, Tanrı buyruklarını ya da hadisleri, özlerindeki gerçeğin kavranmasını kolaylaştıran birer simge olarak gördüğünü düşünmektedir. Bektaşî, dünyanın alışılmış ve adaletsiz düzenine, her fırsatta karşı çıkar. Tanrı buyruğu diye kendisine kabul ettirilmek istenen, şekilci ve özden uzak olan dinî kuralları, kabul etmek niyetinde değildir.

Yazar, Bektaşîliğin, "panteist" bir dünya görüşüne sahip olduğu; insanın Tanrı'nın bir parçası olarak görülmesinin, Bektaşî tipinde Allah'la kurulan samimîyet şeklinde karşımıza çıktığı görüşündedir. Bektaşî tipine mâl ettiğimiz dünya görüşünün kökleri, oldukça eskiye dayanır. Dede Korkut'taki Deli Dumrul tipi, Bektaşî düşüncesine yakındır. Allah'la konuşur. Allah da ona, "Delü gavat" der. Buna benzer, Allah'la senli benli konuşmalar, 13. yy'da Barak Baba Risalesi'nde de görülmüştür. Ancak yazar, Bektaşîce düşünüş ve söyleyişin, Türk halk geleneğine yerleşmesinin, Kaygusuz Abdal'ın şiirleriyle olduğunu söylemektedir.

Yazara göre; İslâm dininin, namaz, oruç gibi ibadetlerine yöneltilen eleştirinin bir sebebi, Bektaşî inanışıdır. Yazar, bu inanışın kaynağı olarak gördüğü, ibadetlerdeki samimiyetsizliğe bir tepkinin de, gözden kaçırılmaması gerektiğini söylemektedir.

Makalede, Bektaşî'nin niteliklerinin delili olarak, bazı fıkralar da sunulmuştur. Sonraları, Kalender, Türkmen, Yörük, Tahtacı gibi kimi zümrelere ait anlatılar da, Bektaşî tipine mâl edilmiştir. Yazar, bu tiplere ait anlatıların kiminde, anlatının ait olduğu zümreyi yeren ifadeler olduğu, Bektaşî anlatılarında da, bunun görülebileceği fikrindedir. Bektaşî tipine bağlı olarak anlatılan fıkralardan bazıları, başka milletlerin sözlü anlatı türleri arasında görülmüştür. Bektaşî'nin, Nasreddin Hoca'yla ortak fıkraları da vardır.

Türk folklorunun pek çok ürünü gibi, Bektaşî fıkraları da zamanla gelişmiştir ve gelişmeye devam etmektedir. Değişmeyen şey, Bektaşî'nin düşünce özgürlüğünü savunuşu ve din konusundaki samimiyetidir. Yazar, Bektaşî tipinin, oldukça başarılı bir çözümlemesini yapmıştır. Makalenin sonundaki yazıda ise, yazarın yapılan Bektaşî fıkralarıyla ilgili çalışmalar hakkındaki yorumları göze çarpmaktadır. Yapılan çalışmalara olumlu bakışı ve cesaretlendirici tavırları, yazarın alçak gönüllüğünün bir ifadesi olarak görünmektedir.

SONUÇ

İnsanlığın ortak değerlerinden biri olan mizah, insanlar arası iletişimi sağlayan unsurlardan biridir. Ortak değer olmasının yanı sıra, mizah, sadece yaratıldığı topluma ait olan bazı nitelikler de taşır. Yaratıldığı toplumun dünya görüşü, olaylara bakış tarzı, insanî bazı nitelikleri mizahta kendini gösterir. Bu nedenle mizahın incelenmesi, bize, yaratıldığı toplumun sosyal yapısı hakkında fikir verebilir. Bu gerçek, sosyologlar kadar, edebiyatçıların, halk bilimcilerinin, psikologların ve hatta mizahla ilgili bir kavram olan gülmeden dolayı, tıp uzmanlarının da, bu konuyu araştırmalarına sebep olmuştur.

Toplumun düşünce yapısını, kültürel değerlerini anlamak için, mizahı incelemek gerekir. Robert Escarpit "Que Sais-je" dizisindeki kitabının bölüm başlıklarından birinde, "Herkesin mizahı kendine göredir" der.[1] İnsanlar varolduklarından beri, mizah hemen her toplumda, kendini ifade etmenin, rahatlamanın, saldırmanın, aydınlatmanın, acı vermenin, keşfetmenin bir aracı olarak kullanıla gelmiştir. Öyle ki, pek çok mizahi eser, yaratıldığı yer ya da konu ettiği insan, toplum, sosyal grup veya kurumun ayırt edici niteliklerini gözler önüne serer. Bu nedenle mizah ve mizahi yaratmaların nedenlerini, sonuçlarını, işlevlerini, üzerine bina edildiği psikolojik ve sosyal yargıyı farklı bakış açılarıyla değerlendirmek ve incelemeye çalışmak gerekir.

Türk mizahı da, Türk insanının sosyal yapısını en iyi aksettiren, millî değerlerimizden birisidir. Nasrettin Hoca gibi büyük bir mizah tipini yaratmış olan bir milletin, mizah kabiliyetinden şüphe edilemez. Mizahın araştırılması işi de, büyük ölçüde, halk bilimcilere düşmektedir.

Türkiye'de mizahla ilgili olarak yapılan çalışmalar, Osmanlı döneminde Nasrettin Hoca fıkralarının derlenmesi ile başlamıştır. 15. yy'a taş baskısı Nasrettin Hoca külliyatları, elimizde var olan ilk mizah eserleridir. Bugüne kadar varlığı tespit edilen yazmaların sayısı, kırkı geçmiştir. Ancak, bu eserlerin derlenmesi ve

[1] Fenoglio, İrene; François Georgeon. Doğuda Mizah. çev: Ali Berktay. İstanbul: YKY Yay, 2000. 1. basım. S. 8.

incelenmesi. Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren başlamıştır. Dünyadaki mizahla ilgili teorik bazı kitapların dilimize çevrilmesiyle, teorik çalışmalar da hız kazanmıştır.

Bugün, sadece Nasrettin Hoca ile ilgili olarak, bir yıl içerisinde pek çok yayın yapılmaktadır. Ayrıca, Nasrettin Hoca, ünü dünyaya yayılmış bir tiptir ve Osmanlı'nın ayak bastığı hemen her yerde, Nasrettin Hoca benzeri bir kahraman yaratılmıştır. Bu nedenle, Türk mizahı, bu coğrafyalardaki mizahı da etkilemiştir. Bu tiplerle ilgili olarak da, pek çok ülkede, incelemeler yapılmaktadır.

Toplumsal yapının dinamiklerinden biri olan mizah, aynı zamanda bu toplumsal yapıyı da korur. Çünkü, toplumsal yaşamda aksayan ne varsa, insanlar, bunları mizah yoluyla dile getirirler. Bu da, sosyal gerilimin, mizah yoluyla boşaltılmasına neden olur. Nasrettin Hoca ve Bektaşî fıkraları buna örnek olarak gösterilebilir. Mizahî eserlerin incelenmesi, bu sebeple, yaratıldıkları devirler hakkında da, bizi fikir sahibi yapar.

Çalışmamızda, mizahla ilgili teorik bilgiler yanında, Türk mizahı ile ilgili olarak bugüne kadar yayınlanan kitap, makale, tez, süreli yayın ve Nasrettin Hoca üzerine çekilmiş sinema ve tiyatro yapıtlarını bir araya getirmeye çalıştık. Bu çalışma, geleneksel Türk mizahı konusunda yapılacak çalışmalar için ve başta kendimiz olmak üzere bu alanda çalışacak insanlar için yol gösterici olacaktır.

Türk mizahının incelenmesiyle, bugünün sosyal ve kültürel değerlerini oluşturan yapı, daha kolay anlaşılabilecektir. Bundan dolayı, son yıllarda, ülkemizde mizah çalışmaları hız kazanmıştır. Bu konuda bugüne kadar yapılan çalışmaların bir araya getirilerek incelenmesinin, bundan sonra yapılacak çalışmalar için ufak bir katkı olduğunu düşünmekteyiz. Bu çalışma, bugüne kadar yapılan ve daha yapılması gereken çalışmalar hakkında da fikir verecektir.

KAYNAKLAR

- 5. Milletler Arası Türk Halk Kültürü Kongresi Nasreddin Hoca Seksiyon Bildirileri. Ankara: KB Yay, 1996.
- ALPTEKİN, Bahri. Bütün Yönleriyle Bektaşî Fıkra ve Nükteleri. Ankara: Ayyıldız Yay, 1997.
- Ana Britannica. İstanbul: Hürriyet Yay.
- APAYDIN, Mustafa. Türk Hiciv Edebiyatında Ziya Paşa. Ankara: KB Yay, 2001.
- BAŞGÖZ, İlhan. Geçmişten Günümüze Nasreddin Hoca. İstanbul: Pan Yay, 1999.
- BAUDLAİRE, Charles. Gülmenin Özü. çev: İrfan Yalçın. İstanbul: İris Yay, 1997.
- BERGSON, Henri. Gülme. çev: Yaşar Avunç. İstanbul: Ayrıntı Yay, 1996.
- BORATAV, Pertev Naili. 100 Soruda Türk Halk Edebiyatı. İstanbul: Gerçek Yay.
- BORATAV, Pertev Naili. Folklor ve Edebiyat. İstanbul: Adam Yay, 1982.
- Cogito. İstanbul: YKY Yay, 2001. S: 26.
- DEVELLİOĞLU, Ferit. Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lügat. Ankara: Aydın Yay, 1993. 11. Baskı.
- ELÇİN, Şükrü. Halk Edebiyatına Giriş. Ankara: Akçağ Yay, 1993.
- FENOGLİO, Irene; François GEORGEON. Doğu'da Mizah. çev: Ali Berktay. İstanbul: YKY Yay, 2000. 1. Baskı.
- GÖLPINARLI, Abdülbaki. Türk Ansiklopedisi.Ankara: MEB Yay, 1972. C: XX.
- Gül Diken Dergisi Nasreddin Hoca Özel Sayısı. İstanbul: İris Yay, 1996. S: 11.
- GÜVEMLİ, Zahir. Türk Mizah Edebiyatı Antolojisi. İstanbul: Varlık Yay, 1949.

- İSMAİLOVA, Gülnara. Kırgız Mizahı ve Mizah Tipleri. İzmir: Ege Ü, 2001. Doktora Tezi.
- Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü-1. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay, 1991.
- KIRLANGIÇ, C. Neyzen Tevfik. Ankara: Ayyıldız Yay, 1998.
- KLEIN, Allen. Mizahın İyileştirici Gücü. çev: Sibel Karayusuf. İstanbul: Epsilon Yay, 1999.
- KOESTLER, Arthur. Mizah Yaratma Eylemi. çev: Sevinç- Özcan Kabakçıoğlu. İstanbul: İris Yay, 1997.
- KURGAN, Şükrü. Nasrettin Hoca. Ankara: KB Yay, 1996.
- LEVEND, Agâh Sırrı. Türk Edebiyatı Tarihi. Ankara: TTK Yay, 1988. C:1.
- Meydan Larousse Ansiklopedisi. İstanbul: Sabah Yay, 1992.
- MORAN, Berna. Edebiyat Kuramları ve Eleştiri. İstanbul: Cem Yay, 1994.
- MORREAL, John. "Gülmede Yeni Bir Teori".çev: Metin Ekici. Millî Folklor. Ankara: Feryal Matbaacılık, 1998. C: 5. S: 38. ss. 88-105.
- MORREAL, John. Gülmeyi Ciddiye Almak. çev: Kubilay Arsevener; Şenay Soyer. İstanbul: İris Yay, 1997.
- Nasreddin Hoca Sempozyumu Bildirileri. Ankara: KB Yay, 1997.
- ÖNGÖREN, Ferit; Semih BALCIOĞLU. Cumhuriyet'in 50 Yılında Türk Mizah ve Karikatürü. İstanbul: İş Bankası Yay, 1973.
- ÖZÜNLÜ, Ünsal. "Yaşam ve Gülmece". Gül Diken Dergisi. İstanbul: İris Yay, 1995. S: 6.
- ÖZÜNLÜ, Ünsal. Gülmecenin Dilleri. Ankara: Doruk Yay, 1999.

- PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali. Türkçe Sözlük. İstanbul: YKY Yay, 1995.
- Red-House İngilizce- Türkçe Sözlük. İstanbul: Amerikan Bord Neşriyat Dairesi Yay, 1966.
- SAMİ, Şemseddin. Kâmus-ı Türkî. Dersaadet: İkdam Matbaası, 1317.
- SANDERS, Barry. Kahkahanın Zaferi. çev: Kemal Atakay. İstanbul: Ayrıntı Yay, 2001.
- Toplumbilim Dergisi Nasreddin Hoca Özel Sayısı. İstanbul: Gökhan Matbaacılık, 1997. S: 6.
- Türkçe Sözlük. Ankara: TDK Yay, 1988. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- TÜRKMEN, Fikret. Nasreddin Hoca Lâtifelerinin Şerhi. İzmir: Akademi Kitabevi, 1999.
- Yeni Türk Ansiklopedisi. İstanbul: Ötüken Yay, 1985.
- YILDIRIM, Dursun. Türk Edebiyatında Bektaşî Tipine Bağlı Fıkralar (Araştırma-İnceleme). Ankara: KB Yay, 1974.
- ZELYUT, Rıza. Alevî Bektaşîlerde Mizah. İstanbul Anadolu Kültürü Yay, 1991.

KİŞİ ADLARI DİZİNİ

Aarne, Annti, 116
Abacı, Necati, 135
Abdülhamit, 134
Abi, 143
Abid-e Saber, 145
Acaroğlu, Türker, XLV
Acaroğlu, Türker, XLV
Adambayev, Baltabay, 120, 121
Adıvar, Halide Edip, XLV, 137
Akay, Ali, 109, 111, 113
Akgökçe, Necla, XXXVII
Alagöz, Sabri, 110, 111, 118
Alptekin, Bahri, XLVII
Altıntaş, Yurdaer, 137
Apaydın, Mustafa, XXIX, XXX
Aristo, III, IV, XII, XVI, 86, 93, 98, 122
Aşa, Emel, 110, 111, 120
Atalay, Atilla, 100
Avezov, Muhtar, 120
Aykaç, Fazıl Ahmet, XXXIII
Bain, Alexander, XVII
Balcıoğlu, Semih, XXVIII, XXXVI, XLI, 101
Baltacıoğlu, İsmail Hakkı, 137
Bardauf, Ingeborg, 117
Bardavid, Beki, 110, 111
Başgöz, İlhan, 106, 108, 109, 111, 140
Bateson, Gregory, XXV, 122
Baudlaire, Charles, 83
Bayar, Muharrem, XLIV
Beattie, James, XVI, XVII
Bekdaş, Cengiz, 109, 110, 111
Bekri Mustafa, XXXIX, XLIII, XLIV, XLVI
Bektaşî, XXXIX, XLIII, XLVI, 147,148
Berard, Victor, 132
Bergson, III, XV, 86, 88, 95, 103, 110, 112, 113, 122
Berlyne, VII
Beyner, Zeki, 136
Blake, 94
Bliskov, İliya, 118
Bojikonov, K. İvan, 118
Boratav, Pertev Naili, XXXVIII, XXXIX, XLIII, XLVI, 109, 111, 113, 114, 115, 147
Bozyiğit, Ali Esat, XLV
Braginskiy, 120
Bruce, 94
Brueghel, 85
Burril, Kathleen, 111, 136, 141
Burt, Cyril, 87
Cannon, B. Walter, X
Catell, 122
Chaplin, Charlie, XXXVII, 94
Charlet, 84
Chaucer, 94
Churchill, Winston, XXVIII
Cıbıroğlu, Yıldız, 138
Croce, III
Cruikshank, 85

Çapan, Sungu, 137
Çelebi, Bahaî Veled, XLV
Çelebi, Lamii, 117
Çeviker, Turgut, 138
Çiçero, III
Çotuksöken, Yusuf, 109, 111
Darwin, IX
Daumier, 84
Davletov, 120
Decartes, 122
Devellioğlu, Ferit, VII, XXXII
Dewey, John, XVIII
Dino, Abidin, 135
Divaev, Ebubekir, 120
Duman, Mustafa, 110, 111, 116
Eastman, Max, XIV
Ebdırahmanov, Töken, 120, 121
Ebu Hayyan el- Tevhidî, 126
Elçin, Şükrü, XXXVIII, XXXIX
Enderunlu Fâzıl, XXVII
Enginün, İnci, 137
Erimez, Salih, 134
Escarpit, Robert, 149
Esendal, Memduh Şevket, XLII
Eşref, XXVII
Eysenck, XX
Ezop, 117
F. Bayraktareviç, XLV
F. Schawalli, XLV
Fahreddin Ali Sayi, 145
Felek, Burhan, 136, 137
Foucault, 94
Fowler, XXVI, XXXI, XXXII, XXXIII, XXXVI, 122
Freud, Sigmund, III, XVIII, XIX, XX, XXXII, 86, 94
Fry, William, 90
Fuzulî, XXX
G. İ. Constantin, XLV
Galenos, VI
Garndville, 84
Gavarni, 84
Georgeon, François, 131
Goya, 85
Gölpınarlı, Abdülbaki, XLV
Grebanarov, H. M, 118
Greig, IX
Gürpınar, Hüseyin Rahmi, XLII
Güvenç, Faruk, 137
Güzel, Abdurrahman, XLV
H. Ethem, XLV
H. P. Grice, 86
Hable Rudi, 145
Hatemi, Hüsrev, 109, 111
Hobbes, XII, XXIII, 122
Hogart, 85
Horace, XXX
Ismayılov, Esmagambet, 120
İ. A. Decourdemanche, XLV
İ. Kunos, XLV
İbn an, Nahim, 143

İncili Çavuş, XXXIX, XLIII, XLIV, XLV, XLVI
İsmail Hakkı Paşa, XXXIII
İsmailova, Gülnara, VII
İzzet, Ali İhsan, 119
Jacque, 84
Jarkınbekova, Tölevhan, 121
Kabacalı, Alpay, 109, 111
Kabakçıoğlu, Sevinç, 143
Kaçalın, Mustafa, 110, 111
Kalyoncu, Güngör Dilmen, 137
Kâmil Paşa, XXVIII
Kanık, Adnan Veli, 136
Kanık, Orhan Veli, 119, 136, 137
Kant, III, XV, XVI, 122
Karaahmetoğlu, İsmail, XLV
Karabaş, Seyfi, XLV
Karay, Refik Halit, 136
Kelin, Allen, 89, 122
Kemâl, Mehmet, XXX
Kencebayev, Beysembay, 120, 121
Kılıçbay, Mehmet Ali, 113, 135, 138
A. Kırimsky, XLV
Koestler, Arthur, X, XXVIII, 87, 88
Kontentsiv, Arseniy, 118
Konyalı, İbrahim Hakkı, XLV
Koray, Yunus, 136
Kurgan, Şükrü, 103, 104, 105, 108
La Fontaine, 117
Lefebue, Henri, XXXVII
Levend, Agâh Sırrı, XXIX
Lorenz, Konrad, XIII
Lubartsky, 122
Ludovici, Anthony, XIII, 129
M. Dragomanov, XLV
M. Tahmasib, XLV
Maksimoviç, Maksim, 118
Marzolph, Ulrich, 117, 137, 143, 144, 146
Mevlâna, 145
Monrier, 84
Monroe, XI, 122
Moran, Berna, III, IV
Morreal, John, IX, XI, XIV, XV, XVII, XX, XXI, XXIII, XXIV, 85, 86
Mukanov, Sabit, 120
Nâbî, XXVII
Nasrettin Hoca, IX, XI, XXXIV, XXV, XXXVII, XXXIX, XLIII, XLIV, XLVI, 103-146, 149-150
Nefî, XXVII
Nesar-e Khosrow, 145
Nesin, Aziz, XLII, 136
Nietzche, 94
Obcid-e Zakanî, 145
Oktay, Ahmet, 137
Önder, Mehmet, XLIV, XLV
Önder, Mehmet, XLV
Öngören, Ferit, XXVIII, XXXVI, XLI, 101, 102, 103, 130
Özer, Kemâl, 110, 111
Özünlü, Ünsal, XXV, 97

P. Horn, XLV
Pann, Anton, 117
Petzen, Jennifer, 110, 111
Piaget, XXII
Pigal, 84
Pinelli, 85
Platon, III, XII, XXXVI, 83, 86 93, 98, 128
Plessner, Helmuth, XXIV
Popivanov, 118
Popov, Sava, 118
Püsküllüoğlu, Ali, VII
R. Basset, XLV, 126
R. Köhler, XLV
Rapp, Albert, XIII, XIV
Raskin, XXV
Rebban et- Taberî, 126
Rosenthal, Franz, 124
Rumî, Ebul Hayr, 116
Rusakiyev, Simeon, 118
S. D. Kotsübinsky, XLV
Sâbit, XXVII
Sakaoğlu, Saim, 117
Sami, Şemseddin, VIII
Sanders, Barry, XXXVI, XXXVII, 91, 95
Sarıalioğlu, Kenan, 136
Schopenhauer, III, XV, XVI, 122
Selçuk, Turhan, 135
Seoetçioğlu, Gülsüm, 137
Server Bedii (Peyami Safa), 136
Seydehanov, Köbey, 120, 121
Shaftesbury, XVII
Shakespeare, 142
Shakespeare, Tom, XXXVII
Shaw, Bernard, XXVIII
Sokrates, XXXIV, 93
Solukçu, Burhan, 137
Spencer, III, XVIII, 122
Sururî, XXXI, XXXV
Suzanî, 145
Süleyman el- İsrailî, 126
Şekeroğlu, Sami, 137
Şemsi Tebrizî, 145
Şeyhî, XXVII
Şükrü, Kemalettin, XLV
Tahir, Kemâl, 136
Talu, Ercüment Ekrem, XLV
Timur, XXXIV, XXXV, XLIV
Tokmakçıoğlu, Erdoğan, XLV
Törekulov, Nisanbek, 120
Travies, 84
Trimolet, 84
Turmanganov, Ötebay, 120
Türkmen, Fikret, IX, 121, 123, 124, 125, 127, 128, 129, 130
Urfalı Eyub, 126
Ustinov, Peter, 98
Uykusuz Mim, 136
V. Gordolevsky, XLV, 120
Vehbî, XXXI
Venet, Carle, 84

Vılçev, Veliçko, 118
Voltaire, XIV
Walker, Barbara, 136
Walker, Warren, 136, 142
Wesselsky, XLV, 104, 117, 126
Willmann, 122
Yargıcı, Kasım, 137
Yavuz, Muhsine Helimoğlu, 110, 111
Yıldırım, Dursun, XLIII
Yiğitler, Zekai, XLV
Yovanoviç, Hacı Nayden, 118
Yurdanur, Metin, 137
Yusuf b.al-Waktil al Milavi, 143
Zelyut, Rıza, XLVII
Ziya Paşa, XXVII, XXVIII, XXIX
Zorlu, Cafer, 136

ÖZET

"Cumhuriyet Döneminin Geleneksel Türk Mizahı Üzerinde Değerlendirmeli Bir Bibliyografya Çalışması" adlı çalışmamızda, Cumhuriyet döneminde, Türkiye'de, geleneksel Türk mizahı, mizah tipleri ve mizahla ilgili teorik bilgilerin ele alındığı çeşitli yayınlar bir araya getirilmiş, bu yayınların bazılarının değerlendirmesi yapılmıştır.

Çalışmanın giriş kısmında, mizah konusu ile ilgili genel bilgiler verilmiş; mizah türleri ve çeşitleri ile geleneksel Türk mizahının önemli isimleri, kısaca tanıtılmıştır. Mizah ve gülme kavramları ve teorileri ile ilgili olarak, çeşitli bilim adamlarının görüşlerine yer verilmiştir.

1.Bölüm'de, geleneksel Türk mizahı üzerinde, bugüne dek yapılan yayınların bibliyografyaları verilmiştir. Yayınlar; "Kitaplar", Makaleler", "Tezler", "Süreli Yayınlar" ve "Nasreddin Hoca Üzerine Yapılmış Film ve Tiyatro Yapıtları" olmak üzere, 5 ana başlıkta toplanmıştır.

2. Bölüm'de ise, künyeleri verilen bazı kitap ve makalelerin, değerlendirmeleri yapılmıştır. Değerlendirmesi yapılan eserlerin, mizah ve Türk mizahı hakkında bilgi veren önemli kaynaklar ile konuya farklı bakış açılarından baktıklarını düşündüğümüz kaynaklar olmalarına dikkat edilmiştir.

"Sonuç" bölümünde, elde edilen verilere dayanılarak, çalışmanın kısa bir değerlendirilmesi yapılmıştır.

Çalışmamız, bu alanda çalışmak isteyenlere, daha önce yapılmış çalışmalar ve eksik kalmış, yapılması gereken çalışmalar konusunda fikir verecektir.

T.C. YÜKSEK ... MERKEZİ

ABSTRACT

In this work, called "An Evaluated Bibliography of Scholarly Works on the Traditional Turkish Humor in Republican Period", I have prepared a bibliography of the scholarly works on the traditional Turkish humor, humor types and theoretical works on the humor in Republican period, and I have also evaluated some of these works.

In the introduction part of my study, general information about humor is provided. Following that, I have discussed humor as a genre and, the most important types of traditional Turkish humor are shortly introduced. As the concepts "humor" and "laughter" discussed and several scholars' ideas on these matters are also included.

In the first chapter, which consists of the list of the scholarly works on traditional Turkish humor, I have provided the bibliography. The bibliography is divided under five main titles as follows: "Books", "Articles", "Thesis", "Periodicals", "Creative Works About Nasreddin Hodja".

The second chapter consists of the evaluation of some of the books and articles selected from the bibliography. The selection is based on the following criteria: The work must provide information on the humor, understanding of humor, traditional humor and the types and heroes of traditional Turkish humor and laughter.

In the conclusion part of my study, I have evaluated the bibliography that I have prepared, the importance and the need for such bibliographies.

There are many studies on humor in general, national and local heroes and figures in Turkey. One may want to see a complete set of contemporary studies on Turkish humor, humor types and humoristic figures. I hope my study helps for future studies on the traditional Turkish humor.

ÖZGEÇMİŞ

1978 yılında Tokat Turhal'da doğdum. 1983 yılında ilkokula başladım. 1994 yılında lise eğitimimi tamamladım. Aynı yıl Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne kaydımı yaptırdım. 1998 yılında buradan mezun oldum.

1999 yılında Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları A.B.D. Halk Bilimi Bilim Dalında Yüksek Lisans eğitimi almaya başladım. Hâlen bu alandaki çalışmalarıma devam etmekteyim.

E. Eşigül

Esengül EŞİGÜL

YÜKSEKÖĞRENİM KURULU DÖKÜMANTASYON MERKEZİ
TEZ VERİ GİRİŞ FORMU

YAZARIN Soyadı: EŞİGÜL Adı: Esengül	Merkezimizde Doldurulacaktır Kayıt No:

TEZİN ADI

Türkçe : Cumhuriyet Dönemi Mizahı Üzerinde Değerlendirmeli Bir Bibliyografya Çalışması

Yabancı Dil : An Evaluated Bibliography of Scholarly Works on the Traditional Turkish Humor in Republican Period

TEZİN TÜRÜ :	Yüksek Lisans	Doktora	Doçentlik	Tıpta Uzmanlık	Sanatta Yeterlilik
	[x]	[ ]	[ ]	[ ]	[ ]

TEZİN KABUL EDİLDİĞİ :

Üniversite : EGE ÜNİVERSİTESİ

Fakülte :

Enstitü : SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Diğer Kuruluşlar :

Tarih:

TEZ YAYINLANMIŞSA :

Yayınlayan :

Basım Yeri:

Basım Tarihi:

ISBN:

TEZ YÖNETİCİSİNİN
Soyadı, Adı : Ekici, Metin
Ünvanı : Doç. Dr.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

TEZİN YAZILDIĞI DİL : Türkçe	TEZİN SAYFA SAYISI : XLVII+158

TEZİN KONUSU (KONULARI) : Cumhuriyet Dönemi Geleneksel Türk Mizahı Üzerinde Değerlendirmeli Bir Bibliyografya Çalışması

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELER :
1- Mizah
2- Nasreddin Hoca
3- Bibliografya
4- Fıkra
5- Değerlendirme
Başka vereceğiniz anahtar kelimeler varsa lütfen yazınız.

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELER:(Konunuzla İlgili yabancı indeks, abstrakt ve thesaurus'ları kullanınız.)
1- Humor
2- Nasreddin Hodja
3- Bibliography
4- Anectode
5- Analysis
Başka vereceğiniz anahtar kelimeler varsa lütfen yazınız.

1-Tezimden Fotokopi Yapılmasına izin veriyorum [ ]
2-Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir [x]
3-Kaynak göstermek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir [ ]

Yazarın İmzası

Tarih : 27.08.2002